

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

TÜRKİYE’DEKİ LGBT LİTERATÜRÜNDE DİN
VE DİNDAR ALGISI:
BİR GÖMÜLÜ TEORİ ÇALIŞMASI

Emrah EKER
2502130519

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. İsmail DEMİREZEN

İSTANBUL – 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : EMRAH EKER Numarası : 2502130519
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Danışmanı : DOÇ. DR. İSMAİL DEMİREZEN
Tez Savunma Tarihi : 10.01.2020 Saati : 14:00
Tez Başlığı : "TÜRKİYE'DEKİ LGBT LİTERATÜRÜNDE DİN VE DİNDAR ALGISI: BİR GÖMÜLÜ TEORİ ÇALIŞMASI"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / ÖYÇOKLUĞUyla karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. MUSTAFA TEKİN		Kabul
2- PROF. DR. ALİ AYTEN		Kabul
3- DOÇ. DR. İSMAİL DEMİREZEN		Kabul
4- DOÇ. DR. ÜMİT HOROZCU		KABUL
5- DR. ÖĞR. ÜYESİ H. ŞULE ALBAYRAK		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ALİ COŞKUN		
2- DOÇ. DR. BİRSEN BANU OKUTAN		

ÖZ

TÜRKİYE’DEKİ LGBT LİTERATÜRÜNDE DİN VE DİNDAR ALGISI: BİR GÖMÜLÜ TEORİ ÇALIŞMASI

EMRAH EKER

Bu çalışmada, Türkiye’deki LGBT literatüründe genel bağlamda ve daha özelde Din ve LGBT ilişkisi bağlamında *din* ve *dindar* algıları konu edilmiştir. Araştırmada, ülkedeki ilk ve en uzun soluklu LGBT dergisi olan Kaos GL Dergisi’nin 1994-2018 yılları arasında yayınlanan 163 sayısı örneklem olarak belirlenmiştir. Gömülü Teori türlerinden Yapılandırmacı Desen’in uygulandığı bu araştırma, üzerinde kodlama ve temalandırma adımlarını gerçekleştirdiğimiz nitel veri analizi programının dijital zemini ve zengin görselleştirmelerinden faydalanılarak hazırlanmıştır. Çalışmanın sonucunda Türkiye’deki LGBT literatüründe genel bağlamda ve daha özelde Din ve LGBT ilişkisi bağlamında *din* ve *dindar* algısının büyük ölçüde negatif algı yüklü olduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede, toplamda 598 adet negatif algı, 58 adet ise pozitif algı yüklü kodlama gerçekleştirilmiştir. Diğer bir ifadeyle ilgili metinlerde yer alan *din* ve *dindar* algısına yönelik pozitif algı yüklü kodlamaların on katından daha fazla oranda gerçekleşen kodlama sayısı negatif algı yüklü olarak kayda geçmiştir. Ayrıca ilgili literatürde -dönemlere göre farklılaşmakla birlikte- metin üretimi açısından; okur mektupları/yazıları, çeviri metinler ve bu metinler üzerine bina edilen yerel metinler ve de söyleşi yazılarının ön plana çıktığı; metin içeriği açısından ise, ilk iki dönemde din ile eşcinselliğin bağdaşamaz olduğu fikri ve dine/dindara karşı olumsuz bir yaklaşım söz konusu iken, son dönemde “İslam içinden yeni bir okuma ile” din ve eşcinsellik arasında bir yakınlaşma ihdas etmeye dönük olumlayıcı bir söylem geliştirildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: LGBT, LGBT literatürü, Gömülü Teori, din algısı, dindar algısı.

ABSTRACT

THE PERCEPTIONS OF RELIGION AND RELIGIOUS PEOPLE IN LGBT LITERATURE IN TURKEY: A GROUNDED THEORY STUDY

EMRAH EKER

In this study, the perceptions of religion and religious people -both in general and more specifically in the context of the relationship between religion and LGBT- in the LGBT literature in Turkey was discussed. In the research, 163 issues of Kaos GL Magazine, the first and longest LGBT magazine in the country, published between 1994 and 2018, were determined as sample. This research, which applied the constructing grounded theory, was prepared by using the digital background and rich visualizations of the qualitative data analysis program that carried out coding and theme steps on it. As a result of the study, it was found that the perceptions of religion and religious people are largely negative in the LGBT literature in Turkey, both in general and in the context of the relationship between religion and LGBT. In this regard, 598 negative perceptions and 58 positive perceptions were coded. In other words, the negative perceptions were recorded more than ten times of the number of positive perceptions about the religion and religious people in the relevant texts. In addition, -although differentiate by periods- it was seen that the subscriber letters/writings, translated texts and local texts based on those translated texts, and the interviews come to the fore in terms of text production in the relevant literature. In terms of the content of the text; while the idea that religion and homosexuality are incompatible was widespread in the first two periods, it has recently been observed that a new perspective of Islam has been developed to establish a rapprochement between religion and homosexuality.

Keywords: LGBT, LGBT literature, Grounded Theory, perceptions of religion and religious people.

ÖN SÖZ

LGBT olgusu günümüzde ulusal ve uluslararası ölçekte cereyan eden sosyal, siyasal, hukuki alanlar başta olmak üzere pek çok disiplini ilgilendiren gelişmelere paralel olarak hem akademik camiada hem de medya -özellikle son dönemde sosyal medya- platformlarında üzerinde tartışılan ve yayınlar üretilen önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Özellikle sosyal bilimler çatısı altında yapılan çalışmalarda Türkiye gibi -global çapta kendini gösteren sekülerleşmeden payına düşeni almakla birlikte- vatandaşlarının baskın çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede bu konunun dinden bağımsız bir şekilde ele alınması düşünülemez. Dolayısıyla gerçekleştirilen çalışmalarda inanç ve toplum bağlamında okumalar ve yorumlar kaçınılmaz görülmektedir. LGBT bireylerinin özellikle dindar/muhafazakar kesimle gergin ilişkisi de yine bu çok yönlü okumalar çerçevesinde değerlendirmeye alınmalıdır.

Türkiye’deki LGBT literatüründe açık veya örtük şekilde var olan din ve dindar algısını ve LGBT-Din ilişkisiyle ilgili olarak yer alan görüşleri, metin üretimi, içeriği ve referansları bağlamında ele alacak olan bu çalışma, en nihayetinde literatürde gömülü olan daha üst ve kuşatıcı bir kuramı ortaya koymayı hedeflemektedir. Gömülü Teori (Grounded Theory) yönteminin kullanılacağı bu araştırmanın evreni Türkiye’deki ana akım LGBT hareketi bünyesinde üretilen LGBT literatürüyle; örnekleme ise Türkiye’nin ilk ve halen yayınlanmaya devam eden LGBT Kültür ve Yaşam Dergisi unvanına sahip Kaos GL Dergisi’nin 1994-2018 yılları arasında basılan 163 sayısı ile sınırlıdır.

Türkiye’deki LGBT hareketinin oluşum ve gelişim sürecinde önemli bir yere sahip olan, özellikle ilk dönemde LGBT bireylerce hayat ve hareket felsefesinin tartışıldığı, şekillendirildiği ve diğer LGBT bireylere de aktarıldığı bir kanal olarak vazife gören bu dergide dinin ve dindar kimliğin ne şekilde ve hangi ölçüde kendisine yer bulabildiği, ayrıca literatürün dini ve dindarları nasıl konumlandığı ve algıladığı incelenecektir. Ortaya çıkan bulguların sosyoloji, ilahiyat ve farklı disiplinlerden konuya ilgi duyan araştırmacılara mütevazı veriler sunacağı düşünülmektedir.

Her ne kadar bu çalışmanın kapağında teknik anlamda bu tezi hazırlayan kişi olarak tek bir isme yer veriliyor olsa da -özellikle söz konusu bir doktora tezi ise- aslında orada zikredilmesi gereken onlarca isim var demektir. Zira benim bu tezi ortaya koyabilmem ancak ve ancak o isimlerin bu çalışmaya sunduğu maddi ve manevi

katkılar neticesinde gerçekleşebilmiştir. Bu noktada kendilerine teşekkürü bir borç bildiğim çokça kıymetli isim bulunmaktadır.

Öncelikle her geçen gün bende ki kıymeti daha çok artan, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimlerimi gerçekleştirdiğim İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin birbirinden farklı ve bir o kadar renkli güzide hocalarına ayrı ayrı hürmet ve teşekkürlerimi sunarım. 15 yıla yakın bir süreçte, bu çatı altında bu ve öteki hayata dair çok şey öğrendiğimi ifade etmek isterim. Bunun yanı sıra lisansüstü eğitimim esnasında derslerinden ve eserlerinden istifa ettiğim İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden Prof. Dr. İsmail Coşkun ve İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal Hizmet Bölümü'nden Doç. Dr. Ömer Miraç Yaman'a da teşekkürlerimi iletirim.

Gerçek anlamda akademik disipline adapte olduğum Yüksek Lisans ve Doktora eğitim sürecimde bana hem dersleri, hem de akademik duruş ve eserleriyle ciddi katkılar sunan bölüm hocalarım Prof. Dr. Mustafa Tekin ve Doç. Dr. Birsan Banu Okutan'a da ayrıca teşekkür etmek isterim. Tez İzleme Komitesi'nde yer alarak bu çalışmanın gidişatı ile ilgili öneri, eleştiri ve katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Ali Ayten'e de müteşekkire olduğumu belirtirim.

Kurumsal anlamda ise eğitim-öğretim hayatımda pek çok kurumun üzerimde emeği olduğunu, bir karşılık beklemeden sundukları destek ve hizmetlerle akademik hayatımda önemli bir yere sahip olduklarını ifade etmem gerekir. Bu bağlamda İSAM, İHAM, İYV, İLAM, İLEM ve DEM çalışanlarına ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım.

Akademik bir eserin ortaya çıkmasında katkısı olanlar sadece akademik hayatımızda yer alan kimseler değildir elbette. Zira eş zamanlı olarak devam eden sosyal hayatımızın keyfiyeti de akademik hayatımıza tesir etmektedir. Tüm eğitim-öğretim hayatımda maddi ve manevi destekleriyle arkamda olan annem, babam ve kardeşlerime ne kadar teşekkür etsem azdır. Eşim ve çocuklarım ise hayatımın neşe kaynakları ve birlikte aile olmanın huzurunu tattığım biricik hayat arkadaşlarımdır.

Son olarak, bu eserin ortaya çıkmasındaki önemli katkılarıyla; dersleri ve yönlendirmeleriyle, tavsiye ve eleştirileriyle, sabrı, ilgisi ve motive edici söylemleriyle bu süreçte danışmanlıktan çok daha fazlasını ortaya koyan, gözetiminde ve danışmanlığında çalışma yapmaktan memnuniyet duyduğum kıymetli hocam Doç. Dr. İsmail Demirezen'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul-2019 / Emrah EKER

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TARİHSEL SÜREÇ

1.1. Kavramsal Çerçeve.....	9
1.1.1. Toplumsal Cinsiyet	10
1.1.2. Cinsel Kimlik ve Cinsel Yönelim	13
1.1.3. Eşcinsellik	14
1.1.3.1. Lezbiyen	14
1.1.3.2. Gey.....	15
1.1.4. Biseksüel	16
1.1.5. Trans, Transseksüel, Travesti.....	16
1.1.6. İnterseks	16
1.1.7. Queer	17
1.1.8. Heteroseksüellik, Heteroseksizm, Heteronormative	17
1.2. Tarihsel Açıdan LGBT Literatürünün Dönemlendirilmesi	18
1.2.1. Birinci Dönem: Radikal Söylem Dönemi (1994-1999)	23

1.2.1. İkinci Dönem: Dolaptan Çıkma Dönemi (2000-2007).....	29
1.2.1. Üçüncü Dönem: Destek ve Açılım Dönemi (2008-2019).....	31
1.3. Akademik Tezlerde LGBT-Din/Dindarlık İlişkisi Çalışmaları.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Felsefî Temeller ve Araştırmacının Konumu	37
2.2. Araştırma Deseni	39
2.2.1. Gömülü Teori	40
2.2.1.1. Gömülü Teori'nin Tanımı ve Temelleri	42
2.2.1.2. Genel Karakteristiği.....	45
2.2.1.3. Gömülü Teori Türleri	50
2.2.2. Yapılandırmacı Desen ve Çalışmada Uygulanışı	55
2.2.3. Araştırma Sorusu.....	58
2.2.4. Veri Toplama Tekniği	60
2.2.5. Veri Analiz Süreci	61
2.2.5.1. Başlangıç Kodlaması / Açık Kodlama.....	61
2.2.5.2. Odaklanılmış / Seçici Kodlama	65
2.2.5.3. Kuramsal Kodlama	66
2.2.5.4. Kuramsal Doyum ve Kuram Geliştirme	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1. Genel Bağlamda Din ve Dindar Algısı.....	69
3.1.1. Din Algısı	70

3.1.1.1. Birinci Dönem	70
3.1.1.1.1. Negatif Algı	70
3.1.1.1.1.1. Din Algısı Teması	70
3.1.1.1.1.2. Tanrı Algısı Teması.....	73
3.1.1.1.1.3. Dini Yapılanmalar Algısı Teması	74
3.1.1.1.1.4. Diğer	75
3.1.1.1.2. Pozitif Algı.....	76
3.1.1.1.2.1. İbadet Algısı Teması	76
3.1.1.1.2.2. Tanrı Algısı Teması.....	78
3.1.1.1.2.3. Diğer	78
3.1.1.2. İkinci Dönem	79
3.1.1.2.1. Negatif Algı	79
3.1.1.2.1.1. Din Algısı Teması	79
3.1.1.3. Üçüncü Dönem	81
3.1.1.3.1. Negatif Algı	81
3.1.1.3.1.1. Din Algısı Teması	81
3.1.1.3.1.2. Dini Yapılanmalar Algısı Teması	82
3.1.1.3.2. Pozitif Algı.....	83
3.1.2. Dindar Algısı	84
3.1.2.1. Birinci Dönem	84
3.1.2.1.1. Negatif Algı	84
3.1.2.1.1.1. Dindar Algısı Teması (Genel)	84
3.1.2.1.1.2. Muhafazakar Algısı Teması.....	85
3.1.2.1.1.3. Diğer	86
3.1.2.1.2. Pozitif Algı.....	87

3.1.2.2.	İkinci Dönem	87
3.1.2.2.1.	Negatif Algı	87
3.1.2.2.2.	Pozitif Algı.....	88
3.1.2.3.	Üçüncü Dönem	88
3.1.2.3.1.	Negatif Algı	89
3.1.2.3.1.1.	Müslüman Algısı Teması.....	89
3.1.2.3.1.2.	Dindar Algısı Teması (Genel)	94
3.1.2.3.2.	Pozitif Algı.....	95
3.2.	Din ve LGBT İlişkisi Bağlamında Din ve Dindar Algısı	95
3.2.1.	LGBT'ye Karşı Din Algısı	95
3.2.1.1.	Birinci Dönem	95
3.2.1.1.1.	Negatif Algı	96
3.2.1.1.1.1.	Eşcinsellik ve Eşcinseller Algısı	96
3.2.1.1.1.2.	Dini Yapılanmalar Algısı Teması	98
3.2.1.1.1.3.	Din Algısı Teması	99
3.2.1.1.1.4.	Diğer	100
3.2.1.1.2.	Pozitif Algı.....	101
3.2.1.2.	İkinci Dönem	103
3.2.1.2.1.	Negatif Algı	103
3.2.1.2.1.1.	Eşcinsellik ve Eşcinseller Algısı Teması.....	107
3.2.1.2.1.2.	Din Algısı Teması	108
3.2.1.2.1.3.	Diğer	109
3.2.1.2.2.	Pozitif Algı.....	109
3.2.1.3.	Üçüncü Dönem	110

3.2.1.3.1.	Negatif Algı	110
3.2.1.3.1.1.	Eşcinsellik ve Eşcinseller Algısı Teması	110
3.2.1.3.1.2.	Din Algısı Teması	111
3.2.1.3.1.3.	Dini Yapılanmalar Algısı Teması	112
3.2.1.3.2.	Pozitif Algı	113
3.2.2.	LGBT'ye Karşı Dindar Algısı	113
3.2.2.1.	Birinci Dönem	113
3.2.2.1.1.	Negatif Algı	114
3.2.2.1.1.1.	Dindar Algısı Teması (Genel)	114
3.2.2.1.1.2.	Hristiyan Algısı Teması	115
3.2.2.1.1.3.	Müslüman Algısı Teması	115
3.2.2.1.1.4.	Yahudi Algısı Teması	115
3.2.2.1.2.	Pozitif Algı	116
3.2.2.2.	İkinci Dönem	117
3.2.2.2.1.	Negatif Algı	117
3.2.2.2.1.1.	Müslüman Algısı Teması	117
3.2.2.2.1.2.	Hristiyan Algısı Teması	119
3.2.2.2.2.	Pozitif Algı	120
3.2.2.3.	Üçüncü Dönem	121
3.2.2.3.1.	Negatif Algı	122
3.2.2.3.1.1.	Müslüman Algısı Teması	122
3.2.2.3.1.2.	Hristiyan Algısı Teması	124
3.2.2.3.1.3.	Dindar Algısı Teması (Genel)	124
3.2.2.3.2.	Pozitif Algı	125
3.2.2.3.2.1.	Müslüman Algısı Teması	125

3.3. Dini Temalı Metinler.....	127
3.3.1. Birinci Dönem	127
3.3.1.1.1. İslamiyet	127
3.3.1.1.2. Hristiyanlık.....	133
3.3.2. İkinci Dönem.....	134
3.3.2.1.1.1. İslamiyet	134
3.3.2.1.1.2. Hristiyanlık.....	145
3.3.3. Üçüncü Dönem.....	145
3.3.3.1.1.1. İslamiyet	145
3.3.3.1.1.2. Hristiyanlık.....	155
3.3.3.1.1.3. Yahudilik.....	156
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	157
KAYNAKÇA	168
EKLER.....	198
ÖZGEÇMİŞ.....	210

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Bulgularla İlgili Genel Kategorizasyon	64
Şekil 2: Genel Bağlamda Din ve Dindar Algısı-Ana Temalar	67
Şekil 3: Din-LGBT İlişkisi Bağlamında Din ve Dindar Algısı-Ana Temalar	67
Şekil 4: Dinî Temalı Metinler-Dönemlendirme	68
Şekil 5: Genel Bağlamda Din Algısı - Birinci Dönem Temaları	70
Şekil 6: Genel Bağlamda Din Algısı - İkinci Dönem Temaları	79
Şekil 7: Genel Bağlamda Din Algısı - Üçüncü Dönem Temaları	81
Şekil 8: Genel Bağlamda Dindar Algısı - Birinci Dönem Temaları	84
Şekil 9: Genel Bağlamda Dindar Algısı - İkinci Dönem Temaları	87
Şekil 10: Genel Bağlamda Dindar Algısı - Üçüncü Dönem Temaları	89
Şekil 11: Din-LGBT İlişkisi Bağlamında Din Algısı-Birinci Dönem Temaları	96
Şekil 12: Din-LGBT İlişkisi Bağlamında Din Algısı-İkinci Dönem Temaları	103
Şekil 13: Din-LGBT İlişkisi Bağlamında Din Algısı-Üçüncü Dönem Temaları	110
Şekil 14: Din-LGBT İlişkisi Bağlamında Dindar Algısı-Birinci Dönem Temaları ..	113
Şekil 15: Din-LGBT İlişkisi Bağlamında Dindar Algısı-İkinci Dönem Temaları ..	117
Şekil 16: Din-LGBT İlişkisi Bağlamında Dindar Algısı-Üçüncü Dönem Temaları	122

GİRİŞ

Akademik veya değil, muhakkak kaleme alınan her bir telifin bir hikâyesi vardır. Bu hikâye, müellifin “*birden içime doğdu*” cümlesiyle anlatabileceği kadar kısa ve basit de olabilir, hayatın içinden kopup gelen ve oldukça aktüel bir gündeme dönük ama bir o kadar karmaşık bir geçmişe de sahip olabilir. Benim bu çalışmayla konuya dönük ilk adımımı attığım araştırma olgusunu akademik hayatımın merkezine almama neden olan süreç ise bir eşcinselle gerçekleştirdiğim mülakatla başladı. Bu görüşme rastlantısal değil randevuluydu ancak akademik bir kaygı veya amaç içermeyen, hayatın doğal akışında yaşanmış bir ilk görüşme olarak başladı ve ardından devamı gelen bir mülakat dizisine dönüştü. O güne dek hayatımda oldukça sınırlı bir yeri olan LGBT olgusunu anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmak için büyük ölçüde dinleyici olduğum bu görüşmelerden sonra zihin dünyamda bir algıda seçiciliğin söz konusu olduğunu fark ettim. Zira haberlerden kitap raflarına, reklamlardan sinema perdelerine kadar hayatı sarmalayan tüm alan ve aygıtlarda LGBT bireylerin ve oluşumlarının yer aldığı, konu edildiği yazınsal ve görsel yayınlar ilgimi çekmeye ve buna paralel olarak vaktimi almaya başlamıştı. Kısacası mezkûr görüşmeler bende entelektüel bir merak uyandırmış, bu merak anlama çabasına dönüşmüş, bu çaba beni araştırma sürecine itmiş ve bu araştırma süreci en nihayetinde kendimi, disiplinim içerisinde bu konuyu irdelemeye adanmış olarak bulma noktasına getirmişti.

Bu süreçte İstanbul’da önde gelen bir LGBT derneğine ziyaretlerim oldu. Bu ziyaretlerimin birinde şahit olduğum manzara canlı bir şekilde zihnimde yerini tutmaktadır. Dernekte yaklaşık yirmi kişiydik. Daha önceden herkese açık olduğu ilan edilmiş bir sunumu dinlemek üzere gelmiştik. Sunumda, eşcinselliğin tıp dünyasındaki serüveni yine bir eşcinsel tarafından anlatıldı. Ardından soru-cevap bölümünde söz alan bir gey, kısaca kendinden ve askerlik sürecinde yaşadıklarından bahsettikten sonra bu gibi dernekler vesilesiyle hayatında yaşadığı değişiklikleri “*ben aydınlandıktan sonra*” ifadesiyle kısaca paylaştı. Sözlerini toparlayıp şu soruyu sordu: “-*muhafazakâr kesimden olsa neyse de- bu tıp dünyasında hala daha eşcinselliğin bir hastalık olduğunu iddia edenlerin ve buna inananların olması bizi zor duruma düşürüyor. Bu gibi durumlarda ne yapmalıyız?*”. Normalde, cümlelerde belki de en az

öneme sahip olan kısım ara cümlelerdir. Bu cümlede ise benim en çok dikkatimi çeken ifade bu aracümle oldu: “-*muhafazakâr kesimden olsa neyse de*-.”. Cümlenin içinde ses tonu bir tık daha düşük şekilde ve hızlıca geçilen bu aracümle aslında bir yönüyle dindar ve muhafazakar kesime yönelik algı ve de onları konumlandırılış biçimi hakkında önemli ipuçları verir nitelikteydi. Bu betimlediğim tablonun bir kesimin diğer bir kesime yönelik tek yönlü bir önyargıyı ifade ettiği düşünülüyorsa, bunun eksik bir okuma olduğunu belirtmeliyim. Biraz daha derinlemesine bakıldığı takdirde fark edilecektir ki bu tablo, iki kesim arasında karşılıklı bir ön yargı ve ön kabulün olduğunu ve buna bağlı olarak da taraflar arasında var olan genel gerilimin, en azından birbirleriyle iletişime izin vermeyen ciddi bir mesafenin nedenini de gösterir niteliktedir.

Bu süreçteki tecrübe ve şahitliklerim zihnimde çokça araştırma sorusunu gün yüzüne çıkardı. Ancak öncelikli adım olarak; aynı ülkede ama farklı dünyalarda yaşayan bu kesimlerin bir şekilde birbirlerini anlamak üzere dinlemesi gerektiğine kanaat getirdim. Ancak her iki kesim de, içinde çok sayıda alt fraksiyonları barındırır nitelikte olduğundan bu işin kolay olmadığı kanaatini de taşıyordum. Bu bağlamda ilgili birkaç uzmanın da yönlendirme ve tavsiyesi üzerine Türkiye’deki LGBT hareketini, başlangıcından günümüze LGBT literatürü üzerinden araştırma sürecine girdim. Araştırma ve okumalarım sonucunda, -“Çalışmanın Evreni ve Örneklemi” başlığı altında detaylandırılacağı üzere- Türkiye’de LGBT Hareketi’nin ve literatürünün kurucusu mesabesinde olan -Kaos GL Derneği tarafından çıkarılan- Kaos GL Dergisi örneklem olarak belirlenmiş oldu.

Diğer yandan, çalışmanın konusu ve amacı, yöntemi, önemi, kapsamı ve sınırlılıkları ile cevabını aramaya çalıştığımız araştırma soruları aşağıda başlıklar halinde belirtilecektir.

Çalışmanın Konusu ve Amacı

LGBT hareketi günümüzde siyasal, sosyal, hukuk ve tıp alanında çokça tartışılan bir gündem maddesi haline gelmiştir. Sosyologlar da bu gelişmelere bağlı olarak bu konuya eğilmektedirler. Ancak Türkiye gibi, vatandaşlarının baskın çoğunluğu Müslüman olan muhafazakar bir ülkede konunun dinden soyutlanarak ele

alınması düşünülemez. Dolayısıyla gerçekleştirilen çalışmalarda din-toplum bağlamında okumalar ve yorumlar kaçınılmaz görülmektedir. LGBT bireylerinin özellikle dindar/muhafazakar kesimle gergin ilişkisi de yine bu çok yönlü okumalara bağlı olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda çalışmamız temel zemine odaklanacak ve LGBT literatüründe din-dindar mefhumunu, din-dindar algısını, din-dindar anlayışını veya anlayışlarını ortaya koymayı hedefleyecektir. Buradan hareketle LGBT ve Din bağlamında analizlere yer verilecek, literatürde açık veya örtük, yüzeysel veya gömülü olan algılar tespit edilerek çatı ve kuşatıcı bir kuram ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu yönüyle çalışmanın, her geçen gün daha fazla tartışma konusu olan LGBT ve Din ilişkisini daha sağlıklı ele alma ve değerlendirebilme noktasında katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın konusu, Türkiye'deki LGBT hareketinin oluşum ve gelişim sürecinde şekillenen hayat ve hareket felsefesinin diğer LGBT bireylere aktarıldığı ilgili literatürde dinin ve dindar kimliğin ne şekilde ve hangi ölçüde kendisine yer bulabildiği ve de literatürün dini ve dindarları konumlandırış ve algılayış biçimleridir.

Çalışmanın amacı ise Türkiye'deki LGBT literatürünün dine ve dindarlara hangi ölçüde ve ne şekilde yer verdiğini tespit etmek, buradan hareketle de ilgili literatürde var olan genel bağlamda din ve dindar algısını ortaya çıkarmak, özelde ise LGBT ve din-dindar ilişkisine yönelik değerlendirmeleri metin üretimi, içeriği ve referansları bağlamında açıklayacak bir kuram geliştirmektir.

Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

Türkiye'de LGBT literatürü -alan araştırmacıları haricinde pek bilinmese de- ciddi bir yekünü teşkil etmektedir. Ancak nicel anlamda asıl artış çeyrek asırlık sürecin ikinci yarısında gerçekleşmiştir. İlk yarısında oldukça sınırlı olan literatür ise Türkiye'deki LGBT hareketinin seyrini belirleme açısından çok daha etkin bir konuma sahiptir. Bu bağlamda Kaos GL Dergisi, o dönemde edindiği öncül pozisyonunu günümüzde halen daha korumaktadır. Örneğin 17 yaşındaki bir LGBT bireyle görüşmelerim oldu. Konuyla ilgili açıklamalarında yer verdiği argümanlar aslında yaşına göre çok da kendi müktesebatı gibi gözüküyordu. Bir görüşmemizde farklı

bir bağlamda kendi sürecini anlatırken bunun net cevabını yakalamıştım. İlk olarak daha 12-13 yaşlarında yabancı bir dizide LGBT bireylerin varlığından haberi olmuştu. İnternette konuyu araştırdığında yaşadığı ilde var olan bir LGBT derneğinin sosyal medya hesabıyla karşılaşmıştı. Daha sonra derneğin açılma günlerine ve bilinçlendirme seminerlerine katılmaya başladı. Derneğin hazırladığı ve tavsiye ettiği broşür ve kitapları okudu. Nihayetinde onunla olan görüşmelerimizde bu süreçte edindiği bilgi ve birikimi bana aktarıyordu. Ancak ileri sürdüğü argümanları çok da içselleştirmedeğini, söylem ve iddialarının altını dolduramadığını kendisine yönelttiğim sorulara verdiği kaçamak cevaplardan anlayabiliyordum. Yine de onun fikirlerini daha fazla dinleyebilmek için çok da üstelemiyordum. Kendisinden bu konuda daha çok bilgi almak için kitap tavsiyesi istedim. Önerdiği metinleri okudukça ileri sürdüğü argümanlarından konuya yaklaşım tarzına kadar pek çok noktada bu metinlerin belirleyici olduğunu fark ettim. Daha sonra tüm bu süreçte eserlerini incelediğim, mülakatlarını okuduğum ve videolarını izlediğim LGBT bireyleri arasında Kaos GL Dergisi ve Yayınları başta olmak üzere kimi muhtelif yazarların farklı formatlardaki telif eserlerinde de kendini gösteren ortak bir dilin teşekkül ettiğini fark ettim. Aslında bu anlaşılabilir bir durumdu. 1994 öncesinde literatürde ve medyada “*hayali*” bir varlık olarak oldukça sınırlı bir görünüme ve gündeme sahip olan LGBT bireyler, Türkiye’nin ilk gey ve lezbiyen dergisi Kaos GL Dergisi ile ilk defa her geçen gün sınırları genişleyen bir birlikteliğe kavuşmuşlardı. Günümüze kadar devam eden bu uzun zaman diliminde 2003 yılında 30 kişiyle başlayan Onur Yürüyüşleri bugün binlerce kişinin katıldığı bir eyleme dönüştü. Özellikle yeni bir trend olarak azınlıklara ve farklılıklara yoğunlaşan ve ayrıca LGBT hareketinden bağımsız olan bazı youtube kanallarının 2019 yılında ekrana çıkardığı LGBT bireylerle birlikte, görünürlüklerinin Cumhuriyet tarihinde hiç olmadığı kadar arttığı yeni bir döneme girildi. İşte tüm bu sürecin fitilini ateşleyen ve Türkiye’nin ilk ve günümüze kadar devam eden en uzun soluklu LGBT dergisi olan Kaos GL Dergisi Türkiye’deki LGBT hareketinin oluşumu ve gelişimi açısından özellikle yayınlarıyla ve ikincil olarak da organize ettiği (bilimsel, kültürel, hukuki, vd,) etkinliklerle merkezi bir konumu doğal olarak elde etti. Çeyrek asırlık bir zaman diliminde halka halka genişleyen bu hareketi bir arada tutması gereken, ortak bir mecraya kanalize eden, eylem ve söylem açısından ortak bir noktada buluşturan, bilinçlendiren ve eğiten,

-en genel ifadeyle- bir yaşam ve hareket felsefesi olmalıydı. Bu ise -son bir yıldır yaygınlaşan mezkur youtube yayınlarını hariç tutarsak- ülkenin her bölgesine ulaşabilecek bir literatürü üretmekle mümkün olabilirdi. Bu misyonu 1994'ten bu yana üstlenen, daha sonraki dönemlerde LGBT hareketi bünyesine dahil olan yeni oluşumları motive eden ve destekleyen ise Kaos GL Derneği oldu. Tüm bu yönleriyle LGBT literatürünü en kapsamlı şekilde temsil edecek örneklem olarak Kaos GL Dergisi'nin 1994 yılında çıkan ilk sayısından 2018 yılı sonu itibari ile yayınladıkları 163. sayısı arasındaki 161¹ adet dergi örneklem olarak belirlenmiştir.²

Araştırma Sorusu ve Alt Sorular

Bu çalışmada kuramsal düzeyde cevabını aradığımız; ilki daha genel, ikincisi daha özel olmak üzere iki temel araştırma sorumuz aşağıdaki gibidir;

- Türkiye’de yayınlanan LGBT literatüründe din ve dindar algısı nasıldır; metin üretimi, içeriği ve referansları açısından ne şekilde ortaya konmuştur?
- Türkiye’de yayınlanan LGBT literatüründe LGBT ve Din ilişkisi bağlamında din ve dindar algısı nasıldır; metin üretimi, içeriği ve referansları açısından ne şekilde ortaya konmuştur?

¹ 47. ve 48. sayılar ile 59. ve 60. sayılar tek nüsha olarak birlikte yayınlanmıştır.

² Kaos GL Dergisi'nin -Türkiye ölçeğinde- LGBT hareketindeki öncü konumuna yönelik birkaç hususu vurgulamakta fayda var: Öncelikle Kaos GL Derneği -ilk dönemde resmiyet kazanmamış olsa da- ülkedeki ilk eşcinsel oluşum ve Kaos GL Dergisi ise ilk eşcinsel temalı dergidir. Ayrıca, özellikle okuyuculardan gelen pek çok yazıda Kaos GL dergisi ve yapılanmasıyla ilgili olarak; LGBT bireyleri çeşitli kültürel ve akademik etkinliklerle bir araya toplayan (Kaangir, 1999; Kaos GL, 1999c); farklı illerdeki LGBT bireylerin -dergide yer alan 'İletişim' sayfasındaki ilanlarla- birbirlerini bulmasına aracılık eden; -özellikle 'Tartışma' bölümleriyle- okurlara ve yazarlara oldukça dinamik ve interaktif bir zemin sağlayan; yeni LGBT yapılanmalarına destek veren ve önlerini açan; LGBT bireylerin "hayatlarını değiştiren ve şekillendiren" ("Mektuplardan (47)", 1998; "Mektuplardan (54)", 1999; "Mektuplardan (56)", 1999); her yaş grubundan takipçiye sahip olan (Serdar vd., 1998); LGBT mültecilere yardım eden (Kaos GL, 2014a); uluslararası etkinlikleri takip eden, temsilci gönderen ve ilgili yabancı metinleri Türkçe'ye çevir(t)en (G., 2004b; Tuğçe, 2003; U. Yılmaz, 2002) gibi özellikleriyle LGBT hareketine olan katkısı dile getirilmektedir. Yine örneğin Kaos GL Dergisi sayesinde eşcinsellerin "70 yıllık tutsaklık"tan kurtulduğu (Coşkun, 1999b) ifade edilmektedir. Bunların yanı sıra Alan, "Türkiye'deki Eşcinsel Hareketin Kaos GL Dergisi Aracılığıyla Tematik ve Söylemsel İnşası" (2019) başlıklı doktora tezinde LGBT hareketinde Kaos GL'nin öncelikli konumunu iddia/kabul etmekte ve çalışmada Kaos GL Dergisi'nde yer alan 6 metin üzerinden bir okuma yapmaktadır. Benzer şekilde Cantek'in çalışmasında da (2013), Türkiye'deki LGBT hareketi "bir başkaldırı ve başarılı hikayesi" olarak değerlendirilmekte ve bu hikayenin baş aktörleri olarak Kaos GL ekibiyle bir söyleşi gerçekleştirilmektedir. Kaos GL gerçekleştirdiği uluslararası etkinliklerle de ön plana çıkmaktadır. Bunların arasında en fazla ses getiren "Queer Yoldaşlığı ve Savaş Karşısı Siyaset" konferansında, konuşmacı Judith Butler sözlerine Kaos GL'ye teşekkür ederek başlamıştır (Durudoğan, 2011, s. 87).

Diğer yandan özellikle 2003 yılında düzenlenen ilk Onur Yürüyüşünden bu yana her yıl gerek bu yürüyüşler ve yürüyüşler esnasında açılan pankartlarla, gerekse de LGBT cinayetleri sebebiyle özellikle “özgürlük” ve “insan hakları” temaları üzerinden LGBT konusu haberlerde, sosyal medyada ve tartışma programlarında çokça gündem olmuş ve gündem olmaya devam etmektedir. Tüm bu üretilen söylem ve ortaya konan tutum ve davranışların şekillenmesinde muhakkak her geçen gün farklı illere yayılarak sayıları artan ulusal ve uluslararası LGBT grup ve derneklerinin, bu dernekler tarafından hazırlanan veya hazırlatılan rapor, basın bildirileri, broşür, döviz, kısa film, dergi ve kitapların; ayrıca akademik zeminde ortaya konan çalışmaların etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda; Türkiye’deki LGBT literatürü nasıl bir din anlayışını savunmaktadır? Bu din anlayışının şekillenmesi bağlamında dini içerikli metinlerin yerel ve çeviri olması açısından oranları nelerdir? Bu bağlamda metinlerde öne çıkan dini söylem hangi ölçüde yerele özgü bir zeminden hareketle, hangi ölçüde sosyo-kültürel yapısı farklı toplumlarda üretilen metinlerinden hareketle literatüre kazandırılmıştır? Dine ve dindarlara karşı olan duruş ve söylemin içeriği genel anlamda olumlu bir içeriğe mi, yoksa olumsuz bir içeriğe mi sahiptir? Sosyo-politik açıdan ilgili literatürün, LGBT hareketinin politikacılara yönelttiği söylem ve taleplerinin şekillenmesinde bir etkisi var mıdır? gibi soruların cevaplarını bulmak da bu çalışmanın hedefleri arasında yer almaktadır.

Araştırma Yöntemi/Deseni

Çalışmada tercih edilen yöntem, ülkemizde son dönemlerde Nitel Araştırma Yöntemleri arasında yerini alarak yaygınlaşan Gömülü Teori (Grounded Theory) Deseni’dir. Sistematik, Klasik ve Yapılandırmacı olarak kendi içerisinde üçe ayrılan bu alt araştırma desenlerinin çalışmamıza en uygun olanı; çoklu gerçekliği kabul etmesi, yorumsal anlamayı amaçlaması sebebiyle Yapılandırmacı Desen’dir. Bu desene göre araştırmacı sıradan bir içerik analizi gerçekleştirmemektedir. Burada araştırmacı, verinin söylediğinden öte verinin arkasında yatan, gömülü olan teoriyi ortaya çıkarma gayreti içinde olan kişidir. Bu sorgulama süreci araştırma boyunca sürekli tekrar eder. Objektivist yaklaşımdan uzak olarak verinin sürekli problemlî, kısmî, durumsal, etkileşime açık olduğunu kabul eder. Açıklamaktan ziyade anlamaya

gayret eder. Bir teoriden hareket etmez, bir teoriye ulaşmayı, gömülü teoriyi ortaya çıkarmayı amaçlar.

Bu desenin öncülerinden Charmaz'a göre Yapılandırmacı Gömülü Teori, verilerin yüzeyde yatan anlamlarından ziyade, daha derinlemesine bir bakışla metinde gizli veya örtük şekilde var olan değerlerin, inançların ve ideolojilerin anlamlarını sorgular ve inceler.

Çalışmanın Önemi

LGBT ve Din olguları tarihin belirli dönemlerinde şiddetli bir gerilim ortamında bir araya gelmişlerdir. Avrupa'nın kilise hegemonyasından çıkarak pozitivist bilim anlayışla Tanrı'nın ve aşkın olan her şeyin sonunun geldiği düşüncesi, Batılı zihinlerde sosyal hayatta dindışı bir bakışı ortaya çıkarmıştır. Özellikle bilim ve siyaset alanında yer edinen bu paradigma toplumdaki diğer kurumları da etkilemiş, bu kurumlardan dini temsil eden Kilise ise aile, cinsellik ve buna benzer pek çok alanda eski söylem ve konumunu güncel bilim ve siyaset düşüncesine yakınlaştırma çabası içine girmiştir. Batıdaki bu gelişmeler pek çok ülkede LGBT konusundaki toplumsal ve siyasi yaklaşımları etkilediği gibi Türkiye'de de bu bağlamda tartışmalar gündeme gelmekte ve ilgili alanyazın her geçen gün sayıca artmaktadır. Vatandaşlarının baskın çoğunluğunun bir dine mensup olduğu bir ülke olarak, Türkiye'deki LGBT literatürünün dini ele alış ve yaklaşım biçimlerini, din algısının nasıllığını araştıran müstakil akademik çalışmalara daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda ilk bölümde kavramlara; literatürün tarihsel seyrine ve bu bağlamda bir dönemlendirme denemesine; ikinci bölümünde araştırmanın metodolojisine; üçüncü ve sonuç bölümlerinde ise Kaos GL Dergisi üzerinden araştırma sorularımız çerçevesinde elde ettiğimiz bulgulara ve de çıkarımsadığımız kuramlara yer verilecektir. Bu çalışmanın, -ortaya koyduğu kuram ve bulgularla- hem sosyoloji ve ilahiyat alanından, hem de farklı disiplinlerden konuya ilgi duyan araştırmacılara mütevazı veriler sunması temennimizdir.

Çalışmanın Kapsamı-Sınırlılıkları

Kavramsal ve tarihsel çerçeve ile genel bir literatür değerlendirmesine yer verilen birinci bölümde akademisyenler ve LGBT derneklerince yazılan, oluşturulan,

benimsenen, önerilen ve LGBT literatürü kapsamında değerlendirilen eserler; araştırma sorularımıza cevap aradığımız üçüncü bölümde ise evren olarak belirlenen bu LGBT literatürü içerisindeki önemli ve öncelikli konumu itibariyle örneklem olarak tespit edilen Kaos GL Dergisi'nin 1994-2018 tarihleri arasındaki tüm sayılar çalışmamızın kapsamına dahildir.

Diğer bir ifadeyle çalışmanın ilk bölümünde LGBT olgusuna yönelik Türkiye'de yayınlanan tez, kitap ve raporlar; üçüncü bölümünde ise Türkiye'nin ilk ve en uzun soluklu LGBT temalı dergisi olan Kaos GL Dergisi'nin 25 yıllık içeriği bu araştırmanın sınırlarını oluşturmaktadır.

Disiplin açısından bakıldığı takdirde ise bu çalışma genel anlamda Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları (Gender Studies) kapsamına girmekle birlikte daha özelde Din Sosyolojisi ile LGBT Araştırmaları (LGBT Studies) bünyesinde gerçekleştirilen disiplinler arası bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TARİHSEL SÜREÇ

1.1. Kavramsal Çerçeve

Sosyal bilimlerde -diğer bilim dallarına nazaran- toplumun çok daha yakından bildiğı, takip ettiğı, en azından bir şekilde haberdar olduğı olgu ve olaylar araştırma konusu olarak belirlediğinden dolayı, bu alandaki çalışmalarda araştırmanın üzerine inşa edildiğı kavramsal boyut okuyucu tarafından görece daha anlaşılır olmaktadır. Ancak çalışmamızın konusu belli başlı sosyo-kültürel ve de dinî saikler nedeniyle yakın zamana kadar toplumda çokça gündem olmayan bir alana tekabül etmektedir. Her ne kadar son yıllarda sosyal medya ve diğer kitle iletişim araçlarıyla daha fazla gündem teşkil etmeye başladıysa da, araştırma alanımıza özgü kavram(sallaştırma)lar halen daha toplumun büyük bir kesimi tarafından tam anlamıyla bilinmiyor olabilir. Kavramların ihtiva ettiğı anlamların yeterince bilinmediğini veya yanlış kullanıldığını, bu bağlamda haber metinlerinin incelendiğı -özellikle Kaos GL Derneğı³ tarafından yayınlanan- raporlardan (Alacaoğlu, Tunel, Gökpınar, & Güner, 2010; Güner, 2013a, 2013b; Kaos GL & Pembe Hayat, 2016, 2017; Kaos GL, 2011a, 2013a, 2017; Livberber, 2014; Tar, 2018a; Tar & Güner, 2015) çıkarabilmekteyiz. Çalışmamızın okuyucu tarafından doğru ve net anlaşılmasına engel teşkil edebilecek bu durumu aşma adına, bu bölümde ilgili kavramlar titizlikle ele alınacak ve kavramsal zemin net bir şekilde belirlenmeye çalışılacaktır.

LGBT literatürüne baktığımızda, özellikle kavramların oturtulmaya çalışıldığı ilk dönemden günümüze dek kaleme alınan birçok çalışmada (genelde eserin baş kısmında veya son bölümde) bir LGBT sözlüğüne yer verildiğine şahit olmaktayız (Devrim & Emre, 1997; Doğanoğlu, 2009; Emre & Devrim, 1997; Kaos GL, 1995, 1997f, 1998b, 2010a). Bu bağlamda Türkiye'nin ilk eşcinsel yaşam ve kültür dergisi olan Kaos GL Dergisi'nin ilk sayılarına bakıldığında, okuyucu mektuplarında böyle bir sorunun dile getirildiğini; yazıların dilinin oldukça ağır olduğuna, pek çok kavramın eşcinseller tarafından bile bilinmediğine/anlaşılmadığına, henüz bu

³ Tam ismi: Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneğı.

literatüre toplum olarak yabancı olunduğuna ve dolayısıyla yayınlarda alana özgü kavramların açıklanması ve daha vasat bir dil kullanılması gerektiğine yönelik şikayet, öneri veya talep cümleleri ile karşılaşılacaktır.

Bu bağlamda ilk olarak literatürde yaygınca kullanılan kavramlar açıklanacaktır.

1.1.1. Toplumsal Cinsiyet

“*Toplumsal Cinsiyet*” kavramı ülkemiz açısından bir yönüyle -özellikle halk bazında- güncel/aktüel, bir diğer yönüyle de -özellikle akademi ve siyaset camiasında- çokça tartışılan ve tartışma yaratan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda “*Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (Gender Equality)*” kavramı üzerinden toplumun iki ana bloğa ayrıldığı görülmektedir. Bir bloğa göre toplumsal cinsiyet eşitliği meselesi bireylerin özgürlükleri ve eşit haklara sahip olması açısından son derece önemli ve savunulması gereken bir mefhumu işaret ediyorken, diğer bloğa göre ise -özellikle “LGBT” olgusu ile birlikte anılması ve aileyi tehdit eden bir adım olarak görülmesi nedeniyle- derhal sosyo-kültürel düzenlemeler ve eğitim politikalarından izale edilmesi gereken bir anlayış olarak görülmektedir. Bu bloklaşmada hangi tarafın tezlerinin daha geçerli olduğu çalışmamızın konusu olmamakla birlikte kavramın sosyoloji disiplini açısından tarihsel arka planına ve ne anlama geldiğine dair birkaç tanımlamaya yer verilecektir.

Giddens, ilk dönem sosyologların eserlerinde toplumsal cinsiyet meselesine nadiren yer verildiğini ve bu bağlamda bireylerin cinsiyet özelliklerinden uzak bir şekilde ele alındığını ifade etmektedir (2013, s. 147). “*Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*” isimli kitabında ise Ersöz, önde gelen kuramcılardan Durkheim ve Weber’in, cinsiyetlerin toplumdaki konumlarını açıklamak üzere “*doğurganlık*” olgusuna başvurduklarını ve Rousseau’nun da, cinsiyetlerin kamusal ve özel alanda ayrışmasını sosyal düzenin bir parçası olarak gördüğünü belirtir (2016, s. 13).

Marx açısından durum biraz daha farklıdır. O, cinsiyetler arasındaki güç ve statü farklılıklarından hareketle sınıfsal temelde bir yaklaşım sergiler. Ona göre ilk toplumlarda toplumsal cinsiyet ve sınıf farklılıkları söz konusu değilken cinsiyetler arası ayrışma, toplumda boy gösteren sınıfsal ayrışmaya paralel olarak daha sonraki

dönemlerde ortaya çıkmıştır (Giddens, 2013, s. 147). Cervulla ve Roberts “*Homo Exoticus: Irk, Sınıf ve Queer Eleştiri*” (2015, s. 119) isimli eserinde Feminizm ve LGBT hareketinin Marks’ı bu yönüyle eleştirdiğini; her meselenin “sınıf çatışması” ile ilişkilendirilemeyeceğini belirtmektedir. Diğer yandan Blank ise “*Düzcinsel: Heteroseksüelliğin Şaşırtıcı Derecede Kısa Tarihi*” (2019) isimli eserinde heteroseksüelliğin sanıldığı şekilde köklü bir geçmişi olmadığını, toplumsal hayatın ve iktidar ilişkilerinin bu süreçte belirleyici olduğunu ileri sürmektedir.

Yakın dönemde ise toplumsal cinsiyet -özellikle Feminizm eliyle- toplumsal açıdan dünyanın çözümlenmesinde merkezi bir konuma getirilmiştir. Giddens, -farklı feminist yaklaşımların olduğunu belirtmekle birlikte- feministlerin geniş çerçevede epistemolojiyi cinsiyet ve toplumsal cinsiyet üzerine inşa ettiklerini ifade etmektedir (2013, s. 148). Günümüzde “*Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*” (Butler, 2016) isimli eseriyle sıkça anılan; Türkiye’ye gerçekleştirdiği ziyaret (Mayıs 2010) ve verdiği “*Queer Yoldaşlığı ve Savaş Karşıtı Siyaset*” başlıklı konferansla⁴ ilgili literatürde çokça yer edinen Judith Butler’in ileri sürdüğü iddia ise toplumsal cinsiyetin sabit değil akışkan olduğu ve bireylerin ne olduklarından ziyade ne yaptıklarıyla sergilendiğidir. Konunun LGBT hareketi ile ilişkisi bağlamında Giddens, Butler’in çalışmasını (2016) temele alan *queer* teorisine değinmektedir. Eskilerde bir aşağılama ifadesi olan “*queer*” kelimesi, 1980’lerden itibaren eşcinsel bireyler tarafından farklı bir formda kanıksanmıştır. İsmi buradan alan *queer* teorisine göre sosyoloji disiplini heteroseksist yargılarla konulara yaklaşmaktadır ve bunun dışında kalan seslere kulakları tıkalıdır (2013, s. 504).

Queer teorisi toplumsal cinsiyet çalışmalarında önemli bir yer edinmiştir. Bu kavrama kendi başlığı altında yer verileceğinden dolayı -konuyu oraya havale ederek- *toplumsal cinsiyetin* ne anlama geldiğine dair açıklamalara geçilecektir.

Dökmen, “*Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*” başlıklı eserinde konuyu etraflıca ele almaktadır. Öncelikle, -batı literatüründe de birbirlerinin yerine kullanıldığına değinen yazar- “*cinsiyet*” ve “*toplumsal cinsiyet*” kavramları

⁴ Butler’in konferansta değindiği queer merkezli konuları Durudoğan “*Judith Butler ve Queer Etiği*” başlıklı makalesinde kaleme almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Durudoğan, 2011, ss. 87–98).

arasındaki ayrıma dikkat çekmektedir. “Cinsiyet” kelimesi “seks (sex)”, “toplumsal cinsiyet” ifadesi ise “gender” kelimesinin karşılığı olarak dilimizde yerini almıştır.⁵ Bu bağlamda “cinsiyet” sözcüğünü “kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade eder ve biyolojik bir yapıya karşılık gelir” şeklinde tanımlanmaktadır. “Toplumsal cinsiyet” ise “kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamlar ve beklentiler” olarak tanımlanmıştır. Toplumsal cinsiyet bu yönüyle “kültürel bir yapıyı karşılar ve genellikle bireyin biyolojik yapısıyla ilişkili bulunan psikolojik özelliklerini de içermektedir” (Dökmen, 2009, ss. 19–20).

Toplumsal Cinsiyet kavramından türeyen pek çok ifade literatüre girmiştir. “Kültürel açıdan kadın ve erkek için uygun görülen kişilik özellikleri ve davranışları” ifade eden Toplumsal Cinsiyet Roller (Gender Roles); “kadın ve erkeğin toplumsal kurumlar (aile, din, eğitim, siyaset, vb.) içinde mevcut kaynakları, fırsatları ve gücü eşit düzeyde kullanmaları”nı ifade eden Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (Gender Equality), bu ortamın sağlanamadığı durumları ifade eden Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği (Gender Inequality) ve “toplumun, bir grup olarak kadınların ve bir grup olarak da erkeklerin göstermelerini beklediği özellikleri” ifade eden Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargıları (Gender Stereotypes) bunlardan bazılarıdır (Dökmen, 2009, ss. 28–32; Gökkaya, 2018, ss. 27–33).

Günümüzde “Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları” başlı başına özerk bir çalışma alanı haline gelmiştir. İlgili olay ve olgular, üniversite ve farklı araştırma merkezlerinde farklı disiplinler tarafından ele alınmaktadır.⁶ Konu sadece “kadın çalışmaları” üzerinden masaya yatırılmamaktadır. “Kadın Çalışmaları (Women Studies)” çok daha köklü ve yaygın olmakla birlikte “erillik (masculinity)” bağlamında ortaya konan çalışmaların sayısı da her geçen gün artmaktadır.⁷ Ancak günümüze kadar tartışılacak bir husus ise “cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyet” ilişkisi ve sınırları bağlamında kendini göstermektedir. Amman “Toplumsal Boyutlarıyla

⁵ İlgili kavramlara dönük literal ve tarihsel bilgiler, farklı disiplinlerde geliştirilen kuramlar hakkında detaylı bilgi için bkz: (Dökmen, 2009, ss. 17–95)

⁶ Bu bağlamda bazı örnekler için bkz: (Altun, 2017; Batı, 2017; Değirmenci, 2017; M. G. Erdem & Altun, 2017; Gürsoy, 2017; Ş. Kaya, 2017; Kaylı, 2017; Özdağolğu, 2017; Safi, 2017; Toker, 2017).

⁷ Erillik, İslamcı habitus çerçevesinde sorgulayan bir çalışma örneği için bkz: (Okutan, 2017).

Cinsiyet: Sosyal, Bilimsel Yaklaşımlar” başlıklı makalesinde konuyla ilgili şu iki tutumu hatalı bulduğunu ifade etmektedir:

“Doğumla başlayan **cinsiyet sosyalleştirmesi**yle doğrudan bağlantılı **cinsel sosyalleşme**, 4-5 yaş civarında başlayan, ergenliğe doğru gittikçe bedendeki hormonal değişikliklere paralel olarak belirginleşen **biyokültürel** bir süreçtir. Burada **sosyalleştirme** yerine **sosyalleşme** terimini ve **kültürel** yerine **biyo-kültürel** ifadesini tercih etmemin nedeni, cinselliğin, çocuğun cinsiyet sosyalleştirmesi sürecinde oluşturduğu bilişsel şemaların ve özellikle arkadaş çevresiyle etkileşimlerinin, hormonal değişikliklerle eklenerek ürettiği aktif bir bileşim olmasıdır. **Cinsiyet sosyalleştirmesinin** büyük ölçüde kültürel bir inşa olduğunu kabul etmek isabetlidir. Ancak bu kabulden hareketle, **cinsel sosyalleşmeyi** de kültüre indirgemek, dolayısıyla temelinde yatan doğal (biyolojik/hormonal) itki ve yönelimi gözden kaçırmak hatasına düşülmemelidir.” (Amman, 2012, s. 18).

Amman’ın ilgili iki “uç” yaklaşıma olan eleştirisi önem arz etmektedir. Zira bireyin gelişiminde, tutum ve davranışlarında biyolojik cinsiyeti ile toplumsal cinsiyetinin girift şekilde var olan “etkili ve belirleyici” konumu bu bağlamda göz ardı edilmemelidir.

Albayrak da benzer şekilde Oakley’in “*erkekliğin ve kadınlığın toplumsal olarak inşa edildiği*” ifadesi ile Bourdieu’nun bu inşa sonucu var olan toplumsal yapıda erkek ve kadın arasındaki ilişkinin bir “*tahakküm ilişkisi*” olduğuna dair vurgusunu dile getirdikten sonra Amman’ın mezkur yaklaşımına yer vermekte ve bu bağlamda cinsiyet ve toplumsal cinsiyet olgusuna ayrıştırıcı şekilde “*ya ya*” düzleminden bakılmaktansa biyolojik ve kültürel anlamda daha girift ve çoklu etkinin varlığına işaret eden “*hem hem de*” yaklaşımının daha isabetli bir okuma olduğuna değinmektedir (2019, ss. 16, 17).

1.1.2. Cinsel Kimlik ve Cinsel Yönelim

Cinsel Kimlik -kimi zaman Cinsiyet Kimliği olarak da kullanılmakta- “*kişilerin kendilerini bedensel ve psikolojik olarak belirli bir cinsiyet içinde algıladıkları ve kabullendikleri ve de duygu ve davranışlarını bu kabule uygun bir biçimde yapılandırdıklarını*” ifade etmektedir (Şah, 2009, s. 31).

Cinsel Yönelim ise “*kişinin cinsel dürtülerini ya da sevişsel-erotik nesne seçimini anlatan bir kavram*”dır ve üç bileşeni bulunmaktadır: “1) *İstek; kime, neye istek duyuyor, 2) Davranış; kiminle, nasıl bir davranış gösterebiliyor, 3) Cinsel ilgi;*

heteroseksüellik dediğimiz karşı cinse, homoseksüellik dediğimiz aynı cinse ve biseksüellik dediğimiz iki cinse birden ilgi” (Tuzer, 2004, s. 7).

Bu bağlamda, cinsel kimlik ile cinsel yönelimin birbirinden bağımsız olduğu iddia edilmektedir. Yani cinsel kimliği erkek olan bir kimsenin cinsel yönelimi erkeğe de olabilir, kadına da. Bu durumda cinsel yönelimi ilkinde homoseksüel, ikincisinde ise heteroseksüel karakteristiğe sahiptir. Dolayısıyla, üç farklı cinsel yönelimden söz edilmektedir: Heteroseksüellik, homoseksüellik/eşcinsellik ve biseksüellik (Şah, 2009, s. 32).

1.1.3. Eşcinsellik

Eşcinsellik (Homosexuality)⁸, kökeni itibariyle bir tıp terimi olmakla birlikte aynı cinsiyetten olan iki kişi arasındaki duygusal ve cinsel çekimi ifade etmektedir (Jacques, 1997, s. 29; Todap, 2017, s. 15).⁹

Freud’un ifadesiyle **eşcinsel**; “kendileri için cinsel nesneleri kadın değil de erkek olan erkeklere ve yine cinsel nesneleri erkek değil de kadın olan kadınlara” verilen isimdir (Freud, 2014, s. 12).¹⁰

Eşcinsellik, iki cinsiyeti kapsayan bir üst ifadedir. Bunlardan erkek olanı için “gey”, kadın olanı için ise “lezbiyen” terimi kullanılmaktadır.

1.1.3.1. Lezbiyen

Lezbiyen (Lesbian) terimi ise “duygusal, cinsel, romantik yönelimleri kendi cinsinden bireylere yönelik olan kadınları” tanımlamak için kullanılmakta olup kökeni hakkında; “eşcinsel kadın şair Sappho’nun M.Ö. 6. yüzyılda yaşadığı Lesbos Adası’nın isminden” türetildiği belirtilmektedir (Kaos GL, 2015, s. 7; Todap, 2017, s. 16).

⁸ Eşcinsellik, Türkiye’nin de kabul ettiği, 1973 yılında yayınlanan Amerikan Psikiyatri Birliği Ruhsal Bozuklukların Tanı ve İstatistiksel El Kitabı-4’te ve de 1992 yılında yayınlanan Dünya Sağlık Örgütü, Uluslararası Hastalık Sınıflandırması’nda hastalık sınıfından çıkarılmıştır (Kaos GL, 2015, s. 6).

⁹ Eşcinsellik terimine yüklenen anlamlar için bkz.: (Ritzer, 2013, ss. 646–651).; Eşcinselliğin tarihi seyri, Amerikan Psikiyatristler Derneği’nin eşcinselliği mental hastalık sınıflandırmasından çıkarması ve genel anlamda tıp tarihindeki serencamı ile ilgili bkz.: (Kıraç, 2013, ss. 1–43).

¹⁰ Ayrıca bkz.: (Jagose, 2017, ss. 17–20).

1.1.3.2. Gey

Gey (Gay) terimi, 1970’lerin başında *Gey Kurtuluş Hareketi*’yle (*Gay Liberation Movement*) ortaya çıkan bir ifadedir. Batı’da ilk dönemlerde her iki cinsiyetten olan eşcinselleri de içeren bir anlamı taşıyorken, sonraki süreçlerde sadece erkek eşcinsellere hasredilmiştir. Aynı zamanda “gey” ifadesi “homoseksüellik” teriminden politik bir kopuşa işaret etmektedir. “Homoseksüellik” yukarıda belirtildiği üzere ilk defa o dönemdeki yaklaşımla bir hastalığı ifade ettiği için bu ifadeden kaçınılmış ve “gey” kelimesi hareket için tercih edilmiştir (Todap, 2017, ss. 15–16).

Barker, günümüzde halen daha LGBT hakları gündeminin *çoğunlukla erkekler ve daha az sayıda lezbiyenler* tarafından belirlendiğini ifade etmektedir (Barker & Scheele, 2018, s. 12).

Türkiye’de de benzer şekilde “eşcinsel” sözcüğünden sonra LGBT literatürünün ilk dönemlerinde LGBT kimliği çerçevesinde en fazla kullanılan kelimenin “gay”¹¹ sözcüğü olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye’deki ilk LGBT dergisi olan Kaos GL Dergisi, kendisine isim olarak (“Kaos” ifadesinden sonra) öncelikle “Gay” ve ardından “Lezbiyen” sözcüklerinin kısaltmasını kullanmayı tercih etmiştir. Bu sadece isimlendirmeye de kalmamış, derginin ilk sayısının ilk yazısında yer alan ve derginin kuruluş ve yola çıkış amacının yer aldığı metinde ele alınan sorunsal “gay”lik olgusu üzerinden dile getirilmiştir;

“Tans’ın bacakları arasında bir vajen ya da penis olmuş hiç farketmez. Onun kafası erkek egemen ideoloji tarafından esir alındığında heteroseksist erkek egemen diktatörlük açısından sorun yaratmaz. Yaratmadı. “Cinsel sevi nesnesi” olarak kendi cinsini seçmekle birlikte yatak dışında **gay**’liğini unutan bir **gay** de aynı şekilde heteroseksist diktatörlük için sorun yaratmaz. Bizler yalnızca yatak odasında değil her yerde ve her zaman **gay**’iz.” (Kaos GL, 1994a, s. 2).

Dolayısıyla ilk dönem için Türkiye’de LGBT hareketinin merkezinde “geylik” ve “geyler” olduğu ifade edilebilir. Ayrıca sonraki dönemlerde lezbiyenlik, biseksüel ve transseksüellik de harekette yer edinmeye başlayınca kısaltma olarak geyliğin öncelendiği “GLBT” kullanımına rastlanmaktadır. Ancak gelinen noktada Türkiye’de

¹¹ Kaos GL Dergisi’nin ilk dönemlerinde bu ifade İngilizce’de yazıldığı şekilde “gay” olarak kullanılmakta iken ilerleyen dönemlerde “gey” şeklindeki Türkçe kullanımı yaygınlaşmıştır.

ve dünyada hareketi ifade etmek için başvurulan en yaygın ifade -son dönemde “İ”, “Q” ve “+” gibi eklemeler olmakla birlikte- “LGBT Hareketi” ifadesidir.

1.1.4. Biseksüel

Biseksüellik (Bisexuality) terimi; kişinin hem karşı cinsiyetten hem de kendi cinsiyetinden kimselere karşı cinsel ve duygusal yönelim içinde olabilmesidir (Todap, 2017, s. 16). Ancak bu, “*her iki cinsiyetten iki kişi ile aynı anda*” birliktelik yaşamak anlamına gelmemektedir (Kaos GL, 2015, s. 8). Bu özellikteki kişileri ifade etmek için ise “**biseksüel**” kelimesi kullanılmaktadır.

1.1.5. Trans, Transseksüel, Travesti

Trans (Transgender) terimi, cinsiyet kimliği biyolojik cinsiyetiyle paralellik arz etmeyen kimselere verilen genel bir ifadedir. Bünyesinde transseksüel ve travesti gibi alt terimleri barındırmaktadır (Kaos GL, 2015, s. 10; Todap, 2017, s. 18).

Transseksüel kişiler, kendisini karşı cinsiyete ait hisseden ve gereken tıbbi müdahaleler sonucunda ait olduğunu hissettiği cinsiyete geçişlerini tamamlamış olan kimselerdir. Bu durumdaki kadın için de erkek için de “transseksüel” ifadesi kullanılmaktadır. **Travesti** ise -transseksüellikten farklı olarak- herhangi bir tıbbi müdahalenin olmadığı ancak dış görünüş ve davranış itibarıyla karşı cinse yönelik bir aidiyet hissinin söz konusu olduğu durumu ifade etmektedir (Kaos GL, 2015, ss. 8, 9; Todap, 2017, ss. 17, 18).

1.1.6. İnterseks

İnterseks (Intersex) terimi, tıp disiplinine göre üreme organları açısından standardın dışındaki formlara sahip kimseleri ifade etmektedir. Tek tip bir interseks olma durumu söz konusu değildir (Kaos GL, 2015, s. 10; Todap, 2017, s. 18). Bu olguya dönük bilgilere İslam fıkıh kitaplarında da “**hünsa**” başlığı altında rastlanmaktadır.¹²

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz: (Duman, 2002).

1.1.7. Queer

“Queer” terimi, İngilizce’de “*acayip, garip, dengesiz ve değersiz*” gibi anlamlara gelmektedir ve geçmişte eşcinselleri aşağılamak için kullanılmıştır (Yardımcı, 2014, s. 297; Yardımcı & Güçlü, 2016, s. 17). Queer kavramının bu bağlamdaki kullanımına dair en eski örneğin John Sholto Douglas’ın 1894 yılında oğlu Alfred ile Oscar Wilde’ın eşcinsel ilişkisini konu edinen mektubunda yer aldığı bilinmektedir (Barker & Scheele, 2018, s. 9). Ancak LGBT hareketi teşekkül edip güç kazanmasıyla birlikte bu ifadeyi sahiplenerek kendilerince pozitif anlam ifade eden bir yapıya büründürmüştür (Todap, 2017, s. 21). Örneğin 1990 yılında New York’ta gerçekleşen Onur Yürüyüşü’nde Queer Nation tarafından başında “*Queerler Bunu Okuyor*” yazan el ilanlarını insanlara dağıtılmıştır (Barker & Scheele, 2018, s. 10).

Daha sonraki dönemlerde ise kavram “Queer Çalışmaları” olarak akademide kendine yer bulmuştur. Bu çalışmalarda heteroseksüelliğin yanı sıra eşcinselliğe ve bir bütün olarak cinselliğe eleştirel yaklaşım söz konusudur. Bu bağlamda “Queer Teori” ise dünyada var olan tüm ayrıştırıcı ve basitleştirici yaklaşımları yıkmayı hedefler. Diğer bir ifadeyle; bazı şeyleri sahiplenirken diğerlerini dışarıda bırakan tüm anlayışlar sorgulanmalıdır (Barker & Scheele, 2018, ss. 13–15). Cogito dergisinin “*Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram*” isimli sayısında yer alan ilk metin –“*Deneysel Arzu: Queer Öznelliğini Yeniden Düşünmek*”- Laybutt’dan alıntılanan bir pasajla başlamaktadır. Burada “queer” kavramının “*her türlü toplumsal cinsiyeti, her türlü cinsel kanaati ve felsefeyi aşan*” bir yönü olduğu ifade edilmektedir. Bu yönüyle “queer”liğin hem bir varoluş hali hem de bir yaşam tarzı olduğu belirtilir (Grosz, 2011, s. 7).¹³

1.1.8. Heteroseksüellik, Heteroseksizm, Heteronormative

Köken itibarıyla aynı olmakla birlikte, farklı anlamlar taşıyan “**Heteroseksüellik** (Heterosexuality)”, “**Heteroseksizm** (Heterosexism)” ve “**Heteronormative** (Heteronormativity)” kavramları literatürde çokça geçen kavramlar arasındadır. Bunlardan ilkinin; kişinin duygusal ve cinsel olarak karşı cinse

¹³ Queer yaklaşımının erken dönem örnekleri için bkz.: (Archer, 2005; Hocquenghem, 2015).

yönelme hali; ikincisinin, bu halin “normal”, diğer ihtimallerin “anormal” ve “sorunlu” görülmesi; üçüncüsünün ise “normal” olan bu cinsel yönelimin tüm toplum tarafından “idealleştirilerek” diğer yönelimlerin “marjinalleştirilmesi” olduğu belirtilmektedir (Kaos GL, 2015, ss. 8, 10–11; Todap, 2017, ss. 16, 19–20).

Ayrıca, her geçen gün daha da yaygınlaşan Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları kapsamında çok fazla sayıda teknik terim literatürde boy göstermeye başlamıştır. Birbirlerine yakın olan ve sayıları gittikçe artan bu kavramlardan bazıları şunlardır: **Cisgender** (Na-trans) ve **Cisgenderism**, **Gender Spectrum**, **Genderqueer**, **Homofobi** (Homophobia), **Bifobi** (Biphobia), **Transfobi** (Transphobia).¹⁴

1.2. Tarihsel Açıdan LGBT Literatürünün Dönemlendirilmesi

Literatüre yönelik dönemlendirme önerimize geçmeden önce genel anlamda Türkiye’deki LGBT hareketinin tarihsel seyrine ve daha özelde medyanın LGBT karşısındaki tutumuna yönelik bir kaç dönemseldir. Bu dönemsel değerlendirmeye yer vermek faydalı olacaktır.

İlk olarak, Cogito’nun “*Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram*” başlıklı sayısında yer alan, “*Eşcinsel Kurtuluş Hareketinin Türkiye Seyri*” isimli yazı, kapsamı itibariyle öne çıkmaktadır. Hareketin seyrini bütünüyle ele alan yazar ilk olarak 80’lerin 12 Eylül’den kaynaklı baskıcı ortamında eşcinsellerin bir partner bulabilse de bulamasa da “*ağladıklarını*” ifade etmektedir. Zira bir yandan eşcinsel bir partner bulmak mesele iken, diğer yandan edinilen bir partnerle nerede ve nasıl yaşayacakları ayrı bir mesele olarak karşılına çıkmaktadır. Yazar ardından “93-94” yıllarında İstanbul ve Ankara’da “*geri dönülmez bir şekilde resmi/formel olmayan bir örgütlenme sürecine*” girildiğinden bahsetmektedir (Erol, 2011b, ss. 434–436). Bu dönemin ilk ve en önemli meyvesi Kaos GL Dergisi’dir.

Ardından Kaos GL’nin bir dernek olarak resmi hüviyete kavuştuğu yeni bir döneme girilmiştir. 2005 yılı ve sonrasına tekabül eden bu dönemde farklı illerde değişik isimlerde LGBT yapılanmaları kurulmuştur. İstanbul’da **Lambdaistanbul**, Bursa’da **Gökkuşak**, İzmir’de **Siyah Pembe Üçgen** ve Ankara’daki ikinci bir dernek

¹⁴ Detaylı bilgi için bkz.: (Georgestin, 2018; Kaos GL, 2015; Todap, 2017).

olarak *Pembe Hayat* bu yeni kurulan LGBT yapılanmaları arasındadır. Yazar, günümüze gelindiğinde ise Türkiye'nin pek çok iline yayılmış olan LGBT dernek ve kuruluşlarının artık tüm etkinlik ve aktivitelerini açık ve görünür şekilde yaptıklarını dile getirmektedir (Erol, 2011b, ss. 437, 438).

Cömert ise, “*Eşcinsel Arzuyu Adlandırma ve Sınıflandırmaya Tarihsel Bir Bakış*” başlıklı yazısında (2006, ss. 42–45) eşcinselliğin toplumdaki algılanış biçimini dört kavramsallaştırma ile ortaya koymaktadır. Bunlardan ilki dinsel bir tanımlama olan “*lanetli livatacı*”, ikincisi tıp bakış açısını yansıtan “*hastalıklı homoseksüel*”, üçüncüsü LGBT hareketinin isyan bayrağını açtığı döneme işaret eden “*gururlu gey*” ve son olarak cinsel yönelimlerin “*doğuştan*” olduğu iddiasının “*değişken ve akışkan*” iddiasına dönüştüğü döneme ve de bu bağlamda “*queer*” kavramına dikkat çeken “*kararsız kuir*”dir.

Türk medyasının LGBT bireylerle ilgili tutum ve duruşunun zaman içerisinde evrildiğini söylemek mümkündür.¹⁵ Bir yönüyle ulusal çaptaki sosyo-kültürel şartlar bu değişimde etkili olmakta iken, diğer yönüyle özellikle son çeyrek asırda global ölçekte cereyan eden konu ile ilgili gelişmeler¹⁶, Türkiye'deki LGBT sürecini ve dolayısıyla Türk medyasının konuya yaklaşım tarzını da değiştirmekte ve dönüştürmekte etkin rol oynamıştır. İnceoğlu'nun, Karakaş ve Çakır'ın eseri (2013, s. 7) için kaleme aldığı giriş yazısında Türk medyasında LGBT sunumu ana hatlarıyla üç döneme ayrılmaktadır: Yazar ilk olarak, 12 Eylül darbesini takip eden yıllara tekabül eden; LGBT bireylerin daha çok cinayet, aids, ahlak dışı davranışlar, fuhuş ve çocuklara olumsuz örnek gibi tümüyle negatif bir tablonun çizildiği ilk dönemden söz etmektedir. Bu dönemde “*homoseksüel*” diye adlandırılan LGBT bireylerin daha çok travestilik ve transseksüellikle özdeşleştirildiği belirtilmektedir. Kaos GL'nin Eylül

¹⁵ Bilindiği üzere medyanın toplum üzerinde etkisi büyüktür. Bu sebeple devletler, partiler, toplum mühendisliği ile ilgilenen kurum ve kuruluşlar, hedeflerine ulaşabilmek için medyayı vazgeçilmez bir aygıt olarak görmüş ve kullanmışlardır. Aile Akademisi Derneği'nin bir giriş yazısı ile tercüme ederek sunduğu Kasım 1987 tarihli eserde (The Overhauling Of Straight America: Waging Peace) batıda LGBT hareketinin toplum tarafından kabullenilmesinde bir enstrüman olarak kullanılan medyanın rolüne ve bu bağlamda geliştirilen stratejilere yer verilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: (Kirk & Pill, 2015).; Batı'da toplumun LGBT hareketine bakışının ne şekilde evrildiğine yönelik 1972-2016 yılları kapsayan istatistikler için bkz.: (Twenge, 2018, ss. 297–302).

¹⁶ Bu bağlamda ABD ve Avrupa'nın eşcinsellik karşıtı tutumlarına yönelik tarihi ve siyasi bir arkaplan için bkz.: (Oksačan, 2012; C. Taylor, 2017, ss. 614–622; Wolf, 2012).

1994 tarihinde Türkiye’de ilk kez yayımlanan gay ve lezbiyen dergisi ise Türk medyasının ikinci dönemine tekabül etmektedir. Bu dönem yazar tarafından “*yarı maskeli dönem*” olarak isimlendirilmiştir. Zira LGBT bireyler bir yandan görünür olma çabasına girmişken diğer yandan medyanın tutumundan kaynaklanan bir özgüvensizlik hali söz konusudur. Ancak ilk dönemden farklı olarak Cumhuriyet Gazetesi ve dönemin Express Dergisi gibi yayın organları LGBT bireylere dönük olumlu haberlere sayfalarında yer vermeye başlamıştır. “*Maskesiz*” olarak tanımlanan son dönem ise Kaos GL’nin 2001 yılı 1 Mayıs kutlamalarında açtığı pankarttaki ifade ile karakterize edilebilir: “*Eşcinseliz, gerçeğiz, buradayız*”. Artık LGBT bireylerin açıkça meydanlarda yer aldığı ve buna paralel olarak her geçen gün medyada da görünürlüklerinin arttığı bir süreç başlamıştır.¹⁷ Bu dönemden sonra günümüze kadar LGBT birey ve hareketini konu edinen haberler inişli çıkışlı da olsa sürekli olarak Türk medyasında yer almıştır ve günümüzde de yer almaya devam etmektedir.

Literatürün Dönemlendirilmesi

Buraya kadar zikrettiğimiz dönemlendirme örneklerinde LGBT literatürünün seyri ile ilgili kesişen noktalar bulunmakla birlikte daha farklı bir kategorizasyona ihtiyaç duyulmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, eşcinsellerin medyada “*hayali bir varlık*” ve “*normal dışı*” olarak algılandığı ilk dönemden “*yarı maskeli*” diye nitelendirildiği ikinci döneme geçişini Türkiye’nin ilk gay ve lezbiyen dergisi olan Kaos GL Dergisi’nin yayın hayatına başladığı yıllar olarak belirtilmesi oldukça yerinde bir tespit olarak görülmektedir. Zira -sonraki bölümlerde yer verdiğimiz üzere- Kaos GL Dergisi, Türkiye’deki LGBT literatürünün tarihi seyri ile ilgili bir kırılma noktası mesabesinde. Dolayısıyla 1994 yılının LGBT literatürü açısından başlangıç dönemi olduğunu ifade etmek yanlış olmaz. Literatür dönemlendirmesi açısından 2000’li yıllara kadar süren bu birinci dönem için “*Radikal Söylem Dönemi*” isimlendirmesi yerinde olacaktır. İlgili başlık altında yer verileceği üzere bu dönemde

¹⁷ Erol da, medyanın tutumu ile ilgili farklı isimlendirmelerle benzer bir dönemlendirme ortaya koymuştur. Birinci dönem: “*Flash Haber*”, İkinci dönem: “*Ortaya çıkış ancak meydandan kaçış*”, üçüncü dönem: “*Eşcinseliz, gerçeğiz, buradayız*”. (Erol, 2011b, ss. 451–457).; Eşcinselliğin sinemada görünürlüğü bağlamında global ölçekte 60’lardan günümüze kadar geçirdiği evreler ve daha özelde ise Türkiye sinema sektöründe LGBT görünürlüğü ile ilgili detaylı bilgi için bkz.: (Çoban, 2017; Davies, 2010; Karakış, 1997; Koç, 2015a; Meleke, 2016; Özkan, 1994; Sahillioğlu, 2005; Stevenson, 2000).; Gay ve lezbiyen araştırmalarının edebiyat çalışmalarına olan etkisi hakkında bkz.: (Stevens, 2011).

çıkan tüm sayılarda hemen hemen tüm toplumsal olgulara radikal bir yaklaşım satırlara yansımıştır.

2001 yılı 1 Mayıs kutlamalarında Kaos GL'nin açtığı pankart ve medyanın bu pankart üzerinden diğer sendikal eylem ve söylemleri gölgesinde bırakacak şekilde LGBT hareketine haberlerinde yer vermesiyle yeni bir geçiş dönemine girilmiştir. 2000 yılından itibaren (dergi formatında da bir yenilenmeye gidilmiştir) literatüre yansımalarını gördüğümüz bu dönem bir diğer ifadeyle LGBT hareketi için “**Dolaptan Çıkma Dönemi**” olmuştur. Yine ilgili başlıkta ele alınacağı üzere üçüncü döneme kadar çıkan yazılarda ve de özellikle dergide bir yazı dizisi halinde “*Nasıl Bir Eşcinsel Hareket*” üst başlığıyla paylaşılan metinlerde, üzerinde en çok hemfikir olunan konu artık “*dolaptan çıkma*”nın vaktinin geldiğidir.

2008 yılının Mayıs-Haziran sayısı ise yine sembolik bir değere sahiptir. Zira Kaos GL Dergisi bu tarihte 100. sayısını yayınlamıştır. Kapağında, aralarında yazar ve sanatçıların olduğu 100 kişinin resmine yer verilen bu sayının editöryal yazısı -ilk sayının başlığına atfen- “*Kaos GL 100. Kez Şanlıyor*” cümlesiyle başlamaktadır ve bu sayının önemi şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“1 ve iki 0 yan yana gelince ne güzel duruyor değil mi? Ya kapaktaki 100 yüzün 1 araya gelmesine ne demeli? 15 sene öncesine kadar ancak hayalini kurabileceğimiz bu görüntü bugün derginin kapağını süslüyor işte. Kapağıyla, ismini ve sözünü yanımızdan eksik etmeyen onlarca yazarıyla bu sayı 1 düş gibi...” (Kaos GL, 2008, s. 1).

Böylelikle günümüze kadar devam edecek olan yeni bir döneme girilmiştir. Bu üçüncü döneme ise “**Destek ve Açılım Dönemi**” ismi uygun düşmektedir. Bu isimlendirmedeki “*destek*” kelimesinin anlamı çok yönlüdür; Bir yönüyle 100. sayının kapağında 100 fotoğrafa yer verilerek dergiye bundan böyle açık ve aleni desteğin söz konusu olduğu bir dönemi vurgulamaktayken, diğer yönüyle ise 2008 itibarıyla başlayan ve her geçen yıl artarak devam eden proje desteklerini ifade etmektedir. Başlıktaki “*açılım*” ifadesi ise üçüncü dönem dini temalı metinlerde değinildiği üzere, LGBT literatüründeki İslam ile yakınlaşma ve barışma çabalarına tekabül etmektedir. İlgili başlık altında bu hususlara değinilecektir.

Bahsettiğimiz yazınsal literatürdeki artış ve bu yayınlara verilen destekler devam ediyor olsa da, yakın dönemde çok daha köklü bir dönüşüm yaşanmıştır.

Özellikle yeni neslin televizyondan giderek uzaklaştığı ve başta cep telefonları üzerinden olmak üzere tablet ve diğer cihazlarla internet dünyasına yakınlaştığı bu dönemde LGBT bireyleri konu(k) ve gündem eden youtube kanalları, literatürün yeni bir alana ve formata bürünmesine sebebiyet vermiştir. Zira okuma alışkanlığının zayıf olduğu ülkemizde ücretle ulaşılabilen kitaplar ve bedele mukabil abonelik gerektiren dergiler, ulaşılması bedelsiz ve seyretmesi görece zahmetsiz olan videolar karşısında çok sınırlı bir kesime hitap etmek durumunda kalmışlardır. Buna karşın ilgili youtube kanallarının LGBT temalı ve katılımlı söyleşileri on milyondan fazla kez izlenmiştir. Bu kitleye yazınsal literatür üzerinden ulaşmak pek -ve hatta hiç- mümkün gözükmemektedir.

LGBT literatürü ile ilgili dönemlendirme önerimizin temellendirmesi noktasında “*Dönemsel Değerlendirme*”ye tabi tutmandan önce belirtmek gerekir ki, aşağıda yer alan dönemlendirmelerde yeni bir dönemin başlangıcı, bir önceki dönemin kendine has özelliklerini tümüyle kaybettiği veya önceki dönemin karakteristiğinin tümüyle değiştiği anlamına gelmemektedir. Elbette sosyal süreçlerde olduğu gibi literatürde de geçiş ve değişim dönemleri belirli bir zaman dilimine ihtiyaç duymaktadır. Burada da dönemlendirme başlıklarından anlaşılması gereken, başlıkta yer alan özelliğin/durumun o dönemde daha ön planda olduğu ve/veya bu dönem için daha fazla önem arz ediyor olmasıdır. Bununla birlikte örneğin ilk dönemde pik seviyeye ulaşan radikal söylemlere, daha yumuşak tonda olmakla birlikte sonraki dönemlerde ve hatta günümüzde de halen şahit olunmaktadır. Dolayısıyla dönemler arası geçişlerin keskin bir çizgiye sahip olmadığı; çoğu zaman birbirine girift ve de genel olarak uzun bir sürece yayılmış değişim ve dönüşüm süreçlerine tekabül ettiği unutulmamalıdır.

İlk dönemin başlangıcı olarak 1994 yılının tercih edilmesinin sebebi ise bu tarihten önce konu çerçevesinde Türkiye’de LGBT literatüründen bahsedilemiyor oluşudur. Erol da, 2011’de kaleme aldığı yazısının “*Eşcinsellerin Örgütlenme Seyri*” başlıklı kısmında, LGBT örgütlenmesiyle ilgili olarak “*koca bir tarihten*” söz edemediğini, bir tarih vermek gerekirse ancak “*15-20 yıl kadar geriye*” gidilebileceğini ifade etmektedir (2011b, s. 432). Benzer şekilde aynı konuyu gündeme taşıyan 2014 tarihli makalenin “*Özet*” kısmında ise şu iki cümle yer almaktadır:

“Türkiye’de LGBTİ örgütlenmesinin tarihi yaklaşık 20 yıl öncesine gitmektedir. Bu anlamda LGBTİ’lerin bir araya gelme ve örgütlenme süreçlerinin tarihi aynı zamanda kendilerini yaratma tarihi olarak okunabilir.” (Erol, 2014, s. 277).

Ayrıca Birinci Dönem’de yer alan okur yorumlarından da anlaşılacağı üzere, Kaos GL Dergisi öncesinde Türkiye’deki LGBT bireylerin benimsediği, sahiplendiği ve takip ettiği kayda değer bir yayına rastlanmamıştır.

Sonuç olarak; 90’ların başından itibaren resmi olmayan yapılanmalar şeklinde kendi iç kamusalını şekillendirmeye başlayan LGBT hareketinin, Ankara ve İstanbul gibi büyükşehirlerde az sayıdaki eşcinsel bireyin bir araya gelmesiyle ve tartışma gruplarının oluşmasıyla diğer LGBT bireylerini etrafında toplamaya başladığı (Depeli, 2006, s. 40), ve bu noktada -bu yeni topluluğun hem iletişimini sağlayacak hem de hareket felsefesini yazınsal zeminde tartışacak/paylaşacak- bir ihtiyaç olarak LGBT literatürünün doğduğu ifade edilebilir.

1.2.1. Birinci Dönem: Radikal Söylem Dönemi (1994-1999)

Türkiye’de LGBT literatürünün doğduğu ve keskin bir dille alanyazına girdiği bu dönemde mevzu bahis olan hemen hemen her konu, radikal bir eleştiriye maruz bırakılmıştır. Bu ilk dönemde henüz entelektüel çalışmalar ve akademik araştırmalar literatürde yerini almamıştır. Eylül 1994’te ilk sayısı ile yayın hayatına başlayan Kaos GL Dergisi ise bu “yokluk” döneminde LGBT bireylerden fazlaca rağbet görmüştür.

İkinci ve özellikle üçüncü dönemde derginin yitirdiği bir özellik ise ilk dönemde onu oldukça ayrıcalıklı kılmaktadır: 1994’ten 1999 sonuna kadar toplamda 62 sayı yayınlayan dergide -henüz yazar kadrosu da tam olarak oluşmadığı için- okurlardan gelen yazıların hatırı sayılır bir yeri vardır. Bu ise henüz internetin yaygın olmadığı bu zaman diliminde, dergiyi LGBT bireyler için aynı zamanda bir iletişim ve tartışma zemini kılmaktadır. Dergi, bu yönüyle oldukça dinamik ve kendi zamanına göre oldukça “interaktif” bir hüviyete sahiptir.

Dergi’nin birinci dönemdeki öncelikli konularına geçmeden önce orijinal basımı 1990, Türkçe ilk basımı ise 1995 olan “*Müslüman Toplumlarda Erkekler Arası Cinsellik ve Erotizm*” (Schmitt & Sofer, 1995) isimli eseri Türkiye’deki LGBT literatürü bağlamında zikretmek gerekmektedir. Fas, Suriye, İran, Özbekistan,

Pakistan, Filistin ve Türkiye’de eşcinsel ilişkilere değinen bu eser ilk dönemde çıkan yayınlarda kendisine çokça atıf yapılan (Ergen, Karakış, Göksenin, Güntan, & Şakir, 1998, s. 7) editöryal bir çalışmadır. İlk dönemde bu eser haricinde ana akım LGBT hareketine ait bir yapıta (Kaos GL Dergisi dışında) rastlanmamıştır.

Daha öncesinde Türkçeye kazandırılan, Corraze’a ait “Eşcinsellik” isimli eser ise ana akım LGBT hareketi tarafından eleştirilen bir kitap olduğu için “LGBT Literatürü” kapsamında değerlendirilmemiştir. Benzer şekilde ilk olarak 3-6 Şubat 1999 tarihlerinde Cumhuriyet Gazetesi’nde bir yazısı dizisi olarak yayınlanan ve daha sonra geliştirilerek iki kapak arasında “*Eşcinsellik ve Yabancılaşma*” (Perinçek, 2000) başlığıyla kitaplaşan yazılar -gazetede ilk yayınlandığı dönemde- LGBT hareketi tarafından yoğun eleştiriye tabi tutulmuştur. Özellikle Kaos GL Dergisi’nde Perinçek’i hedef alan çokça yazıya yer verilmiş; Kaos GL, Lambdaistanbul LGBTT Dayanışma Derneği ve Sapphonun Kızları tarafından kaleme alınan eleştiri yazısı yine Cumhuriyet Gazetesi’nde, 9-11 Şubat tarihlerinde “*Eşcinsel Sivil Toplum Örgütlerinden Doğu Perinçek’e Yanıt*” başlığıyla yayınlanmıştır (1999).

Eleştirel bir üslupla kaleme alınan “*Yanıt*” yazısına binaen Perinçek ise yazılarını bir araya getirdiği eserinin girişinde eleştirilere şu cümlelerle cevap vermektedir:

“Bu çalışmanın taslağı, 3-6 Şubat 1999 günlü Cumhuriyet gazetelerinde yazı dizisi olarak yayımlanmıştı. Eşcinselliğin toplumsal ve ideolojik kaynaklarını saptayan tezlerle tepki, meğerse tetikte bekliyormuş. Birbiri peşi sıra yayımlanan yazıların, önyargıyla kaleme alındığı, daha ilk satırlarda anlaşılıyordu. Eleştiriciler, kendi inşa ettikleri şatolara saldırıyorlardı. Yanıtlara bakınca, yazımın okunmadığı bile söylenebilirdi. Topa tutulan görüşler, yayımlanmış olan tezler değildi. Hatta eleştirilerin bir kısmı, açıkladığımız görüşleri doğruluyordu. Yanıtları yazının içeriğinde bulunduğu için, eleştirilerin ayrıca yanıtlanmaları gerekmiyordu. Ancak kitap haline getirirken, yöneltilecek eleştirilerin bilinmesinde yarar gördüm. Özetleyerek ve çok kısa yanıtlarıyla birlikte kitabın arkasına ekliyorum...” (Perinçek, 2000, s. 7).

Dergi, yukarıda belirtildiği üzere en radikal dönemini ilk zamanlarında yaşamıştır. Bir taraftan *anarşizm* ve benzeri akımlara aşırı vurgu ve övgü varken diğer yandan *aile, din, bilim, okul ve devlet* en ağır eleştirilere maruz bırakılmıştır.

Aslında hareketin doğuşunda var olan temel sacayaklarından birinin anarşizm olduğunu belirtmek yanlış olmaz. İsminden de anlaşılacağı üzere bu dergi “kaos” söylemi üzerinden hayata geçmiştir.

Anarşizm ile ilgili bu dönemde çokça ifadeye rastlanmaktadır. *Heteroseksist faşizmin* eleştirisinin yapıldığı “*İyi Niyet Öldü*” başlıklı yazıda anarşizm ile ilgili olarak şu ifadelerle yer verilmektedir:

“Devletin faşizmini alaşağı ederken çüklerinin faşizmini göklere çıkaran bu insanlara (keza içlerinde kadınlar da vardı) söyleyebileceğim tek şey var: Anarşizm öyle herkesin sırtına geçirebileceği bir kılıf değildir ve hödükler için tekrar hatırlatmakta sakınca görmüyorum; Anarşi, her türlü otoriteyi ve faşizmi yadsayan onurlu bir ideolojidir. Dejenerasyonunuzu Anarşi diye adlandırmayın. Solculara hiç değinmek istemiyorum, onlar ellerinde kendi kuran-ı kerimleri olan Das Kapital, burunlarının ucunu dahi göremeyecek kalın kafalılıkta hayatla mastürbasyon yapan tipler bence.” (Pharao, 1998, s. 16).

Cinsel Devrim’i konu edinen diğer bir yazıda ise devrim-anarşizm ilişkisi şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Cinsel devrim, günümüzde büyük oranda ilerleme kaydetmiş olan, özünde anarşist bir devrimdir. Kesinlikle anarşisttir, çünkü devlet ve çeşitli dini kurumların bireyin etkinlikleri konusunda koymuş olduğu kuralların otoritesine karşı çıkmayı içermektedir.” (Ward, 2000, s. 8).

Diğer yandan -batıda olduğu gibi- Türkiye’de de LGBT literatürünün ortaya çıktığı ilk dönemde işlenen konular arasında “kadın meselesi”nin öncelikli bir yeri olduğu görülmektedir.¹⁸ Kaos GL Dergisi’nin Eylül 1994 tarihinde yayınlanan ilk sayısının ön kapağında yer alan “*Kaos Şanlıyor*” başlıklı yazının ilk cümlelerinde eşcinsel bireylerin toplumsal hayattaki konumları, kadınların toplumdaki “*mağdur ve mazlum*” konumları üzerinden karakterize edilmiştir:

“Yalnızca seksist değil, aynı zamanda heteroseksist bir toplumda yaşıyoruz. Kadınların köleleştirilmeleri üzerine kurulan, zaman içinde dönüşüp yeniden biçimlenerek kapitalist sömürü sistemine kadar gelen içinde yaşadığımız bu toplum, yalnızca erkek egemen değil aynı zamanda heteroseksist erkek bir egemenlik sistemidir. İçinde yaşadığımız bu toplumda zaman zaman eşcinsel oluverme sendromları ve lezbiyenlik modaları görülse de yapılan her şey heteroseksist politik ve toplumsal diktatörlüğün sürekliliği için yapılıyor. Kadınlar salt kadın oldukları için eziliyor ve kadınlık konumundan dolayı sömürülüyorlarsa gay’ler de salt gay oldukları için heteroseksist zihniyet ve bu zihniyetin kurumsal örgütlenişi olan erkek egemen düzen tarafından yok edilmek isteniyor.” (Kaos GL, 1994a, ss. 1–2).

¹⁸ Bir feminizm eleştirisi için bkz.: (Butler, 2011, ss. 53–56).

“Feminizmin atağı karşısında geç kalan devlet, kadın kurtuluş hareketi sonucunda “kadın realitesini” kavradı ve iş, kadın bakanlığına kadar vardı. Heteroseksist devlet bir gün bize de sahip çıkarsa hiç şaşırmayacağız doğrusu!” (Kaos GL, 1994b, s. 3).

Bu bağlamda dergide kadın sözcüğünün “kadınların köleleştirilmesi” (Kaos GL, 1994a, s. 1, 1994b, s. 4, 1998e, s. 21) ve “kadınların sömürülmesi” (Kaos GL, 1994a, s. 2) gibi genellikle olumsuz bir kontekste yer aldığı görülmektedir.

“Toplumsal cinsiyet” olgusu da bu bağlamda LGBT hareketinin çokça başvurduğu kavramlardan birisidir. İlk dönem literatüründe bu kavrama olan vurgularla, heteroseksizmin hakim olduğu bir toplumda cinsel kimliğin “*erkek egemen toplum*” tarafından oluşturulduğu ifade edilmektedir;

“Heteroseksist bir toplumda yaşıyoruz. İçinde yaşadığımız erkek egemen kapitalist düzende insanlar, heteroseksüel sosyalizasyon sürecinde (hukukun da devreye girmesiyle) kadınlık ve erkeklik toplumsal kategorilerine göre yetiştiriliyorlar. Bu süreçte yaşantımızın her anında ve alanında doğrudan ya da dolaylı olarak ideolojik bombardımana tutulmaktayız.” (Kaos GL, 1994b, s. 3).

Benzer söylemler derginin hemen hemen her tarafına yayılmış durumdadır. Örneğin; bir çocuğun bir “*insan*” olarak yetiştirilip büyütülmesi mümkünken heteroseksüel sosyalizasyon ile çocuğa kız ve erkek olmak üzere iki toplumsal cinsiyetin dayatıldığı, bu noktada çocuğun toplum tarafından kendi toplumsal cinsiyet kategorisine göre yetiştirildiği ifade edilmektedir (Kaos GL, 1994b, s. 4, 1998e, s. 21).

Bu bağlamda “*heteroseksüellik*” olgusu da yoğun olarak işlenmektedir. Özellikle editöryal metinlerde *heteroseksizm* ile *heteroseksüelliğin* farkına vurgu yapılıyor olsa da (Kaos GL, 1994a, s. 2) farklı yazarlar ve hatta kimi zaman yine editöryal metinlerde bu farkın gözetilmediği, eleştiriler noktasında genellemeci bir yaklaşım ile heteroseksüelliğin ve heteroseksüellerin hedefe konulduğu görülmektedir. Örneğin daha Kaos GL Dergisi’nin ilk sayısında yer alan Kaos GL imzalı metinde, hayata bakış açısı bağlamında “*heteroseksüel gözlük=ön yargılar ve cehalet*” tanımlaması yapılmıştır (Kaos GL, 1994b, s. 3, 1998e, s. 20).

Literatürde heteroseksizm ve heteroseksüel kavramlarıyla ilgili olarak “heteroseksist terör” (Kaos GL, 1994b, ss. 3, 4, 1998e, ss. 20, 21), “heteroseksist domuzlar” (Kaos GL, 1994b, s. 3), “heteroseksüel erkek egemen ideoloji” (Kaos GL, 1994b, s. 4, 1998e, s. 21), “heteroseksüel erkek iktidar” (Kaos GL, 1994b, s. 4, 1998e,

s. 21), “heteroseksüel sosyalizasyon” (Kaos GL, 1994b, s. 4, 1998e, s. 21) gibi ifadelerle rastlanmaktadır.

Birinci dönemde *bilim dünyası* ve *bilim* adamlarına yönelik ciddi bir tavır satırlara yansımaktadır. Örneğin Kaos GL imzalı ve “*Varolan Durum ve Eşcinsellik*” başlıklı yazıda birey ve toplumun LGBT olgusunu anlamlandıramama durumu eleştirilirken bilim adamlarıyla ilgili şu cümlelere yer verilmiştir;

“Bir insana, bir olguya, bir nesneye, tarafsız bir gözle bakabilmek, onu kendi varoluşunda, kendi koşullarında ne ise o olarak anlamak hem çok kolay hem de çok zor bir durumdur. Bilim adamları, bir olguya ya da nesneye bile tarafsız bir gözle bakamazken bir insana tarafsız bakması zaten çok zor.” (Kaos GL, 1994b, s. 3).

Her ne kadar paragrafın sonunda bir ara parantez ile istisnaların olduğu ifade edilse de bilim adamları ile ilgili olarak oldukça olumsuz bir algının varlığı kendini göstermektedir. Bu algının tezahürlerine yönelik ilk dönem literatüründe oldukça fazla metinle karşılaşmak mümkündür. Bu metinler arasında Tıp ve Psikiyatri gibi bilim dallarında gerçekleştirilen çalışmaların ve eşcinselliğin ne(y)den kaynaklandığı konusundaki araştırmaların sonucu ne olursa olsun gerçek anlamda bu soruya cevap veremeyecekleri; Gen Mühendisliği Bilim Dalı’nda gerçekleşen araştırmalarla “*cani ruhlu katliam tellalları*” olan “*heteroseksist domuzlar*”ın, bir bebeğin henüz anne karnındayken eşcinsel mi değil mi olduğunu belirleyerek eşcinselliğin “*kökünü kazımak*” hedefini güttükleri ifade edilmektedir (Kaos GL, 1994b, s. 3, 1998e, s. 20).

Bu noktada, bilim dünyası ve bilim adamlarına yönelik dile getirilen eleştirilerden öte ne derece bilimsel olursa olsun -bir bireyin kendi cinsiyetini seçmesi durumunun en temel insan haklarından biri olduğu gerekçesiyle- eşcinselliğe dönük araştırmaların sonuçlarını “*merak etmediklerini*” (Kaos GL, 1994b, s. 3) ve nihayetinde bu çalışmaların kendi nazarlarında bir geçerliliklerinin olmadığını ifade etmektedirler.

LGBT literatüründe eleştirilerden en fazla nasibini alan bir diğer kurum da *aile kurumudur*. Öncelikle aile kurumunun “*heteroseksüel sosyalizasyon*” sürecinde işlevsel bir yere sahip olduğu vurgulanır (Kaos GL, 1994b, s. 4, 1998e, s. 21). Bu bağlamda “*erkek egemenliğinin kadınları denetim altında tutarken en güvendiği*

kurum”un şüphesiz *aile* olduğuna (E. Can, 2014, s. 51) değinildikten sonra şu cümlelere yer verilmektedir:

“Aile üzerinden kadınlara yapılan bütün bu saldırılar karşısında biz feministler de “Aileye bağımlı değiliz, muhtaç değiliz; sevgi için de, dayanışma için de aile şart değil. Kan bağı temelli, üreme odaklı heteroseksist aile bizi ne özgürleştirir, ne de güçlendirir; bize ancak mutsuz bir hayat vaat edebilir. İhtiyaçlarımızın daha eşit, daha özgür, daha kolektif biçimlerde karşılanması mümkün” diyerek konumumuzu belirlemiş, büyümek istediğimiz bu mücadeleye dair ilk sözümüzü bir kampanyayla söylemiş olduk. Elbette, bu sözün hayattaki karşılığını görmenin zor olduğunun, daha alınacak çok yol olduğunun farkındaydık. Dedik ya, bu ilk sözümüzdü; başka bir hayatı aramak için kalenin bekçilerine karşı bir isyanın başlangıcıydı aslında: “Aile yıkılmayacak kale değil. Aile dışında hayat var!” (2014, s. 51).

Literatürde bir eğitim kurumu olarak *okul* da “heteroseksüel sosyalizasyon” sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir (Kaos GL, 1994b, s. 4, 1998e, s. 21). Ayrıca ilk dönemde “*devlet*” başta olmak üzere tüm otoritelere karşı bir isyan söz konusudur. Kimi yazılarda ise -“Ne Laik Ne Teokratik Devlet Diktatörlüğü! Devletsiz Özgür Toplum” (Zileli, 1997)- devletin, özgürlük karşıtı ve diktatörlük yanlısı olduğu ifade edilmektedir.

Son olarak derginin birinci dönem metinlerinde cinsel yaşantı tecrübelerinin paylaşımı ve anlatımı noktasında “sansürsüz” bir betimleme/detaylandırma söz konusudur.¹⁹ Öyle ki dergide yayınlanan *Mektuplar* bölümünde kimi eşcinseller dahi bu anlatıları “*tiksindirici*” bulduklarını ifade etmektedirler (“Tartışma, Eleştiri, vs. (45)”, 1998, s. 8). Kimi zaman da bu durum ayrı bir tartışma konusu olarak gündeme gelmiştir. Örneğin 19. sayıda yer alan “*Tanrıdır Bütün Phalluslar**” (Mustafa, 1996a) yazısı ile ilgili 20. sayıda yer alan “*Tartışma*” bölümü şu cümlelerle başlamaktadır (Karakış, Özalp, Didem, Özcan, & Başaran, 1996, s. 12):

“18 ve 19. sayılarda Mustafa adlı bir arkadaşın yazıları yer almıştı. Özellikle “*Tanrıdır Bütün Phalluslar*” adlı son yazı KAOS oluşumunda bir tartışmaya yol açtı. Aşağıdaki görüşler bu tartışma sürecinde ortaya çıktı.”

¹⁹ Bazı örnekler için bkznz: (Coşkun, 1998b, 1999a; Mustafa, 1996a; “Yaşamın İçinden Kartpostallar (47)”, 1998; Zafer, 1999b)

* Phallus: Penis, erkeklik organı.

Benzer şekilde ilk dönem sayılarında yer alan görsellerde cinsel organların da aşıkâr edildiği çok sayıda fotoğraf bulunmaktadır. Bu görseller sebebiyle derginin ilgili sayılarının toplatılma kararı alınması dahi söz konusu olmuştur.

Son olarak, özellikle bu dönemde üretilen radikal söylemin kökeni ile ilgili olarak Maalouf'un "*Ölümcül Kimlikler*" isimli eserindeki şu sözleri, ana akım LGBT aktivizminin kimliğini ve bu "*yaralı kimlik*" içinde doğan ve de liderliği elde eden öncü söylemi karakterize eder niteliktedir:

"Çoğu zaman, kendinizi en fazla saldırıya uğrayan aidiyetinizle tanımlamaya eğilimsinizdir; kimi zaman bu aidiyeti savunacak gücü kendinizde bulamadığınızda onu gizlersiniz, bu durumda o sizin içinizin derinliklerinde kalır, gölgeye sinip ödeşme saatini bekler ama ister sahip çıkılsın ister izlensin, ister fazla açık etmeden ya da gürültüyle ilan edilsin, kendinizi özdeşleştirdiğiniz kimlik odur. O zaman söz konusu aidiyet bütün bir kimliğinizi istila eder. Onu paylaşanlar dayanışma içinde olduklarını hissederek, birbirlerine benzerler, birbirlerini hareket geçirirler, birbirlerine karşılıklı cesaret verirler, "karşı taraftakilere" cephe alırlar. Onlar için "kimliğini kabul etmek" zorunlu olarak bir cesaret eylemi, kurtarıcı bir eylem haline gelir... Her yaralı topluluğun içinde doğal olarak önderler belirir. Öfkeli ya da hesapçı bu kişiler, yaralara merhem olan "sonuna kadar gidelim" söylemleriyle ortaya çıkarlar. Bir hak olan saygıyı karşıdakilerden dilenmemek gerektiğini, ama bunu onlara dayatmak gerektiğini söylerler. Zafer ya da intikam sözü verir, zihinleri ateşler ve zaman zaman, incinmiş kardeşlerinden bazılarının için için rüyalarına girmiş olabilecek aşırılıklardan da yararlanırlar. Artık dekor hazırdır, savaş başlayabilir. Ne olursa olsun, "ötekiler" bunu hak etmişlerdir, çok eski zamanlardan beri "bize çektiydikleri her şeyi" bizler bir bir hatırlamaktayızdır. Bütün cinayetleri, bütün haksızlıkları, bütün aşağılanmaları, bütün korkuları, isimleri, tarihleri, rakamları..." (Maalouf, 2014, ss. 27, 28).

1.2.1. İkinci Dönem: Dolaptan Çıkma Dönemi (2000-2007)

"*Dolaptan Çıkma*" LGBT hareketinde oldukça önemli bir adıma karşılık gelmektedir. Türkiye'deki LGBT literatüründe önemli bir yere sahip olan yazar Murathan Mungan, LGBT hareketinin neden "*açıldıkça açılması*" gerektiğini şu ifadelerle anlatmaktadır:

"Görünür olmak, ortaya çıkmak, -söz almak isterseniz de istemeseniz de- politik mücadele alanının bir parçasıdır. Kısaca politik olmadan eşcinsel olamazsınız. Sadece kendi cinsinden biriyle yatan bir kişi olursunuz. Kendi cinsinden biriyle yatan kişi olmakla yetinmek ise sizi her türlü baskılamaya sisteminin karşısında silahsız ve savunmasız bırakır." (Erol, 2011b, s. 432).

Bu bağlamıyla "*dolaptan çıkma*", bir eşcinselin sadece kendini açık etmesinden ibaret değildir. Açılma sürecinin devam etmesiyle sadece eşcinsellerin hayatlarının değişmediği, aynı zamanda Türkiye toplumunun da dönüştüğü ifade

edilmektedir (Erol, 2014, s. 277). Dolayısıyla LGBT hareketinde var olan “açılma toplantıları”, görünür olmanın ilk adımı olarak önemli bir ritüele karşılık gelmektedir.

Aslında “dolaptan çıkma” anlayışı derginin ilk sayılarından itibaren dile getirilen konular arasında yer almaktadır. Ancak söylemden pratiğe geçmesi birinci dönemin sonlarına doğru gerçekleşebilmiştir. Örneğin 44. sayıda “Siyaset Meydanı’na çıkar mısınız” başlıklı şu duyuru metni yayınlanmıştır:

“Siyaset Meydanı’na çıkar mısınız? Hayır, bu bir şaka değil. ATV’de yayımlanan Siyaset Meydanı programı önümüzdeki birkaç aylık bir periyot içerisinde “eşcinsellik” konusunu işleyecek. Geçmişteki bazı örneklerinde olduğu gibi bu programın da eşcinselliğin topluma yanlış tanıtıldığı bir şova dönüşmesini istemiyor, dahası yaşadığımız haksızlıkların ve baskıların özgürce dile getirilebildiği, eşcinsel karşıtı görüşlerin bilinçli ve düzeyli bir şekilde bertaraf edildiği yapıcı bir platform görmek istiyoruz. Bu amaçla programa katılarak fikirlerini açıkça ortaya koyabilecek, eşcinsel olmasından dolayı yaşadığı baskı, haksızlık ve kötü muameleleri açıklayabilecek eşcinsel ya da eşcinsel dostu arkadaşlara çağrıda bulunmak istiyoruz. Türkiye’nin neresinde olursa olsun çağrımıza kulak veren tüm dostların en kısa süre içerisinde bize ulaşmalarını bekliyoruz.” (Kaos GL, 1998d, s. 15).

Diğer yandan 55. sayının “Haberler”inde *Transeksüel Demet Demir’in, Özgürlük ve Dayanışma Partisi’nden Beyoğlu Belediyesi Meclis Aday Adayı gösterildiği* dikkate verilmiştir (Kaos GL, 1999b, s. 59).

56. sayıda yer alan “Kutlu Olsun” başlıklı metinde geçen şu ifadeler ise artık “zincirlerin kırılma” günün geldiğini ilan etmektedir:

“Ülkemizde ilk defa, yeni yeni birkaç eşcinsel, ağızlarına vurulmuş bantları söküp attı ve yüzlerce yıldır “tutsak” oldukları, yok sayıldıkları bu toplumda olanca güçleriyle haykırmaya ve “biz de varız” demeye başladılar. Ve KAOS GL doğdu. Kolay mı? 70 yıllık tutsaklığın vermiş olduğu karşı tepkiyle haykırmaya başladı eşcinseller: Konya’dan, Sivas’tan, Diyarbakır’dan, İzmir’den, İstanbul’dan... İnsan olduğunuzu haykırın, Aşklarınızı haykırın, Sevgilerinizi haykırın, Acılarınızı haykırın, Pornografinizi haykırın... Hem de heteroseksistlerin kulak zarını patlatırcasına haykırın. Gün, zincirleri kırma günüdür. Gün, özgürleşme günüdür. Evrensel bir hak olan ifade özgürlüğünü, sonuna kadar kullanan cesur eşcinsel dostlarımız: Özgürlüğün kutlu olsun.” (Coşkun, 1999b, s. 27).

Bu ifadelerdeki Kaos GL vurgusu haklı bir vurgudur. Zira ara vermeksizin geçirdiği 6 yıllık bir süreç sonunda, 1999’un Kasım ayında 62. sayıya ulaşan Kaos GL Dergisi, yenilenen hali ile ve iki ayda bir yayınlanmak üzere yeniden “1. Sayı” olarak raflarda yerini almıştır. Aynı zamanda dernek, Pazar buluşmaları ve Onur Haftası gibi etkinliklerde LGBT birey ve toplulukları domine etme noktasında çok daha geniş bir kitleye hitap eden güçlü bir konuma ulaşmıştır.

“*Dolaptan çıkma*”ya dönük bu davet metinleri, sadece motivasyon sağlama işlevi görmemektedir. Kimi zaman, bir “kaçış” olarak yurtdışına giden eşcinsellere bir uyarı niteliği de taşımaktadır. Bu bağlamda şu ifadeler dikkat çekicidir:

“Bunun yanında yurtdışı özlemi dolayısıyla eşcinselliğini bahane etmek, Türkiye’de eşcinsel hareketi oluşturan, gelişmesi için çaba harcayanları görmezden gelmek, “enayi” olarak görmek anlamına gelmektedir. Ayrıca kurtuluşu yurtdışına kaçmakta görenlerin aklında bulundurması gereken bir şey daha var: Gittiği yer şu an ne kadar “cennet” gibi görünse de sessizce yaşadığı sürece bir gün orada da eşcinsellerin sahip oldukları hakları kaybetmelerinin söz konusu olabileceğini düşünürsek, sorunla karşılaştıkları takdirde oradan da kaçıp kaçmayacaklarını merak ediyorum.” (Kaos GL, 1999e, s. 9).

2000’lere gelindiğinde ise “*Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği*” ile “*Kognitif ve Davranış Terapileri Derneği*”nin birlikte düzenledikleri “*Cinsel Sorunlar ve Tedavileri Kongresi*”nde bir ilk yaşanmış; ilk kez eşcinsellik teması çerçevesinde akademisyenler tarafından bildiriler sunulmuş ve çalışma grupları oluşturulmuştur (Yalçinkaya, 2000, s. 3). Kırılma noktası ise -önceki bölümlerde zikredildiği üzere- 2001 yılı 1 Mayıs kutlamalarında gerçekleşmiştir. Ellerindeki pankartlarla boy göster eşcinseller ülkede yeniden tartışma konusu olmuştur. Çeşitli televizyon programlarının olumlu veya olumsuz anlamda konuya yer vermesi ve ilgi göstermesi eşcinsellerin “*dolaptan çıkmaları*” noktasında bir zemin oluşturmuştur. Ve nihayetinde 2003 yılında yaklaşık 30 kişi ile gerçekleştirilen ve günümüzde binlerce insanın katıldığı “*Onur Yürüyüşü*”, toplumsal hafızada “*dolaptan çıkma*”nın ilk akla gelen sembolik bir ifadesi olmuştur.

1.2.1. Üçüncü Dönem: Destek ve Açılım Dönemi (2008-2019)

Daha önce belirtildiği üzere bu başlıkta yer alan “*destek*” sözcüğü anlam itibari ile çok yönlüdür; Bir yönüyle 100. sayının kapağındaki 100 fotoğraf ile bundan böyle açık desteğin söz konusu olduğu bir döneme vurgu yapılmakta iken, diğer yönüyle ise 2008 itibariyle başlayan ve her geçen yıl artarak devam eden proje desteklerini ifade etmektedir.

LGBT hareketinin bu dönemde aldığı destek ve fonlarla ilgili olarak Kaos GL Derneği’nin kurumsal sitesinde yer alan “*Raporlar*” ve “*Kitap*” arşivi, fikir vermesi açısından önem arz etmektedir. Bu arşivde 2008’den günümüze dek bu iki kategoride

yayınlanan 100’ü aşkın eser bulunmaktadır ve hemen hemen hepsi²⁰ çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından fonlanmaktadır. Bu bağlamda Açık Toplum Vakfı, Avrupa Birliği ve İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı’nın (SIDA) ön plana çıktığı bu kurumların listesi aşağıda yer almaktadır:

- Açık Toplum Vakfı
- Almanya Büyükelçiliği
- Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu
- Fondation de France
- Friedrich Naumann Vakfı
- Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği
- Global Diyalog Vakfı
- Heinrich Böll Stiftung Derneği
- Hollanda Büyükelçiliği
- Hollanda Dışişleri Bakanlığı
- İngiltere Büyükelçiliği
- İsviçre Büyükelçiliği
- Kanada Büyükelçiliği
- KIOS Foundation
- Norveç Büyükelçiliği
- Rosa Luxemburg Stiftung
- Toplum Gönüllüleri Vakfı
- Uluslararası Lezbiyen ve Gey Derneği - Avrupa Bölgesi (ILGA Europe)

Yine, jenerik sayfalarında belirtildiği üzere, Kaos GL Dergisi’nin kendisi de 135. sayıdan bu yana “*Gökkuşağı Projesi kapsamında, İsveç Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Kurumu-SIDA tarafından desteklenmektedir.*”

²⁰ İlgili çalışmaların listesine “Ekler” kısmında yer verilmiştir.

İlgili kurumların destekleri sadece basım-yayın ile sınırlı değildir. “*Çalışma Hayatında LGB Çalışanların Yaşadığı Sorunlar ve Sendikal Süreç İçerisinde Yaşanılan Problemler*”, “*Avrupa Birliği Demokrasi ve İnsan Hakları Programı*”, “*Avrupa Birliği Sivil Düşün Programı*”, “*Ayrımcılığa Karşı Gökkuşağı Koalisyonu Projesi*”, “*Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Ayrımcılığına Karşı Avukat Ağı Projesi*”, “*DİHAA Programı*”, “*HOPE Projesi*”, “*İnsan Hakları Gündemi Derneği Türkiye’deki Genç LGBT Aktivistlerin Eğitimi ve Desteklenmesi*”, “*Nefret Etme Projesi*”, “*Sosyal Dönüşüm Programı (MATRA)*”, “*Çalışma Hayatında Cinsiyet, Cinsel Yönelim ve Yaş Temelli Ayrımcılıkla Mücadele Projesi*” ve “*Trans Kampları*” gibi başlıklar altında çeşitli yayın ve projeler de mezkur kuruluşlar tarafından desteklenmektedir.

Ayrıca ilgili eserlerin basım tarihlerine bakıldığı vakit, her geçen yıl artarak devam ettiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu desteklerin önümüzdeki yıllarda da devam edeceği ve LGBT literatürünün de buna paralel olarak artacağı öngörülmektedir.

Açılım bağlamında ise; ilk dönem metinlerinde yer alan İslam algısı büyük ölçüde eşcinsel karşıtı bir kategoride değerlendirilmekteyken son döneme gelindiğinde eşcinsellik ile İslam’ın arasında bir köprü tesis edecek metinlerin kaleme alındığı görülmektedir. Aslında bu değişimin izine ve LGBT hareketi için neden gerekli görüldüğüne yine ilgili literatürde rastlanmaktadır. “*Dini Temalı Metinler*” başlığı altında dönem dönem konuya olan yaklaşımın nasıl değiştiğine ve hangi nedenlerle değiştirildiğine değinilecektir.

Diğer yandan bu dönemde dikkat çeken önemli bir adım da 2009 yılında *Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma* olarak “*6 Renk 6 Şehir*” sloganı ile gerçekleştirilen etkinliklerdir. Bu etkinlikler çerçevesinde LGBT olgusu çok farklı başlıklar altında ele alınmış ve onlarca bildiri sunulmuştur. Daha sonra iki sefer daha gerçekleştirilen bu Anti-homofobi serisinin tüm bildirileri ayrı ayrı

kitaplaştırılmıştır.²¹ Konunun farklı temalarda ve farklı disiplinler tarafından ele alınması bu mecrada kaleme alınan çalışmaların sayısını ciddi oranda artırmıştır.

1.3. Akademik Tezlerde LGBT-Din/Dindarlık İlişkisi Çalışmaları

LGBT ve Din/Dindar ilişkisi çerçevesinde gerçekleştirilen az sayıda akademik tez bulunmaktadır. Hali hazırda -YÖK veritabanından hareketle- bu bağlamda biri doktora, ikisi ise yüksek lisans tezi olmak üzere toplamda 3 adet tez karşımıza çıkmaktadır.

Bunlardan ilki, “*Türkiye’deki İslam ve Eşcinsellik Tartışmaları: Müslümanlar Arasında LGBTQ Hakları Üzerine Söylemsel Çatışmalar*” (Keniş, 2012) başlıklı yüksek lisans tezidir. Şebnem Keniş bu çalışmayı Koç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı bünyesinde hazırlamıştır.

Keniş bu çalışmada öncelikle Müslümanların eşcinsellik ve LGBT hakları meselelerine yönelttikleri eleştirilerin dayanaklarını; ikinci olarak ise LGBT haklarını savunan Müslüman kesimin bu eleştirilere ne tür bir savunma ile itiraz ettiklerini ele almaktadır. Bu bağlamda İslam ile eşcinselliğin bağdaşamayacağını iddia edenlerin “*Batı evrenselciliği eleştirisi, kültürel özcülük ve komünitaryanizm*” gibi özelliklere sahip oldukları ifade edilirken, bir kısım Müslümanların ise bu iki olguyu “haklar” zemininde bağdaştırma gayreti içinde olduğu belirtilmektedir. Yazara göre, böylelikle LGBT haklarının -Müslüman bir azınlık da olsa- İslam’ın içinden savunulması ile “*evrenselcilik ve kültürel tikelcilik kutuplaşması*”nın aşıldığı yeni bir yol inşa edilmiş olması söz konusudur (Keniş, 2012).

İkincisi ise Ferdi Kıraç tarafından Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Din Psikolojisi) Anabilim Dalı bünyesinde hazırlanan “*Eşcinsellikle İlgili Dini-Psikolojik Algılar ve Maneviyat (Erkek Eşcinsel Örneklem)*” (2013) başlıklı doktora tezidir.

Kıraç bu çalışmasında yaşları 18-59 arasında değişen 543 gey ve 65 biseksüel bireye, onların dini ve psikolojik algıları ile anlam duygusu, Tanrı algısı ve dindarlık

²¹ İlgili eserler: (Erol, 2009, 2011a; Erol & Öztop, 2010).

düzeyleri arasındaki ilişkiyi ölçmek üzere anket uygulamıştır. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların % 63'ünün dini inancı olduğu, dini ve psikolojik boyutlarına yönelik farklı yaklaşımların söz konusu olduğu, bu farklı yaklaşımların “*anlam duygusu ve dindarlık düzeyleri*” arasında farklılıklar doğurduğu ancak Tanrı algıları ile ilgili anlamlı bir farkın söz konusu olmadığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak örnekleme yer alan eşcinsellerin dindarlık düzeyleri arttıkça hayatlarının bu durumdan daha olumsuz etkilendiği, bu olumsuzluğa çevreden gelen eleştirel tepkilerin sebebiyet verdiği düşünülmektedir. Ancak her halükarda Tanrı algısının farklılık arz etmemesi ve olumlu bir içeriğe sahip olması, yazar tarafından eşcinsellerin “*dini inançtan bağımsız olarak*” kendi dünyalarında Tanrı'ya ayrıcalıklı bir yer atfettikleri yönünde bir eğilimin söz konusu olduğu şeklinde yorumlanmıştır (Kıraç, 2013).

Kıraç bu tezinden hareketle hazırladığı makaleyi bir yıl sonra “*Dindar Eşcinsel Bireyin Manevi ve Cinsel Kimlik İkilemi: Müslüman Gay ve Biseksüel Erkek Örnekleme*” başlığı ile Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi'nde yayınlamıştır (Kıraç, 2014, ss. 464–473).

Son olarak, bu bağlamda benzer bir çalışmayı ise Evrim Anık Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı bünyesinde hazırlamıştır (2014).

Anık “*LGBT Bireylerde Dinî ve Manevî Eğilimler*” başlıklı yüksek lisans tezinde 11 gey, 6 lezbiyen, 6 biseksüel ve 7 trans bireyle gerçekleştirdiği mülakatlar sonucunda katılımcıların manevi eğilimlerinin -dini eğilimlerle karşılaştırıldığında- daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. % 40'ının “*Sünni Müslüman*”, diğerlerinin ise kendilerini “*Alevi, ateist, agnostik ve kararsız*” olarak tanımladıkları bu örneklemin genel anlamda “*dinden ve maneviyattan destek aldıkları, inançlı olanların merhametli bir Tanrı tasavvuruna sahip olduğu ve ayrıca kendi ahlak kurallarını oluşturdukları*”, çalışmada ulaşılan diğer sonuçlardır (2014).

Anık'ın bu tezinden hareketle Ayten'le birlikte hazırladığı çalışmaları ise (Ayten & Anık, 2014, 2015, 2018) *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*'nde makale olarak; editörlüğünü Süleyman Turan'ın yaptığı “*Sınırlarda Dolaşmak:*

Dinlerin Eşcinselliğe Bakışı” (Turan, 2018) başlıklı eser ile Ali Ayten’in editörlüğünde hazırlanan “*Din, Erdem ve Sağlık*” (Ayten, 2015) isimli eserde kitap bölümü olarak yayınlanmıştır.

Diğer yandan -din ile ilişkisini konu edilmemekle birlikte- Türkiye’de LGBT temalı yapılan tezlerde her geçen yıl bir artışın söz konusu olduğu görülmektedir. Popüler yayınlarda da aynı artışı gözlemlemek mümkündür. Bu bağlamda çeşitli kitabevlerinin kendi bünyelerinde LGBT literatürüne dair yayınladıkları eserleri müstakil bir kategori altında topladıkları da görülmektedir.²²

²² Örneğin Sel Yayıncılık “LGBT” ve “Queer Düş’ün Serisi” kategorileri altında birçok yayına ev sahipliği yapmaktadır. Bazı örnekleri için bkz.: (Ahmed, 2016; Darıcıoğlu, 2016; T. Erdem & Ergül, 2014; Stevens, 2011; Wittig, 2013; Wolf, 2012; Yardımcı & Güçlü, 2016).

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölüm, özellikle bir nitel araştırma için, çalışmanın üzerine oturduğu felsefi zemini ve buna bağlı olarak gerek araştırmacının rolü gerekse de tercih ettiği yorumlayıcı çatıyı anla(t)ma ve anlamlandırma noktasında; diğer bir ifadeyle ortaya konulan tezin ontolojik, epistemolojik, aksiyolojik ve metodolojik karakteristiğini okuyucuyla paylaşması açısından çalışma içerisinde önemli bir konuma sahiptir. Konuyu biraz daha açmak ve anlaşılmasını kolay kılmak adına belirtmek gerekir ki; bir araştırmacının benimsediği felsefi anlayış ile konuyu nasıl ele alacağı, hangi veri setini ne amaçla ve ne şekilde derleyip hangi yöntemle analiz edeceği ve en temelde cevabını aramaya koyulacağı araştırma sorusuna nasıl karar vereceği hususları arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır (Creswell, 2018, s. 15). Bu ilişkinin okuyucuyla paylaşılması, aynı şekilde okuyucunun da çalışmanın amaç, yöntem, analiz ve sonuç kısımlarını anlama ve anlamlandırması açısından önem arz etmektedir. Bu felsefi arka plan bilinmediği takdirde yazar ile okuyucunun ortak bir dil ve zeminde buluşması pek mümkün gözükmemektedir.

İşte bu saikle, araştırma sürecinde durduğumuz konumu ve sahip olduğumuz tutumu okuyucuya aşikâr etme adına “*Felsefi Temeller ve Araştırmacının Konumu*” başlığı altında gerekli açıklamalar dile getirilecektir.

2.1. Felsefi Temeller ve Araştırmacının Konumu

Yaygın olan görüşe göre²³ bir araştırmacı için dört temel felsefi varsayım söz konusudur. Bunlar; ontoloji yani gerçekliğin doğasının ne olduğu, epistemoloji yani neye bilgi denebileceği ve nasıl doğrulanacağı, aksiyoloji yani araştırmada değerlerin rolü ve son olarak da metodoloji yani araştırmanın işleyiş süreci ile ilgili kabuller ve inanışlardır (Creswell, 2018, s. 20). Okutan, sosyal bilimlerde iki temel felsefi yaklaşım olarak *objektivist* ve *sübjektivist* yaklaşımdan söz eder. Bu bağlamda

²³ Bu felsefi varsayımlar, çeyrek asırdır ilgili alanyazına büyük ölçüde ev sahipliği yapan SAGE Yayınevi’nde çıkan kitaplarda kendine yer bulmaktadır. Detaylı bilgi için bkz: (Creswell, 2018, ss. 19–22).

objektivist sosyolojinin toplumu anlamlandırma noktasında bireyin rolünü küçülten ve sebep-sonuç ilişkisini önceleyerek sistemin belirleyiciliğine önem atfeden katı bir karaktere sahip olduğunu vurgulamakta iken; *sübjektivist* sosyolojide ise bireyin -bir “özne” olarak- eylemlerinin ön planda olduğunu, toplumsal hayatı okuma noktasında “kesin ve değişmez yasalar” yerine bireyin eylemini merkeze alarak anlamlandırılabilir çeşitli kurallar bütünü söz konusu olduğunu ve bu yönüyle “anlayıcı sosyolojiye” tekabül ettiğini ifade etmektedir (2013, s. 13).²⁴

Bu çalışma ise, ontolojik açıdan, gerçekliğin doğasıyla ve özellikleriyle ilgili olarak araştırma sürecinde tek bir gerçekliğin peşinde ve bu beklentide değildir. Bilakis çoklu realitelere ait bulgulara ulaşılmış olup, her ne kadar gömülü teoriyi keşfetme adına daha üst ve soyut bir kuram oluşturma çabası içinde olsa da, temellendirilen kuram, bünyesinde farklı gerçeklikleri ortaya koyar ve rapor eder niteliktedir.

Diğer yandan Gömülü Teori ile ulaşmak istediğimiz kuram için başlangıçta literatürden hareketle geçici temalar belirlemiş olsak da en temelde analiz birimimiz için bir verili (apriori) gerçekliği kabul ederek araştırmaya başlanmamıştır. Literatürden mülhem şekillenen test edilmeye dönük başlangıç temalarına, ilerleyen bölümlerde yer alacak Yapılandırmacı Desen başlığı altında tekrar değinilecektir.

Tüm bunların yanı sıra, nesnel bilgiye ulaşmak için araştırmacının tümüyle sürecin dışındaki bir figür olması gerektiğini iddia eden pozitivist yaklaşımın, teoride kulağa hoş gelse de -özellikle nitel araştırmalarda- pratikte pek mümkün gözükmediği kanaatini taşımaktayız. Dolayısıyla bir birey olarak tüm yaşantımızda bizi biz yapan sosyo-kültürel etkileşimi kabul etmekte, Husserl’in (2010) fenomenolojik yaklaşımının, yani geçmiş bilgi ve birikimi paranteze alarak ön yargılardan sıyrılmış bir biçimde çalışmaları gerçekleştirme yönteminin tam anlamıyla

²⁴ “Din ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarının Teorik ve Metodolojik İmkânı: Literatürel Bir Değerlendirme” başlıklı makalesinde ilgili kategorizasyonu klasik dönem sosyologları üzerinden değerlendiren yazar, objektivist yaklaşımı “İntihar” (2013) isimli eserinden hareketle Durkheim ile; sübjektivist yaklaşımı ise “Sosyal Bilimlerin Metodolojisi” (2012) isimli eserinden hareketle Weber ile örneklendirmektedir (Okutan, 2013, ss. 13–15). Ancak her ne kadar iki ana arterden söz edilse de örneğin *Eleştirel Teori* olarak literatürde var olan Frankfurt Ekolü’nü ne tam anlamıyla objektivist ne de tam anlamıyla sübjektivist bir yaklaşım olarak değerlendirmek mümkün olmakta (Okutan, 2012, ss. 18–20), bu gibi daha çok girift bakış açılarının var olduğu yaklaşımlar da bulunmaktadır.

gerçekleşmeyeceğini düşünmekteyiz. Ancak, bu acziyeti kabul etme ve farkında olma halinin, pozitivist anlayışın²⁵ “emin” duruşuna nazaran hem ele aldığımız veri setine karşı hem de ortaya koyduğumuz sonuç ve kurama karşı bizi daha şüpheli kılarak, nesnelliğe görece daha fazla yaklaştıracaklarını ümit etmekteyiz.

Son olarak, metodolojik açıdan felsefi temelleri belirtmek gerekirse; bu nitel araştırma çalışması -aynı zamanda gömülü teori desenini uygulayan bir çalışma olması hasebiyle- mevcut herhangi bir teoriden hareket etmeksizin ve genel yasalardan bağımsız olarak tümevarımsal ve gelişen bir niteliğe sahiptir.

Creswell’in, Lincoln ve Guba’nın çalışmasından (2005, ss. 193–196) uyarladığı “*Yorumlayıcı Çatılar ve İlişkili Felsefi İnanışlar*” isimli tablosuna göre çalışmamızın felsefi zemini ise “*Sosyal Yapılandırıcılık*” yorumlayıcı çatısında kendisine yer bulmaktadır. Buna göre ontolojik açıdan gerçekler, hayat tecrübemiz ve öteki ile olan etkileşimler sayesinde inşa edilir; epistemolojik açıdan gerçeklik, araştırmacı ve araştırılanın işbirliği ile inşa edilir ve bireysel tecrübe ile şekillenir; aksiyolojik açıdan bireysel değerlere saygı duyulur ancak tartışmaya açıktır; metodolojik açıdan ise gözlem ve metin analizi gibi yöntemlerle tümevarımsal yaklaşımın kullanılması söz konusudur (Creswell, 2018, s. 36).

Çalışmanın buraya kadar anlatılan felsefi temellerinin araştırma sürecine yansıyan iz düşümlerine, bundan sonraki başlıklarda yer alan uygulama pratikleri çerçevesinde yer verilecektir.

2.2. Araştırma Deseni

Nitel ve Karma Yöntem Araştırmaları Ofisi’nin (The Office of Qualitative and Mixed Methods Research-OQMMR) kurucusu ve baş danışmanı John W. Creswell’in “*Nitel Araştırma Yöntemleri*” (2018) isimli eseri, alandaki başyapıtlardan kabul edilmekte olup dünya çapında birçok dile çevrilmiştir. Creswell bu eserinin ilk baskısını, yaşadığı ilginç bir olay neticesinde zihninde canlanan temel bir sorundan

²⁵ Gömülü Teori, özellikle Glaser (1992) ile Strauss ve Corbin’in (1990) çalışmalarındaki sistematik ve buyurgan yapı nedeniyle ilk ortaya çıktığı dönemde görece pozitivist bir karaktere sahipti. Ancak ilerleyen dönemlerde özellikle Charmaz’ın çalışmalarıyla bu araştırma deseni temel yaklaşımı itibarıyla reform geçirmiştir. Bu sürecin ayrıntılarına “Gömülü Teori Türleri” başlığı altında yer verilecektir.

hareketle kaleme aldığını ifade etmektedir. Olay kısaca şu şekilde cereyan etmiştir. 1994 yılında Denver Üniversitesi'nin katkılarıyla Colorado'da nitel araştırmalar çerçevesinde bir seminer gerçekleşir. Nitel veri analiziyle ilgili bir sunum yapan Creswell bir örnek olay üzerinden kendi yaklaşımını ve uygulamasını diğer akademisyenlerle paylaşır. Sunumun sonunda söz almak isteyen Oregon Üniversitesi'nden Harry Wolcott kürsüye çıkar ve bir antropolog olarak kendisinin bu olaya nasıl yaklaştığını anlatır. Creswell, Wolcott'ın kendi sunduğu durum çalışmasını tamamen farklı bir perspektiften okuyarak bir etnografya çalışmasına dönüştürmesini şaşkınlıkla karşılamıştır. Daha da şaşırtıcı olan ise, Wolcott'tan sonra söz isteyen Denver Üniversitesi'nden Les Goodchild'ın aynı durumu bu sefer daha farklı bir açıdan; tarihsel perspektiften değerlendirmesi olmuştur. Tüm bu yaklaşımlara şahit olan Creswell'in eserlerinde temel bir paradigmayı oluşturan “*nitel bir çalışmanın deseninin, söz konusu nitel çalışmada ele alınan yaklaşım ile ilgili olduğu*” fikri işte bu olay sonrasında doğmuştur. Bu fikirden mülhem olarak mezkur kitabında cevap vermeye çalıştığı temel soru ise şudur: “*Nitel bir araştırmacının türü veya yaklaşımı bir çalışmanın desenini ve prosedürlerini nasıl şekillendirir?*” (Creswell, 2018, s. 1).

Creswell'in bu önemli sorusuna kitabında verdiği cevaplar bu çalışmanın amacına yönelik hangi yaklaşım ve desenin tercih edilmesi noktasında bize de yol gösterici olmuştur. İşte bu bölümde, tercih edilen araştırma deseni ve bu desenin çalışmamız için hangi saiklerle uygun görüldüğünün temellendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır.

2.2.1. Gömülü Teori

Bu çalışmanın araştırma deseni²⁶ Gömülü Teori deseni olarak belirlenmiştir. Gömülü Teori, “Grounded Theory” ifadesinin tercümesi olmakla birlikte farklı kaynaklarda “*Temellendirilmiş Kuram*” (Gençoğlu, 2014), “*Gömülü Kuram*” (Kocabıyık, 2016) “*Kuram Oluşturma*” (Yıldırım & Şimşek, 2016) ve “*Alt Teori*”

²⁶ Bu çalışmada “*araştırma deseni*” ifadesi; araştırma sorularını belirlemek üzere bir problemin kavramsallaştırılmasından, veri toplama, veri analizi, yorumlama ve kuram oluşturmaya kadar tüm araştırma sürecine işaret etmektedir (Bogdan & Taylor, 1975, akt., Creswell, 2018, s. 294).

(Baş & Akturan, 2017) olarak da isimlendirildiği görülmektedir. Bu çalışma boyunca bu desen için “Gömülü Teori”²⁷ ifadesinin kullanımı tercih edilecektir.

Creswell nitel araştırma yaklaşımlarını beş ana kategoride toplamıştır.²⁸ Bunlardan üçüncüsü “Kuram Oluşturma”, diğer bir ifadeyle çalışmamızda tercih edilen Gömülü Teori desendir. Ülkemizde son yıllarda yaygınlaşan Gömülü Teori yaklaşımının yapısı ve uygulanışını bilmek, tüm çalışmalarda olduğu gibi bu araştırmanın da amacını ve buna bağlı olarak uygun görülen metodunu anlama ve anlamlandırma noktasında önem arz etmektedir.

Öncelikle kabaca belirtmek gerekirse, bu araştırma desenin tercih edilmesinin en temel nedenlerinden biri çalışmamızın bünyesinde yürütüldüğü konuyla uygunluğudur. Bu bağlamda Creswell’in “Nitel Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların İlgili Olduğu Disiplinler” başlıklı tablosundaki eşleştirmeler (2018, s. 8) açıklayıcı olacaktır. Nitel yaklaşımlarla Eğitim, Hemşirelik, Sanat ve Psikoloji gibi disiplinlerin de eşleştirildiği tabloda Sosyoloji disiplini ile eşleştirilen nitel yaklaşımlar arasında Gömülü Teori deseni de yer almaktadır. Creswell tabloyu özetlerken eserinde tercih ettiği beş yaklaşımın tüm literatürde sürekli olarak kendine yer bulduğunu vurgular. Ona göre bu yaklaşımlardan “Anlatı Araştırması” beşeri ve sosyal bilimlerden, “Fenomenolojik Araştırma” psikoloji ve felsefeden, “Etnografik Araştırma” antropoloji ve sosyolojiden, “Durum Çalışması Araştırması” beşeri ve sosyal bilimlerle değerlendirme araştırması gibi uygulamalı alanlardan ve son olarak, çalışmamızın deseni olan “Gömülü Teori (Kuram Oluşturma) Araştırması” ise sosyolojiden ortaya çıkmıştır. Kitabında her bir yaklaşımın ağırlıklı olarak iki temel

²⁷ Aynı şekilde Özden de desenin ana gayesinin; olguların içinde var olan anlamı ortaya çıkarma olduğu ve bunun ise ancak olguların özünün tümevarımsal yöntemle kavramsallaştırılarak veri setinde gömülü olan bağlamın keşfedilerek gerçekleştirilebileceğini düşündüğünden dolayı “Gömülü Teori” ifadesinin kullanımını daha doğru bulmaktadır. Bu bağlamda araştırmacının rolünü de, aynı şekilde veri setinde gömülü bulunan kuramsal yapıyı tutarlı ve mantıklı bir şekilde açıklamak olarak görür (Özden, 2016, s. 253).

²⁸ 1) Anlatı Araştırması, 2) Fenomenolojik Araştırma, 3) Kuram Oluşturma Araştırması, 4) Etnografik Araştırma, 5) Durum Çalışması Araştırması. Creswell’in kategorilendirmesi dışında farklı sınıflandırmalar da söz konusudur: Dört ana başlıkta 28 yaklaşım içeren bir sınıflandırma sunan Tesch (1990), yaklaşımları geliştirdiği ağaç şeması üzerinden anlatan Wolcott (1992), insan hayatına ilişkin alanları merkeze alarak 18 farklı yaklaşım ileri süren Miller & Crabtree (1992), yaklaşımları gelenekler çerçevesinde kategorize eden Jacob (1987), disiplin bazlı sınıflandırma geliştiren Lancy (1993) ve 11 adet desen üzerinden bir kategorizasyon gerçekleştiren Denzin & Lincoln (2011) bunlara örnek olarak gösterilebilir.

referans kaynağından yararlanılarak işlendiğini belirten yazar Gömülü Teori için, bu araştırma deseninin kurucuları olan Corbin ve Strauss'un "*Basics of Qualitative Research*" (2008) isimli eseri ile Strauss'un talebesi olan ve teoriyi özgün katkısı ile pozitivist yapısından kurtaran Charmaz'ın "*Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*" (2006) isimli esere yer vermiştir (2018, s. 12).

Gömülü Teori'nin tanımı, kökeni, karakteristiği, uygulama aşamaları, avantaj ve dez avantajları, türleri ve bu türler arasında Charmaz'ın Yapılandırmacı Gömülü Teori (Constructivist Grounded Theory) deseninin çalışmamız için tercih edilme sebebi ilerleyen sayfalarda kendisine yer bulacaktır.

2.2.1.1. Gömülü Teori'nin Tanımı ve Temelleri

Gömülü Teori²⁹ üzerinde çalışılması planlanan olgu veya olaylara dair üst ve soyut bir kuram oluşturma ihtiyacı halinde kullanılmakla birlikte, köken itibarıyla, sosyolojinin felsefi temelleri ve bu disiplin çatısı altında yapılan araştırmalardan neşet etmiştir. Günümüzde ise sosyal hizmetlerden psikolojiye, eğitimden antropolojiye kadar geniş bir kullanım alanı bulunmaktadır (H. Çelik & Ekşi, 2015, s. 19; Flint, 2005, s. 2).

Taylor & Bogdan'a göre Gömülü Teori; "*apriori varsayımlardan, diğer araştırmalardan veya var olan kuramsal çerçevelerden ziyade doğrudan doğruya verilerden teoriler, kavramlar, hipotezler ve öneriler keşfeden/üreten bir yöntem bilimdir*" (S. J. Taylor & Bogdan, 1998, s. 137, akt., Flint, 2005, s. 3).

²⁹ *Teori ya da kuram*: Gömülü Teori araştırmalarının ana gayesi olan çalışma alanıyla ilgili güvenilir, aydınlatıcı ve tutarlı bir teori/kuram oluşturma sürecinin net anlaşılabilmesi için teori/kuram teriminin iyi anlaşılması önem arz etmektedir. Teori/kuram, kilit bir sözcük olup desenin adının yanı sıra desendeki diğer kilit kavramlarda da kullanılmaktadır (Özden, 2016, s. 258). İlerleyen bölümlerde açıklanacak olan "kuramsal duyarlılık", "kuramsal örnekleme" ve "kuramsal doyum" bunlara örnek olarak verilebilir. Strauss & Corbin'e göre teori, üzerinde çalışma yapılan olgunun anlamlandırılmasına yönelik olarak makul ve kabul edilebilir yorumlar içeren ilişki setidir. Bir teori, üzerinde durduğu veya oluşturduğu kavramlar arasındaki ilişkiselliği ve veri setine yeniden dönüldüğünde görülen kavram setlerine dair yorumlarını gereken doygunlukta sunmalıdır. Ayrıca teori, kavramsal bir yoğunluk da içermelidir (Strauss & Corbin, 1994, s. 278).

Diğer araştırma yöntemlerinden farklarına odaklanarak bir tanım yapan Charmaz’a göre ise (H. Çelik & Ekşi, 2015, ss. 19, 20; Charmaz, 2006, ss. 5, 6) Gömülü Teori;

“verilerin toplanmasında ve analiz edilmesinde bir dizi lineer adımı birbirine bağlamak yerine verilerin toplanmasını ve analiz edilmesini eş zamanlı olarak yapan; önceden düşünülmüş, üzerinde mantıksal sonuçlara ulaşılmış hipotezlerden kodlama ve kategoriler elde etmek yerine verilerden analitik kodlamalar ve kategoriler elde eden; analizin her aşamasında kıyaslama yapmayı mümkün kılan sürekli karşılaştırmalı (constant comparison) analiz yöntemini kullanan; veri toplamanın ve analiz etmenin her adımında teori geliştirmeye odaklanan; kategorileri ayırtmak, kategorilerin özelliklerini belirtmek, kategoriler arasında ilişkiler tanımlamak ve aralarındaki boşlukları betimlemek için ise kuramsal not yazımı (memo) yapan; evreni temsil için değil teori geliştirmek amacıyla örnekleme başvuran; geliştirilen bağımsız analizlerden sonra esas literatür incelemesinin ve değerlendirmesinin yapıldığı kapsamlı bir nitel araştırma yöntemidir.”

Bu tanımlardan sonra Gömülü Teorinin tarihi gelişimi ve temellerine kısaca değinmek gerekirse; günümüze gelene dek bir dizi dönüşüm ve gelişim yaşamış olan Gömülü Teori’nin teorik ve metodolojik temelleri ilk olarak Glaser ve Strauss’un 1967 yılında kaleme aldığı “*The Discovery of Grounded Theory*” isimli eserinde ortaya konmuştur. Strauss, pragmatik kuramsallaştırma gibi nitel ve eleştirel yaklaşımlarıyla meşhur olan Chicago Üniversitesi nitel araştırma ekolünden; Glaser ise katı gelenekselci ekolü temsil eden Columbia Üniversitesi akademisyenlerinden Hans Zetterberg, Hannah Selvin, Herbert Hyman, Paul Merton ve Paul Lazerfeld’in çalışmalarından beslenmiş ve etkilenmiştir (Charmaz, 2006, ss. 7, 8; Creswell, 2012, s. 424; Goulding, 2002, s. 40). Birer sosyolog olmakla birlikte farklı ekollerden gelen bu iki yazarın 1960’lı yılların sonlarında geliştirdiği ve Gömülü Teori’nin ana fikirlerini ortaya koyan bu eser (Glaser & Strauss, 1967) halen günümüzde çok sayıda tez ve araştırmanın referans kaynakları arasında yer almaktadır (Creswell, 2012, s. 423). Her ne kadar günümüzde pozitivist perspektif popülerliğini yitirmiş olsa da, kitabın yayınlandığı yıllar dikkate alındığında Glaser ve Strauss’un görüşlerinin o dönemde devrim niteliğinde addedilmesi (Jones & Alony, 2011, s. 4) anlaşılabilir bir durumdur. Her iki yazar da ilerleyen yıllarda ortaya koydukları çalışmalarla (Glaser, 1978, 1992; Strauss, 1987) gömülü teoriyi daha derinlemesine ele almışlardır. Strauss teoriyi daha da geliştirme adına toplum sağlığı merkezi araştırmacısı Juliet Corbin ile 1990 ve 1998 yıllarında ortak çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmalar neticesinde

yazarlar Gömülü Teori'ye daha keskin sınırlar çizerek, önceden belirlenmiş kategorilerden yola çıkmaya ve geçerlik-g venirli e ekstra bir önem atfetme gibi özellikler eklemişlerdir. Ancak bu  zellikler Gömülü Teori'nin pozitivist bir zemine kaymasına neden olmuştur ve bu yönüyle çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır (Creswell, 2012, s. 424). Örneğin Glaser, bu yeni düzenlemeyle ilgili eleştirilerini iki noktadan hareketle ileri sürmektedir: a) Araştırmanın tüm süreçlerinde kuram oluşturmaya izin vermeyen, sadece başlangıçta karar verilen bir  er eve ve kategorilendirme üzerinden çalışmayı sürdürmesi; b) Kuramın oluşturulmasını sağlayan veri seti içindeki ili kiselli i keşfetmek ve kavramsalla tırmak yerine sadece olgu ve olayları tanımlaması (H.  elik & Ek i, 2015, ss. 36, 37). Glaser'in, Corbin ve Strauss'un belirli ölçüde objektivist olarak nitelendirilebilecek tutumuna yönelik eleştirilerini bir adım daha ileri götüren Kathy Charmaz (1990, 2000), Gömülü Teori'yi pragmatist bir zemine taşıyan yeni bir felsefi perspektif geliştirmiştir. Bu bağlamda, -aynı zamanda hocaları olan- Glaser ve Strauss'un metodolojisinin fazlaca sistematik olduğunu ileri sürmüş ve Yapılandırmacı Gömülü Teori (Constructivist Grounded Theory) modelini (Charmaz, 1990, 2000, 2006) geliştirmiştir (Creswell, 2012, s. 424).

Nitel araştırma yöntemlerini ele alan literatüre bakıldığında çoğunlukla ilgili yaklaşımların herhangi bir olguyu keşfetmeyi ve betimlemeyi hedeflediği görülmektedir. Gömülü Teori'nin amacı bundan daha fazlasını gerçekleştirmektir. Gömülü Teori aynı zamanda veri setinden elde ettikleriyle ulaştığı betimsel durumu analiz ederek ve bu analizler sonucunda ulaştığı tabloyu yorumlayarak çatı bir kuram geliştirme çabasındadır. Dolayısıyla deseni çalışmasında uygulamak isteyen bir araştırmacının ana gayesi de basit bir betimleme ile sınırlı olmamalıdır. Bunun ötesinde olguya dair tutarlı ve kapsamlı bir teoriyi ortaya koyma adına daha kompleks bir analitik sürece girmi i inin bilincinde olmalıdır ( zden, 2016, s. 255).

Literatürde Gömülü Teori'nin üç farklı deseni bulunmaktadır. Bu türlere geçmeden önce -bu çalışmada da dikkate alınan- Gömülü Teori'nin her bir deseninde var olan genel karakteristiğine değinilecektir.

2.2.1.2. Genel Karakteristiği

Birbirinden bazı noktalarda farklılaşmakla birlikte bu üç farklı desenin bir takım temel ortak özellikleri bulunmaktadır. Bunlar; kuramsal duyarlılık, kuramsal örnekleme, kodlama, sürekli karşılaştırmalı veri analizi, çekirdek kodlama, kuramsal not (memo) yazımı, kuramsal doyum ve kuram geliştirmedir (H. Çelik & Ekşi, 2015, s. 117; Özden, 2016, s. 265).

Corbin ve Strauss’a (1990, s. 19) göre ***kuramsal duyarlılık*** (*theoretical sensitivity*), araştırmacının analitik düşünebilme becerisidir. Glaser ve Holton’a (2004, par. 43) göre ise veri setinden hareketle kavramlar oluşturma ve bu kavramları - sosyoloji disiplindeki kuram geliştirme modelleri başta olmak üzere- teori modellerine göre ilişkilendirme kuramsal duyarlılığın özünü teşkil etmektedir. Bu bağlamda veri setinden elde edilen verilerle bir kuram oluşturmak, kavram ve hipotezlerin sadece ilgili verilerden hareketle ortaya konduğu sonucunu zorunlu olarak doğurmamaktadır. Zira Gömülü Teori’de kuram oluşturma, araştırma süresince veriler arasındaki ilişkilerin de sistematik olarak tahlil edilmesine bağlıdır. Glaser ve Holton bu sebeple araştırmacının temel iki özelliği edinmesi gerektiğini vurgular; bunlardan ilki kavramsal oluşumlara güvenmekle birlikte analitik mesafeyi ihmal etmeyen, girift bağlamları takip etme ve yordama yeteneğini haiz bir kişiliğe sahip olmak; ikincisi ise, araştırma alanına yönelik kuramsal analiz becerisini kendinde bulundurmak. Bu özellikler araştırmacının kavramsallaştırma, soyut ilişkiler kurabilme, kategorizasyon, çok boyutlu düşünebilme ve veriyi görselleştirme gibi adımları sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilmesini sağlayacaktır (Glaser & Holton, 2004, par. 43).

Kuramsal örnekleme (*theoretical sampling*), nitel araştırmalarda kullanılan amaçlı örnekleme yöntemlerinden biridir. En kısa şekliyle, bir kuram ortaya koymak üzere veri toplama ve bu toplanan veriler üzerinde yapılan analizlerden hareketle - ihtiyaca binaen- yeniden kuramsal örnekleme yapılarak başka hedef veri setleri belirlemeyi ifade eden döngüsel bir yaklaşımdır. Araştırma süresince uygulanması gereken bu tutum, araştırmacıya, oluşturacağı kuramın kapsamında olmayan analiz birimlerini elemine etmesi noktasında yardımcı olur (Charmaz, 2006, ss. 96, 97).

Özellikle araştırmacı analiz sürecinde, verilerden hareketle oluşturduğu kuramsal temaların yeterli doygunluğa ulaşmadığını düşünüyorsa kuramsal örnekleme kullanarak ilgili temanın doygunluğa ulaşması için seçilmiş yeni veri setlerine yönelebilir. Kuramsal örnekleme, diğer örnekleme türlerinden işte bu yönüyle, yani kuramı oluşturmak için kaynaklık teşkil edebilecek birimlerin seçimine yaptığı vurgu ile farklılaşmaktadır. Diğer bir ifadeyle kuramsal örnekleme yapıyor olmak demek, çalışmada ortaya konan kuramı gerekçelendirmeye dönük kavramlar üzerinde araştırmanın sürdürülmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Gömülü Teori desende kuramsal örnekleme yalnızca verinin toplanması ve analiz edilmesi süreçlerinde değil, araştırma sorusuna yönelik cevap olabilecek hipotezleri sınamak ve uygulamak için de kullanılmaktadır (Özden, 2016, ss. 268–270).

Kodlama (Coding), üç farklı desende farklı isimlendirmelerle de olsa bulunan bir özelliktir. Strauss'un yaklaşımı olan sistematik desende sırasıyla şu üç kodlama takip edilir. İlki, verilerin toplanması, ayrıştırılması, incelenmesi, kıyaslanması ve kavramsallaştırılarak kategorize edilmesi sürecini ifade eden Açık Kodlama (Open Coding) adımıdır (Corbin & Strauss, 1990, ss. 12, 13). İkincisi Eksen Kodlama (Axial Coding) adımıdır. Bu adımda ise açık kodlama ile oluşturulan kategorilerin yapısı incelenerek birbirleri arasında ilişkiselliğin ortaya çıkarılması hedeflenir (Corbin & Strauss, 1990, ss. 13, 14). Diğer bir ifadeyle birinci adım sonrasında ulaşılan kodların, çekirdek kategorinin belirlenmesine ve gelişimine katkı sağlayacak şekilde yeniden ele alınıp değerlendirildiği aşamadır (Özden, 2016, s. 273). Son adım ise Seçici Kodlama (Selective Coding) adımıdır. Bu son kodlama aşamasında kategoriler arasından çekirdek kategori seçilir ve diğer kategorilerle olan bağı netleştirilir. Bu adımda gerçekleştirilmek istenen asıl şey ise; farklı durumlara da açıklık getirebilecek soyut ve kapsamı geniş bir teorinin oluşumu için verilerden elde edilen kod ve temaların bütünleştirilmesidir (Corbin & Strauss, 1990, ss. 14, 15; Özden, 2016, s. 274; Strauss & Corbin, 1998, s. 143).

Klasik/Gelişen desende, Sistematik desende olduğu gibi üç aşamalı bir kodlama sistemi vardır. Glaser'in Holton (2004) ile birlikte son şeklini verdiği bu adımların ilki, Sistematik desende olduğu gibi Açık Kodlama'dır. İsimleri aynı olsa da bu adım Sistematik desende çok daha kurallara bağlı bir kodlamaya, Gelişen desende

ise daha esnek bir kodlamaya karşılık gelmektedir. İkinci adım olarak Seçici kodlamaya yer verilmektedir. Glaser'in bu ikinci düzey kodlaması Sistematik desende Eksen Kodlama'ya tekabül eder. Ancak Glaser işlevselliği açısından Strauss'u eleştirir ve bu adımda farklı bir tutum benimser.³⁰ Glaser'e göre (1992. akt., H. Çelik & Ekşi, 2015, s. 91) seçici kodlamaya, araştırmacının çekirdek kategori hakkında genel bir fikir oluşmasından sonra geçilir. Son olarak ise Kuramsal Kodlama (Theoretical Coding) adımı gelir. Glaser'e (1978) göre bu adım, kuramların hipotezlere entegre edilmesi sürecinde substantive kodların kendi aralarında nasıl ilişkilendirileceğini kavramsallaştırma aşamasıdır (H. Çelik & Ekşi, 2015, s. 92). Kuramsal kodlama adımı, bu kavramsallaştırmayı ve ilişkilendirmeyi kuramsal düzeyde yazabilme konusunda araştırmacıya kolaylık sağlar (Glaser & Holton, 2004, par. 47).

Gömülü Teori'nin üçüncü deseni olan Yapılandırmacı desende kodlama önceki iki desenden belirli yönlerde ayrılmaktadır. Bu desen, aynı zamanda tercih ettiğimiz ve çalışmamızda uygulamaya koyduğumuz desen olduğu için "Yapılandırmacı Desen" başlığı altında detaylıca anlatılacaktır. Ancak burada kısaca bu farklılığa değinmek gerekirse; Charmaz (2006), kodlama adımlarını iki tanesi aslî olmak üzere toplamda üç düzeyde ele alır. İlki Başlangıç Kodlaması (Initial Coding) (2006, ss. 47–57), ikincisi Odaklanılmış Kodlama³¹ (Focused Coding) (2006, ss. 57–63) ve son olarak Kuramsal Kodlama (Theoretical Coding) (2006, ss. 63–66) şeklinde devam eder ve tüm düzeylerde "*sürekli karşılaştırmalı veri analizi*" yöntemi uygulanır.

Sürekli karşılaştırmalı veri analizi (Constant comparative data analysis), Gömülü Teori türlerinin bir diğer ortak özelliğidir. Gömülü Teori çalışmalarında veri analizi, verilerden hareketle tümevarımsal bir teori üretmeyi hedefler. Bu sebeple toplanan veriler sürekli karşılaştırmalı veri analizine tabi tutulur (Corbin & Strauss,

³⁰ Strauss Eksen Kodlama sürecinde 6C kodlama grubunun uygulanmasını önerir. Buna göre Causes/sebepler, Context/bağlamlar, Contingencies/ihimaller, Consequences/sonuçlar, Covariance/eşdeğişkenlik ve Conditions/koşullar oluşturulacak kategorileri etkiler. Glaser ise bu formüle, veriye ön yargılı bir şekilde yaklaşmaya sebebiyet vereceği ve de gömülü olan teinin keşfini zorlaştıracağı eleştirileriyle karşı çıkar (Glaser, 1992. akt., H. Çelik & Ekşi, 2015, s. 90).

³¹ İkinci aşama Glaser'de (1978) "Seçici Kodlama" olarak isimlendirilir ve bu adımda araştırmacı çekirdek kategoriye keşfetmeye çalışır. Strauss ve Corbin'de (1990) ise ikinci aşama "Eksenel Kodlama" olarak adlandırılmakta olup, bu adımda Strauss (1987) araştırmacının, oluşturacağı teoriye dönük bir veya iki çekirdek kategori belirlenmesi gerektiğini ifade eder (Özden, 2016, s. 273).

1990, s. 9). Araştırmacı bu süreçte ilk olarak verileri benzerlikleri ve farklılıkları açısından karşılaştırarak bölümlere ayırmaktadır. Birbirine benzeyen veri kümeleri birer kavramsal başlık altında toplanmakta ve çalışmanın ilerleyen safhalarında veri setine göre daha belirgin hale gelen bu gruplar, daha üst düzey temalar/kategoriler altında yeniden gruplandırılmaktadırlar. Her aşamasında karşılaştırmalı analizin devam ettiği bu sürecin nihayetinde ulaşılan temalar/kategoriler, daha soyut ve geniş ranjlı bir çekirdek kategorinin etrafında birleştirilir (Özden, 2016, ss. 270, 271).

Çekirdek kategori (Core category), kısaca, araştırmacının çalışmasında ana tema olarak belirlediği ve birkaç cümleden müteşekkil anlatımıdır. Diğer bir ifadeyle, çekirdek kategori ve etrafında çevrelenen ana kategoriler gömülü teori çalışmalarında oluşturulmak istenen kuramsal yapının içini dolduran ögelerdir (Özden, 2016, s. 271).

Çekirdek kategoriye diğer kategorilerden ayıran bazı özellikler bulunmaktadır. Glaser'e (1978) göre çekirdek kategori çalışmanın merkezî noktası olabilecek güçteki kategoridir. Corbin ve Strauss ise çekirdek kategorinin şu iki niteliğine dikkat çeker (1990, s. 14): a) çekirdek kategori tüm kodlama süreçlerindeki (Açık, Seçici, Eksen, Kuramsal) kavramsallaştırmalarda baskın şekilde ama daha çok soyut bir biçimde yer alır; b) merkezi konuma sahip olan çekirdek kategori, diğer kategorilerin açıklanması ve anlamlandırılmasında etkin rol üstlenebilmelidir. Yine Strauss ve Corbin ilerleyen yıllarda kaleme aldıkları eserde (1998, s. 147) konuyu biraz daha detaylandırmış ve çekirdek kategorinin belirlenmesinde aşağıdaki parametreleri dile getirmişlerdir. Buna göre çekirdek kategori:

- Diğer tüm kategorilerin kendisi ile ilişkilendirilebileceği merkez kategori olmalıdır.
- Hemen hemen tüm veri setinde -çoğu zaman gömülü olarak- var olmalıdır. Yani elde edilen verilerde direkt veya dolaylı olarak çekirdek kategoriye ait bir işaret bulunmalıdır.
- Veriden üretilmeli ve veri ile çekirdek kategori arasında zorlama olmaksızın mantıklı ve tutarlı bir ilişki kendini göstermelidir.

- Farklı koşullarda bile temel olguya yönelik açıklamalar tutarlılığını korumalı ve bu bağlamda mümkün mertebe soyut bir forma sahip olmalıdır.³²

Kuramsal not yazımı (memo writing), yine tüm Gömülü Teori desenlerinde kullanılan önemli bir uygulamadır. Charmaz’a göre (2006, s. 72), kuramsal notlar araştırmacılar için geliştirdikleri teori ve hipotezlerle sürekli olarak irtibatta kalmalarını sağlayan bir işlev görür. Kuramsal notlar geçici ve keşifçi olabilir. Her halükarda Gömülü Teori’de kuramsal not yazma uygulamasının yeri son derece önemlidir. Charmaz, bu uygulama esnasında şu hususlara dikkat edilmesi gerektiğini savunur (Charmaz, 2006, ss. 82, 85);

- Çalışmanın tüm aşamalarında kuramsal not yazmaya devam edilmelidir.
- Arşivlemenin ve kategorizasyonun sağlıklı olabilmesi için kuramsal not dosyaları anlaşılır şekilde başlıklandırılmalıdır.
- Kodlama ve kavramsallaştırma sürecindeki gelişmeler kuramsal not ile betimlenmelidir.
- Kod ve kategorilerin kıyaslanması, ayrıştırılması ve ilişkilendirilmesi sürecindeki detaylar kuramsal notlara işlenmelidir.
- Kod ve kategorilerden hareketle ulaşılan sonuçlar ve süreçle ilgili varsayımlar kuramsal notlar ile belirtilmelidir.

Kuramsal doyum ve **kuram oluşturma** Gömülü Teori’nin son aşamasıdır ve tüm desenlerde var olan bir süreçtir. Gömülü Teori çalışmalarında kuram oluşturmak ve oluşturulan bu kuramın kuramsal doyumunu sağlayabilmek için aşağıda yer alan üç temel strateji uygulanmalıdır (H. Çelik & Ekşi, 2015, s. 141; McCann & Clark, 2003a, s. 16):

³² Glaser (1978) de benzer şekilde çekirdek kategorinin belirlenmesiyle ilgili olarak bazı noktaları sıralamıştır. Çekirdek kategorinin merkezi konumda, doyurucu ve diğer kategorilere kıyasla daha basit ve anlamlı olması bu maddeler arasında yer almaktadır. Detaylı bilgi için bkz: (H. Çelik & Ekşi, 2015, ss. 130, 131).

- *Kategori azaltma* (category reduction): Araştırma süresince gerçekleştirilen kodlamalarla birlikte çok sayıda kategori oluşmaktadır. Ancak sürekli karşılaştırmalı analiz yoluyla benzer kategorilerin gruplandırılarak daha üst kategorilerde birleştirilmesi ve bu yöntemle çekirdek kategoriye ulaşılması sağlanır.
- *Alanyazının seçici örnekleme* (selective sampling of the literature): Araştırma sorusu ile ilgili var olan alanyazın kuramsal doyum ve kuram oluşturma açısından bir çeşit veri kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Bu veri kaynağı, oluşturulan kuramın ve kategorilerin içerisine entegre edilmelidir.
- *Verilerin seçici örnekleme* (selective sampling of the data): Çalışma süresince veri setinden hareketle çekirdek kategori ve bir çok alt kategori belirlenir. Ancak araştırmanın sonuç bölümünde çekirdek kategorinin özelliklerini netleştirmek ve varsayımları sınamak için çalışma yapılan birimden daha fazla veri setine ulaşılmalıdır.

Buraya kadar Gömülü Teori türlerinin hepsinde var olan ortak özelliklere değinilmiştir. Şimdi ise Sistematik Desen ile Gelişen/Klasik Desen'in ayırt edici özellikleri ifade edildikten sonra Yapılandırmacı Desen'e geçilecek ve araştırma sürecinde uygulanışı üzerinden detaylandırılacaktır.

2.2.1.3. Gömülü Teori Türleri

Literatürde Gömülü Teori yaklaşımının çalışmalardaki beklenti ve hedefler doğrultusunda çeşitlendiği görülüyor olsa da alana hakim üç temel desen ön plana çıkmaktadır. Hood (2012) tarafından desen-eser eşleştirmesiyle sunulan bu üç tür ve geliştiricileri şu şekildedir (Creswell, 2012, s. 424);

- a) Sistematik Desen (Systematic Design): Corbin & Strauss (2008), Strauss & Corbin (1998).
- b) Gelişen/Klasik Desen (Emerging Design): Glaser (1992).
- c) Yapılandırmacı Desen (Constructivist Design): Charmaz (1990, 2000, 2006).

Bu üç farklı Gömülü Teori desenini birbirinden ayıran özellik ve yaklaşımlarına aşağıdaki başlıklarda yer verilmiştir.

Sistematiik Desen

Önceki bölümlerde ifade edildiği üzere köken itibariyle Gömülü Teori deseni Glaser ve Strauss'un ortak çalışmasının (Glaser & Strauss, 1967) bir ürünüdür. Ancak daha sonraki dönemlerde bu iki akademisyen bu desenin uygulanması konusunda görüş ayrılığına gitmiştir. Bu bağlamda Strauss'un daha köklü ve detaylı bir kodlamayı öneren ve bu kodlamadan hareketle çalışma olgusunun ötesinde daha soyut bir kavramsallaştırmaya ulaşmayı hedefleyen yaklaşımı Sistematiik Desen ismiyle; Glaser'in, araştırma sonucunda ulaşılan teorinin sadece çalışma olgusuna açıklık getirmesi gerektiğini savunan yaklaşımı (Baş & Akturan, 2017, s. 66) ise Gelişen/Klasik Desen ismiyle anılmış ve literatüre de bu şekilde geçmiştir.

Sistematiik Desen, Corbin ve Strauss'un 1990 yılında kaleme aldıkları eserde ilk defa tanımlandıktan sonra yine Strauss ve Corbin tarafından 1998 yılında tüm uygulama prosedürleri eklenerek desene netlik kazandırılmıştır (Corbin & Strauss, 1990; Strauss & Corbin, 1998). Strauss, görüş ayrılığına düştüğü Glaser'in tutumunu pozitivist olarak nitelemiş ve bu şekliyle Gömülü Teori'nin temel felsefesine ters düştüğünü iddia etmiştir. Bu noktada Corbin'le birlikte kendilerinin bu tutumun tam karşısında yer aldıklarını, yani “*dış dünyada önceden var olan bir gerçekliğe inanmadıklarını*” belirtmişlerdir (1994, s. 279). Strauss ve Corbin'e göre gerçeklik sadece sahnelerendirilmektedir (Mills, Bonner, & Francis, 2006, s. 3; Strauss & Corbin, 1994, s. 279).

Strauss ve Corbin, Gömülü Teori'ye ilişkin geliştirdikleri teknikleri tanımlamak üzere “açıkbüfe masa” (smorgasbord table) benzetmesini kullanmışlar ve bu desende çalışma yapacak kimselerin kendi araştırma olgu ve süreçlerine en uygun tekniği, diğer bir ifadeyle kendi “damak tatlarına” en uygun olanı kendileri belirleyebileceklerdir (Strauss & Corbin, 1998, ss. 8, 9). Aynı zamanda Gömülü Teori araştırmacılarının bilmesi gereken önemli hususları Corbin ve Strauss şu maddelerde toplamıştır (H. Çelik & Ekşi, 2015, ss. 41–46; Corbin & Strauss, 1990, ss. 6–12):

- Veri toplama ve analiz etme birbirleriyle ilişkili süreçlerdir.

- Kavramlar analizin temel birimleridir.
- Kategoriler geliştirilmeli ve ilişkilendirilmelidir.
- Örneklem kuramsal zeminde geliştirilir.
- Veriler “sürekli karşılaştırmalı” (constant comparisons) yöntem ile analiz edilir.
- Örüntü ve varyasyonlar dikkate alınmalıdır.
- Süreçler (process) teori etrafında şekillenir.
- Kuramsal not (memo) yazımı Gömülü Teori’nin yardımcı ve tamamlayıcı bir parçasıdır.
- Araştırmanın her safhasında temalar arası ilişkilere yönelik hipotezler geliştirilmeli ve doğrulanmalıdır.
- Araştırmacı yardım almaya açık olmalıdır.
- Durumsal matris³³ (conditional matrix) analizde dikkate alınmalıdır.

Creswell ise özellikle ilk defa bu metodu kullanacaklar için sistematik desenin uygulanma aşamasında takip edilmesi gereken adımları eserinde (2012, ss. 440–442) şu şekilde sıralamıştır:

- Araştırma problemin için en uygun desenin hangisi olduğuna karar ver.
- Araştırmanın sürecini (process) belirle.
- Araştırman için gerekli olan onay ve erişim izinlerini tamamla.
- Kuramsal örneklemini oluştur.
- Verileri kodla.
- Kodlanan verileri seçici kodlama ile ilişkilendirerek kategorilendir ve kuramı oluştur.
- Geliştirdiğin kuramı/teoriyi doğrula.
- Gömülü Teori araştırma sonuç raporunu yaz.

³³ “Durumsal matris”ten kasıt, araştırma olgusunu etkileme potansiyeline sahip olan (kültürel, sosyal ve ekonomik koşullar gibi) farklı üst düzey koşullardır (Mills vd., 2007, s. 74).

Gelişen/Klasik Desen

Gelişen veya *Klasik* ismiyle anılan bu desen ise Glaser'in görüşlerini yansıtmaktadır. Bu yaklaşım Lincoln ve Guba'nın tasnifinde (2005, s. 193) post-pozitivist paradigmaya sahip olup ontolojik açıdan eleştirel realizmi benimser. Buna göre “*gerçek*”, pozitivistizmde olduğu gibi “*kesinlikle bulunabilen*” olmasa da “*muhtemelen bulunabilen*”dir. Yine bu yaklaşımda gerçekliğin noksan ölçümlenmesi söz konusudur (Mills, Chapman, Bonner, & Francis, 2007, s. 74). Glaser'e göre Gömülü Teori deseni sahip olduğu esnek veri analizi yöntemiyle bu noksanlığı giderebilir (H. Çelik & Ekşi, 2015, s. 80). Burada önemli olan nokta, -SistematiK Desen'in aksine- Glaser'in kuram oluşturmanın direkt verilerden hareketle gerçekleşmesi gerektiğine, önceden belirlenen bağlam, koşul ve stratejilere göre kuram oluşturulmaya gidilemeyeceğine yaptığı vurgudur (Creswell, 2012, s. 443).

Glaser zaman içerisinde Gömülü Teori'nin kodlama sisteminde bazı değişikliklere gitmiştir. Kodlama adımları olarak “açık kodlama” (open coding), “kuramsal kodlama” (theoretical coding) ve “sürekli karşılaştırmalı kodlama” (constant comparison coding) şeklindeki üç farklı kodlama türünü ortaya koymuştur. Glaser, -her ne kadar benzeşse de- bu kodlama adımlarının SistematiK Desen'le kıyaslandığında keskin çizgileri olmayan görece esnek bir yapıya sahip olduğunu ifade eder. İlerleyen dönemlerde bir de “seçici kodlama” (selective coding) olarak isimlendirdiği bir kodlama çeşidini daha Gelişen Desen'e dahil etmiştir. Buna göre bu dört kodlama adımı sırasıyla şu işlevleri üstlenir (H. Çelik & Ekşi, 2015, ss. 86, 87; MacDonald, 2001, s. 146):

- *Açık Kodlama*: Çekirdek kategorinin sınırlandırılmasından önce işleme sokulan analiz sürecinin ilk evresidir.
- *Seçici Kodlama*: Açık kodlamadan sonraki, teoride kullanmak üzere temel değişkenlerin sınırlandırılarak kategorilerin oluşturulduğu evredir.
- *Kuramsal Kodlama*: Kodlamalar sonucu oluşan kategoriler ile özellikleri arasında kavramsal ilişkilerin kurulduğu evredir.

- *Sürekli Karşılaştırmalı Kodlama*: Kavramsal ilişkiler üzerinden kuramsal kodun yazıldığı evredir.

Son dönemde ise Glaser, Holton ile birlikte (2004), “sürekli karşılaştırmalı kodlama” adımını çıkararak, daha doğru bir ifadeyle, bunun bir kodlama adımı değil tüm süreçte kendini gösteren bir veri analiz yöntemi olduğunu belirterek kodlama adımlarına son halini vermişlerdir. Buna göre kodlama sırasıyla “Açık Kodlama”, “Seçici Kodlama” ve “Kuramsal Kodlama” şeklinde tamamlanmaktadır.³⁴

Sonuç olarak Glaser ve Strauss arasında, birlikte geliştirdikleri Gömülü Teori’ye zaman içerisinde getirdikleri eleştiriler neticesinde görüş ayrılıkları söz konusu olmuştur. McCann ve Clark (2003b, s. 23), Glaser ile Strauss ve Corbin’in özellikle epistemoloji ve metodoloji gibi temel konulardaki farklılıklarını aşağıdaki tabloda ortaya koymuştur.³⁵

	<i>Gelişen Desen (Glaser)</i>	<i>Sistemik Desen (Strauss ve Corbin)</i>
Epistemoloji	Eleştirel realist ontoloji ve pozitivist paradigma.	Sosyal yapılandırmacılık ve postyapısalcılık. Veya postmodern paradigma.
Araştırmacının rolü	Bağımsız.	Diyalektik ve aktif.
Teori	Teori geliştirme vurgusu.	Teori ve hipotezlerin geçerlilik ve güvenilirlik vurgusu.
Odaklanma	Ana vurgu semboller, etkileşimler ve bağlam üzerinedir (mikro).	Vurgu hem yapısal etkilere (makro) hem de bağlamsal, sembolik ve etkileşimsel etkilere (mikro).
Literatür	Oluşturulan teoriyi desteklemek için başvurulur.	Başlangıçta kuramsal duyarlılığın kazanılması için, sonrasında ise oluşturulan teoriyi desteklemek için başvurulur.

³⁴ Bu kodlama adımlarının içeriğine yönelik ayrıntılı tablo için bkz.: (Çelik & Ekşi, 2015, s. 95; Jones & Alony, 2011, s. 102).

³⁵ İki desen arasındaki farklarla ilgili bir başka karşılaştırmalı tablo için bkz.: (Jones & Alony, 2011, ss. 99, 100).

Araştırma problemi	Araştırma sürecinde kendisi ortaya çıkar.	Bireysel tecrübe, başkalarının önerileri, literatür ve süreçle ortaya çıkar.
Verinin toplanması ve analiz edilmesi	Nitel araştırmalarının genel prensip ve uygulamaları.	Daha özgün kurallar ve prosedürler.
Değerlendirme	Örtüşme, fayda, uygunluk ve değiştirilebilirlik aranır.	Diğer nitel araştırmacıların çalışmalarında belirttiği kurallara riayet edilir.

Tablo 1: Gelişen Desen ve Sistemik Desenin Arasındaki Farklar

Aynı kuşakta yer alan Glaser ve Strauss arasındaki fikirsel kopuştan sonra, öğrencileri olan Charmaz, Gömülü Teori'ye yeni bir boyut kazandırmıştır. Pozitivist kanatta duran Glaser ile postmodernist kanatta yer alan Strauss arasında bir yerde pozisyon alan Charmaz'ın deseni Yapılandırmacı Desen olarak literatürde yerini almıştır.

Klasik ve Sistemik Desen'in; görece keskin hatlara sahip olmaları, teknik prosedürün yoğun olduğu sistemik bir zemin ve öncül temalardan hareket etmeleri nedeniyle pozitivist yaklaşıma daha yakın bir konumda yer alıyor olması, bu çalışmamızda -diğer bir desen olan ve çoklu gerçeği kabul eden- Yapılandırmacı Desen'in tercih edilmesine sebebiyet vermiştir. Zira çalışmanın örnekleme söylem açısından tek bir kaynak ve tek bir içerikten ziyade çeşitliliğin söz konusu olduğu farklı yaklaşımları bünyesinde barındırmaktadır. Bu ise, görece esnek bir yapıya sahip olan Yapılandırmacı Desen'in çalışmanın metodolojisine daha uygun düştüğü sonucunu doğurmaktadır.

2.2.2. Yapılandırmacı Desen ve Çalışmada Uygulanışı

Bu desenin felsefi bir iddia olarak ortaya çıkması Charmaz'ın çalışmalarıyla (Charmaz, 2006, 2008c) mümkün olmuştur. Hocaları Glaser ve Strauss'tan farklı olarak çoklu gerçekliği, olgu ve olayların karmaşıklığını, araştırmacının aktif bir role sahip olduğunu savunmaktadır. Bu yönleriyle sosyal yapılandırmacı bir çizgide yer alır. Yine Glaser ve Strauss'un “*Gömülü Teorinin Keşfi*” (The Discovery of Grounded Theory) isimli eserinde (1967) kullandığı “ortaya çıkarma” (emergence) ve “keşfetme” (discovery) terimleri sebebiyle kimi araştırmacılar tarafından (Jones &

Alony, 2011, s. 4; Locke, 2003, s. 12) objektif-realist paradigmaya sahip olduğu iddia edilse de, Charmaz nitel araştırmalarda daha esnek bir yapıya sahip olan yorumlayıcı yaklaşımı benimser. Bu bağlamda aşağıdaki tablo Gömülü Teori desenleri arasındaki felsefi farklılıkları objektivist ve yapılandırmacı yaklaşımlar arasında var olan dikotomiler üzerinden karşılaştırmaktadır (Charmaz, 2008c, akt., Çelik & Ekşi, 2015, s. 102):

Objektivist Gömülü Teori	Yapılandırmacı Gömülü Teori
Dışsal gerçekliği kabul eder.	Çoklu gerçekliği kabul eder.
Veri keşfini kabul eder.	Verinin ortak yapılandırmasını kabul eder.
Kavramsallaştırmanın veriden oluştuğunu kabul eder.	Araştırmacının kategorileri yapılandırıldığını kabul eder.
Veri gösterimini problemsiz olarak görür.	Veriyi problemlili, ilişkisel, durumsal ve kısmi olarak görür.
Gözlemcinin tarafsızlığını, pasifliğini ve yetkisini kabul eder.	Gözlemcinin değerlerini, önceliklerini, konumu ve görüşleri etkileyen eylemleri kabul eder.
Veri analizini tarafsız bir süreç olarak görür.	Veri analizinde refleksivitenin önemini kabul eder, veri yapılandırmasını tanır.
Araştırmacının görüşlerine öncelik verir.	Veri setinde var olan görüşleri ve ifade ettiklerini analizin bütünleyici bir parçası olarak görür.
Bağlamdan bağımsız genelleme elde etmeyi amaçlar.	Genellemeyi; kısmi, durumsal ve zamana uygun, eylem ve etkileşim olarak görür.
Gelişen çıkarımlara odaklanır.	Yorumlama oluşturmaya odaklanır.
Hasis açıklamayı amaçlar.	Yorumsal anlamayı amaçlar.

Tablo 2: Gömülü Teori Desenleri Arasındaki Felsefi Ayrılımlar

Tabloda da görüldüğü üzere geliştirdiği Yapılandırmacı Desen ile Charmaz, Gömülü Teori'yi temelleri anlamında çok daha farklı bir noktaya taşımıştır. Aynı zamanda kendisi çalışmalarında (Charmaz, 1990, 2000, 2006, 2008a, 2008b, 2008c) her ne kadar Sistematiği ve Gelişen desende olduğu gibi veri toplama, veri kodlama, veri analizi, kuramsal not alma ve kuramsal örneklem gibi süreçlerle ilgili prosedürlere yer veriyor olsa da, Strauss ve Glaser'den farklı olarak veri setinde var olan inanç,

duygu, düşünce, ideoloji ve varsayımlara teknik prosedürden daha fazla önem atfetmektedir (Charmaz, 2006, s. 14; Creswell, 2018, s. 87).

Epistemolojik açıdan Yapılandırmacı Desen’de araştırmacı ile araştırdığı olay/olgu arasındaki sübjektif etkileşim ve anlam, yapısalcılığın önem atfettiği temel noktalardandır. Yapısalcı yaklaşımda pasif ve tarafsız bir araştırmacı profilinden ziyade olumlu-olumsuz insanî özelliklerinin farkında olan bir araştırmacı profili daha gerçekçi görülmektedir (Mills vd., 2006, s. 2). Buna göre Charmaz, araştırmacının rolü konusunda da diğer desenlerden ayrışır. Ona göre Gömülü Teori araştırmacısı kuram oluşturma sürecinin her aşamasından etkin ve etkilidir. Veri toplamada, kodlama tercihlerinde, kategorileri oluşturmada, kuramsal not alma ve sürekli karşılaştırmalı analiz sürecinde tekrar ve tekrar veriyle muhatap olmada sürece yadsınamaz bir dahli bulunmaktadır. Tüm bu adımlarda kendi duygu, düşünce, tecrübe ve önceliklerini işe sürer. Dolayısıyla Charmaz çalışmanın nesnel ve tarafsız olma iddiasının gerçekçi olmadığını, oluşturulan kuramın öznel ve eksik tarafları olabileceğini savunur (Creswell, 2018, s. 88).

Charmaz’e göre (2006, s. 127) ontolojik açıdan çoklu sosyal gerçeklikler söz konusudur. Buna göre o Gömülü Teori’yi, insanların ürettiği çoklu ve çeşitli anlamları ve anlamlandırmaları ortaya çıkarmaya yarayan (2006, s. 10) bir yöntem olarak değerlendirmektedir. Charmaz çoklu sosyal gerçekler çerçevesinde ortaya konulan anlamların salt veriden değil, veri ile interaktif bir ilişki sonucunda ortaya çıktığını düşünür. Bu noktada Yapılandırmacı Desen -diğerlerinden farklı olarak- verilerin yüzeysel anlamlarını yeterli bulmaz, daha derin bir analiz ve yorumlamayla veri setinde gizli veya örtük bir formda var olan değer yargılarının, inançların ve hayat anlayışlarının anlamlarını ortaya çıkarmaya çalışır. Charmaz, Glaser ile Strauss ve Corbin’in desenlerinde bu çabadan ziyade teknik terimlere, jargonlara ve diğer katı prosedüre takılmanın aslında aralarında var olan otorite elde etme yarışının bir yansıması olduğunu ileri sürerek seleflerinin hareket noktalarıyla ilgili ciddi bir iddia da ortaya atmıştır (Charmaz, 2000, 2006, akt., H. Çelik & Ekşi, 2015, s. 104).

Charmaz’ın, geliştirdiği Yapılandırmacı Desen’in genel karakteristiğini ortaya koymak adına araştırma süreci, araştırma sorusu, araştırmacının rolü gibi belirli temel

noktalardan hareketle oluşturduğu liste aşağıda yer almaktadır (Charmaz, 2006, s. 178):

- Araştırma süreci akışken/değişken, interaktif ve gelişime açıktır.
- Araştırma problemi veri toplamayla ilgili tercih edilen öncül yönteme etki eder niteliktedir.
- Araştırmacı çalışmanın dışında yer alan bir fenomen değildir. Aksine, çalışmanın bir parçasıdır.
- Gömülü Teori’de analiz süreci kavramsal boyutu ve çalışmanın gidişatını şekillendirir. Buna göre araştırma sürecinde farklı yöntemlere ve boyutlara ihtiyaç duyulabilir.
- Sürekli karşılaştırmalı analiz yöntemi, Gömülü Teori’de analiz sürecini ayrıcalıklı kılan temel özelliktir.
- Analitik yönelimler -harici direktiflere ve belirlemelere bağımlı olmaksızın- araştırmacının veriyle nasıl bir etkileşim içerisinde olduğuyla ve buna dönük yorumlamalarıyla vücut bulur.

2.2.3. Araştırma Sorusu

Gömülü Teori deseni, diğer nitel araştırma desenlerinde olduğu üzere incelenecek olan olguya yönelik bir araştırma sorusu ile başlar (Özden, 2016, s. 256). Ancak bu sorunun amacı var olan herhangi bir teoriyi ispat etmek veya çürütmek veyahut da geliştirmek değildir. Bu tutum daha çok var olan bir teoriyi veya hipotezi sınamak veya geçerliliğini test etmek üzerine kurulu pozitivist geleneğe ait bir yaklaşımdır (Glaser & Strauss, 1967, ss. 1, 2). Gömülü Teori deseninde temel yaklaşım ise tümevarımsaldır. Bu, araştırmacılar için pratikten teoriye ulaşmalarını sağlayan bir zemin vazifesi görür. Aynı zamanda araştırmacıyı alanyazın veya farklı bir öncül veriden hareketle oluşabilecek ön yargı ve kabullerden uzak tutar ve de kişiyi daha açık fikirli kılar. Bu bağlamda gömülü olan teori asıl itibarıyla verilerden hareketle ortaya çıkar. Dolayısıyla araştırma sorusuna yönelik cevap niteliğindeki ilk geçici hipotezler araştırmanın başında değil, ilk veri setiyle muhatapiyet söz konusu olduktan sonra oluşturulabilir. Sadece araştırmayı neticelendirme sürecinde, araştırma sorusuna verilen cevaplar üzerinden hipotezler üretmek ve gömülü olan teoriyi geliştirip

belirginleştirmek açısından tündengelim yaklaşımı söz konusu olabilir (H. Çelik & Ekşi, 2015, ss. 22, 23; McGhee, Marland, & Atkinson, 2007, s. 335). Ayrıca araştırma sorusu oluşturulurken mümkün mertebe varsayım yüklü cümlelerden kaçınılmalıdır. Araştırma sorusu ve alt soruları, araştırmacının olguyu belirli ön kabullerle ele aldığı izlenimini oluşturmamalıdır. Muhakkak -önceden de belirtildiği üzere³⁶- bir araştırmacı zihninde belli başlı varsayımlar olmadan bir araştırma sorusu üretemez fakat özellikle bir kuram geliştirme çalışmasında araştırma soruları şekillendirilirken olabildiğince yargı ve varsayımdan uzak soru cümleleri tercih edilmelidir (Willig, 2013, s. 220). Zira veri seti ile muhatapiyet esnasında zihinde var olan soruya göre algıda seçicilik kendini gösterecektir. Dolayısıyla araştırma sorusu ne oranda tarafsız ve ön yargısız bir hüviyete sahip ise kodlama, analiz ve yorum süreci de o nispette sağlıklı yürütülebilecektir.

Gömülü Teori’de araştırma sorusuyla ilgili son olarak şunu belirtmekte fayda vardır; araştırma süreci devam ettikçe araştırmacılar -bu desenin ayırt edici özelliklerinden biri olan *sürekli karşılaştırmalı veri analizi* uygulamasıyla- kapsamı daha daraltılmış araştırma sorularına odaklanabilirler (Glaser & Holton, 2004, par. 43; Özden, 2016, s. 256). Kuramsal duyarlılık ve kuramsal örnekleme bu noktada yol açıcı işlev görmektedir. Nihayetinde kuramsal doyum sağlanınca eldeki araştırma sorularının çalışmaya ilk başlandığı şekilden oldukça farklı bir hal almış olması da mümkündür (Willig, 2013, s. 220).

İşte bu mühim noktaları da dikkate alarak çalışmamızda birbirini takip eden iki araştırma sorusu süreç içerisinde aşağıdaki şekliyle son halini almıştır;

- Türkiye’de yayınlanan LGBT literatüründe din ve dindar algısı nasıldır; metin üretimi, içeriği ve referansları açısından ne şekilde ortaya konmuştur?
- Türkiye’de yayınlanan LGBT literatüründe LGBT ve Din ilişkisi bağlamında din ve dindar algısı nasıldır; metin üretimi, içeriği ve referansları açısından ne şekilde ortaya konmuştur?

³⁶ Bknz: 2. Bölüm, “Felsefî Temeller ve Araştırmacının konumu” başlıklı kısım.

Ayrıca bu bağlamda; Türkiye’deki LGBT literatürü nasıl bir din anlayışını savunmaktadır? Bu din anlayışının şekillenmesi bağlamında dini içerikli metinlerin yerel ve çeviri olması açısından oranları nelerdir? Bu bağlamda metinlerde öne çıkan dini söylem hangi ölçüde yerele özgü bir zeminden hareketle, hangi ölçüde sosyo-kültürel yapısı farklı toplumlarda üretilen metinlerinden hareketle literatüre kazandırılmıştır? Dine ve dindarlara karşı olan duruş ve söylemin içeriği genel anlamda olumlu bir içeriğe mi, yoksa olumsuz bir içeriğe mi sahiptir? Sosyo-politik açıdan ilgili literatürün, LGBT hareketinin politikacılara yönelttiği söylem ve taleplerinin şekillenmesinde etkisi var mıdır? gibi soruların cevaplarını bulmak da bu çalışmanın hedefleri arasında yer almaktadır.

2.2.4. Veri Toplama Tekniği

Gömülü Teori çalışmalarında en çok kullanılan veri toplama teknikleri arasında metin/doküman analizi, görüşmeler ve gözlemler yer almaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 73). Bunun yanı sıra bilgisayar destekli nitel veri analizi programları çok daha karmaşık ve girift veri setlerini sistematik bir biçimde ayrıştırma, sınıflandırma ve görselleştirme özellikleriyle gittikçe daha çok tercih edilir hale gelmiştir. Gömülü Teori tek tek bu tekniklerin uygulanabileceği bir desen olmakla birlikte birden fazla veri toplama tekniğinin de aynı çalışmada kullanımına uygundur.

Bu çalışmada NVIVO 12 programı kullanılmıştır.³⁷ Çalışmamızın örneklemini olan Kaos GL Dergisi’nin ilk 25 yılını kapsayan (1994-2018) 163 sayısı, dergiye abone olunmak suretiyle soft-copy olarak tedarik edilmiş, ardından bu sayılardaki tüm yazılar birbirinden ayrıştırılarak toplamda 4265 adet parça doküman elde edilmiştir. Bu dokümanlardan 1097’si literatür sınıflandırmamızda 1. döneme, 1224’ü 2. döneme ve 1944’ü 3. döneme ait metinlerdir. Oluşturulan ve sınıflandırılan bu veri seti, aynı kategorizasyonun yapıldığı NVIVO 12 programına aktarılmıştır. Aşağıda adım adım yer alan nitel veri analizi süreci NVIVO 12 programının sunduğu dijital zeminde gerçekleştirilmiştir.

³⁷ Programın kullanımı, Anı Yayıncılık (Ankara) bünyesinde tertip edilen “Başlangıç Düzey Nvivo Eğitimi” ve sonrasında “İleri Düzey Nvivo Eğitimi” başlıklı eğitimlere tarafımızca katılım sağlanarak öğrenilmiştir.

2.2.5. Veri Analiz Süreci

Charmaz'ın selefleriyle görüş ayrılığına düştüğü noktalardan biri veri analizi sürecinin yapısıdır. O, öncelikle Sistematik ve Gelişen desende olduğu gibi katı bir kodlama sürecine karşıdır. Daha esnek bir tutumla kodlama sürecinin temelde iki adımı olduğunu belirtir (Charmaz, 2006, s. 46, 2008b, s. 163): a) Başlangıç kodlaması (initial coding): İlk adım olarak veri setinde yer alan kelime, ifade, cümle ve diğer veri kümelerinin kodlanması aşamasıdır; b) Odaklanılmış kodlama (focused coding): Kodlanan veriler arasında en çok ön plana çıkan, en sık kullanılan verilerin seçilerek kavramsallaştırılmasıyla kategorilerin şekillendirildiği aşamadır. Bu iki kodlama aşaması sonrasında daha sofistike bir kodlama türü olan “kuramsal kodlama” (theoretical coding) aşaması gelir.

Charmaz'a göre (2006, s. 45) veri analizi sürecine yayılmış olan bu kodlama aşamaları Gömülü Teori araştırmalarında merkezi bir konuma sahiptir ve çalışmanın iskeleti mesabesinde. Kuramın oluşturulması bu iskelet üzerine bina edilecek adımların atılmasıyla mümkün olacaktır. Bu bağlamda, aşağıda bu üç kodlama aşamasının detaylarına ve işlevlerine yer verilecektir.

2.2.5.1. Başlangıç Kodlaması / Açık Kodlama

Charmaz tarafından (2008b, s. 163) aynı zamanda “açık kodlama” (open coding) olarak da isimlendirilen “başlangıç kodlaması” aşamasında araştırmacı metni yakın okuma (close reading) ile süzer. Bu süreçte veri toplama ve sürekli karşılaştırmalı veri analizi adımları eş zamanlı olarak sürdürülür. Bu, bir yandan araştırmacının veri analizine yoğunlaşmasını sağlarken diğer yandan devam edegelen veri toplama süreci noktasında yol gösterici olur (Charmaz, 2008b, s. 163). Bu aşamada Charmaz'ın (2006, s. 47) başarılı bir kodlama süreci için araştırmacılara önerdiği bazı sorular vardır:

- Üzerinde çalışılan veriler hangi çalışmaya ait?
- Veriler aslında ne demek istiyor, neyi çağırıyor?
- Verilerden devşirdiğimiz söylem ve perspektif kime ait?
- Bu odaklanılmış/seçilmiş veri kümesi hangi üst düzey temaya veya temalara işaret ediyor?

Yapılandırmacı Desen’de temaların verilerden hareketle oluşturulması önerilir. Önceden hazırlanmış temaların, araştırmacının bakış açısını sınırlandıracağı düşünülmektedir. Ayrıca araştırmacı temalara odaklanmaktan ziyade veriye, verinin altında yatan anlama odaklanmalıdır. Zira Charmaz’a göre başlangıç kodları veri içinde gömülü haldedir (2006, ss. 47, 48).

Charmaz başlangıç kodlarının geçici (provisional) olduğunu belirtir (2008b, s. 48). Oluşturulan bir kodun devam eden analiz süreci içerisinde hatalı, değişmesi gereken veya gereksiz olduğuna kanaat getirilebilir.³⁸ Bu noktada kod ve kategorilerde esnek bir tutum sergilenmeli, araştırmacı veriye karşı sürekli açık görüşlü olmalıdır. Bu noktada Charmaz kod yazarken araştırmacının nasıl bir tutum sergilemesi gerektiğini şu şekilde sıralar (2006, s. 49):

- Veriye karşı açık ol.
- Veriyi yakın markajına al.
- Kodlamalarını basit ve açık yaz.
- Kısa kodları yapılandır.
- Eylemi ve anlamı muhafaza et.
- Veriyi diğer verilerle karşılaştır.
- Süreç boyunca hızını kaybetme.

Kodlama işlemi çalışmanın özelliklerine göre kelime-kelime, satır-satır, cümle-cümle ve konu-konu yapılabilir (Charmaz, 2008b, s. 164). Bir de bunların yanı sıra *in vivo* diye isimlendirilen bir başka kodlama şekli daha söz konusudur. Buna göre veri setinde geçen, kolay anlaşılabilir olmakla birlikte görece daha genel bir anlamı içermesi sebebiyle bir kategori olma potansiyeline sahip kelime ve ifadeler de direkt metinde yer aldığı şekliyle kodlanabilir.

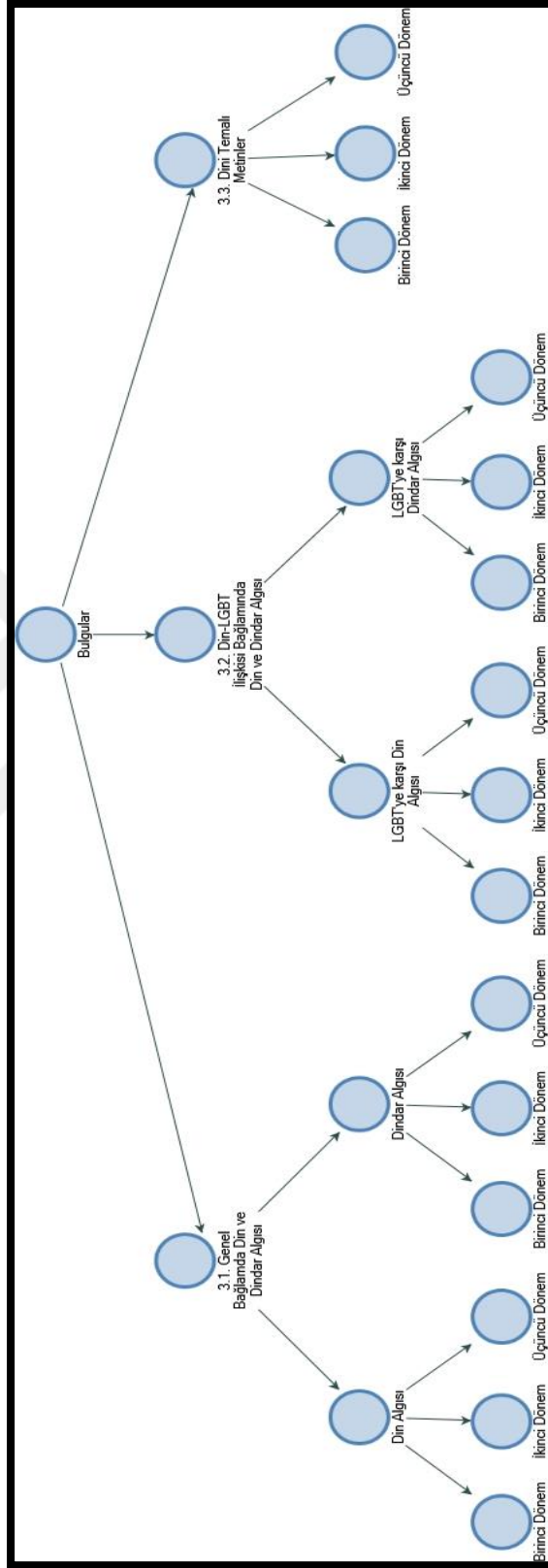
Bu bağlamda çalışmamızda öncelikle veri setimiz incelenerek ilk adım olan “başlangıç kodlaması” gerçekleştirilmiştir. Bu ilk adımda 723 adet kodlama

³⁸ Çalışmamızın ilk döneminde, ön literatür okumalarımız sonucunda bazı geçici temalar öngörülmüştür. Ancak “başlangıç kodlaması” adımıyla öngörülen temaların büyük ölçüde bu çalışma için uygun olmadığı, örneklem olarak belirlenen veri seti üzerinde gerçekleşen kodlamaların daha farklı bir temalandırmaya ihtiyaç duyduğu fark edilmiş ve başlangıç temaları direkt veri setinden hareketle yeniden belirlenmiştir.

yapılmıştır. Kodlamaların yapıldığı metin sayısı ise 448'dir. Aynı zamanda bu kodlamalar LGBT literatürünün tarihsel açıdan geçirdiği değişimleri analiz edebilmek amacıyla çalışmanın birinci bölümünde gerçekleştirilen dönemsel kategorizasyona tabi tutulmuştur. Bu bağlamda 396 adet kodlama “*Birinci Dönem*”, 163 adet kodlama “*İkinci Dönem*” ve 164 adet kodlama ise “*Üçüncü Dönem*” başlıkları altında toplanmıştır.

Bu başlangıç kodlaması sürecinde çalışmamızın başında öngöremediğimiz temel bir ayrım kendini göstermiştir: Metinlerde “*din algısı*” kadar “*dindar algısı*” da hatırı sayılır bir kodlama içermektedir. Dolayısıyla bu kodlamaların öncelikle “*Din Algısı Teması*” ve “*Dindar Algısı Teması*” olarak iki tema altında toplanmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda 723 kodlamanın 454 tanesi “*Din Algısı Teması*”; 202 tanesi ise “*Dindar Algısı Teması*” altında toplanmıştır. Kalan 67 adet metin ise içeriği bakımında bütünüyle veya büyük ölçüde “*dinî temalı*” olduğu için ayrıntılı incelenmek üzere ayrı bir tema altında (“*Dinî Temalı Metinler*”) değerlendirilmiştir.

Buraya kadar gerçekleştirdiğimiz başlangıç kodlaması ve ardından “*sürekli karşılaştırmalı veri analizi*” yöntemiyle bu kodlamalar arasında belirginleşen ortak noktaların tespiti sonucunda aşağıdaki kategoriler şekillenmiştir:

Şekil 1: Bulgularla İlgili Genel Kategorizasyon

2.2.5.2. Odaklanılmış / Seçici Kodlama

Charmaz, bu ikinci adım kodlama türünün aynı zamanda “seçici kodlama” olarak da ifade edilebileceğini belirtir (Charmaz, 2008b, s. 164). Bu kodlama aşamasında sık rastlanan ve en belirgin olan başlangıç kodları daha fazla veri ile karşılaştırarak elemine edilir. Buradaki amaç çok sayıdaki başlangıç kodlarını odaklanılmış kodlama yoluyla daha az sayıdaki kategoriler altında toplayabilmektir. Diğer bir ifadeyle odaklanılmış kodlama; başlangıç kodlarının içerdiği anlamlara odaklanma ve hangi kodun analiz birimini daha fazla kuşattığına ve daha yüksek düzeyde karakterize ettiğine karar verme adımıdır (Charmaz, 2006, s. 57, 2008b, ss. 162, 164).

Odaklanılmış kodlama sürecinde araştırmacının veriye daha analitik yaklaşması, başlangıç kodlaması sürecinde tam anlaşılamamış veya gizli kalmış anlamların ortaya çıkmasına yardımcı olur. Böylelikle gözden kaçan kimi noktalar, eski verinin yeniden ele alınmasıyla telafi edilebilir. Charmaz’a göre (2006, ss. 58, 59) odaklanılmış kodlama, bu özellikleriyle Gömülü Teori’yi diğer nitel yöntemlerden ayrı bir konuma taşımaktadır. En temelde bu yöntem, araştırmacıyı veri karşısındaki pasif konumundan kurtararak, veri ile aktif ilişki içerisinde sürekli kuramsal kategorilere ulaşmaya çalışan bir pozisyona taşır.

Bu adımların takip edildiği “odaklanılmış kodlamalar” aşamasında kodlamalar, bağlamları açısından daha analitik bir temalandırmaya tabi tutulmuştur. Buna göre örneğin Birinci Dönem-Din Algısı Teması altında yer alan kodlamalar kendi içerisinde “*Din Algısı Teması*”, “*Tanrı Algısı Teması*”, “*Dini Yapılanmalar Algısı Teması*” şeklinde üst tema başlıkları altında bir araya getirilmiştir. “Sürekli karşılaştırmalı veri analizi” yöntemiyle bu başlıklar altında yeniden analiz edilen veriler kendi içlerinde bu kez daha “odaklanılmış” bir temalandırmaya tabi tutulmuştur. Bu bağlamda örneğin “Din Algısı Teması”nda yer alan kodlamalar: 1) *Genel Bağlamda Din Algısı* 2) *Bireyle İlişkisi Bağlamında Din Algısı* 3) *Toplumla İlişkisi Bağlamında Din Algısı* şeklinde daha derin bir ayrımla farklı temalar altında toplanmıştır. Ancak bu standart bir temalandırma değildir. Tüm dönemlerde ayrı ayrı olarak analize tabi tutulan veri seti hangi üst temalar altında toplanabiliyorsa, ona göre her bölümde farklı temalar

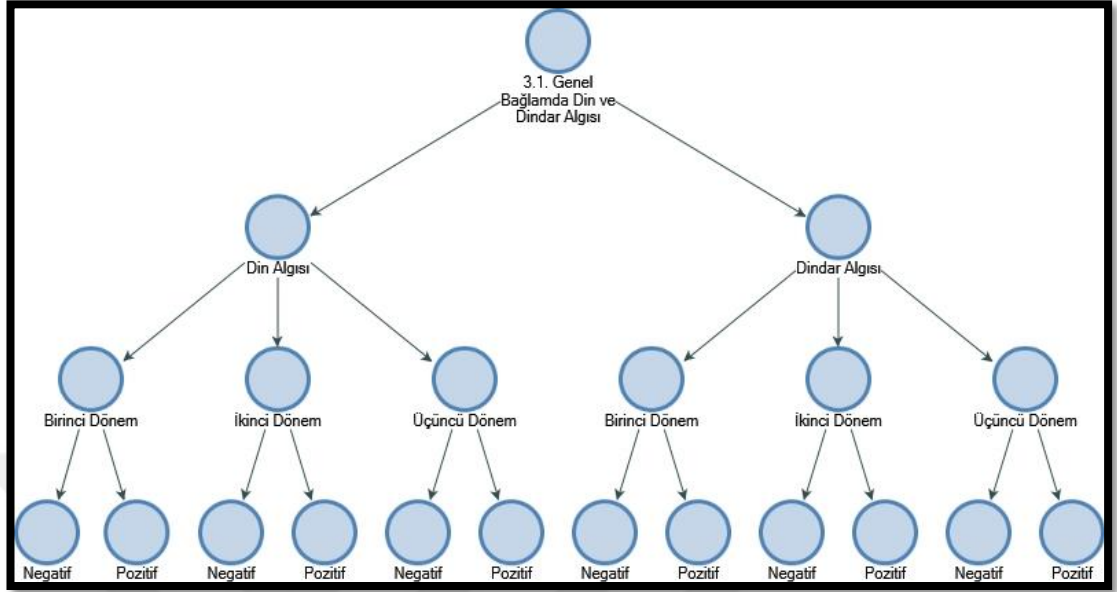
belirlenmiştir. Daha önceden belirtildiği üzere Yapılandırmacı Desen’de temalar önceden verili değil, veri setinden ortaya çıkarılmakta/keşfedilmektedir. Dolayısıyla her döneme ait veri seti “odaklanılmış kodlama” ile farklı temalandırmalar altında toplanabilmektedir. Bu temalara çalışmanın üçüncü bölümünde yer verilecektir.

2.2.5.3. Kuramsal Kodlama

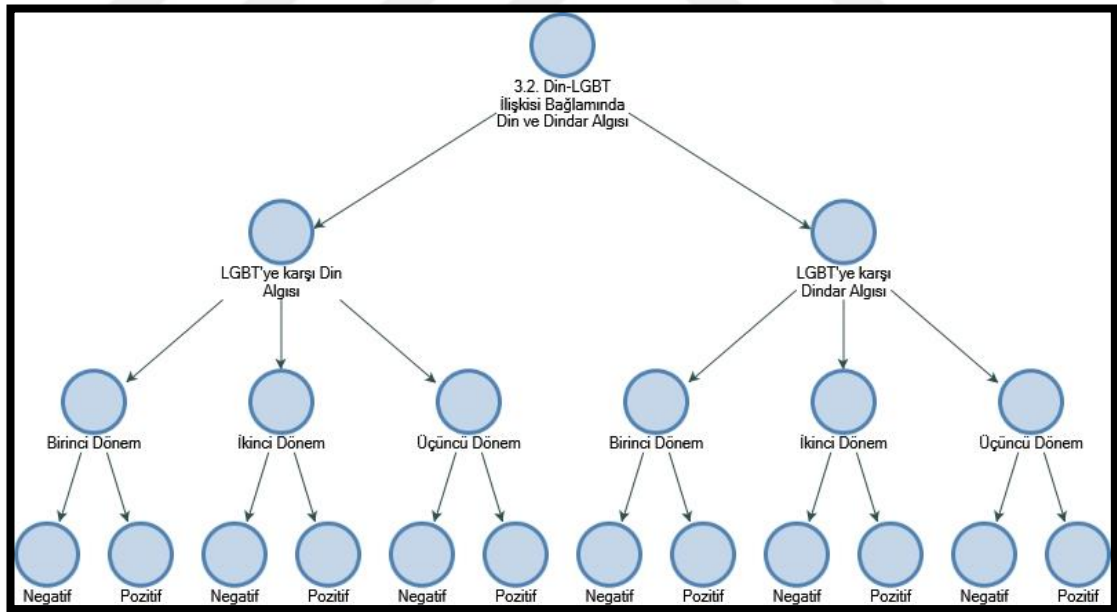
Yapılandırmacı Desen’in son kodlama adımı “*Kuramsal Kodlama*”³⁹ adımıdır ve odaklanılmış/seçici kodlama aşamasında oluşturulan kategorilere daha soyut ve sofistike bir yaklaşımı ifade eder. Kuramsal kodlama sürecinde daha önce oluşturulan kategoriler arasındaki muhtemel bağlantılar ortaya çıkarılır. Bu bağlantılar, çalışmada üzerinde durulacak noktaları işaret eder niteliktedir (Charmaz, 2006, ss. 63, 64).

Buraya kadar, 723 kodlamanın hepsi -her bir dönemde farklı sayıda olmak üzere ve alt temalar hariç olarak- toplamda 42 adet üst tema altında toplanmıştır. Ancak bu düzeyde ortaya çıkan veriler araştırma sorusu bağlamında yeniden ele alınmış ve “*Negatif Algı Yüklü*” ve “*Pozitif Algı Yüklü*” olarak daha üst ve soyut iki Ana Tema çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu Ana Temalar, her bir dönemdeki veriler ayrı ayrı incelendiği için “dönem başlıkları” altında yer almaktadır. Bu durumda kodlamalar, çalışmanın iki temel “araştırma sorusu” dikkate alınarak; “*Genel Bağlamda Din ve Dindar Algısı*” ve “*Din-LGBT İlişkisi Bağlamında Din ve Dindar Algısı*” başlıkları altında şu temalar çerçevesinde değerlendirilmiştir:

³⁹ Glaser’e göre (1992) bu kodlama adımı “dağılmış hikayeyi yeniden bir araya getirir” ve bu nedenle Sistematik Desen’de var olan Eksen kodlama adımına gerek yoktur (H. Çelik & Ekşi, 2015, s. 116).

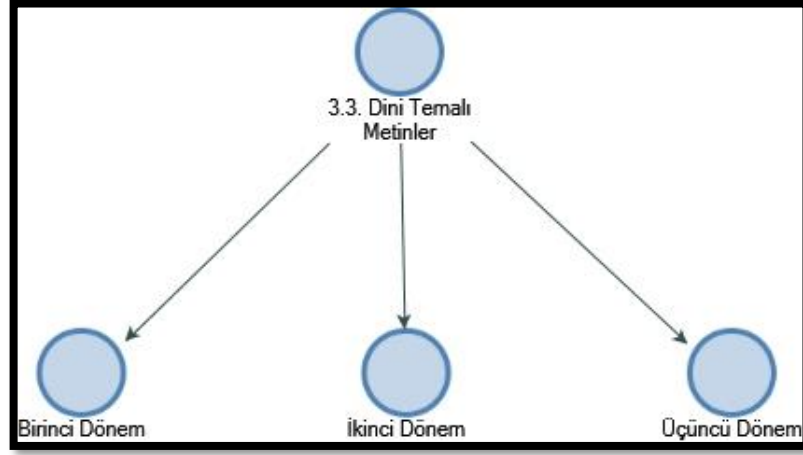

Şekil 2: Genel Bağlamda Din ve Dindar Algısı-Ana Temalar

Şekil 3: Din-LGBT İlişkisi Bağlamında Din ve Dindar Algısı-Ana Temalar

Diğer yandan “Dinî Temalı Metinler” bir bütün olarak ele alınacağı için -ve de metinlerin tek bir algı ile sınırlandırılmayacak çeşitliliğe sahip olması nedeniyle- Negatif Algı ve Pozitif Algı kategorizasyonuna tabi tutulmadan dönemler altında tek tek incelenmiştir:

Şekil 4: Dini Temalı Metinler-Dönemlendirme

“Dini Temalı Metinler” başlığı altında yer alan yazılar, içeriklerinden hareketle en temelde “Müslümanlık” ve “Hristiyanlık” alt temalarında değerlendirmeye alınmıştır. Bu hususa üçüncü bölümde yer verilecektir.

2.2.5.4. Kuramsal Doyum ve Kuram Geliştirme

Son aşama olarak, -bulgular bölümünde yer verilecek olan alt temaların dikkate alınmasıyla- araştırma sorularına yönelik kuramsal bir çekirdek tema/kategori belirlenmiş olup bu bağlamda ulaşılan sonuca “Sonuç ve Değerlendirme” bölümünde yer verilmiştir.

Daha önceden de belirtildiği üzere; “çekirdek tema/kategori”, soyut ve kapsamı geniş bir kuramın oluşumu için verilerden elde edilen kod ve temaların bütünleştirilmesidir. Bu bağlamda kuramsal doyum sağlanıncaya kadar devam eden “sürekli karşılaştırmalı veri analizi” metoduyla, çalışma bünyesinde ortaya çıkan açık veya örtük/gömülü algı ve yaklaşımlar hakkında daha soyut ve üst bir teori ortaya konmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde, Kaos GL Dergisi'nin ilk 25 yılını kapsayan (1994-2018) 163 sayısını bir önceki bölümde belirtilen metodolojik yöntemle analize tabi tutulmuş olup, ulaşılan bulgulara ve bu bağlamda getirilen yorumlara yer verilmiştir.

Bu bölüm kendi içinde üç alt bölüme ayrılmaktadır. Bunlardan ilk ikisinde metnin ana teması din olmayıp içerisinde din ve dindar algısı bağlamında bizlere direkt veya dolaylı olarak veri sunan metinlerin; üçüncüsünde ise, tamamen veya büyük ölçüde dini içerik ve temalar içeren metinlerin analizi yer almaktadır. Tüm bölümlerde, her bir döneme ait metinlerden elde edilen veriler, öne çıkan temalar merkeze alınarak değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

İlk bölümde “*Genel Bağlamda Din ve Dindar Algısı*” teması altında ilgili literatürde açık veya örtük şekilde var olan -bir çerçeve ve konu sınırlandırması olmaksızın- *din* ve *dindar* algılarına yer verilmiştir. İkinci bölümde ise “*Din-LGBT İlişkisi Bağlamında Din ve Dindar Algısı*” teması altında diğer dini meselelere nispeten literatürde daha fazla yer edinen Din ve LGBT ilişkisine yönelik -olumlanan ve olumsuzlanan- görüş ve yargılara yine *din* ve *dindar* algısı bağlamında yer verilmiştir. Her iki bölümde de *din* ve *dindar* algıları en temelde -kontekstin kendi dokusundan hareketle- “*Pozitif*” ve “*Negatif*” kategorilerine ayrılarak alt başlıklar üzerinden analize tabi tutulmuştur. Üçüncü bölümde ise “*Dini Temalı Metinler*” başlığı altında ilgili metinlerin değerlendirmesine yer verilmiştir.

Son olarak, “*Sonuç ve Değerlendirme*” bölümünde araştırma sorularının cevapları tartışılacak olup, bu tartışmanın ortaya çıkardığı yeni sorulara ve bu yeni sorulara cevap olabilecek yeni araştırma önerilerine yer verilecektir.

3.1. Genel Bağlamda Din ve Dindar Algısı

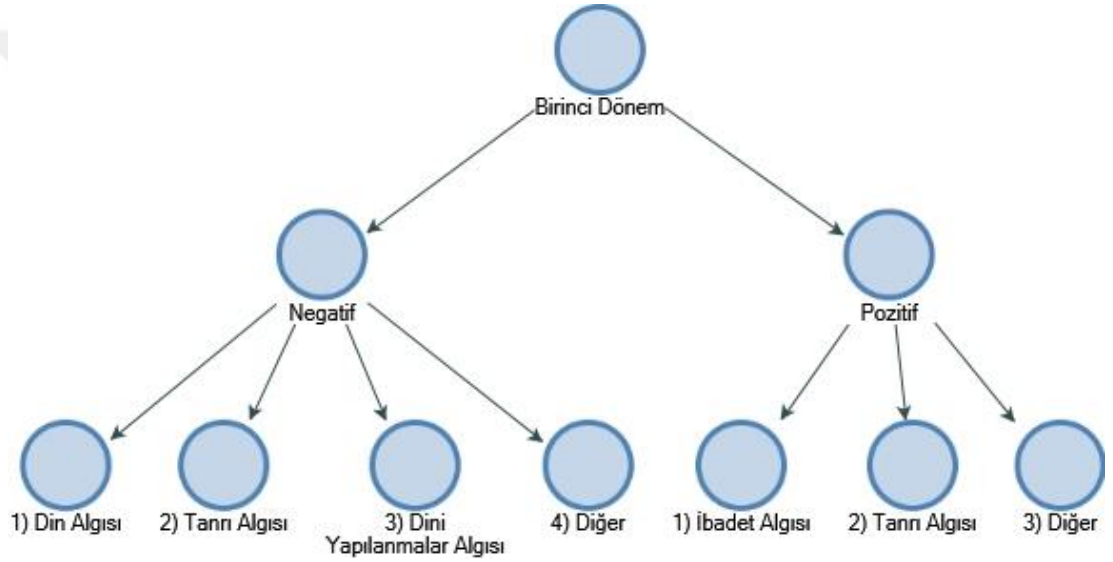
Genel Bağlamda Din ve Dindar Algısı teması çerçevesinde 197 metinde 276 kodlama gerçekleştirilmiştir. Bu bulgulara, “*Din Algısı*” ve “*Dindar Algısı*” temaları çerçevesinde ayrı ayrı yer verilmiştir.

3.1.1. Din Algısı

Din Algısı teması toplamda 136 metin ve 191 kodlamadan müteşekkildir. Bu temada yer alan kodlamalar dönemsel olarak değerlendirilecektir.

3.1.1.1. Birinci Dönem

Din Algısı bağlamında İlk dönemle ilgili olarak yapılan okumalar esnasında 91 metinde 137 kodlama yapılmıştır. 137 kodlamanın 121 tanesi negatif, 16 tanesi ise pozitif algı yüklüdür.

Şekil 5: Genel Bağlamda Din Algısı - Birinci Dönem Temaları

3.1.1.1.1. Negatif Algı

Negatif algı kategorisinde yer alan temalar arasında 70 kodlama ile Din Algısı teması ve 20 kodlama ile Tanrı Algısı teması ön plana çıkmaktadır.

3.1.1.1.1.1. Din Algısı Teması

Din Algısı Teması kendi içinde 3 alt temayı barındırmaktadır:

- Genel Bağlamda Din Algısı
- Bireyle İlişkisi Bağlamında Din Algısı
- Toplumla İlişkisi Bağlamında Din Algısı

i. Genel Bağlamda Din Algısı

Genel Bağlamda Din Algısı temasında 13 metinden 22 kodlama bulunmaktadır. Bu metinlerde din; bağnazlık (Efendisiz, 1996a, s. 8; Goldstein, 1999, s. 12), yobazlık (“Bir Lezbiyen ve Bir Heteroseksüel Kadın”, 1996, s. 30), otorite ve bilimselliğe ters olan (Crunshank, 1996, ss. 4, 6), cezalandırma ve günah takıntılı (Richards, 1994, s. 10), dar kalıplara sahip (Devrim, 1997, s. 16), gerici (Efendisiz, 1998a, ss. 3, 4; Karakış, 1996b, s. 32), klişe (Kaos GL, 1997e, s. 13), aşka her dönemde saldıran ve tanrı aşkı dışındaki aşkları reddeden (Efendisiz, 1995b, s. 11), seks karşıtı ve mazoşist (Richards, 1994, s. 10), yüzlerce yıllık hoşgörüsüzlük ve cezalandırma geleneği olarak (Crunshank, 1996, s. 6) tanımlanmaktadır.

Ayrıca bir İtalyan anarşisti olan Malatesta’dan referansla “*bilim kisvesine bürünmüş dahi olsa tüm dini inanç ve yalanlarla savaşılmaması*” gerektiği (Kaos GL, 1999g, s. 79) ifade edilmektedir. Özalp ise “*Nasıl Bir Eşcinsel Hareket*” tartışmaları bağlamında aile ve devlet gibi kurumların yanı sıra dinin de yok sayılmadan sorgulanması gerektiğini ifade eder. Crunshank da “*Gay ve Lezbiyen Özgürlük Hareketi*” başlıklı yazısında dinin çökmesini ilerici bir gelişme olarak addetmiştir (1996, s. 5). Derginin 36. sayısında yer alan “GL Kitaplığı” başlıklı bölüm ise şu alıntıyla bitmektedir;

“Geleceğin kadın kültüründe, o fantezilerin fantezisinde, sol el her yerde açıkça sallanırken, dolunay tepemizde güneş gibi parladığında, ikilik (ya o, ya diğeri) yerine çoklukta (bu ve öteki) giderek ısrar edilmesiyle her bir beyaz/siyah=sol/sağ=iyi/kötü parçacık genlerimizden silinip atıldığında, bizler, bir gezegen olarak savaş, para, hükümetler, ırkçılık, aile ve dini sistemler vb. ataerkil araçlar olmaksızın işbirliği içinde yaşadığımızda.” (Kaos GL, 1997g, s. 15).

ii. Toplumla İlişkisi Bağlamında Din Algısı

Toplumla İlişkisi Bağlamında Din Algısı temasında ise 22 metinden 34 kodlama yer almaktadır. Dinin, egemen ideolojinin veya iktidarın hükmetmesi noktasında bir aygıt pozisyonunda olduğu (Alaz, 1996; Evrim, 1996; Işık, 1999, s. 13; Kaos GL, 1998a, ss. 25, 26; Kaos GL vd., 1999, s. 4; Konur, 1997, s. 4; Ülke, 1997, s. 5) algısı en yaygın olanlar arasındadır. Yine, Kahraman’ın yazısına verdiği başlıkta “*Yeni Cinsellik - Yeni Ahlak*” (1997, s. 26) vücut bulan, dinin de kökenlerinde var olduğu genel ahlak anlayışına karşı yeni bir ahlak anlayışının geliştirilmesi gerektiği

ifade edilen metinler de (Kurat, 1995b, s. 11; Richards, 1994, s. 10; Sevilla, 1995, s. 21) mevcuttur.

Bu tema altında ayrıca dinlerin; sömürü aracı oldukları (Bora, 1997, s. 21; İkarus, 1999c, s. 16), devlet üzerinde güçleri olduğu (Karakış, 1996b, s. 32), insanlığa zulüm getirdiği (Sevilla, 1995, s. 21), yaşam biçimlerini tespit ederek kendince “normal” olanı belirlediği (Coşkun, 1999c, s. 27), orta çağdan kalma ve akıldan uzak olduğu (Özalp, 1996b, s. 8) belirtilmiştir.

Dinsel ve ahlaksal baskının cahillik, az gelişmişlik ve açlık problemlerine sebebiyet verdiği (“Mektuplardan (54)”, 1999, s. 30), cinsiyet ve cinsellikle ilgili olarak ise cinsel sapkınlığı yaydığı (Göksenin, 1998, s. 29), sadist ve mazoşist cinselliği kurumsallaştırdığı (Karlinski, 1995, s. 5; Richards, 1994, s. 10), kadınla erkek, erkekle erkek ve kadınla kadın arasına setler koyduğu (Göksenin, 1998, s. 29), kadını ve bedenini hor gördüğü ve değersizleştirdiği (Franck, 1997, s. 28; Kurat, 1995c, s. 3) ve tüm bu özellikleriyle yeni kuşakların üstüne kabus gibi çöktüğü (Alaz, 1996, s. 15) ifade edilmektedir.

Son olarak, Akay’ın “*Özgür ve Saygın Cinsellik*” başlıklı yazısında şu ifadeler yer almaktadır;

“Oysa ki, çağdaş seks anlayışını ve kültürünü oluşturmak ve ürünlerini verebilmek için, heteroseksüellik yanında eşcinsellik gibi diğer cinselliklerin de özgürce yaşanmasını sağlamamız gerekiyor. Bu, en başta insanlığa hizmettir. Bugün bir üniversiteli genç, öpüşmekle cinsel ilişkiyi birbirinden koparıyorsa; öte yandan dini yorumlar, kadın ve erkeğin üreme amacı dışındaki cinselliğini bile yasaklıyorsa ve bu çağdışı yaklaşımlar böylece uzayıp gidiyorsa, oturup düşünmek ve kalkıp bir yerden bir şeyler yapmaya başlamak gerekiyor. Bundan böyle cinsel organların, üreme organlarından başka bir şey olmadığını; seks için mekan, zaman ve araç sınırı koyulmadan bedenin ve ruhun bütünüyle kullanıldığını; bedenin her bir organının birinci anlam ve görevi dışında işlev kazandığını, yediden yetmişe herkesin hissetmesi ve yaşayabilmesi gerekiyor.” (Akay, 1995, s. 14).

iii. Bireyle İlişkisi Bağlamında Din Algısı Teması

Bireyle İlişkisi Bağlamında Din Algısı temasında ise 12 metinden 14 kodlama bulunmaktadır. Bunlar arasında en fazla yer verilen algı bireyin çocukluğundan itibaren dini kalıpların kuşatması altında olduğu (Bir Grup Lezbiyen ve Gay Öğrenci,

1997, s. 4; Efendisiz, 1995b, s. 3; Kanık, 1999a, s. 7, 1999b, s. 18; Kaos Eşcinselleri, 1998, s. 5; Serdar, G., & Göksenin, 1998, s. 9) düşüncesidir.

Ayrıca din; cinsiyete göre bireyin yerini ve görevini dikte eden (Coşkun, 1999c, s. 7; Kanık, 1999b, s. 18), insanlara bir faydası olmayan (Kaos GL, 1997e, s. 13), insanları uyuşturan (Işık, 1999, s. 13) ve köleleştiren (Richards, 1994, s. 10) ifadeleriyle tanımlanmaktadır. Yine dinin, bireylerin kendilerini sorgulamalarına, tanımlamalarına ve ifade etmelerine engel teşkil ettiği (Özalp, 1996a, s. 11) ve bireyden kendisini engellemesini istediği (Richards, 1994, s. 10) iddia edilmektedir.

Son olarak insanın dinlere ve milletlere ayrılmasını “*yanlış bilinç durumu*” olarak ifade eden Kurat’ın yazısından bir bölüm şu şekildedir;

“KAOS GL’yi okumakla, düşüncelerinizi bizimle paylaşmakla başlayın bizi anlamaya. Bizi anladıkça tanıyacaksınız. Çünkü bizler de sistemin insanı olmak istemiyoruz. İnsana değer veriyoruz. Bir mücadele içindeyiz. Sanıyorum siz de İnsancıl okurlarındansınız. Hatırlıyor musunuz, Cengiz Gündoğdu bir yazısında şöyle diyordu: ‘Bilincin hem beni hem doğayı çözümlemesi çok zor. Öyle olmasaydı, insan bugün yanlış bilinç durumlarıyla dinlere, milletlere ayrılmazdı. İnsan kendini müslüman, hristiyan, türk, kürt, yunan sanmazdı. Yanlış bilinç durumları kapitalist sistemde iyice kökleşti. Bireyci niteliği öne çıkarılan kapitalist sistem -bu bilinmeden yapıyor- insanın içini, beni yok etti. İnsan bütün kanallarda yerle bir edildi. Zorla... zor, insanın özgür davranışı diye benimsetildi insana. Bu kaçpunda insanın ben mücadelesi, şahsiyet mücadelesi ayıplandı. Benini koruyan, şahsiyetini geliştiren insan suçlandı. İnsanın kendini yaratmasına, yarattıklarına “Bunu ben yaptım” demesine, yarattıklarını korumasına bencillik dendi.” (Kurat, 1995d, s. 10).

3.1.1.1.2. Tanrı Algısı Teması

Din Algısı temasından sonra ikincil olarak ön plana çıkan Tanrı Algısı teması 19 metinden 20 kodlamayı içermektedir. Bu bağlamda Tanrı ile ilgili olarak; birden fazla ve geçmişin putlarından olduğu (Efendisiz, 1995a; İkarus, 1999a; Kaos GL, 1996e), düzen içi araç olarak işlev gördüğü (Selçuk, 1996, s. 28), erkekten yana tavır takındığı (Kanık, 1999c, s. 27), küçümsenen ve kusurlu bir varlık olduğu (Karakış vd., 1996, s. 12), onun adına birilerinin yok edildiği (Arzu, 1998, s. 9) ifade edilmektedir. Ayrıca “*bizlerin tanrısı ibnetoriçe*” (“Yaşamın İçinden Kartpostallar (47)”, 1998, s. 14; “Yaşamın İçinden Kartpostallar (50)”, 1998, s. 27), “*Allah yok, zira hakkımızı arayan yok*” (“Yaşamın İçinden Kartpostallar (11)”, 1995, s. 15), “*Allaha kızgınlım ama affedebilirim*” (“Mektuplardan (42)”, 1998, s. 24), “*bazen tanrılara hayır*” (Mora, 1995, s. 9), “*tanrım olan doğa*” (A. K. Yılmaz, 1997, s. 32), “*tanrı varsa özgürlük*

yoktur” (D. K., 1994, s. 2) ve “tanrıya inanmıyorum” (Y. T. Başaran, 1996b, s. 5; “KAOS - Sorular”, 1997, s. 28) gibi ifadeler satırlara yansımıştır. Özgür olmak ve düşünebilmek için Tanrı’dan kurtulunması gerektiği de (Kaos GL, 1996e, s. 3) belirtilmektedir.

Bu temada Tanrı ile ilgili en ağır ifade ise “*Ayin Kristal Rahmi*” başlıklı yazıda geçmektedir. Yazarın cümleleri şu şekildedir:

“Tanrı ve şeytan aynı maskeyi takarlar. Ve tanrı altı üstü kaliteli bir orospu çocuğudur bütün cinayetlerini başkasına işletir, ölüleriye kendi toplar.” (Meryem, 1995, s. 5).

3.1.1.1.3. Dini Yapılanmalar Algısı Teması

Kurumsal anlamda din algısına baktığımızda ise; genel anlamda dini kurumların hoşgörüsüzlük getirdikleri belirtilmektedir (Ulusal Gay ve Lezbiyen Hizmet Gücü (NGLFT), 1998, s. 3). Ayrıca dini kurumlarla ilgili olarak insanların hayatlarında bir engel teşkil eden ve dondurucu gerçekliklere sahip (Y. T. Başaran, 1996a, s. 8), şeytan kovma ayinleri olan (Sanderson, 1998, s. 5) ve de “geçmişin putları” (Efendisiz, 1995a, s. 13; Kaos GL, 1996e, s. 3) şeklinde ifadelere rastlanmaktadır. Ancak buradaki tanım ve tanımlamalar büyük ölçüde batı merkezli bir bağlamda kaleme alınan metinlerden müteşekkildir.

İslam özelinde ise; dinci bir müdür yardımcısının dinci bilinen 11 öğrenciye tecavüz ettiği ve Kur’an Kursları’nda sapıklıklar yaşandığı (“Tartışma, Değinme, v.s. (52)”, 1998, s. 36), Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile ilgili olarak “*Öyle ya din kültürü ve ahlâk bilgisini arttıran kitaplarda bile bize hangi durumlarda yalanın pervasızca söylenebileceği öğretildi*” (Şakir, 1999, s. 3) ifadesi, Fıkıh kurumunun İslam ideolojisini “*çaktırmadan*” dayatma vazifesini gördüğü (Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Tiyatro Bölümü’nden bir grup öğrenci, 1995, s. 15) ve yine belli coğrafyalardaki fukahanın kadın sünnetini telkin ettiği (Efendisiz, 1996b, s. 14) ilgili metinlerde yer almaktadır.

3.1.1.1.4. Diğer

Din Algısı, Tanrı Algısı ve Dini Yapılanmalar Algısı temalarının haricinde daha az sayıda kodlamanın gerçekleştiği farklı temalar da elde edilen bulgular arasındadır.

İslam Algısı temasında 8 metinden 11 kodlama bulunmaktadır. Bu metinlerde İslam dininin Arap geleneği ve göreneğinden ibaret olduğu (Ege & Derya, 1999, s. 36), bireyleri ön yargılı kıldığı (Özdiñ, 1996, s. 8), sanatsal faaliyetlerde insan suretini yasakladığı (Edgü, 1996, s. 21) belirtilmektedir. Upar ise “Bakışık Bakış 3” başlıklı yazısında “... islamın altın çağı gibi ne gerçeklikleri irdelenmiş...” ifadeleriyle (1995, s. 5) İslam dininin tarihsel yönüne yönelik yine negatif bağlamda bir söylem ortaya koymuştur.

Diğer yandan kimi metinlerde İran üzerinden bir İslam okuması yapıldığı göze çarpmaktadır. Bu bağlamda İslam’ın aşırı tutucu prensiplere sahip olduğu, eşcinselleri idama mahkum ettiği ve bakire olarak ölen kadınların cennetlik olduklarına yönelik inanıştan dolayı lezbiyenlere idam edilmeden önce tecavüz edildiği (Vehme-Saby, 1996, s. 4), dolayısıyla eşcinsellerin şeriatla mücadele etmek zorunda oldukları (Efendisiz, 1997a, s. 4) belirtilmektedir.

Daha özelde ise Sünnî İslam anlayışının bireyler için ön yargı nedeni olduğu (Özdiñ, 1996, s. 8) ve ayrıca bu İslam anlayışının Türkiye’de sistem tarafından insanlara dayatıldığı (Kaos GL, 1999e, s. 7) bilgisine yer verilmiştir.

Kur’an-ı Kerim ve Peygamber algıları da temalar arasında yer almaktadır. Alaz’ın yazısında (1996, s. 17) Kur’an-ı Kerim bilimsellik dışı olarak ifade edilmiştir. Peygamber temasında ise Yüksel’in “Eski Bahçe, Eski Sevgi” başlıklı yazısında “İsa” ile “Muhammed” karakterleriyle ilgili olarak şu pasaja yer verilmiştir:

“isa’yla yahuda’nın aşkına kilitlendim. isa yahuda’nın ihanet edeceğini bile bile yanına aldı onu. sevdalandı ona. aşık da oldu. son yemekte isa kederin sonundayken gözünü hep kaçırdı ondan bakamadı. içinizden birisi beni ele verecek, dediğinde, 12 öğrenciden bir tek yahuda “beni mi kastediyorsun?” diye sorar. nasıl diyorsan öyledir, diyebilir isa yalnızca. ve o gün yahuda onu öperek ele verir. ÖPEREK ELE VERİR. isa karşı koymaz. aşka karşı koyamayışıdır bu aslında. yakalanıp götürüldüğü tutuk evinde askerler ona hakaret edip, tanrı’nın oğluyun kurtarsana kendini, dediklerinde o susar yalnızca. aşkın yeniğidir çünkü o. yenilmiştir. var oluşunda savunabileceği hiçbir şey kalmamıştır artık. aşk bitti,

işte. yahuda geç kalır itiraz eder o din öğreticilerine, isa'yı oyuna getiren adamları. yahuda kukla olduğunu sonradan anlar. geç kalmıştır ve öldürür kendini. ölürken sessizdir, susuyordur. yüreğinin, içinin nasıl acıdığını bir tek isa bilir. isa onu çoktan affetmiştir zaten. aşık olduğu gün hem de. belki tanrı aşkın bu başkaldırı ve saplantılı halinden ders alıp muhammed'i yolladı. bir hetero olarak hem de. aşk yoktu onda. birden çok eşi vardı. hiç birine aşık değildi ama. tanrı, aşkın varlığının tehlikeli olacağını sezip de yollar muhammed'i. ta o günden bu güne aşk çarmıha gerili durmakta. sessiz. suskun. aşk isa'yla birlikte dirilecek ama biliyorum! ne zaman?" (U. Yüksel, 1999, ss. 57, 58).

Bunların dışında genel bağlamda din algısı ile ilgili olarak Başaran'ın yazısında (1999a, s. 20) dini kimliğin terkedilmesinin olumlu bir durum olduğu, Efendisiz'in yazısında (1998a, s. 5) irticayı desteklemek ile kaynak sağlama arasında ilişki kurulduğu, Ege'nin yazısında (1999, s. 61) İslam ahlakının kökeninin Arap adetleri olduğu, Özalp (1996d, s. 11) ile Harun'un yazılarında ("Mektuplardan (54)", 1999, s. 30) dinin "*kafatası avcısı ahlak anlayışı*"nı sürdürdüğü ve ahlakî baskının cehalet, sefalet ve fakirlik getireceği belirtilirken, Akay'ın yazısında ise (1994, s. 12) "*evrimin çizdiği yolda tanrılığa doğru gittiğine inandığım insanlık...*" ifadeleri göze çarpmaktadır.

3.1.1.1.2. Pozitif Algı

Tüm bu negatif din algılarından sonra ilgili bölümde yer alan pozitif algılar ise görece çok az sayıda olmakla birlikte daha çok İbadet Algısı teması ile Tanrı Algısı teması çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. İbadet Algısı teması 5 metinden 6 kodlamayı, Tanrı Algısı teması ise 4 metinden 5 kodlamayı içermektedir.

3.1.1.1.2.1. İbadet Algısı Teması

İbadet Algısı teması altında 4 metinden 5 kodlama ile Dua alt teması ön plana çıkmaktadır. Okurlardan gelen yazılarda yer alan bu metinlerde daha çok başından geçen (ve çoğu zaman cinsellik ve seks kontekstinde) bir olayı aktaran yazarların duaya olumlu yönde yöneldiği pasajlar yer almaktadır. Örneğin Coşkun "*Hepatit'li Günlerim*" başlıklı yazısında hastalığın nedenleri ve çözüm için yapması gerekenleri şu cümlelerle aktarmaktadır;

"...Sonuç ne olursa olsun benim için, istirahat + B vitamini + dua'nın dışında yapılacak bir şey yoktu... Evet, ben daha önce bilgilenmiş olmama rağmen aşı vurulmamış, prezervatif kullanmadan çok genç ve yakışıklı biriyle oral seks yapmış, bu nedenle hayatımın en kabus dolu 15 gününü yaşamış, kırkbeş günümü

ise eve kapanarak geçirmek zorunda kalmış, ailemi risk altında bırakırken, kendi ruhsal sağlığını da alt üst etmişim...” (1997b, s. 9).

Yine Coşkun “*İstasyon*” başlıklı bir diğer yazısında şu satırları paylaşmaktadır;

“... Gece karanlığındaki gizem mi, beni çağıran karanlık boş sokaklar mı, yoksa polislin ithamları mı bilmem, aşk ateşim canlanmıştı. O karanlıkta hiç tanımadığım birisiyle ilişki istedi canım. Cadde boyunca yürürken adımlarım hızlandı. Nabzım yükseldi. Heyecandan ağzım kurudu. İçimden dua okumaya başladım. İnşallah bir terslik olmazdı. Çünkü mantığım sıfırlanmış duygularım bana hakim olmuştu. İnanıyordum güzel bir gece olacağına, yüreğimle inandığımda, hep güzel şeyler yaşırdım. Tanrım! Evet, işte orda, o bankta biri oturuyordu, hem de yalnızdı. Şükürler olsun. Koşarak gittim yanına. Orta boylu, lokum burunlu, kalın bacaklı, 19 yaşlarında kumral bir gençti. Nefes nefeseydim. Bir sigara istedim ve izinsiz yanına oturdum. Hemen başladık konuşmaya. Sanki kırk yıllık iki dost gibiydik... Derken sabahın altısı olmuştu. Uzaklardan ilk gelen trenin sesini duyduk. Bomboş bir tren geldi. Boş bir vagona yanyana oturduk. Tren hareket edince tekrar birbirimize sarıldık. Ama bu kez amacımız ısınmak değil, rahatlamaktı...” (1998b, ss. 21, 22).

Diğer yandan yoğun bir dua ritüeline ve Allah’la güçlü bir bağa işaret edilen diğer bir pasaj Enes’in annesine yazdığı mektupta yer alıyor. Cinsel yönelimi nedeniyle ailesiyle ayrı yaşadığı anlaşılan Enes’in ifadeleri şu şekilde;

“... Sen iki yüz elli km uzakta, bir resim kadar yakınımdasın. Dua ediyorum durmadan. Allah’a şükrediyorum. Beni sizin gibi bir ailenin evladı yaptığı için, beni senin oğlun yaptığı için. Allah’la dost oldum anne. Sanki karşımda birisi varmış gibi konuşuyorum onunla. Dışarıdan gören olsa deli derler bana. Ona inanmayanları anlayamıyorum anne. Çünkü işlerine gelmiyor, çünkü korkuyorlar, çünkü hesap verecek kimseyi istemiyorlar. Ben senin dualarınla büyüdüm. Beni çok seviyorsun biliyorum. Hem de çok. Sana nasıl söylerim şimdi, nasıl kırarım hayallerini. Ben senin tek oğlunum ne de olsa. Sana kalsa beni şimdiden nişanlarsın biliyorum. Oğlun çok iyi bir mühendis olacak, zengin olacak, güzel bir gelin bulacak kendisine, o da okumuş olacak, dillere destan bir düğün yapacak, bunu istiyorsun sen. Evet iyi bir mühendis olacağım, çok zengin de olacağım ama o gelini bulsam da evlenemem. Evlensem de yazık olur kıza. Onu ben ablam gibi severim anne.... Sen yine dua et oğlun için. Oğlun değişmedi anne...” (“Mektuplardan (54)”, 1999, ss. 32, 33).

Son olarak Akay, “*Zeki Müren Öldü, Ya Homofobi?*” başlıklı yazısında Zeki Müren’in hastalığı döneminde kendisine dua ettiğini “*Andıkça dua ettim şifa için, ölmesin diye. Hatta Allah’a yalvarmıştım ömrümden beş yıl alıp da onunkine eklesin diye.*” (1999, s. 26) cümleleriyle ifade etmiştir.

İbadet Algısı teması altındaki Dua teması dışında “*en güzel ibadetin muhabbet dolu sohbet olduğu*” (Akay, 1998a, s. 4) ifadesi de Mevlana’dan alıntılanarak zikredilmiştir.

3.1.1.1.2.2. Tanrı Algısı Teması

Pozitif algılar çerçevesinde ikincil olarak gelen Tanrı Algısı temasında ise Tanrı/Allah ile ilgili şu ifadelere rastlanmıştır;

- Bir dost olan Allah (“Mektuplardan (54)”, 1999, s. 32),
- Bizi affeden Tanrı (Meral, 1998, s. 13),
- Bizi seven Tanrı (Coşkun, 1998c, s. 30),
- Her an her şeyi gören Tanrı (Efendisiz, 1995c, s. 3),
- Teşekkür edilen Allah (“Mektuplardan (54)”, 1999, s. 24).

3.1.1.1.2.3. Diğer

Derginin 21. sayısında yer alan “*Tartışma*” bölümünde, Mustafa’nın sûfi hayat ve felsefe hakkında olumlu görüşleri yer almaktadır. Ancak bu değerlendirmelerden kastının bu konuları “*dinsel bağlantılardan ayırarak, başka durumlardaki gerçeklikler üzerinde düşünmek*” olduğunu belirtir (Mustafa, 1996b, s. 13).

Bu bölümdeki Pozitif algılarla ilgili son olarak -konu din olmamakla birlikte genel anlamda- din olgusunun olumlu bir kontekst içerisinde yer aldığı üç metine değinilecektir. Bunlardan ilki Yılmaz’ın, “*İstanBuluşma*” başlığı altında LGBT bireylerin İstanbul’da bir araya geldiği etkinlik ile ilgili yazısındaki şu bölümdür;

“Çok heyecan duyduğum eşcinsel olduğum için grup içinde keyif aldığım bir birliktelik için sizleri çok sevdim. GAY BİLİNÇ denilen şeyi galiba siz yakaladınız. Darısı bizim başımıza. İslami kesimde sıkça anlatılan bir örnek vardır: İslamı yaymak için müslümanlar Hindistan’a gittiklerinde onların birbirlerine bağlılıkları hintlileri çok etkiler ve ilk müslüman grubu böylece oluştururlar. Sizin birbirinize bağlılığınızdan çok etkilendim.” (“İstanBuluşma”, 1998, s. 16).

İkinci metin Can’ın kaleme aldığı “*Gel Yiğidim Gel*” başlıklı yazısında geçmektedir. Burada ise sözü edilen olumlu/aşık olunan karakterin dini yönüne vurgu vardır;

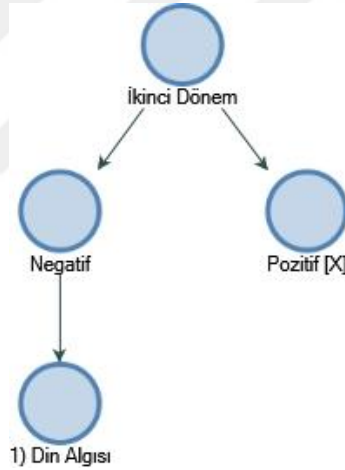
“O Ankara’daydı, ben Karaman ilinde. Gidişlerinde ardından yanar olmuştum. Duyuramamıştım yangınlarımı ona. O hep hemşire kızın sevdasındaydı. Kıskanmıştım, yalan değil. O hep okulunun sevdasındaydı. O hep müslümanlığın sevdasındaydı. Namaz kıl diyordu. Kıldıırıyordu. Ne ayıp ki ben Allah rızası için değil, onun hatırı için kılıyordum. O hep çiçeklerin, fidanların sevdasındaydı. Bense onunla olmanın...” (Y. Can, 1999, s. 30).

Ve son olarak üçüncü metin ise İkarus'un “*Geyikler Lanetler: Simgelerin Büyüsü*” başlıklı yazısında yer alan ve tüm dinlerin ortak bir yönüne işaret eden bir pasajı içermektedir;

“Son bir örneklemeyi de aşka bağlayayım ve bitireyim artık: Geyik öldürmek, hele hele bebe bekleyen bir maralı öldürmek, büyük günah. Oyun bu yüzden doğada bulunan bir kurala da işaret ediyor. Symbiosis: Yani, ötekiyle birarada yaşamak zorunda olması tüm yaratıkların. Genellikle de çıkar ilişkileri üzerine kurulu, ya da hayatta kalmaya içgüdü. Hayatta kalmak için öldürmek gerek. Ötekini öldüreceksin. Oysa, tüm dinlerin belki de tek ortak yanı, ve dolayısıyla ilk emri şudur: Öldürmeyeceksin.” (İkarus, 1999b, s. 43).

3.1.1.2. İkinci Dönem

Din Algısı bağlamında ikinci dönemle ilgili olarak yapılan okumalar esnasında 22 metinde 29 kodlama yapılmıştır. Tüm kodlamalar negatif algı yüklü olup pozitif algı yüklü herhangi bir veriye rastlanmamıştır.

Şekil 6: Genel Bağlamda Din Algısı - İkinci Dönem Temaları

3.1.1.2.1. Negatif Algı

Negatif algı kategorisinde yer alan tüm kodlamalar Din Algısı teması başlığı altında yer almaktadır.

3.1.1.2.1.1. Din Algısı Teması

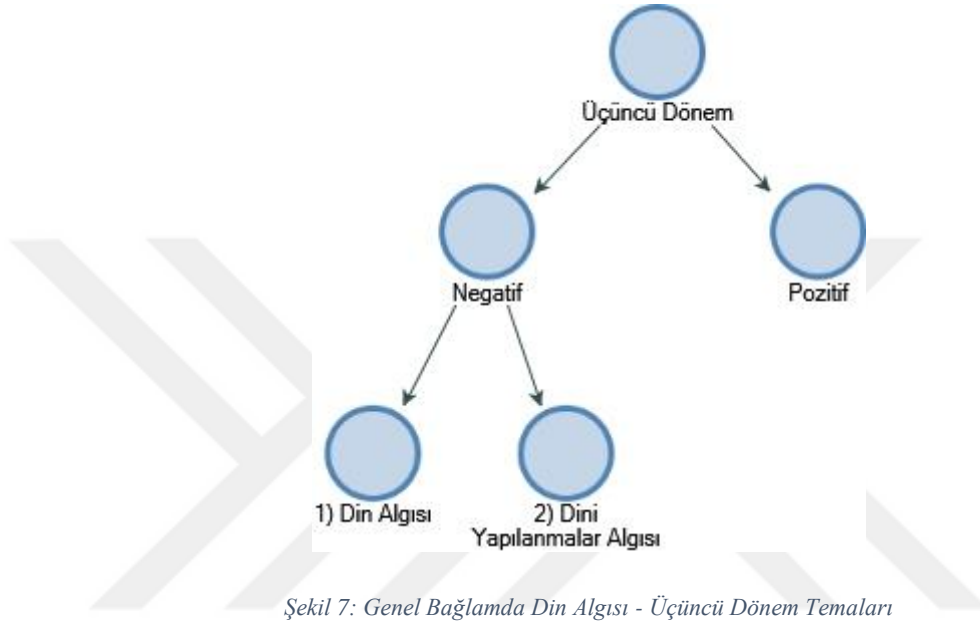
Din Algısı teması çerçevesinde aşağıdaki ifade ve tanımlamalar yer almaktadır;

- aşka her zaman saldıran din (Efendisiz, 1995b, s. 5),
- cinsel devrim karşıtı olan din (Ward, 2000, s. 8),

- cinsel kuralların dayanağı olan din (Ward, 2000, s. 8),
- cinsel hazzın amacının üreme olduğu dogmasını ileriye süren din (Türkdoğan, 2003, s. 53),
- cinsellik gizdir, günahtır ve açıkça konuşulmayandır diyen din (Zelinka, 2006, s. 47),
- kadın döllenmesiyle sonuçlanmayan her türlü birleşme günahtır ve doğaya aykırıdır diyen din (Erdal, 2004, s. 17),
- dayanıksız ve içi boş olan din (İşkin, 2001, s. 32),
- dogmalarıyla öldürmeyi savunan din (Çağdaş, 2004, s. 4),
- hoşgörüsüzlüğün sırtını dayadığı din (Drucker, 2003, s. 20),
- kadına karşı ayrımcılığın nedeni olan din (Ersoy, 2003, s. 20),
- kadınlığı tehlike olarak gören din (Zelinka, 2006, s. 47),
- savunma mekanizması olarak ortaya çıkan din (Özen, 2001b, s. 73),
- seks karşıtı olan din (Kerem, 2000, s. 21),
- şiddetin sebebi olan din (Çağdaş, 2004, s. 4; EMEP’li Kadınlar, ÖDP’li Kadınlar, & Barış için Sürekli Kadın Platformu, 2002, s. 38; Y. Öz, 2006, s. 34),
- tahakküm eden din (Jensen, 2000, s. 58),
- tanrı aşkı dışındaki aşkları reddeden din (Efendisiz, 2004, s. 5),
- herşeyi basite indirgeyen, üreme ve soyun devamı diye tutturarak din (Sürmelican, 2007, s. 32),
- ahlak ve etiği sınırlandıran din (Demirkasımoğlu, 2002, s. 20),
- eğitim sisteminden arındırılması gereken din (Tuğçe, 2003, s. 13),
- iktidar aygıtı olan din (Eren, 2001, s. 61; Kaos GL, 2003a, s. 16, 2004a, s. 34),
- insanları aşırı çalışma boyunduruğu altına sokan din (Jensen, 2000, s. 60),
- toplumdaki ön yargıların temel nedenlerinden biri olan din (Y. T. Başaran, 2002, s. 37),
- toplumu yönetmek için kategorilere ayıran din (Seymen, 2006, s. 18),
- toplumun bize yüklemeye çalıştığı din (Özen, 2001b, s. 73).

3.1.1.3. Üçüncü Dönem

Din Algısı bağlamında üçüncü dönemle ilgili olarak yapılan okumalar esnasında 23 metinde 25 kodlama yapılmıştır. 25 kodlamanın 23 tanesi negatif, 2 tanesi ise pozitif algı yüklüdür.

Şekil 7: Genel Bağlamda Din Algısı - Üçüncü Dönem Temaları

3.1.1.3.1. Negatif Algı

Negatif algı kategorisinde genel anlamda Din Algısı teması içerisinde 14, Dini Yapılanmalar teması içerisinde ise 9 kodlama bulunmaktadır. Bunlardan 5 tanesi İslamiyet, 4 tanesi ise Hristiyanlıkla ilgilidir.

3.1.1.3.1.1. Din Algısı Teması

Genel bağlamda Din Algısı temasında yer alan metinlerde din ile ilgili olarak; dinlerin beden üzerinden denetim kurdukları ve bu sayede kendilerine nüfus alanı yarattıkları ve bu bağlamda da “günah” ve “ahlak” sözcüklerinin anahtar kavramlar olduğu (Tar, 2014, s. 36); hegemonyayı tesis ettikleri (Çankaya, 2014, s. 29); cinselliği sadece üreme amaçlı gördükleri ve cinsel hazzı günah ve tehlikeli buldukları (Yetkin, 2010, s. 35; V. Yılmaz, 2012, s. 47); cinselliği kısıtladıkları (İlkaracan, 2010, s. 14); saflığa ve bekarite vurgu yaparak genç kızların hayatını olumsuz etkiledikleri (Öztop, 2011b, s. 13); bireyin üzerine çullandıkları ve tesettüre büründürdükleri (Şentürk, 2011, s. 9); devletin ideolojik aygıtları oldukları (Pakkan, 2017, s. 59); toplumda

nefretin oluşmasına sebebiyet verdikleri (Altay, 2011, s. 11); dinden mülhem yasaların sorun teşkil ettiği (Öztop, 2013, s. 11); dinci söylemlerin *yalnızca kriz, korku ve tehdit söylemiyle değil; aynı zamanda, toplumsal cinsiyet ilişkilerine, cinselliğe ve üremeye ilişkin kaygıların yaratılmasıyla zemin kazanmakta* olduğu (Giritli-Nygren & Landén, 2018, s. 35) dile getirilen ifadeler arasında yer almaktadır.

Yerlikaya'nın Lale Mansur ile yaptığı söyleşide ise yöneltilen sorunun ihtiva ettiği algı ve Mansur'un cevabında dinlerle ilgili ileri sürdüğü iddia dikkat çekmektedir:

“Yerlikaya: Din konusunun oldukça hassas olduğu, oruç tutmayan insanların bile oruç tutmadıklarını, içki içtiklerini sakladıkları bir ülkede siz ‘ben Müslüman değilim’ gibi bir açıklamayı hiç çekinmeden yapabiliyorsunuz. Takdire layık bu cesaret, size zor anlar yaşatmıyor mu?

Mansur: Değilim ne yapabilirim. Hayatımda hiç namaz kılmadım, oruç tutmadım. Müslümanım diye yalan mı söyleyeyim. Ayrıca sadece İslam değil, büyük dinlerin hiç birinden hoşlanmıyorum. Büyük dinlerin yaptıkları kötülükleri bu güne kadar, başka hiçbir şey yapamadı.” (Yerlikaya, 2009, s. 19).

Benzer şekilde Alpkaya da “*Dünyayı Güzellik Kurtaracak*” başlıklı yazısında dinlerin dünyayı daha kötü bir hale getirdiğini iddia etmektedir:

“Kahramanlar, imparatorlar, dinler, ideolojiler bugüne kadar dünyayı kurtaramadı, tam aksine daha kötü bir hale getirdi. Onların yapamadığını güzellik nasıl yapabilir, güzellik dünyayı nasıl kurtarabilir? Bunun için güzellikleri, yani dayanışmayı çoğaltmamız, gökkuşağının renklerini bir araya getirebilmemiz gerekiyor her şeyden önce. Sonra da kötülüğün karşısına dikilmemiz.” (Alpkaya, 2017, s. 10).

3.1.1.3.1.2. Dini Yapılanmalar Algısı Teması

Dini Yapılanmalar Algısı temasında İslam özelinde 5 kodlama, Hristiyanlık özelinde ise 4 kodlama bulunduğu ifade edilmişti. Bu bağlamda İslamiyet’le ilgili olarak İslamcılığın hegemonikleştiği (Şentürk, 2012a, s. 40) belirtilmektedir. “*Gezi Olayı*” başlıklı yazıda yer alan aşağıdaki ifade ise yazarın, İslami ilimler muvacehesinde de tartışma konusu edilen tarihselcilik meselesiyle ilgili benimsediği tutuma dair fikir vermektedir:

“Taksim hem politik itirazın görünür olduğu bir meydan hem de hayatını dinsel kuralların sıkı ve tarihsel olmayan bir yorumuna seküler bir mesafede duranlar için bir buluşma ve eğlenme mekanıdır.” (Direk, 2012, s. 12).

“*Diyanet’e de Sansür Yetkisi*” başlıklı diğer bir yazıda ise Kur’an-ı Kerim yayınlarına yönelik Diyanet’e verilen yetki, Türkiye’de sansür mekanizmasına dini bir kurum olarak Diyanet’in de eklendiği ifade edilerek, yine negatif algı yüklü bir biçimde belirtilmiştir;

“2010 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’da yapılan değişiklikle Diyanet’e de sansür yetkisi verildi. Düzenleme ile Diyanet, mushaf ve cüzler ile sesli ve görüntülü Kur’an-ı Kerim yayınlarının bulunduğu sitelerde hata varsa kapatılmasını sağlama yetkisine sahip oldu. Böylece Türkiye’de sansür mekanizmasına bir kurum daha eklenmiş oldu.” (Dirini, 2016, s. 35).

Değirmencioğlu ise eğitim sistemini ele aldığı yazısında “din” ve “şehitlik” olgularıyla ilgili şu ifadelere yer vermektedir:

“Çocuklara ‘barış’, ‘sosyal adalet’ ve ‘dayanışma’ gibi kavramlar yerine militarizm, milliyetçilik, din, şehitlik ve kahramanlığın benimsetilmesi tehlikesi tam karşımızda. İnsana yakışır bir yaşam için çocukların bu beyinlere vurulan prangalardan kurtulması gerekiyor.” (Değirmencioğlu, 2011, s. 32).

Benzer şekilde Kaya, “*Coğrafyanın Vatanlaşması*” başlıklı yazısında “*Sevr antlaşmasının tetiklediği ‘bölünme’ fobisi, savunmacı, milliyetçi ve monoblok bir Müslüman-Türk kimliğine dayalı militarist bir vatan algısı üretilmiştir*” (2012, s. 47) cümlesine yer verirken; Altınay da eğitim sisteminde militarizmin varlığına değindiği yazısına başlık olarak “*Can Veririm, Kan Dökerim: Ders Kitaplarında Militarizm*” ifadesini tercih etmiştir (2011, s. 43).

Hristiyanlık özelinde ise; Çınar, “*Kalp Kalbe, Gey Vatikan’a Karşıdır*” yazısında Vatikan’ın dinsel ahlakçı ve baskıcı bir yapıya sahip olduğunu (2010, s. 35); Alat, kilisenin halkı uyutma işlevi gördüğünü (2015, s. 9); Kılıç, “*Hristiyan olmayan lanetlidir*” anlayışının Hristiyanlığın zuhuruyla ortaya çıktığını (2014, s. 28) ve Yaman ise bu algının Müslümanlar tarafından da kabul gördüğünü (2010, s. 51) iddia etmektedir.

3.1.1.3.2. Pozitif Algı

Pozitif algı yüklü iki algıdan biri İslamiyetle, diğeri ise genel anlamda din olgusuyla ilgilidir. İlkinde, Afgan asıllı Kanadalı yönetmen ve oyuncu Nelofer Pazira ile yapılan bir söyleşide, Pazira, intihar bombacılığı eyleminin kökenini araştırdığını ve bu eylemin İslam’a aykırı bir eylem olduğu sonucuna vardığını (Öztop, 2011b, s.

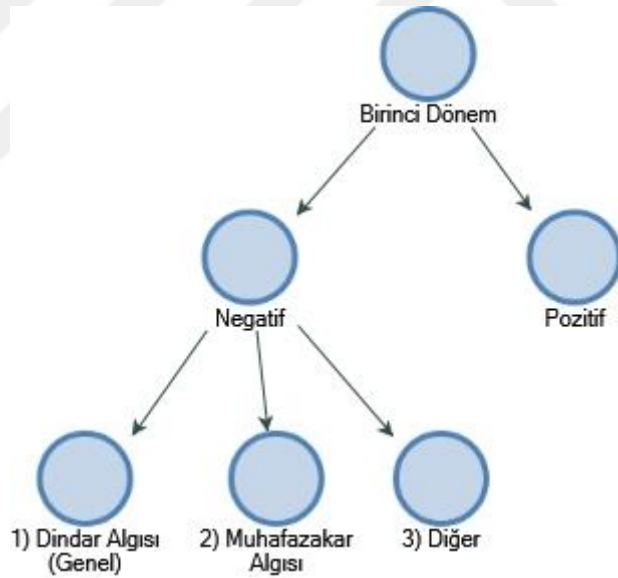
11) ifade etmektedir. İkincisinde ise, sanat eleştirisi yapan Alat, dinin sanatla olan ilişkisinde olumlu ve olumsuz etkilerine değinmektedir (2015, s. 8).

3.1.2. Dindar Algısı

Dindar Algısı teması toplamda 74 metin ve 85 kodlamadan müteşekkildir. Bu temada yer alan kodlamalar dönemsel olarak değerlendirilecektir.

3.1.2.1. Birinci Dönem

Genel Bağlamda Din ve Dindar Algısı ana başlığı altında yer alan Dindar Algısı temasında, birinci dönemi kapsayan okumalar sonucunda 43 kodlama yapılmış olup, kodlamaların yer aldığı toplam metin sayısı ise 37'dir. Bu dönemle ilgili olarak Dindar Algısı teması altında sadece bir adet pozitif algıya rastlanmıştır. Diğer 42 kodlamanın hepsi negatif algı yüklüdür.

Şekil 8: Genel Bağlamda Dindar Algısı - Birinci Dönem Temaları

3.1.2.1.1. Negatif Algı

Negatif algı kategorisinde yer alan temalar arasında 23 kodlama ile Dindar Algısı teması ve 11 kodlama ile Muhafazakar Algısı teması ön plana çıkmaktadır.

3.1.2.1.1.1. Dindar Algısı Teması (Genel)

Dindar Algısı temasında 21 metinden 23 kodlama bulunmaktadır. Bu bağlamda dindarlarla ilgili olarak;

- “*Türk, erkek, heteroseksüel ve sünni bir müslüman*” olarak toplumda imtiyaz sahibi ve efendi konumunda olan (“KAOS - Sorular”, 1997, s. 28; Kaos GL, 1999e, s. 7; S., 1999, s. 22),
- her geçen gün batılılaşan ve her şeyi ithal edip anında tüketen (Cengiz, 1997, s. 7),
- kendine özgü bir dinsel akım yaratamayan (Gül, 1999, s. 5),
- bilim karşısında inançlarının temelleri sarsılan (Ünlü, 1999, s. 27),
- kendi kalelerine kendilerini hapseden (Ünlü, 1999, s. 27),
- bazı tabulara sahip olan (“Mektuplardan (43)”, 1998, s. 19),
- şekilci, şekil üzerinden yargılayan ve taciz eden (Kaos GL, 1999h, s. 38),
- cinsellik meselelerini konuşmayan veya konuşmakta zorluk çeken (Enver, 1996, s. 7; Kaos GL, 1997d, s. 9),
- kadınlara daha az hak ve değer veren (Lesbenberatung, 1997, s. 14),
- cinsellik konusunda saplantılı olan (Galip, 1999, s. 8),
- sadece günah ve ayıpları düşünen (Kurat, 1995c, s. 4; “Mektuplardan (3)”, 1994, s. 18),
- sözde ahlaklı olan (Özalp, 1996d, s. 11),
- inanç sömürüsü yapan ama aslında “ibne” olan ve de bir eşcinsel ilişki için kutsalından vazgeçebilen (“Yaşamın İçinden Kartpostallar (20)”, 1996, s. 19),
- teokratik devlet yanlısı olan (Efendisiz, 1997c, s. 3),
- tanrıya hizmet ederek hayatını basitleştiren (Özkaya, 1996, s. 5),
- yobaz (“Bir Lezbiyen ve Bir Heteroseksüel Kadın”, 1996, s. 30; Kaos GL, 1998c, s. 7),
- örümcek kafalı (Cruikshank, 1997a, s. 10)

şeklinde tanım ve ifadelere yer verilmiştir.

3.1.2.1.1.2. Muhafazakar Algısı Teması

Muhafazakar Algısı teması da görece fazla kodlama alan temalardandır. Bu bağlamda ise muhafazakarlıkla ilgili olarak;

- düğün ve nişan dışında eğlencesi olmayan (“Eksik Kalmış Bir Tanıklık”, 1995, s. 6),
- aileye hitap eden (Kaos GL, 1997h, s. 32) ,
- cinsel meselelere yer vermeyen (Hünler, 1997, s. 5; Kaos GL, 1997d, s. 9; Karadağlı vd., 1998, s. 6) ve saplantılı olan (Galip, 1999, s. 8),
- akrabalarıyla çirkef ilişkileri olan (Y. T. Başaran, 1998, s. 16),
- aile içi tecavüz ya da ensest vakaları karşısında ikiyüzlülük yapan (Kaos GL, 1997b, s. 31),
- erkek egemen söyleme ve ahlak anlayışına sahip olan (Hünler, 1997, s. 5),
- korku ve insanlar arasındaki ayrılıklar üzerine inşa olan (Sevilla, 1995, s. 21),
- tarihi gerçeklerin üstünü örtmeye çalışan (Efendisiz, 1996b, s. 15)

gibi tanımlama ve ifadeler karşımıza çıkmaktadır.

3.1.2.1.1.3. Diğer

Dindar Algısı ve Muhafazakar Algısı temalarının haricinde daha az sayıda kodlamanın gerçekleştiği farklı temalar da elde edilen bulgular arasında yer almaktadır. Bu bağlamda Din Görevlileri Algısı, Şeriatçı Algısı ve Köktendinci Algısı temaları zikredilebilir. Din Görevlileri Algısı temasında 3 metinden 3 kodlama bulunmaktadır. Bu metinlerde Papa bir “put” olarak (Efendisiz, 1995a, s. 13; Kaos GL, 1996e, s. 3), hoca (imam/molla) ise “*kocaman kavuklu sırma cennet satıcıları*” olarak (Işık, 1998, s. 26) tabir edilmiştir.

Şeriatçı Algısı temasında 2 metinden 3 kodlama bulunmaktadır. Bu metinlerde *şeriat* “*adım adım gelen tehlike*” olarak addedilirken (Aydın, 1995, s. 13), *şeriatçı* ise “*Allah hesabına karar veren*” ve “*tanrı adına kendi iktidarını kurup, eşitlik ve özgürlük derdi olmayan*” (Aydın, 1995, s. 13; Efendisiz, 1997a, s. 4) şeklinde tarif edilmiştir.

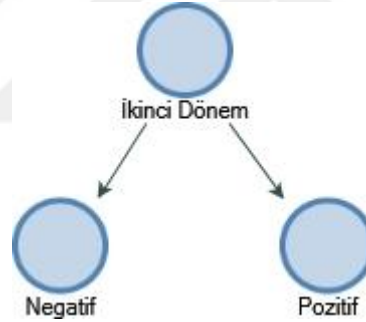
Son olarak Köktendinci Algısı temasında ise köktendincilerin “*cinsel özgürlük karşıtı*” oldukları (The Advocate, 1998, s. 16; White, 1997, s. 20) ifade edilmektedir.

3.1.2.1.2. Pozitif Algı

Dindar Algısı teması çerçevesinde bu bölümde var olan tek pozitif karakter ise dergideki -okuyucuların anılarını paylaştıkları- “Yaşamın İçinden Kartpostallar” başlığı altında yer almaktadır. Rumuz olarak “erkek eşcinsel, 24 yaşında, aşçı” ifadesini kullanan bir okuyucu dergiye gönderdiği bu yazının bir bölümünde küçükken gittiği Kur’an Kursu’ndaki hocasının kendisini evladı gibi sevdiğini, diğer öğrencilerden ayrı tuttuğunu belirtmektedir (“Yaşamın İçinden Kartpostallar (8)”, 1995, s. 12).

3.1.2.2. İkinci Dönem

Dindar Algısı bağlamında ikinci dönemi kapsayan okumalar sonucunda 5 metinde 5 kodlama yapılmıştır. Bu kodlamalardan 4 tanesi negatif algı, 1 tanesi ise pozitif algı yüklüdür.

Şekil 9: Genel Bağlamda Dindar Algısı - İkinci Dönem Temaları

3.1.2.2.1. Negatif Algı

Negatif algı kategorisinde yer alan metinlerde; dindarların dar görüşlü oldukları (Sahillioğlu, 2005, s. 38) ve “dinsel referanslarla insanları yargılamayı kendilerine görev sayan bezirganlar” (Agathadaimon, 2000, s. 56)⁴⁰ oldukları ifade edilmiştir.

⁴⁰ Bu metin “Dönersek Bir Vakit Mitologyanın Sarı Sayfalarına” üst başlıklı bir yazı serisinin ikincisinde yer almaktadır. Bu serideki ilk ve ikinci yazı, yazarın şu notu ile başlamaktadır: “Bu yazı aşkı, cehennemin anahtarı sayan örümcek kafalı yobazlara ve çağdaşlık kisvesi altında homofobinin uşaklığına soyunan günümüz sözde aydınlarına ithafen kaleme alınmıştır.” (Agathadaimon, 2000, s. 55).

Diğer bir metinde (Kaos GL, 2004b, s. 39) kadınlara yönelik şiddetin sona ermesi için dini liderlerin de büyük bir dönüşümüne ihtiyaçları olduğu belirtilmektedir.

Ayrıca “*Homofobinin Kökenlerine Dair İpuçları*” başlıklı yazıda *New York Şehri Gey ve Lezbiyen Şiddet Karşıtı Projesi*’nin yöneticisi Matt Foreman’ın, “*Eşcinsel karşıtı şiddet hala kabul görüyor, çünkü liderler faşist ve dinci bağnazlığı yererlerken, geylere ve lezbiyenlere karşı uygulanan şiddeti görmezden geliyorlar*” (Anıl, 2002, s. 49) şeklindeki ifadelerine yer verilmiştir.

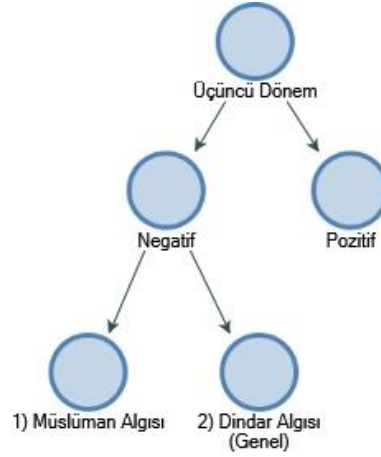
3.1.2.2. Pozitif Algı

Negatif algının yanı sıra pozitif algı da içeren tek metin ise Elif Şafak’la yapılan söyleşide yer almaktadır. Şafak, Pinhan isimli eseriyle ilgili aldığı dönüşlere değindiği kısımda -Müslüman genç erkekleri hariç tutarak- başörtülü genç kızlarla ilgili şu cümlelere yer vermektedir:

“Aldığım görüşlere gelince inanılmaz bir çeşitlilik var bu konuda. Ben Pinhan hakkındaki en derin yorumları muhafazakar aile ortamları içinde yetişmiş Müslüman genç kadınlardan aldım. Aynı kesimin erkekleri için böyle umutlu konuşamıyorum ama Türkiye’de başörtülü genç kızlar arasında müthiş okuyan sorgulayan bir kesim var.” (Kaos GL, 2003b, s. 26).

3.1.2.3. Üçüncü Dönem

Dindar Algısı temasında, üçüncü dönemi kapsayan okumalar sonucunda 37 kodlama yapılmış olup, kodlamaların yer aldığı toplam metin sayısı ise 32’dir. Bu dönemle ilgili olarak Dindar Algısı teması altında sadece iki adet pozitif algıya rastlanmıştır. Diğer 35 kodlamanın hepsi negatif algı yüklüdür.

Şekil 10: Genel Bağlamda Dindar Algısı - Üçüncü Dönem Temaları

3.1.2.3.1. Negatif Algi

Negatif algı kategorisindeki 35 kodlama yer almakta olup, kodlamaların hemem hemen hepsi (32 tanesi) Müslüman Algısı teması kapsamında ve daha çok Ak Parti iktidarı ile ilgilidir. Genel anlamda dindar algısının söz konusu olduğu kodlama sayısı ise üçtür.

3.1.2.3.1.1. Müslüman Algısı Teması

Müslüman Algısı temasında; bir İmam Hatip Lisesi'nde kız öğrencilere “*hepiniz ferace giyeceksiniz*” diyen müdür yardımcısı ve “*Kapanacaksınız, kapanacaksınız! Başka yolunuz yok!*” diyen vekil müdür (Arslan, 2017, s. 44); “*Romanların lanetli olduğu*” inancını benimseyen Sünni-Müslüman (Yaman, 2010, s. 51); “*çocuk istismarını, tecavüzü, kadın cinayetlerini ve LGBT bireylere yönelik işlenen nefret suçlarını*” görmezden gelen (D. Erdoğan, 2017, s. 16) ve gayri Müslimleri ve transları “*vahşice öldüren*” (Oranlı, 2011, s. 39) gibi karakterlere yer verilmiştir.

Arslan'ın, bir İmam Hatip Lisesi'nde İngilizce öğretmenliği yapan K. K. ile gerçekleştirdiği söyleşide ise şu ifadeler yer verilmektedir:

“Öğretmenler arasında LGBTİ ne demek bilmeyenler var. Cinsiyeti sadece kadınla erkek arasında olan 15-20 dakikalık bir zevk olarak algılayan bir hoca kitlesi var milli eğitimde. Toplumsal cinsiyet nedir duymamış bunlar. Hele eski kuşak çok daha fena. Dolayısıyla daha öncede dediğim gibi, bizim gibilerin bu alanlara sızması şart.” (2017, s. 45).

Bu sefer, İmam-Hatip öğrencisi ile ilgili negatif bir algının söz konusu olduğu diğer bir metinde ise, mezkur öğrencilerin bir sinema salonuna saldırdığı iddia edilmektedir. Grev hakkı ve sendikalaşma konusunu perdeye yansıtan “*Karanlıkta Uyananlar*” filmi hedef alınmıştır. Yazar, filmle ilgili olarak “*İlk olarak sinema salonu sahipleri filmi bilerek geç gösterime sokarlar, daha sonra ise Adana’da gösterildiği bir salona İmam Hatip öğrencilerinden oluşan kalabalık sayılabilecek bir grup saldırır.*” (Koç, 2015a, s. 17) ifadelerine yer vermektedir.

Coşar’ın, “*Muhafazakarlığın Vatandaşlığı: Sosyal Olanın Reddi*” başlıklı yazısında “*coğrafi ve kültürel bağlamdan bağımsız*” olan hayırsever kuruluşların “*hak üzerinden değil, ‘iyilik’ yapma kaygısı ve haktan ve sorumluluktan soyutlanmış bir gönüllülük vurgusu üzerinden*” hareket ettiği ve “*serbest piyasanın toplumsal maliyetlerine pansuman*” işlevi gördüğü belirtilmektedir. Netice itibarıyla, “*varlıkları arasında eşitlik ve özgürlüğe yer olmayan*” ve de “*hak temelli söylemin kapısına uğramayan*” yaşama alanları olarak aileyi ve gelenekleri ön plana çıkardıkları ifade edilmektedir (2012, s. 19).

İnal, “*Kafamızdaki Çocukluk*” başlıklı yazısında “*Müslüman-Türk*” çocuğunun “*dayağın cennetten çıkma olduğu*” inancını beslediğini iddia etmektedir:

“Fakir ana-baba çocuğuna son derece şefkatli yaklaşır; şefkatin bir unsuru da dayaktır-dayakla adam olduğuna inanan Müslüman-Türk çocuğu için dayak cennetten çıkmadır-buna da inandığı için o ‘okunmuş bir okumuş’ olur.” (İnal, 2017, s. 23).

Yine negatif algı yüklü ifadeler bağlamında “*İlköğretim Birinci Kademe Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algısı*” başlıklı yazıda ise Akar’ın Uysal ile yaptığı söyleşi yer almaktadır. Uysal, ortaokulda başörtüsünün serbest olması ile ilgili şu cümlelere yer vermektedir:

“Sonuçta ortaokulda başörtüsünün serbest olduğu bir konuma geldik, çocuklar ilkokul ve ortaokulu aynı bahçeyi paylaşıyorlar, zaten orta 1’deki çocuk, çocuk hala, varsayalım ki hiç bir şekilde dindar olmayan bir aileden yetişmiş bir çocuk var, bu çocuğun arkadaşı Ayşe orta 1’de başörtüsü ile okula geliyor bir anda. Çocuğunuz gelip size “Ayşe neden başını kapatmış?” diye sorduğunda öyle ya da böyle çocuğun zihninde “biz farklıyız da o yüzden” algısı oluşacak. Yani kitaptan öte, iş kitaba gelmeden çocuklar kendi içlerinde dindar-dindar olmayan, kız-erkek, müslüman iyi kız - müslüman gibi davranmayan kötü kız vs. şeklinde ayrışmaya başlayacaklar. Konuyu dağıttım belki farkındayım ama değinmeden edemedim bu konuya.” (Akar, 2014, s. 17).

Bir diğerk yazıda ise “*orduya itina ile yerleştirilmiş İslamcı Gülen çetesi*” tarafından halka bombaların yağdırıldığı 15 Temmuz’a yönelik Erdoğan’ın konuşmasında geçen “*Allah’ın bir lütfü*” söylemi Demirkent tarafından şu şekilde yorumlanmıştır:

“Neredeyse hakkında hiçbir tutarlı bilgiye sahip olamadığımız 15 Temmuz gecesi orduya itina ile yerleştirilmiş İslamcı Gülen çetesi halkın ve parlamentonun üzerine bombalar yağdırdıktan hemen sonra Erdoğan bunu Allah’ın bir lütfu olarak gördüğünü beyan eden açıklamasını yaptı. Allah’ın lütfunun doğrudan doğruya beka meselesinin nasıl kullanılacağı ile ilgili bir strateji olduğu ise çok beklemeden ortaya çıktı.” (Demirkent, 2017, s. 51).

Yine siyasetle ilgili olarak, dönemin BDP Batman Milletvekili Ayla Akat Ata ve CHP İzmir Milletvekili Rıza Türmen’in Kaos GL’nin sorularını cevapladığı yazıda ayrımcılıklar bağlamında eleştirilen Ak Parti’nin, *dini referanslı bir ahlak anlayışı* benimsediğı ifade edilmektedir (Kaos GL, 2013f, ss. 8–11). Ayrıca Altunpolat, “*12 Eylül Darbe Anayasasına da AKP’nin Paketine de Hayır*” başlıklı yazısında Ak Parti’nin “*dinci-liberal ve otoriter-popülist*” bir rejim tesis etmek istediğine şu cümlelerle değinmektedir:

“Referandumda HAYIR oyu kullanacağım. Zira AKP’nin anayasa değişiklikleri ile amaçladığının demokrasinin önünü açmak, özgürlükler alanını genişletmek olduğuna inanmıyorum. Aksine AKP’nin tesis etmek istediğı dinci-liberal ve otoriter-popülist rejimin kurumsallaştırılması yolundaki en önemli adımlardan biri olarak değerlendiriyorum.” (Altunpolat, 2010, s. 5).

Fırat ise, Gezi Parkı olaylarıyla ilgili kaleme aldığı “*Bu Daha Başlangıç, Mücadeleye Devam*” başlıklı yazısında Ak Parti’nin “*toplum karşıtı neoliberal politikalar*” ürettiğini ve “*giderek keskinleşen muhafazakâr bir otoriterleşmenin*” söz konusu olduğunu ve bu süreçte “*en fazla gadre uğrayan*” kesimin LGBT’liler olduğunu belirtmektedir (2012, s. 44). Yaman ise, hükümete yönelik eleştirilerini; “*Emeğin kutsal sayıldığı bir dinden, paranın dini imanı olmayan sekülerliğe geçiş zor olmamıştı. Tanrı ne çabuk alınıp satılmıştı*” (2010, s. 51) cümleleriyle dile getirmektedir. Tarhan’a göre ise Ak Parti “*doğulu-muhafazakar-dinci*” bir parti olarak özgürlükleri sınırlayan bir yapıya sahiptir (2013, s. 25).

İktidarın aileye yaklaşımına değinen ve bu bağlamda Diyanet’e verilen görevi de eleştiren Can, “*Şimdi Sen Söyleyince Bana Da Mantıklı Geldi: Aile Dışında Hayat Var!*” başlıklı yazısında şu ifadelere yer vermektedir:

“Erkek egemenliğinin kadınları denetim altında tutarken en güvendiği kurum kuşkusuz aile. İktidarın hayatlarımıza müdahale etme çabaları kürtaşı yasaklama girişimleriyle devam etti. Diyanet İşleri’ne bağlı müftülükler ‘aile sorunlarına çözüm getirme’ adı altında, neredeyse yalnızca kadınlara “hizmet” veren Aile İrşat Büroları kurdu. Yetmedi, boşanacak çiftlere “Aile Ombudsmanlığı” adı altında boşanma kararları tekrar tekrar sorgulatılmaya başlandı. Böylece “biz muhafazakâr bir partiyiz, aile yapımızı güçlendirmemiz lazım” söylemlerinin gereği de yerine getirilmiş oldu.” (E. Can, 2014, s. 51).

Koman ise, “*Çocuklar İçin Başka Bir Dünya Mümkün!*” yazısında ele aldığı “çocuk gelinler” konusuyla ilgili hükümete ve Diyanet’e eleştiriler getirmektedir. Kader Eren isimli 14 yaşındaki bir kızın Siirt’te av tüfeği ile vurulmuş halde bulunması sonrasında belli başlı atılan adımlardan biri olarak Diyanet’in imamlara yaptığı çağrıya yer verilmektedir. Buna göre Diyanet, İmamları çocuklara nikah kıymaması konusunda uyarmaktadır. Ancak bu uyarının yazar tarafından -“*atılan bu adım atıl’mış’ gibiydi*” ifadesiyle- samimi bulunmadığı anlaşılmaktadır. Zira yazara göre hükümetin getirdiği 4+4+4 Eğitim Sistemi “çocuk gelin” vakalarını artırır niteliktedir (Koman, 2017, s. 18). Eğitim sistemi üzerinden hükümete yönelik bir diğer eleştiri de Canikoğlu’nun “*Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim*” başlıklı yazısında yer almaktadır. Yazar, aynı başlıkla yayınlanan bir kitabın içeriğine yer verdiği satılarda Ak Parti iktidarının *karma eğitimi ve toplumsallaşmayı hedef aldığına*, ayrıca gizli bir *İslamcı muhafazakar müfredatın* uygulamaya konulduğuna değinmektedir. Bu süreçte ise toplumda en mağdur olan kesimin, yoksul ailelerin kız çocukları olduğunu iddia etmektedir (Canikoğlu, 2014, s. 17).

Kız çocuklarının eğitimi ile ilgili *Kaos GL 13. Kadın Kadına Öykü Yarışması*’nda Özel Ödül’e layık görülen “*Beş Dakika*” isimli öykü de dikkat çekicidir. Öyküde eğitime devam etmek isteyen bir kız ile aile fertleri arasında yaşanan tartışma hikaye edilmektedir. Dedesi “*Eğer bu kız okula devam ederse hakkımı helal etmem*” (2018, s. 14) diye tehdit ederken öykünün oldukça dramatik şekilde ilerleyen bölümlerinde ise kız ve annesi arasında şu diyalog geçmektedir:

“Hiçkırıklarım devam ederken annemin sesini duyuyorum. ‘Ben de çok istemişim okumayı, öğretmenim işte şu kapıya kadar gelmişti ilkokuldan sonra. Okutmadılar. Ama içim rahat etti, günaha girmedim.’ İyice gözüm dönüyor, ‘Günahsa ben çekeceğim, değilse de seni hiçbir zaman affetmeyeceğim!’ diye bağıryorum...” (Kaan, 2018, s. 15).

Beyhan Yeni'nin Prof. Dr. Aykut Çoban ile yaptığı söyleşide de Ak Parti iktidarı ile ilgili olarak “İslamcılık üzerinden toplumsal muhalefetin sindirilmesi” dile getirilmektedir (2014, s. 51).

“Anti-militarist Çizgiler” başlıklı yazıda ise bir dizi kitap kritiği yapılmaktadır. Yazar, Hiroşima saldırısı sonrasında yaşananlara değinen bir eserin kritiğine yer verdikten sonra okura bu eseri tavsiye etmekte ve yazısını şu şekilde tamamlamaktadır:

“Barefoot Gen kesinlikle okunması gereken bir klasik. Hele ki bizinkisi gibi “hoşgörü milletiyiz” diye kendini tanımlama gereği duyup felaket haberlerine bile ‘onlar bölücüydü, inşallah deprem Diyarbakır’ı da vurur’ tepkileri verecek kadar nefret yüklü toplumlara ders kitabı olması şart.” (Kocagöz, 2012, s. 46).

Tarihsel çerçevede kaleme alınan “*Bu Coğrafyanın Kadim Halkları Yok Olmaya Karşı Direndi*” başlıklı yazıda ise 7. yüzyıldan günümüze dek Müslüman toplumların gayri Müslimlere ve azınlıklara yönelik tutumu dile getirilmiştir. Yazıya göre özellikle Osmanlı döneminde coğrafyadaki diğer tüm unsurlar kitlesel cinayetlere kadar ulaşan şiddetten nasibini almıştır. Konuyla ilgili yazar Çetinoğlu’nun şu ifadeleri dikkat çekicidir:

“Bu coğrafya Hristiyanlarının çilesi, 7. yüzyıldan itibaren İslam akınlarıyla birlikte yoğunlaşarak artarak Soykırımla sonuçlanır. Bu coğrafyanın Hristiyan unsurları zor, baskı, şiddet, katliamlarla ve Soykırıma uğratılarak kadim topraklarından kazınmışlardır... Osmanlı coğrafyasındaki tüm unsurlara karşı başlayan bu sistematik talanın günlük yaşamın bir parçası haline gelmesi, 19. Yüzyılda birçok direnişe kaynaklık eder. Bu direnişler bilineceği üzere kanla bastırılacak. Zaman zaman da gözdağı şeklinde uygulanan şiddet sistematik kitlesel cinayetler düzeyine yükselecektir. Coğrafyadaki tüm unsurlar bu şiddetten nasibini almıştır: Elenler, Sırplar, Karadağlılar, Pontoslular, Bulgarlar, Melkitler, Durzler, Türkmenler, Kürtler, Ezidiler, Asuri-Kildaniler, Makedonlar, Araplar, kendi ordu mensubu Hristiyan unsurlardan devşirdiği Yeniçeriler... 19 yüzyılda Ermeniler üzerine uygulanan şiddet sistematik ve ölümcüldür... Ayrıca Soykırımın inkarı, bu coğrafyanın önündeki başlıca engeli teşkil etmektedir: 1915 Soykırımını ve Hristiyan mülklerinin Müslümanlara dağıtılması bugün demokratikleşme sürecinin önünde duran en büyük engeldir. Türkiye, 1915’in inkarı ile birlikte donmuştur... 19 Ocak 2007 Hrant Dink’in katledilmesi, 24 Nisan 2011 Er Sevag Balıkcı’nın şakadan katledilmesi, bu coğrafyanın kadim halklarının direnişinin kırılması ve tarihsel topraklarından kazınması operasyonlarının bir parçası olarak günümüz örneklerindendir. Tarihsel topraklarından dünyanın dört bir yanına savrulanların, adalet isteklerini dile getiren diasporanın direnişi sürerken, diasporanın direnişinin şeytanlaştırılması ve inkarı ile, Soykırım günümüze uzanır.” (Çetinoğlu, 2012, ss. 46-48).

Son olarak; metinlerde *Sünni-Müslüman-Türk-Erkek-Heteroseksüel* özelliklerini taşıyan vatandaşın “*makbul vatandaş*” olarak görüldüğü iddiası çokça geçmektedir. Bu yargı, “*Sürekli Linç Girişimi*” başlıklı yazıda Dink cinayetinin failleri

(Altunpolat, 2011, s. 15); “*Milliyetçiliğin Özü: Homofobi*” başlıklı yazıda Türkiye’de *normal* sayılan kategoriler (Kutlu, 2012, s. 23); “*Sınırları Aşmak: Türkiye’nin Sınırları ve Evrim Alataş Üzerine*” başlıklı yazıda *Kürtleri asimile eden tek-tipçi militarist anlayış* (Oranlı, 2012, s. 45); “*Sosyal Politika Uygulamalarında Sosyal Adalet ve Kimlik*” başlıklı yazıda politik imkanlara sahip olan kesim (Partog, 2012, s. 22) ve de “*Siyasal Alana Dair Öneriler*” başlıklı yazı ile (Coşar, 2016, s. 24) “*Kaos GL’den*” başlıklı editöryal yazıda ise (Kaos GL, 2018a, s. 1) Türkiye’de *vatandaş* olarak addedilenler şeklinde zikredilmektedir.

Yine, “*LGBT’lere Yönelik İlan Edilmemiş Savaşa Son!*” başlıklı yazıda da benzer bir söylem satırlara yansımaktadır;

“LGBT varoluşları tanımlayan “cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği” realitesinin anayasal tanınması için ısrar ediyoruz! Çünkü zorunlu heteroseksüelliğe direnen eşcinselseniz, tek dile direnen Kürt’seniz, tek dine direnen Alevi’yseniz, erkek iktidarına direnen kadınsanız, sömürüye direnen emekçiyse, çoğunluk karşısında azınlıksanız, yoksulsanız, hasta ya da sakatsanız, yaşlı iseniz yasalardaki “herkes”e dahil edilmeyeceğimizi çok iyi biliyoruz! LGBT’ler olarak hayatlarımızı “diğer” ya da “ve benzeri” görünmezliğine havale etmeye kalkışan inkârcı politikalara teslim olmayacağız.” (Kaos GL, 2013d, s. 3).

Oranlı’ya göre de “*vahşice öldürülen transseksüel Ebru Soykan ile Zirve Yayınevi’nde Hristiyanlar*” aynı nefretin kurbanı olmuşlardır. Bu nefretin kaynağını yazar şu şekilde karakterize etmektedir:

“Müslüman olmayanlara karşı üretilen nefret ile transseksüellere karşı üretilen nefret -her ne kadar farklı görünse de- temelde benzer kaynaklardan beslenmektedir. Bu iki nefret biçimi arasındaki ilişkiyi ancak çoklu düzen perspektifinden bakarak görebilmek mümkün. Kendini Sünni Müslüman ve Türk olarak tarif eden militarist erkek düzen, hem erkeklik imgesini tehdit edene hem de ulusal-kimliğini inşa ederken yok saydıklarına karşı “nefret” beslemektedir.” (Oranlı, 2011, s. 39).

3.1.2.3.1.2. Dindar Algısı Teması (Genel)

Müslüman Algısı temasının haricinde genel anlamda Dindar Algısı temasında yer alan üç kodlamada ise dindar karakterlere; *kadını günah objesi olarak gören* (D. Çelik, 2012, s. 26); *toplumları tektipleştirmeye çalışan* (Yetkin, 2010, s. 35) ve *tüccar dindarlığına sahip olan* (Şentürk, 2012b, s. 21) kimseler olarak yer verilmiştir.

3.1.2.3.2. Pozitif Algı

Bu başlık altında bulunan pozitif algı yüklü iki Müslüman tipoloji ise; Gezi'ye destek veren Müslüman gruplar ile başörtülüler ve de mağduriyet açısından feministlerle yolları kesişen Müslümanlardır.

İlk tipolojiye, Shakhsari “*Direnış mi Suç Ortaklığı mı?*” başlıklı yazısında şu şekilde yer vermektedir:

“Gezi Parkı direnişinde gökkuşakğı bayrakı taşıyan queer’ler, Müslüman gruplar, başörtülü kadınlar, laikler ve mülteci adayı olan iki arkadaşına kadar birçok farklı insan hep birlikte Tayyip Erdoğan ve Türk hükümetinin neoliberal ekonomik politikalarını ve halkın özgürlüklerinin kısıtlanmasını protesto ediyordu.” (Shakhsari, 2012, s. 49).

İkinci tipolojiye ise “*Toplumsal Cinsiyet Karşıtı, Femo-Homo-Uhusalcı Ortamda Feminizm Yapmak*” başlıklı yazıda (Giritli-Nygren & Landén, 2018, s. 37) değinilmiştir.

3.2. Din ve LGBT İlişkisi Bağlamında Din ve Dindar Algısı

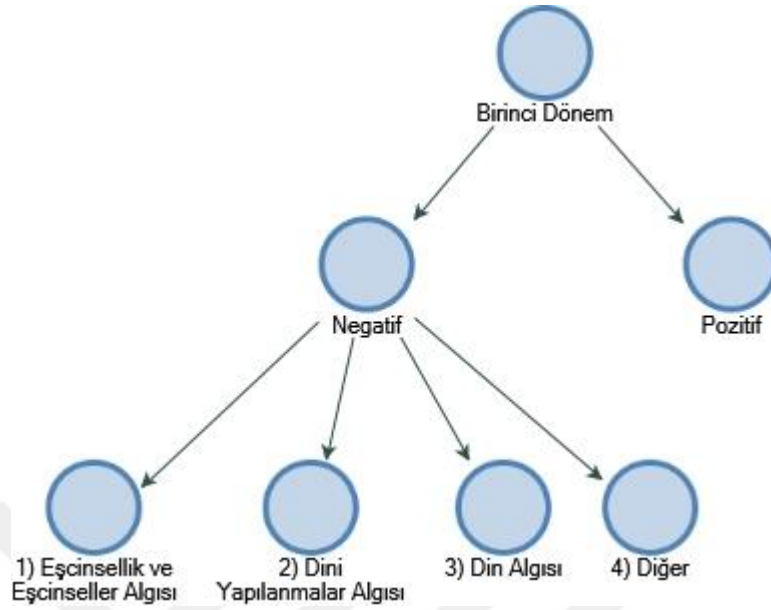
Din ve LGBT İlişkisi Bağlamında Din ve Dindar Algısı teması çerçevesinde 235 metinde 380 kodlama gerçekleştirilmiştir. Bu bulgulara “*LGBT’ye Karşı Din Algısı*” ve “*LGBT’ye Karşı Dindar Algısı*” temaları çerçevesinde ayrı ayrı yer verilmiştir.

3.2.1. LGBT’ye Karşı Din Algısı

LGBT’ye Karşı Din Algısı teması toplamda 165 metin ve 263 kodlamadan müteşekkildir. Bu temada yer alan kodlamalar dönemsel olarak değerlendirilecektir.

3.2.1.1. Birinci Dönem

Din Algısı temasında, birinci dönemi kapsayan okumalar sonucunda 146 kodlama yapılmış olup, kodlamaların yer aldığı toplam metin sayısı ise 89’dur. 146 kodlamanın 138 tanesi negatif, 8 tanesi ise pozitif algı yüklüdür.

Şekil 11: Din-LGBT İlişkisi Bağlamında Din Algısı-Birinci Dönem Temaları

3.2.1.1.1. Negatif Algı

Negatif algı kategorisinde yer alan temalar arasında ise 71 kodlama ile Eşcinsellik ve Eşcinseller Algısı teması, 31 kodlama ile Dini Yapılanmalar Algısı teması ve 21 kodlama ile Din Algısı teması ön plana çıkmaktadır.

3.2.1.1.1.1. Eşcinsellik ve Eşcinseller Algısı

Eşcinsellik ve Eşcinseller Algısı temasında 52 metinden 71 kodlama bulunmaktadır ve bunların büyük bölümünde eşcinselliğin bir “günah” olduğu, dolayısıyla eşcinsellerin de “günahkarlar” oldukları ifade edilmektedir.

Bu tema çerçevesinde eşcinsellik;

- günah, sapkınlık ve doğaya aykırı (A., 1995; Akay, 1995, 1998b; Y. T. Başaran, 1999c; Clemencia, 1997; Clendinen & Nagourney, 1999; Düzyürek, 1995; Edwards, 1994; Efendisiz, 1997b, 1998b; Evren, 1996; Galip, 1999; Gartrell, 1995; Kandok, 1998; Kaos GL, 1997c; Kılınç, 1999; Kurat, 1995c; “Mektuplardan (49)”, 1998; “Mektuplardan (51)”, 1998; “Mektuplardan (53)”, 1999; “Mektuplardan (62)”, 1999; “Yaşamın İçinden Kartpostallar (17)”, 1996; “Yaşamın İçinden Kartpostallar (45)”, 1998; “Yaşamın İçinden

Kartpostallar (8)”, 1995; Mustafa, 1998; RFSL (İsveç Gay & Lezbiyen Hakları Federasyonu), 1996; Selçuk, 1996; Sevim, Tolga, Özbaş, Sıyrıldı, & Öner, 1999; The Advocate, 1998; U., 1995; Ş. Yüksel, 1996),

- en büyük günah (Hakarar, 1996, s. 22; Kılınç, 1999, s. 31; Richards, 1994, s. 7),
- günahı çağrıştıran (Kurat, 1995a, s. 9; “Mektuplardan (56)”, 1999, s. 24),
- dine aykırı (Akay, 1995, s. 14; Emre, 1997, s. 9; Kahraman, 1997, s. 26),
- şeytanlaşma (Gartrell, 1995, s. 12; Richards, 1994, s. 8),
- tanrı tarafından verilen bir ceza (“Mektuplardan (51)”, 1998, s. 24; “Mektuplardan (59)”, 1999, s. 34),
- tanrıya karşı gelmek (Göregenli, 2006, s. 8),
- tanrıya karşı tam bir isyan (Spencer, 1998b, s. 22),
- dejenerasyona sebebiyet veren (Akay, 1998a, s. 3)

gibi ifadelerle tanımlanmakta iken eşcinseller ise;

- günahkar (Akay, 1999; Coşkun, 1999c; Cruikshank, 1997d; Esat, 1995; Hünler, 1997; Karakış, 1996a; “Mektuplardan (49)”, 1998; “Yaşamın İçinden Kartpostallar (8)”, 1995; Omayra, 1998; White, 1997),
- lanetlenmiş (Akay, 1995; Galip, 1999; Gartrell, 1995; Kaos GL, 1997c; “Mektuplardan (49)”, 1998; “Mektuplardan (53)”, 1999; “Mektuplardan (62)”, 1999; “Yaşamın İçinden Kartpostallar (8)”, 1995; Selçuk, 1996; U., 1995),
- Allah’ın kabul etmediği kimse (“Yaşamın İçinden Kartpostallar (8)”, 1995, s. 12),
- cennete giremeyecek olan (Y. T. Başaran, 1999b, s. 23),
- cehennemde yanacak olan (“Mektuplardan (62)”, 1999, s. 37; “Yaşamın İçinden Kartpostallar (45)”, 1998, s. 22),

- öldürülmesi caiz olan (Aydın, 1995, s. 13; “Yaşamın İçinden Kartpostallar (8)”, 1995, s. 12),
- tövbesi kabul olmayan ve ölümün bile temizleyemeyeceği kimse (“Mektuplardan (62)”, 1999, s. 37; “Yaşamın İçinden Kartpostallar (8)”, 1995, s. 12)

şeklinde tarif ve tabir edilmektedir. Ayrıca eşcinsel bir papazın görevden alınması gerektiği (Eşcinsel İş Çevresi, 1997, s. 5), eşcinselliğin İncil’e ve bütün bir Hristiyanlık düşüncesine aykırı olduğu (Kahraman, 1997, s. 26) ifadeleri de bu metinlerde yer alan kodlamalar arasındadır.

3.2.1.1.1.2. Dini Yapılanmalar Algısı Teması

LGBT’ye Karşı Din Algısı teması altında Eşcinsellik ve Eşcinseller Algısı sonrasında ikinci yoğunluklu tema Dini Yapılanmalar Algısı temasıdır. Bu tema 21 metinden 31 kodlamayı içermektedir. Bu kodlamalarda dini yapılanmalardan kasıt büyük ölçüde Kilise ve din adamlarıdır.

Kilise ve Din Adamları algısı alt temasında 15 metinden 25 kodlama bulunmaktadır. Bu metinlerde kilise için; “homofobik” (Crunshank, 1996, ss. 6, 7; Efendisiz, 1998a, ss. 4, 5; Ravaioli, 1999, ss. 5, 6), “eşcinsel papazları görevden uzaklaştıran ve yargılayan” (Crunshank, 1996, s. 7), “eşcinsellere karşı önyargının nedeni” (Gay & Lesbian Europride, 1996, s. 24), “eşcinsellere yapılan eziyetlerin destekçisi ve dayanakları” (Selçuk, 1996, s. 28), “eşcinselleri cezalandıran” (Crunshank, 1996, s. 5), “eşcinselleri öldüren” (Demiralp, 1998, s. 18), “İsa’yı eşcinsel olarak yorumlayan şiirle ilgili dava açan” (Power, 1997, s. 12), “kilise ve eşcinsellik arasında bir tercihe zorlayan” (Özalp, 1996c, s. 23; Sanderson, 1998, s. 6); din görevlileri için ise “kişisel çıkarları için iyi insan olan” (Kaos GL, 1997i, s. 32), “çıkartları için homoseksüelleri destekleyen” (Lambdaistanbul LGTBTT Dayanışma Derneği & Kaos GL, 1998, s. 20), “kıçlarının keyfi için birilerinin yok edildiği kimseler olan” (Arzu, 1998, s. 9), “eşcinsel temalı tiyatroyu basan, izleyicileri taciz eden, posterleri yırtan” (Kaos GL, 1999d, s. 36), “eşcinseller kendilerini bağışlamaksızın günahlarıyla yüzleşmelidir” ve “eşcinsellik tanrıya karşı tam bir isyandır” şeklinde açıklamalar yapan (Spencer, 1998b, s. 22), “eşcinseller lehine oy

veren milletvekillerini halka ihanet etmekle ve dini liderlere küstahça meydan okumakla suçlayan” (Sanderson, 1998, s. 6), “eşcinsellikle ilgili bir oylamayı ülkedeki ahlaki yozluğa bir delil olarak gösteren” (Sanderson, 1998, s. 6), “homoseksüel bir çizgi film karakteri ile ilgili olarak çocukların beyinlerini yıkadığını iddia eden” (Kaos GL, 1999d, s. 36), “İrlanda’yı eşcinsel ilişkilerden koruma kampanyası başlatan” (Power, 1997, s. 12), “eşcinselliğe yönelik eğitim ahlaksız ve sorumsuzdur” diyen (Kurat, 1995e, s. 5) şeklinde tarif ve ifadeler yer verilmektedir.

Ayrıca müftülük kurumu hakkında negatif algı içeren bir adet kodlama bulunmaktadır. Bu bağlamda bir imamın eşinin ve bebeğinin Aids’e yakalanmalarını konu edinen yazıda şu ifadeye yer verilmiştir;

“Benzer bir önyargıyı da İstanbul Müftülüğü göstermişti. Diyanet, cami vaazlarında AIDS konusuna da değinilmesini istediğinde, Müftülük buna hararetle karşı çıkarak İslam’ın kurallarına göre yaşanan cinsellikle AIDS’in bir alâkası olamayacağını öne sürmüştü.” (Kaos GL, 1996h, s. 5).

Benzer şekilde eşcinsellik bağlamında televizyonlara yansıyan kimi programların konuyu ele alış biçimine dikkat çeken bir yazıda ise dini makamlara yönelik şu ifadeler yer verilmiştir;

“Ya da açıyorsunuz bir ana haber bültenini ve sizi cıvıklığıyla ekran başında kaskatı bırakan bir soruyla karşılaşıyorsunuz: Peki eşcinseller cenaze namazında hangi safta duracak? Çok yetkili dinsel makamlarca verilen yanıtlarsa sorudan bile daha vıcık vıcık; üstelik türlü çeşitli: -Erkeklerin arkasında kadınların önünde... - Kadınların da arkasında, en arka safta.... -Eğer eşcinsel olduğu dışarıdan belli olmuyorsa kendi cinsiyle aynı safta, yok eğer belli oluyorsa en arkada... Muhammed’in kulakları çınlasın!” (H. K., 1998, s. 32).

Dini yapılanmalarla ilgili olarak genel bağlamda “*olası her yolla, eşcinsellerin kazandığı gelişmelere ve eşcinselliğe ilişkin tüm bilgilere karşı çaba harcayan -çoğu dinsel kökenli- güçler*” (RFSL (İsveç Gay & Lezbiyen Hakları Federasyonu), 1996, s. 31), eşcinsellerin açılma süreçlerinde kendilerini reddedebilen kurumlar (Amerikan Psikoloji Birliği, 1997, s. 17, 1999, s. 33) ve kurumsal homofobinin kendini gösterdiği yerler (Emre & Devrim, 1997, s. 13) şeklindeki ifadeler rastlanmaktadır.

3.2.1.1.1.3. Din Algısı Teması

Din Algısı teması ise 16 metinden 21 kodlamayı içermektedir. Dinin eşcinsellere karşı durduğu pozisyon ve yönelttiği söylemlerine yer verilen bu

metinlerde dinle ilgili olarak; eşcinselleri “günahkar” gören (Crunshank, 1996, ss. 3, 5; Kaos GL, 1998a, s. 25), “homofobik” (Ravaioli, 1999, s. 5; Zafer, 1999a, s. 7), “eşcinsellere hitap etmeyen” (Riggs, 1995, s. 14), eşcinsellikle ilgili görüşleri “18-19. yüzyıldan kalma değerler” olan (Ş. Yüksel, 1996, s. 20), “eşcinsellere yapılan eziyetlerin destekçisi” olan (Selçuk, 1996, s. 28), “heteroseksist” (Kaos GL vd., 1999, s. 3), “ırkçı ve antihomoseksüel” (Fabrika Gazetesi Dünyadan Köşesi, 1996, s. 23), “psikiyatrinin heteroseksist yaklaşımının kaynağı” olan (Kaos GL, 1996a, s. 2), “safсата” olan ve eşcinselleri “suçlu” gösteren” (Selçuk, 1996, s. 29), toplumu eşcinselliğe karşı “müsamahasız ve karşıt” kılan (Nagourney, 1996, s. 14), “eşcinselleri cezalandıran” (Crunshank, 1996, s. 5), “eşcinselleri ölümle cezalandıran” (Venüs’ün Kızkardeşleri, 1995, s. 3), “eşcinsellik ve cinsel konularla ilgili görüşleriyle insanları bıktıran” (Sanderson, 1998, s. 6), “din (ve ahlak) kuralları ile eşcinselleri ezen” (Antakya Kaosçuları, 1998, s. 31), “depresif kişilik” üreten (“Mektuplardan (51)”, 1998, s. 25), “çözüm üretemeyen, üretenleri kara listeye alan ve günahkar ilan eden” (Kaos GL, 1998a, s. 25), “kendini olduğu gibi kabul etmeyen eşcinsellerin yöneldiği din” ve “eşcinsellik söz konusu olunca kolkola giren dinler” (Kaos GL vd., 1999, s. 3) şeklindeki ifade ve tanımlamalar yer almaktadır.

3.2.1.1.1.4. Diğer

LGBT’ye Karşı Dindar Algısı bağlamında az sayıda kodlama alan farklı temalar da bulunmaktadır. Örneğin “ahlak” ile ilgili olarak Crunshank’ın ifadeleri bunlar arasındadır. Ona göre 19. yüzyıl sosyologları, eşcinselliğe dönük görüşleriyle konuyu “ahlaki değer yargılarının çerçevesinden kurtarmayı başarmışlardır” ve dolayısıyla nedeni ne olursa olsun herhangi bir kimsenin, eşcinselliği sebebiyle ahlaksız veya günahkar olarak addedilmesi söz konusu değildir (1996, s. 5). Ayrıca Akay’ın “Özgür ve Saygın Cinsellik” (1995, s. 14), Düzyürek’in “Homofobik Önyargı, Eşcinsel Bireyler ve Terapistleri” (1995, s. 17), Nagourney’in “En Doğrusunu Babam Bilmez” (1996, s. 14), Hunt’ın “Homofobi” (1996, s. 8) ve Emre’nin “Varolmanın Güçlüğü” (1997, s. 9) başlıklı yazılarında da Din ve LGBT ilişkisi çerçevesinde eşcinselliğin ahlaka aykırı/ahlaksızlık olarak belirtildiği ifade edilmektedir.

Aynı ilişki çerçevesinde Aids hastalığıyla ilgili olarak bu hastalığın *Tanrı'nın* eşcinsellere yönelik bir *cezası* veya *laneti* olduğu bilgisi beş farklı metinde karşımıza çıkmıştır (Cruikshank, 1997a, s. 10; Edwards, 1994, s. 6; Kaos GL, 1996g, s. 1, 1996h, s. 5; Özkan, 1994, s. 12).

Tanrı ile ilgili olarak ise iki metin kodlanmış olup birinde eşcinselliği sebebiyle kendisine isyan edilen (“Yaşamın İçinden Kartpostallar (17)”, 1996, s. 12), diğerinde ise eşcinsellerin kendisinden korktuğu varlık (Coşkun, 1997a, s. 15) olarak söz konusu olmaktadır.

Son olarak yine negatif algı yüklü iki kodlama ise kutsal kitaplarla ilgili olarak yapılmıştır. Bunlardan ilkinde bilimsellikle alakası olmadığı belirtilen Kur'an'ın “*eşcinsellerin yok edilmesi gerekli*” dediği (Alaz, 1996, s. 17), diğerinde ise “*eşcinsellere karşı olan ön yargının kökeninde İncil'in yattığı*” ifade edilmektedir (Gay & Lesbian Europride, 1996, s. 24).

3.2.1.1.2. Pozitif Algı

Din ve LGBT ilişkisi bağlamında yer verilen tüm bu negatif din algılarına karşın pozitif algılar ise görece çok az sayıda olmakla birlikte daha çok Hristiyan dünyasında yer alan bazı kiliselerle ilgilidir.

Örneğin Sanderson, İngiltere’de erkekler arasındaki yasal cinsel ilişki yaşının 16’ya düşürülmesine yönelik verilen mücadeleyi kaleme aldığı yazısını, bazı kiliselerin ve bazı dinsel grupların eşcinselliği “günah” olarak değerlendirmedikleriyle ilgili olarak Cambridge Üniversitesi’nde felsefe profesörlüğü yapan Ralph Wedgwood’un The Times’a yazdığı mektupla sonlandırmaktadır:

“Her ne kadar yaş sınırını indirmek toplumun çoğunluğunca kabul edilmese de, bu yasal düzenleme, tüm dünyaca tanınmış olan insan haklarının en temel prensiplerinden biriyle doğrudan ilintili. Sözünü ettiğim bu prensip, hükümetlerin, tartışmasız kesinlikte ve inandırıcılıkta nedenler olmadan, sınıflar arasında ayırım yapamayacağıdır. İngiliz Kilisesi’nin eşcinselliğin bir günah olduğunu savunan geleneksel görüşü, yalnızca sekteryan bir dinsel tavidir. Üstelik bu görüş Anglikan piskoposların tümünden kabul görmemektedir. Bu arada (Quaker’ler, Üniteryanlar ve Budistler gibi) diğer dinsel grupların da kabul etmediği bir görüştür bu. Sekteryan bir dinsel görüş evrensel insan hakları prensipleriyle çeliştiğinde, hangisinin galip gelmesi gerektiği açıkça ortadadır.” (1998, s. 6).

Aynı şekilde derginin 38. sayısındaki “*Katolikler Eşcinselleri Kabullendi*” başlıklı haber metni “*Amerikan Katolik Kilisesi, eşcinsel çocukları bulunan ailelerden çocuklarını sevip cinsel tercihlerine saygı göstermelerini istedi.*” cümlesiyle başlamaktadır (Kaos GL, 1997j, s. 10). Cruikshank’ın (1997b, s. 28) ve Clendinen & Nagourney’in (1999, s. 13) metinlerinde de batıda bazı kiliselerin eşcinsellere destek verdikleri bilgisi yer almaktadır.

Batı dünyasıyla ilgili son olarak eski Yunan tanrılarına atıfla Tanrı algısına dönük pozitif bir algı yer aldığı belirtilebilir. Düzyürek’in “*Homofobik Önyargı, Eşcinsel Bireyler ve Terapistleri*” başlıklı yazısında şu ifadeler yer verilmiştir;

Ayrıca, eski Yunan’ın eşcinsel aşklar yaşayan tanrıları ve diğer mitolojik karakterleri de vardır. Örneğin, Kral Tros’un güzel oğlu Ganimedes’i aşık olarak Olimpos’a kaçıran Zeus, Şair Tamiris ile beraber Ispartalı çekici prens Hyacinthos’a aşık olan tanrılar Apollon ve Zephyrus (ki Zephyrus’un kıskançlığı Hyacinthos’un ölümü ve kanının aktığı yerden sümbül (hyacinth) çiçeğinin peydah edilişiyle sonlanır.) Apollon ve nimf Echo’nun yanısıra Narcissos’a aşık olan (ve canına kıyarken yaptığı ilenmelerle Narcissos’un sonunu hazırlayan) Ameinius bunlardandır.” (Düzyürek, 1995).

Karlinski’nin “*Rusya’da Gay Kültürü ve Edebiyatı*” başlıklı yazısında ise “*Kuzey Rusya’daki köylü, dinci mezheplerde ve Volga Nehri boyunca yerleşmiş dini muhalif topluluklarda erkek eşcinselliği ve lezbiyenliğin var olduğu*” (1995, s. 5) ifade edilmektedir.

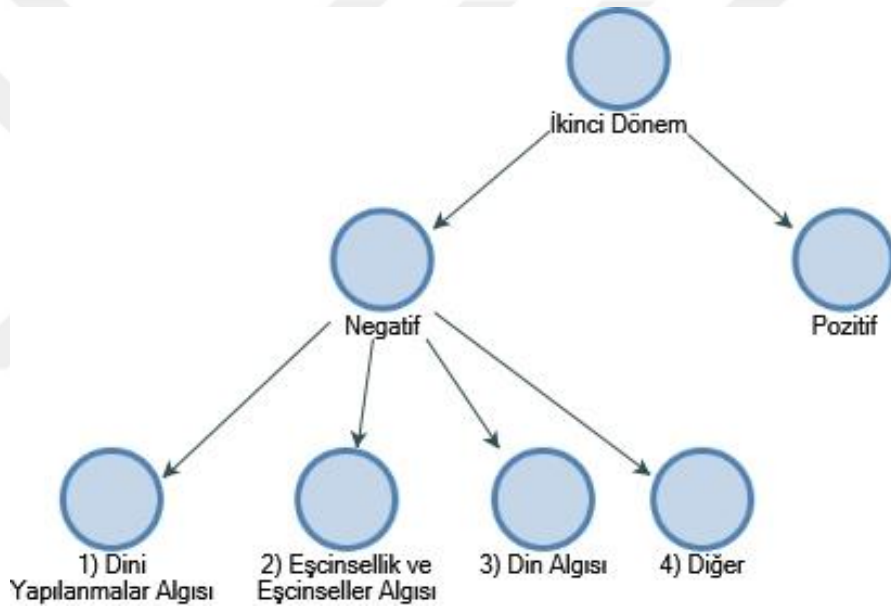
Yahudilik ve İslamiyet’le ilgili de pozitif algı içeren birer kodlama bulunmaktadır. Yahudilikle ilgili olan Vassaf’ın yazısında yer alan bir haber şeklindedir: “*Amerika’da hahambaşlarının eşcinsel olabileceği kabul edilmiş. ‘Her haham istediği cinsel davranışı benimsemekte özgürdür. Yeter ki bu onun dini vecibelerini yerine getirmesinde istisnai durumlar yaratmasın’ diye yazıyor açıklamada.*” (1997, s. 23). İslamiyet’le ilgili olan pasaj ise Enver’in yazısında şu şekilde geçmektedir;

“Çok iyi ve doğru bir politik deyiş vardır: Haklar verilmez, alınır. Sanırım Türkiye’deki eşcinsellerin parolası bu olmalıdır. Türkiye’de çok büyük bir eşcinsel potansiyel var ve bu potansiyelin varlığı –ne büyük bir şans ki- yasadışı değil. Evet, toplum dışı. Ama şu gerçeği görün arkadaşlar: Eşcinselliği toplum dışı yapan toplum değil, Türk örf, adet ve gelenekleri de değil, hatta İslam hiç değil. Eşcinselliği toplum dışı yapan eşcinselin ta kendisidir. O’nun korkaklığı, saklanması, ikiye bölünmüş bir yaşam sürerek toplum dışı olmaya önyak olmasıdır.” (1997, s. 4).

Ancak Enver'in yazısında asıl verilmek istenen mesaj metindeki olumsuz durumun sebebinin İslam olmadığından öte -yazının başlığından da anlaşılacağı üzere -“Çağrı ya da Haklar Verilmez Alınır!”- eşcinsellerin pasifliği olduğudur ve bu bağlamda onlara yapılan bir çağrı niteliğindedir.

3.2.1.2. İkinci Dönem

LGBT'ye karşı Din Algısı bağlamında ikinci dönemle ilgili olarak yapılan okumalar esnasında 50 metinde 75 kodlama yapılmıştır. 75 kodlamanın 67 tanesi negatif, 8 tanesi ise pozitif algı yüklüdür.

Şekil 12: Din-LGBT İlişkisi Bağlamında Din Algısı-İkinci Dönem Temaları

3.2.1.2.1. Negatif Algı

Negatif algı kategorisinde yer alan temalar arasında ise 32 kodlama ile Dini Yapılanmalar Algısı teması, 21 kodlama ile Eşcinsellik ve Eşcinseller Algısı teması ve 13 kodlama ile Din Algısı teması ön plana çıkmaktadır.

a) Dini Yapılanmalar Algısı Teması

Dini Yapılanmalar Algısı teması 23 metinden 32 kodlamayı içermektedir. Bunlar arasında 19 metinden 28 kodlama Kilise kurumuyla ilgili iken 4 metinden 4 kodlama ise İslami yapılanmalarla ilgili negatif algı içermektedir.

i) Kilise ve Din Adamları Algısı

Hristiyan dünyasındaki dini yapılanmalarla ilgili olarak kilise ve din adamlarının LGBT bireylerin lehine olan yasalara karşı çıkıyor olmasıyla ilgili metinler ön plana çıkmaktadır. Örneğin Romanya’da, gey ve lezbiyen olmayı suç sayan bir yasanın kaldırılmasıyla ilgili olarak Ortadoks Kilisesi’nin eleştirel beyanattı şu şekilde olmuştur;

“Her uygar ülke gibi, bizim de gençlerimizin akıl ve beden olarak sağlıklı olmalarına ihtiyacımız var. Böyle ciddi günahların bulaşmasından onları korumaya çalışmalıyız. Biz Avrupa Birliğine katılmak istiyoruz, Sodom ve Gomorre’ye değil!” (Kaos GL, 2002a, s. 56).

Kanada parlamentosu’nda 133’e karşı 158 oyla kabul edilen yasa ile eşcinsel çiftlere heteroseksüel çiftlerle aynı haklar tanınmış oldu. Bu gelişme üzerine Katolik Kilisesi’nin şu açıklamayı yaptığı belirtilmektedir;

“Tasarıya en güçlü muhalefet eden grup ise, Katolik Kilisesi. Yasada, ‘hiçbir dini grup eşcinsel evlilik törenleri düzenlemeye zorlanamaz’ diye bir madde var ama Katolik din adamları huzursuz. Kiliseye, ayrımcılık yaptığı gerekçesiyle ileride davalar açılmasından kaygı duyuyorlar.” (Kaos GL, 2005c, s. 7).

Polonya’da eşcinselleri taciz ve ayrımcılıktan korumayı hedefleyen bir başka yasa tasarısı ise yine Katolikler tarafından engellenmiştir. Ancak ilerleyen dönemlerde Poznan Baspiskoposu Juliusz Paetz’in genç rahip adaylarına tacizde bulunduğu iddiası ve bu sebeple görevden alınması sonrasında kilisenin, kendi içinde var olan eşcinsellik gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kaldığı ifade edilmektedir (Hundley, 2003, s. 31).

“Avrupa Birliği’ne Üye Ülkelerde Eşcinsellikle İlgili Hukuki Düzenlemeler ve Bunların Gelişim Süreci” başlıklı yazıda ise Kuzey İrlanda’da Protestanların köktendinci baskısına rağmen eşcinsellik yasağının kaldırıldığı (Onur, 2000, s. 53), bir başka metinde “Hollanda’nın The Hague kentinde, ülkedeki geylerin evlenme, boşanma ve evlat edinme konularında bütün haklarına kavuşmaları için bir yasa tasarısı” geliştirildiği, İzlanda’da ise evlat edinmeye yönelik LGBT bireylere yeni haklar tanındığı ancak bu her iki gelişmeye de Hristiyan partilerin ve aktivistlerin karşı çıktığı ve İzlanda’daki tasarı ile ilgili olarak 1.050 imza toplandığı ve protesto gösterileri gerçekleştirildiği bildirilmektedir (Kaos GL, 2000a, s. 29).

İsveç'te benzer şekilde tüm partilerden parlamenterlerin homofobiye karşı yasaları değiştirme mücadelesi verdiği ancak sadece Hristiyan Parti'nin buna karşı çıktığı ifade edilmektedir (Erol, 2006, s. 17). Norveç ile ilgili olarak da benzer şekilde Hristiyan Demokrat Parti'nin LGBT lehine olan yasaya karşı çıktığı (Trettebergstuen, 2006, s. 29) ve aslında onları eşcinsel birlikteliği kabullenme konusunda ikna etmenin yolu olmadığı (Krickler, 2006, s. 26) belirtilmektedir.

Diğer yandan konuyla ilgili olarak Hollanda'nın dinsel yaklaşımlardan uzaklaşarak liberalleştiği (Hekma, 2006, s. 36) belirtilmiştir.

Ayrıca yine negatif algıların söz konusu olduğu metinlerde kilise ve din adamlarının;

- homofobik oldukları (Larsen, 2006, s. 40) ve bu homofobik olma halinin 2000 yıllık geçmişi olduğu (Boom & Tatchel, 2000, s. 57),
- eşcinsel aşk konusuyla ilgili insanlara yanlış bilgiler verdiği, aslında onların bu konuyla ilgili en ufak bilgi ve fikirlerinin olmadığı (Kerem, 2000, s. 21),
- eşcinsel evliliğe karşı oldukları (Bell, 2001, s. 11; Christensen, 2006, s. 43; Kaos GL, 2000a, s. 29),
- eşcinsellere ömür boyu seks orucu önerdikleri (Hundley, 2003, s. 32),
- insanların cinselliklerini özgürce yaşamalarına engel oldukları (Eradam, 2001, s. 45),
- eşcinselliğin anormallik ve hastalıklı bir durum olduğunu ifade ettikleri (Hundley, 2003, s. 32; Zelinka, 2006, s. 46),
- eşcinsellikle ilgili eğitim kitaplarına karşı oldukları (Kaos GL, 2005c, s. 10),
- eşcinselliği günah ve sapıklık olarak gördükleri (Hundley, 2003, s. 31),
- eşcinselleri yakarak öldürdükleri (Ceylan, 2006, s. 49),
- toplumda eşcinsellere karşı var olan ön yargının nedeni oldukları (Hundley, 2003, s. 31)

ifade edilmektedir.

Bazı kiliselerin ise eşcinsel din görevlileri hakkında soruşturma açtığı (Kaos GL, 2000b, s. 23, 2002b, s. 64) örnekler verilerek aktarılmıştır.

Rus Kilisesi ile ilgili olarak ise “*Rus Kilisesi Gemi Azıya Aldı!*” başlıklı haberde şu ifadeler yer verilmiştir;

“Kilise doktrini, sırtını İncil’e dayayarak, homoseksüel ilişkilerin Tanrının insana bahsettiği doğasına aykırı olduğunu yineleyen bildiride kilise piskoposu gey ve lezbiyenlerin öğretmenlik yapmaktan, orduda ve hapishane yönetimlerinde üst makam ve rütbelerde bulunmaktan men edilmeleri gerektiğini savunuyor ve gey evlilik ya da cinsiyet değiştirme gibi tekliflerin de şiddetle yasaklanmasını önerdiler.” (Kaos GL, 2000a, s. 29).

i) İslamî Yapılanmalar Algısı

İslami yapılanmalarla ilgili negatif algı yüklü dört kodlama olduğu ifade edilmişti. Bunların ilki “*LGBTT Gündem*” başlıklı yazıda yer almakta olup Alanya Müftüsü’nün düğünlerini Alanya’da yapmak isteyen Danimarkalı eşcinsel çift hakkındaki söyleminin yer aldığı metindir;

“Alanya’da tatil yapan Danimarkalı eşcinsel çift Carsten Groth ile Torben Madsen’in düğünlerini burada yapma istediklerini dile getirmesine tepki gösteren Alanya Müftüsü ‘Bu, insanlık ayıbı’ dedi: ‘Hiçbir dinde böyle bir şey olamaz. Bu tür şeyler başımıza felaketler getirir. Yaygınlaşması halinde bela ve musibetler üzerimizden eksik olmaz.’” (Kaos GL, 2006e, s. 9).

İkinci olarak “*Bütün Hakemler İbne mi?*” başlıklı yazısında Derya, homofobinin bütün dünya ülkelerinde var olduğunu ama Müslüman ve geri kalmış toplumlarda kendisini çok daha fazla gösterdiğini ifade etmektedir (2000, s. 50).

Üçüncü olarak, İran’da eşcinsellerin idam edildiğine yer veren metinde konuyla ilgili şu cümleler yer almaktadır;

“Eşcinselliğin idamla cezalandırıldığı İran’da, travesti ve transeksüellerin sorunlarına eğilen bir belgesel filmin gösterimine ‘bir kere’ olmak koşuluyla izin verildi. İzin, İslam devriminin lideri Ayetullah Humeyni’nin çok az bilinen bir fetvasından geldi. Humeyni, doğuştan cinsiyetleri kendi görünümleriyle çelişen “hastalar” için son çarenin cinsiyet değiştirmek olabileceğini söylemişti. Tahran’daki bir kültür merkezinde davetli 100 kişiye gösterilen 40 dakikalık film, İranlıların cinsiyet değiştirme ameliyatlarına bakışını anlatıyor.” (Kaos GL, 2006a, s. 8).

Son olarak ise Suudi Arabistan’da yaşanan bir olayla ilgili paylaşılan haber metni bulunmaktadır (G., 2004b, s. 44). Haberde bir gey evlilik törenine Suudlu polislerin baskın yaptığı, 50 kişiyi tutukladığı belirtilmektedir. Ayrıca Suudi

Arabistan’da bu gibi eylemlerin kamuya açık alanlarda yapılmasının falaka ve hapisle cezalandırıldığı bilgisine yer verilmiştir.

3.2.1.2.1.1. Eşcinsellik ve Eşcinseller Algısı Teması

Negatif algı yüklü bu tema çerçevesinde 16 metinde 21 kodlama bulunmaktadır. Birinci dönemdeki bulgulara benzer şekilde bu temada da eşcinselliğin “günah” ve eşcinsellerin de “günahkar” olduklarını ifade eden görece fazla sayıda kodlama yer almaktadır.

Bu metinlerde eşcinselliğin *günah* olmasının yanı sıra; sapıklık ve sapkınlık, yasak ve suç olan bir eylem, yanlış bir yaşantı biçimi, insanlık ayıbı, psikoseksüel bir bozukluk/sapma, iğrenç ve insanlık doğasına aykırı olduğu; aynı şekilde eşcinsellerin de *günahkarlar* olarak mezkur tüm bu olumsuz halleri üzerinde taşıyan kimseler olduğu (Anıl, 2002; Y. T. Başaran, 2002, s. 36; Erden, 2004, s. 12; Erol, 2003, s. 32; Issızada, 2001; Kaos GL, 2000a, s. 29, 2003c, s. 38, 2006c, s. 6, 2006e, s. 9; Özen, 2001a; Pence’re, Onur, & İnan, 2004, s. 23; Sahillioğlu, 2005, s. 39; The Encyclopedia of Homosexuality, 2003, s. 28) ifade edilmektedir.

Yine eşcinselliğin bela ve musibet nedeni olduğu (Kaos GL, 2006e, s. 9), eşcinselleri destekleyenlerin Tanrı’nın gazabına uğrayacağı (Kaos GL, 2006e, s. 12) ve eşcinsellerin “*cehennemlik*” oldukları (Yetkin, 2006, s. 28) metinlerde yer verilen ifadeler arasındadır.

Ayrıca “*Psikoloji, Psikiyatri ve Eşcinsellik*” başlıklı yazıda, eşcinselliğin “*ahlaksızlık, günah, insan soyunun geleceğini ve toplum düzenini tehdit eden*” bir unsur olarak addedilmesinde Psikiyatri ve Psikoloji disiplinlerinin eşcinselliği bir “*sapkınlık*” olarak kavramsallaştırmasının da payı olduğu belirtilmiştir (Yalçınkaya, 2000, s. 3).

Son olarak Polonya’da yaşanan bir olayda günah çıkarmak isteyen eşcinsel bir vatandaşa kilise görevlisinin verdiği cevap satırlara şu şekilde yansımıştır;

“Devlet tarafından halen tanınmayan Polonya Hristiyan Gey ve Lezbiyen Birliği’nin kurucusu olan ve soyadının açıklanmasını istemeyen 32 yaşındaki Andrzej, ‘Günah çıkarma sırasında gey olduğumu itiraf ettiğimde rahip beni affedemeyeceğini çünkü hayat tarzımın bir hayvanınkinden bile daha iğrenç olduğunu söyledi’ dedi.” (Hundley, 2003, s. 31).

3.2.1.2.1.2. Din Algısı Teması

Din Algısı temasında 13 metinden 13 kodlama bulunmaktadır. Bunların yedisinde, eşcinsellerin direkt veya dolaylı olarak dinden olumsuz etkilendiklerini belirten ifadeler yer almaktadır. Bu bağlamda eşcinsellerin; acı çektiklerini (Kaşık Düşmanı, 2000, s. 44), içsel çatışmalar (Soylu, Levent, & Uğuz, 2000, s. 13) ve bunalımlar yaşadıklarını (Kaşık Düşmanı, 2002, s. 24), cehenneme gideceklerini düşündüklerini (Y. Başaran, 2006, s. 38; Yetkin, 2006, s. 27) ağır kaygı bozuklukları, depresyonlar geçirdiklerini ve intihar girişiminde bulunduklarını (Ş. Yüksel, 2006, s. 24) belirten metinlere rastlanmıştır.

Ayrıca sadece LGBT bireylerin kendilerinin değil, ailelerinin de bu süreçten olumsuz etkilendikleri şu şekilde ifade edilmiştir;

“Genç, yaşadığı süreçte çok zorlanmakta, aile ise çevreleri tarafından tepki görmekte, çocuklarının gey ve lezbiyen olması sebebi ile kendilerini suçlamakta, çocuklarının durumunu günahlarının bir karşılığı olarak değerlendirmektedir.”(Gökçearslan, 2002, s. 20).

LGBT’ye Karşı Din Algısı çerçevesinde, -yine negatif yüklü algıların söz konusu olduğu metinlerde- dinin eşcinsel evliliklere karşı olduğu (Kaos GL, 2006d, s. 45), eşcinsellerle ilgili ön yargı ürettiği (Y. T. Başaran, 2002, s. 37), toplumun eşcinsellere bakışını değiştirmede engel teşkil ettiği (Anıl, 2002, s. 49), eşcinselleri tehdit ettiği (Nardi, 2001, s. 37) ve eşcinselleri astığı (Torun, 2003, s. 37) şeklinde ifadeler bulunmaktadır.

Ayrıca derginin 87. sayısında yer alan “*Üç Dinden Eşcinsel Karşıtı İttifak*” başlıklı bir haberde, üç büyük dinin eşcinsel karşıtı pozisyonuna yer verilmektedir;

“Üç büyük dinin temsilcileri, Kudüs’te eşcinsel festivali düzenlemek isteyen geylere karşı birleşti. Hristiyanlık, Musevilik ve İslam dinlerince kutsal olarak kabul edilen Kudüs’te Ağustos ayında 10 günlük World-Pride Festivali düzenlemek isteyen uluslararası gey dernekleri, bu kutsal şehirdeki hoşgörü ve çeşitliliği vurgulamak istediklerini belirtiyorlar. Üç dinin üst düzey yetkilileri ise, böyle bir festivalin kutsal şehre saygısızlık olacağı ve eşcinselliğin dini açıdan onaylandığı yönünde yanlış bir izlenime yol açacağını söylediler.” (Kaos GL, 2005c, s. 11).

3.2.1.2.1.3. Diğer

Negatif kategoride yer alan son kodlama ise Tanrı ile ilgili bir pasajda yer almaktadır. İki kadının yaşadığı aşk hikayesinin yer aldığı “*Babka Kardeşler*” isimli öykünün son bölümlerinde şu satırlara yer verilmiştir;

“Bundan sonra Evie ve ben 14 harika koca yılı birlikte geçirdik ve sonra bir gün tanrı bizi, aşkımızı, sevgimizi kıskandı... Evie benim için o kadar mükemmeldi ki sanırım Tanrı onu bu kez kendisine istediği için yanına çağırdı...” (Newman, 2001, s. 21).

3.2.1.2.2. Pozitif Algı

İkinci dönemde pozitif algı yüklü metinlerde ise 8 kodlama bulunmaktadır. Pozitif algıların çoğunluğu -negatif algılarda olduğu gibi- Kilise ve din adamlarıyla ilgilidir. Bu bağlamda eşcinselleri dini törenle evlendiren iki kiliseyle ilgili haber metinleri (Ersoy, 2006, s. 19; G., 2004a, s. 43) ve -uyarılar ve direnç sonucunda da olsa- belli başlı kiliselerin “*homoseksüelliğe daha toleranslı ve sempatik*” yaklaşmaya başladığı bilgisi ilgili yazılarda (Hekma, 2006, s. 36; Hundley, 2003, s. 32) yer almıştır.

Ayrıca Busby’nin Kanada ile ilgili kaleme aldığı “*Hukuk Reformunu Getiren Faktörler*” başlıklı yazıda, eşcinsellerin lehine olacak adımları haiz bu reformun gerçekleşmesi için kimi dini yapılanmalarla kontağa geçildiği ve “*birçok Hristiyan Kilise, Yahudi, Müslüman, Budist kişiler ve diğerleri*” tarafından desteklendikleri ifade edilmiştir (2006, s. 45).

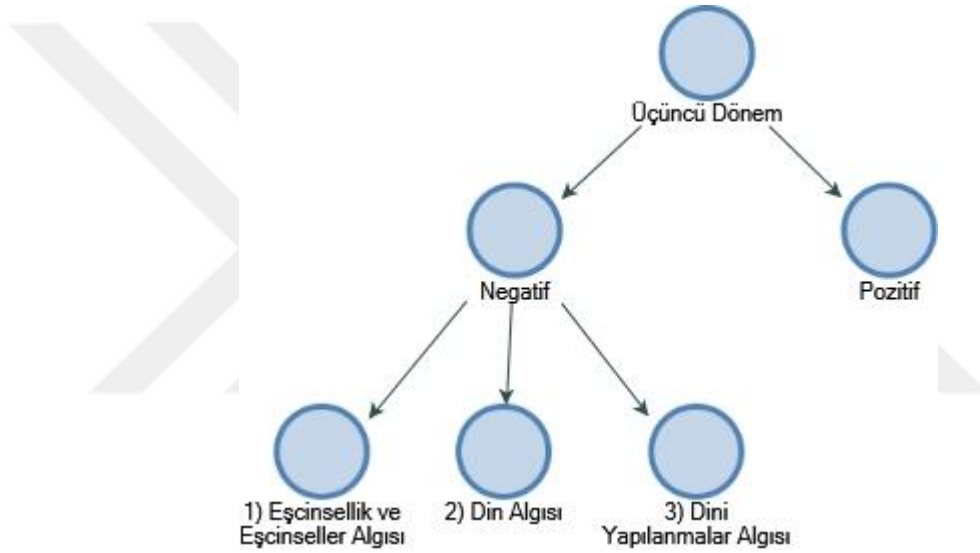
Bu bölümle ilgili son olarak, “*Zeus - Ganymedes Miti*” başlıklı yazıda Ganymedes isimli çoban ile Zeus’un eşcinsel birlikteliğini hikaye eden anlatının son bölümü göze çarpmaktadır;

“...Evrenin mutlak sahibi, olympos tanrılarının en büyüğü Zeus, aşk maceralarında, her zaman karşı cinslerini tercih etmiyordu. O güzel olan her şeye, hatta hemcinslerine dahi gönlünü kaptırılabiliyordu... Olympos’taki tanrısal işlerinden arta kalan zamanlarda çeşitli kılıklara girerek insanları gözetlemekten hoşlanan Zeus, bir gün Ganymedes adlı bir çobana rastladı. Koyunlarını otlatmakta olan Ganymedes’in yüzü tanrılar tanrısını son derece etkiledi. Böylesine güzel bir yüze ve vücuda sahip olan delikanlıdan kopup Olympos’a çıkamayacağını anlayan Zeus, çobanı elde etmenin yollarını aramaya başladı. Uzun süre düşündükten sonra, delikanlıyı beraberinde götürmeye karar kıldı. Ancak ona “tanrı” olduğunu hemen açıklamamalıydı. Çünkü böyle bir durumda delikanlı korkuya kapılabilirdi. Kutsal hayvanı Kartal’ı yanına çağırarak, ona bu çobanı Olympos’a çıkarmasını emretti... Kartal bir anda havalanarak Ganymedes’in koyunlarını otlattığı alana geldi. Kocaman pençeleriyle delikanlıyı

tuttuğu gibi Olympos'a çıkardı... Tanrıların evinde, ambrosia (tanrılara özgü meyveler) ve nektar (tanrıların içkisi) ile beslenen Ganymedes, yediği ve içtiği bu tanrısal besinlerin etkisiyle daha da güzelleşti, serpildi. Artık, Zeus istediği vakitlerde Ganymedes'i görebiliyor onunla birlikte olabiliyordu. Ganymedes ise Olympos'ta, tanrıların yanında olmaktan son derece mutluydu..." (Agathadaimon, 2000, s. 56).

3.2.1.3. Üçüncü Dönem

LGBT'ye karşı Din Algısı bağlamında üçüncü dönemle ilgili olarak yapılan okumalar esnasında 25 metinde 41 kodlama yapılmıştır. 41 kodlamanın 40 tanesi negatif, sadece bir tanesi ise pozitif algı yüklüdür.

Şekil 13: Din-LGBT İlişkisi Bağlamında Din Algısı-Üçüncü Dönem Temaları

3.2.1.3.1. Negatif Algı

Negatif algı kategorisinde yer alan temalar arasında ise 17 kodlama ile Eşcinsellik ve Eşcinsel Algısı teması, 16 kodlama ile Din Algısı teması ön plana çıkmaktadır. Dini Yapılanmalar Algısı temasında ise 8 kodlama bulunmaktadır.

3.2.1.3.1.1. Eşcinsellik ve Eşcinseller Algısı Teması

Eşcinsellik ve Eşcinsel Algısı temasında bulunan 17 kodlamanın büyük çoğunluğu (12 tanesi) "günah" kavramı etrafında toplanmıştır. Bu minvaldeki algıların yer aldığı metinlerde (Erbaydar, 2015; B. Erdoğan, 2017; Kaos GL, 2013c, 2013f, 2018b; Kara, 2013; Koç, 2015b; Ögüt, 2014; Şentürk, 2012a; G. B. Yıldız, 2012; V.

Yılmaz, 2012) dinin bu durumu “günah”, “ahlak dışı” ve “hastalık” şeklinde gördüğü belirtilmektedir.

Ayrıca “Salgından Korkuya, Sessizlikten Aydınlanmaya Aids Edebiyatı” başlıklı yazısa Aids’in, *Tanrı’nın eşcinselleri cezalandırması ve din kurallarının ihlali* diye görüldüğü (Öğüt, 2012, s. 12); “Bir Gey ve Bir Feministin Söyleşisi” başlıklı yazıda eşcinselliğin *din ve toplum karşıtı* olduğu (Avşar, 2010, s. 49); “Geçmiş Zaman Olur da Lezbiyenler Olmaz mı?” başlıklı yazıda “ahlsızlık ve ötekilik nesnesi” olduğu (Koç, 2015b, s. 50); “Cinani’nin Divan’ında Erkek Güzelliğı ve Erkek Aşkı” başlıklı yazıda ise Eyuboğlu’na ait *Divan Şiirinde Sapık Sevgi* isimli kitapta eşcinselliğın “sapık sevgi” olarak tanımlandığı (Koç, 2015c, s. 10) ifade edilmektedir.

3.2.1.3.1.2. Din Algısı Teması

Din Algısı temasında yer alan 16 kodlamanın 11 tanesi İslam algısı ile ilgilidir. Özellikle Kurban Bayramı ve kurban kesme üzerinden negatif algı yüklü kodlamalar öne çıkmaktadır.

“Pogrom ya da Ekstra-Kurbanbayramı” başlıklı yazısında Şimşekalp uzunca ve bir çocuğun ve bir grup kılıçlı insanın kana bulanmış yüzlerini gösteren görsellerle kurban ritüelinin nasıl bir “vahşet” olduğunu anlatmakta ve ardından bir eşcinsel olarak Tophane’de nasıl *kurban edildiğine* yer vermektedir (Şimşekalp, 2011).

Diğer yandan İslam Algısı ile ilgili olarak; İslamiyet’in *Türkiye’de eşcinsel harekete büyük bir darbe vurduğu* (Alatlı, 2011, s. 11), İran’da eşcinsellerin kırbaçla ve idamla cezalandırıldığı (Kara, 2013, s. 20); İslam’ın *kesinlikle eşcinselliğı kabul etmediğı* (Köylü, 2011, s. 32), Malezya’da uygulamada olan Şeriat yasasının transların cinsiyet kimliklerini ifade etmelerine izin vermediğı (Kaos GL, 2014c, s. 5) belirtilmektedir.

İslam Algısı ile ilgili olarak son negatif algı yüklü kodlama ise “Kanada’ya Gideceğim, Artık Mary Olacağım” başlıklı yazıda, Türkiye’ye sığınmış Suriyeli bir transla yapılan söyleşide geçmektedir. “Allaha şükür”, “Allah korusun” ve “inşallah” ifadelerinin yer aldığı söyleşide “İslam” ve “Şeriat” kavramlarına dönük algının satır aralarında açığa çıktığı ifadeler şu şekildedir;

“Allaha şükür ben Suriye’den savaştan önce ayrıldım, şimdi Türkçe öğrendim. Tabii benim durumum da kötü ama Suriye’deki translara göre ben çok iyi durumdayım. İnşallah muhalifler Suriye’yi almaz çünkü eğer öyle olursa Allah korusun çok kötü şeyler olur. Lütfen siz buradaki haberlere inanmayın, muhalifler kötü insanlar, onlar demokrasi ve özgürlük istemiyor, sadece İslam ve şeriat istiyorlar.” (Kaos GL, 2014a, s. 57).

Genel anlamda Din Algısı ile alakalı olarak ise, aşağıdaki ifadeler ilgili metinlerde kodlanmıştır:

- ayrımcılığa sebebiyet veren ahlak ve din (Kaos GL, 2013c, s. 25),
- homofobik söylem üreten ve yayan üç büyük din (Kaos GL, 2011b, s. 54; Öztop, 2011a, s. 19),
- heteroseksist ideolojinin nefes almasını sağlayan din (Kaos GL, 2013c, s. 24),
- LGBT bireylerin hak ve özgürlüklere erişiminde bariyer vazifesi gören din (Kaos GL, 2014b, s. 5).

3.2.1.3.1.3. Dini Yapılanmalar Algısı Teması

Bu bölümün son teması olan Dini Yapılanmalar Algısı temasında 6 metinden 8 kodlama bulunmaktadır. Negatif algı yüklü bu kodlamaların 6 tanesi Kilise ile ilgilidir. Diğer iki algı ise genel manada dini yapılanmalara dönüktür.

Kilise algısına yönelik ifadelerde;

- eşcinsel evliliğe karşı olumsuz olmakla birlikte yekpare bir tutum içerisinde olmayan (Toktamış, 2011, s. 9),
- eşcinselleri tehdit eden (Öztop, 2011a, s. 19),
- eşcinselliğe karşı direnen (Higgins, 2012, s. 26),
- eşcinselliği lanetleyen (Alatlı, 2011, s. 11),
- homofobiyi besleyen (Sarıcan, 2016, s. 57)

şeklinde tabir ve tanımlamalara yer verilmiştir.

Diğer iki kodlamanın ilkinde dini yapılanmaların LGBT haklarını bir “*kültür emperyalizmi*” olarak değerlendirdiği (V. Yılmaz, 2012, s. 46); ikincisinde ise bu yapılanmaların siyasetçiler ve de toplum üzerinde LGBT bireylere yönelik olumsuz etkisi olduğu (Öztop, 2011a, s. 20) ifade edilmektedir.

3.2.1.3.2. Pozitif Algı

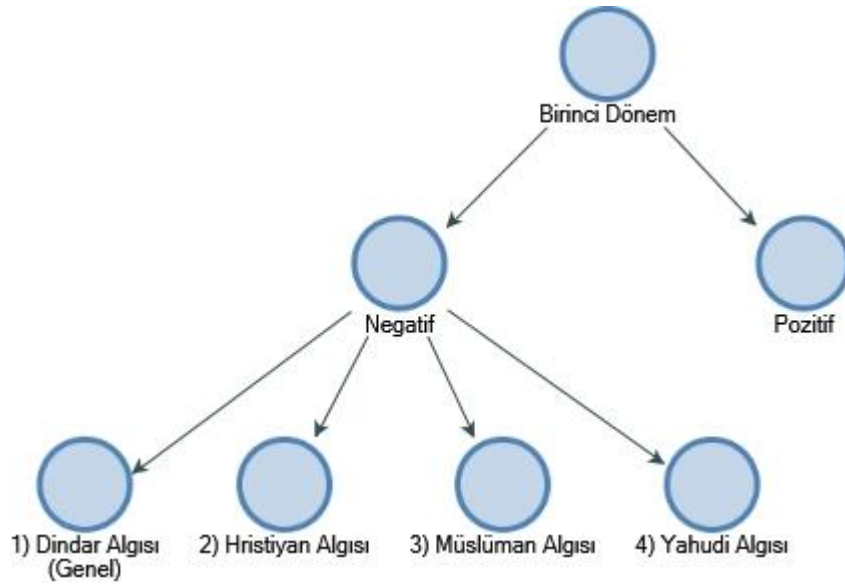
Bu dönemle ilgili olarak tüm bu negatif algılara karşılık sadece bir adet pozitif algı olduğu belirtilmişti. Bu algı Aydoğdu'nun, Die Linke Partisi Milletvekili Hakan Taş ile yaptığı söyleşide yer almaktadır. Taş, bu bağlamda Almanya'daki Protestan Kiliseleri ile ilgili olarak, kilisenin yönetiminde eşcinsellere yer verildiğini, onlarla birlikte çalışmaya açık olduklarını ve hatta kilisede eşcinsel çiftlere nikah kıyıldığını belirtmektedir (Aydoğdu, 2012, s. 15).

3.2.2. LGBT'ye Karşı Dindar Algısı

LGBT'ye Karşı Dindar Algısı teması toplamda 91 metin ve 117 kodlamadan müteşekkildir. Bu temada yer alan kodlamalar dönemsel olarak değerlendirilecektir.

3.2.2.1. Birinci Dönem

Din-LGBT İlişkisi Bağlamında Din ve Dindar Algısı ana başlığı altında yer alan Dindar Algısı temasında, birinci dönemi kapsayan okumalar sonucunda 46 kodlama yapılmış olup, kodlamaların yer aldığı toplam metin sayısı ise 38'dir. Bunlardan 33 metinde yer alan 38 kodlama negatif algı, 6 metindeki 8 kodlama ise pozitif algı yüklüdür.

Şekil 14: Din-LGBT İlişkisi Bağlamında Dindar Algısı-Birinci Dönem Temaları

3.2.2.1.1. Negatif Algı

Negatif algı kategorisinde yer alan temalar arasında 23 kodlama ile Genel Dindar Algısı teması ön plana çıkmakta olup Hristiyanlık bağlamında 8, Müslümanlık bağlamında ise 6 adet negatif algı yüklü kodlama bulunmaktadır.

3.2.2.1.1.1. Dindar Algısı Teması (Genel)

Dindar Algısı teması çerçevesinde Özalp'ın “*Altındaki ve Üstteki*” başlıklı yazısında şu ifadeler yer verilmektedir;

“Sırf eşcinsel olmamız yani onlardan farklı olmamız aramızda bir hiyerarşi yaratıyor ve birden ikinci sınıf vatandaş pozisyonunda buluyoruz kendimizi. Amerika’da zenci olmak, Türkiye’de Kürt olmak, dünya genelinde kadın olmak, eşcinsel olmak; bütün bunlar bir anda birbiriyle iç içe geçip farklı olmak, hiyerarşide alt basamakta olmakla özdeşleşiyor. Ve karşımızda hep bir iktidar, Beyaz bir iktidar, Türk bir iktidar, müslüman bir iktidar, erkek bir iktidar... Hitler üstün Alman ırkının iktidarını kurmak için Yahudileri, komünistleri, çingeneleri ve eşcinselleri katlediyordu. Ülker Sokak’ta üstün Türk ırkının yüz karası (!) transeksüeller aleyhine Türk bayraklı kampanyalar başlatılıyor. Birini diğerinden ayıran hiçbir şey yok. Heteroseksizm ve Türk bayrağı. Yan yana ve sonsuza dek huzurlu.” (1996d, s. 11).

Benzer şekilde “*BaharANKARA Sunumları*” başlıklı yazıda ülkede *genellik* ve *eşitlik* ilkesi olmasına rağmen “*türk, müslüman ve heteroseksüel*” olan bireylerin her zaman imtiyaz sahibi vatandaş oldukları ifade edilmektedir (Kaos GL, 1999e, s. 7).

Ayrıca metinlerde dindarların eşcinsellere karşı şiddete başvuran (Vaid, 1997, s. 13), eşcinselleri öldüren (Cruikshank, 1997c, s. 8), eşcinsellerin ölümüne sebep olan (Ulusal Gay ve Lezbiyen Hizmet Gücü (NGLFT), 1998, s. 3), eşcinsellerin öldürülmelerine hükmeden (Aydın, 1995, s. 13; “Mektuplardan (53)”, 1999, s. 14), hapsedilmelerini ve idam edilmelerini isteyen (Kaos GL, 1997a, s. 14), onları tehdit ve rahatsız eden (Coşkun, 1996, s. 31; Vehme-Sabv, 1996, s. 5), eşcinselleri kabul etmeyen (Kaos GL, 1996d, s. 18), onları ya inkar eden ya da görmezden gelen (Enver, 1996, s. 7), tüm eşcinselleri yok etmek isteyen (Venüs’ün Kızkardeşleri, 1995, s. 3), eşcinsellere ruh hastası ve pis insalar diyen (“Mektuplardan (24)”, 1996, s. 25), Aidsli eşcinselleri “ölümcül salgının suçlu yayıcıları” olarak gören (Edwards, 1994, s. 6) ve homofobik (Kaos GL, 1999d, s. 34) kimseler oldukları belirtilmektedir. Yine dindarlar, eşcinsellerin kendilerinden korktuğu (İkarus, 1998, s. 8) ve yanlarında eşcinselliklerini gizlemek zorunda kaldıkları (Kaos GL, 1996c, s. 19) kimseler olarak

da ifade edilmektedir. “İyi-kötü veya kutsal-günahkar gibi terimlerle yargılamaya eğilim gösteren” ailelere sahip eşcinsellerin ise cinsellikleri konusunda ciddi sorunlar yaşayacağı (Hürkan, 1998, s. 7; Saureman, 1995, s. 9) belirtilmektedir.

3.2.2.1.1.2. Hristiyan Algısı Teması

Hristiyan dindarlığıyla ilgili ise eşcinsellerin hepsinin şeytan ve cehennemlik oldukları (Kaos GL, 1999b, s. 39), kiliselerde her zaman probleme sebebiyet verecekleri (Spencer, 1998b, s. 22) ve eşcinsel evliliklere karşı oldukları (Efendisiz, 1998a, s. 3) ifade edilmektedir. Bu bağlamda, eşcinsellerin “*papaz bozuntularını*” düşman addetlikleri (Kaos GL, 1996a, s. 2), rahip ve papazların da eşcinselleri düşman olarak gördükleri (Crunshank, 1996, s. 10) satırlara yansımıştır. Derginin 25. sayısında yer alan “*Haberler*” başlığı altında ise ABD siyasetinde dillendirilen eşcinsellik karşıtı şu ifade dikkati çekmektedir; “*God made Adam and Eve, not Adam and Steve (Tanrı Adem ile Havva’yı yarattı, Adem ile Steve’i değil)*” (1996f, s. 26).

3.2.2.1.1.3. Müslüman Algısı Teması

Müslüman dindarlığına yönelik ise metinlerde eşcinselleri ve eşcinselliği yadırgayan (Özdiñ, 1996, s. 8), eşcinsellerin çoğalmasıyla ahlakın çöküntüye uğraması arasında ilişki kuran (Galip, 1999, s. 7; Kaos GL, 1999h, s. 38), Aids ve benzeri konuları gündemlerine almayan (Edwards, 1994, s. 4), kendilerinin yanında “dolaptan çıkma”nın riskli olduğu kimseler (“Tanıklıklar (33)”, 1997, s. 7) şeklinde ifadelere rastlanmaktadır. Son olarak, Ruhi Bunalım imzalı “*Hastalığının Adı Aşk*” başlıklı yazıda ise bir din öğretmenin eşcinsel bir öğrencinin annesine “*düzen bozucu bir velet doğurmuşsun*” dediği ifade edilmektedir (Bunalım, 1997, s. 26).

3.2.2.1.1.4. Yahudi Algısı Teması

Yahudilikle ilgili olarak da bir kodlama bulunmaktadır. 41. sayıda yer alan habere göre travesti (aslında transeksüel) bir şarkıcının Eurovision’da İsrail’i temsil edecek olması ülkeyi karıştırmıştır. Bu bağlamda yazıda “*yobaz grubu*” olarak tanımlanan Ortadoks Yahudiler’in, bu durumu “*utanç verici*” ve “*kabul edilemez*” gördükleri belirtilmektedir (Kaos GL, 1998c, s. 7).

3.2.2.1.2. Pozitif Algı

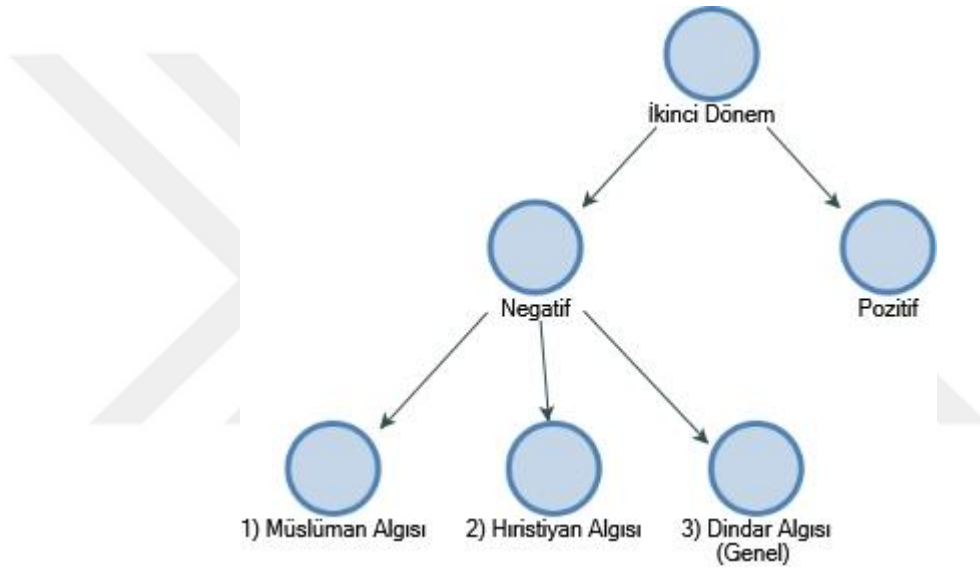
Pozitif algı kategorisinde yer alan temalara gelince; metinlerde bu bağlamda eşcinsellere destek veren Güney Afrikalı ve Avusturyalı birer piskopos (Power & Ramakers, 1996, s. 40), iki kadını evlendiren bir papazdan (Ulusal Gay ve Lezbiyen Hizmet Gücü (NGLFT), 1998, s. 3), iki erkeği evlendiren bir kiliseden (Hürcan, 1999, s. 27) ve de 1976'da kurulan Hristiyan Gay ve Lezbiyen Hareketi'nden (Power, 1997, s. 13) söz edilmektedir. Diğer yandan derginin 28. sayısında yer alan “*Mektuplardan*” bölümünde, İzmir'den yazan 21 yaşındaki bir üniversite öğrencisi yazısında “*dini bütün*”, “*cemaat mensubu*” ve “*hoca efendi müridi*” gibi sıfatlarla bahsettiği ve ikisiyle eşcinsel ilişki yaşadığı üç karakterle ilgili olarak şu cümlelere yer vermiştir;

“Geçtiğimiz sene Nisan ayı başında internet aracılığıyla birisi ile tanıştım. Kendisinin evli birisi olduğunu başta bilmiyordum. Üstelik iki de çocuğu vardı. Ona aşık oldum. Geçen yaz İstanbul'a geldiğimde onunla beraber oldum. Beraber olduğum kişi dini bütün birisiydi. Kendisi aslen Trabzonlu'ydü ve yaptığının çok normal bir şey olduğunu düşünüyordu. Kendisi %100 aktifti... Ona eşini, çocuklarını sorduğumda söylediği hep şuydu: ben onların isteklerini karşılıyorum, onları mutlu ediyorum. Benim de mutlu olmaya hakkım var. İstanbul'a onunla beraber olmak için gitmiştim. Fakat O'nunla cinsel ilişkiye girdiğim akşamın ertesi günü ayrıldık... Ben çok üzülmüştüm. O'na göre ...'e arkadaş kıyağı yapmışım. ... isimli bu kişi 27 yaşındaydı ve Fethullah Gülen Hocaefendi'nin müritlerindendi. Düşünüyorum da acaba eşcinsellik onlar arasında bu kadar basit ve yaygın bir olay mı? ... bana okurken yurttaki öğrenci arkadaşlarını dudaklarından öptüğünü söyledi. Arkadaşları da “Abimiz öpmeyecek de kim öpecek?” dermiş.... Eylül başıydı ve ben yine internet vasıtasıyla birisi ile tanıştım... Eylül sonunda İzmir'e geldi. Bana e-maillerinde çok ciddi olduğunu söylüyor, ilerisi için hayaller kuruyordu, evlilik dahil. İzmir'e geldiğinde muhteşem dört gün geçirdik... pasifti. Böylece aktifliği deniyordum. Ama her ikisinin de ayrı bir zevki vardı. İzmir'den ayrılırken biraz tartışmıştık. Çünkü o da dini bütün birisiydi. Ahmet Hulusi isimli birinin düşüncelerini benimsiyordu. Tartışmalarımız bu yüzden olmuştu... Ankara'ya gideceğimiz hafta bir yanlışlık sonucu annesi benim mektuplarımı görmüş ve çok üzülmüş. Bunun üzerine ben ters giden bir şeyler olduğunu hissetmeye başladım. Ankara'ya gittiğimizde yanlış olan birşeyler vardı. ... eskisi gibi sıcak değildi. Sanki beni kendinden soğutmaya çalışıyordu. Ankara'da bayağı kavgalarımız oldu. 20 Ekim sabahı bana çalıştığı şirkette bir sevgilisi olduğunu söyledi. Ben inanmak istemedim. Fakat iyi rol yapıyordu ve inandım. Büyük bir hayal kırıklığına uğramıştım. Ağlamaya başladım. Daha sonra bana sarıldı, yalandı, dedi. Ama beni bu kadar çok sevme, dedi. Günün birinde annem ya da seni tercih etme durumunda kalırsam onu tercih ederim, diye ekledi. Ben bunlara inanmak istemiyordum. Çünkü başta bu ilişkinin sonu ölümdür diyen kişi o değildi sanki. O gece ilk kez birisiyle anal ilişkiye girdim. Hoşuma gitmedi. Belki de yanlış bir şeyler yapmıştık. Ertesi gün beraber bir gün geçirdik Ankara'da. Çok mutluydum. Ama akşam ayrılacaktık. Ayrılma vakti çok üzgündüm. İzmir'e gelirken otobüste ağladım. Bir şeyler bitmişti. Ondan sonra 2-3 hafta ilişki sürüncemede kaldı. Ben, O'nunla telefonda neden böyle diye kavgaya ettim. Sonunda bitti.” (“Mektuplardan (28)”, 1996, s. 8).

“İzmirli” rumuzunu kullanan bir başka yazar ise, tesettürlü bir kızla yaşadığı - ve karakterle ilgili pozitif bir algının söz konusu olduğu- eşcinsel birliktelliğe ilgili yazısında yer vermiştir (İzmirli, 1998, s. 23).

3.2.2.2. İkinci Dönem

LGBT’ye Karşı Dindar Algısı bağlamında ikinci dönemi kapsayan okumalar sonucunda 20 metinde 31 kodlama yapılmıştır. 31 kodlamanın 25 tanesi negatif, 6 tanesi ise pozitif algı yüklüdür.

Şekil 15: Din-LGBT İlişkisi Bağlamında Dindar Algısı-İkinci Dönem Temaları

3.2.2.2.1. Negatif Algı

Negatif algı kategorisinde yer alan temalar arasında ise 18 kodlama ile Müslüman Algısı teması ön plana çıkmaktadır. Hristiyan Algısı temasında ise 5 kodlama bulunmaktadır. Bunların dışında genel anlamda dindar algısına yönelik iki kodlamaya da yer verilecektir.

3.2.2.2.1.1. Müslüman Algısı Teması

Müslüman Algısı teması çerçevesinde Müslümanlar; *cinsiyetçi ve gerici* (Hekma, 2006, s. 37); *muhafazakar* (Kaos GL, 2002c, s. 92), *homofobik* (Hekma, 2006, s. 37; Kaos GL, 2002d, s. 64, 2004c, s. 21), eşcinselleri aralarında barındırmayan (Pence’re vd., 2004, s. 23), eşcinselliğin kendisi için tabu olduğu kimse (Kaos GL,

2005c, s. 9), eşcinsel evliliğe karşı olan (Kaos GL, 2006e, s. 9) olarak tanımlanmaktadır.

Bu temaya ait diğer kodlamalar daha çok derginin “*Haberler*” başlıklı bölümlerinde bulunmaktadır; Bu bağlamda Rotterdam’daki bir camide görev yapan Faslı imamın katıldığı bir televizyon programında eşcinselliği “*bulaşıcı bir hastalık*” olarak nitelediği (Baba, 2002, s. 55), Paris’in gey Belediye Başkanı Bertrand Delangoe’nin Belediye Sarayı’nda düzenlenen partide bıçaklandığı ve saldırganın 39 yaşında, Azedine Berkane isimli bir Müslüman olduğu (Kaos GL, 2002d, s. 64); Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu’nun ilk kez gey ve lezbiyenleri içeren bir öneriyi gündemine aldığı bir toplantıda “*dünya çapında cinsel yönelimleri yüzünden insan hakları ihlallerinin meydana gelmesinden büyük bir endişe duyulduğu*” ifadesine yönelik Müslüman devletlerden katılan temsilcilerin “*cinsel yönelim*” kelimelerini içeren hiçbir karar tasarısını kabul etmeyeceklerini ifade ettikleri (G., 2003, s. 39); Endonezya’da gerçekleşen bir güzellik yarışmasına travestilerin katıldığı ve buna yönelik kendilerine “*İslamı Koruyucular Cephesi*” ismini veren “*radikal dinci örgüt*”ün “*bekleneni*” yaparak yarışmanın düzenlendiği gece kulübünü bastığı (Kaos GL, 2005c, s. 11); Eski Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Süleyman Ateş’in, kendisine eşcinsellikten nasıl kurtulacağını soran bir okuruna cevaben “*Namazınızı kılın, tasavvuf musikisi dinleyin*” önerisinde bulunduğu (Kaos GL, 2006b, s. 19); İmam Hatip Lisesi’nde okuyan iki kız öğrencinin birbirlerine “*aşkı*” diye hitap etmesini duyan nöbetçi öğretmenin bu öğrencileri dövdüğü ve öğrencilerin de polise bu konuyla ilgili şikayette bulunduğu (Kaos GL, 2006c, s. 12) bilgilerine yer verilmiştir.

80’li yıllarda gerçekleşen bir olayın aktarıldığı diğer bir metinde ise karakola getirilen travestilere bazı sûreleri soran, bilmedikleri takdirde dayak atıp zorla namaz kıldırان bir polis memuru söz konusu edilmiştir (D. Yıldız, 2006, s. 51).

Derginin 83. sayısında yer alan “*İki Şerbet Oğlan*” başlıklı şiirde ise şairin cami cemaatine yönelik ifadelerinin yer aldığı bölüm bu bağlamda dikkat çekicidir;

“Duyulmuş kasabada geceleri

İki bedenden bir oluşumuz,

Nehirlerimizi aynı denize döküşümüz.

Bu Cuma namazından sonra,

Taşa tutacaklarmış bizi.

Başıma yıkılsın ki caminin iki minaresi,

Allah Allah'ımdır, Muhammed gözümün bebeği,

Ve melek değilim elbet.

Canım ister sevdalanıp sevişmeyi.” (Güzsiyah, 2004, s. 27).

Yine aynı sayıdaki “İki Buçuk Metre Bir Oda” başlıklı yazıda hapishanede yaşanan bir olay anlatılmış ve tecavüzcü bir *hacı* karakterine yer verilmiştir (Hasan, 2004, ss. 14, 15).

3.2.2.2.1.2. Hristiyan Algısı Teması

Hristiyan Algısı temasında ise 4 metinde 5 kodlama bulunmaktadır. Bu bağlamda Hristiyanlarla ilgili olarak;

- eşcinselliği cezalandırılması gereken bir sapıklık olarak gören (Y. T. Başaran, 2002, s. 36),
- eşcinsel evliliğe karşı olan (Kaos GL, 2006e, s. 12),
- eşcinsellere eşi benzeri görülmemiş bir vahşet yaşatan (Hekma, 2006, s. 37),
- eşcinselleri tanrının verdiği organları suiistimal edenler olarak gören (Y. T. Başaran, 2002, s. 37),
- gösteri yapan eşcinsellere saldıran kimseler (Kaos GL, 2006a, s. 8)

şeklinde tanım ve ifadeler bulunmaktadır.

Bunların dışında genel anlamda dindar algısına yönelik iki negatif algı yüklü kodlamanın ilkinde; “*Anne-Babanıza Açılmadan Önce Üstünde Düşünmeniz Gereken Bazı Sorular*” başlıklı yazıda ailelerle ilgili olarak “*Eğer toplumsal konuları iyi/kötü veya kutsal/günahkar gibi terimlerle yargılamaya eğilim gösteriyorlarsa, cinselliğiniz konusunda daha ciddi sorunlarla karşılaşmayı bekleyebilirsiniz.*” ifadesi; ikincisinde ise eşcinselliği patoloji olarak kabul eden ruh sağlığı profesyonellerinin

“politik ve dinsel homofobinin sözcülüğünü” yapmakta oldukları iddiası (Düzyürek, 2000, s. 21) yer almaktadır.

3.2.2.2. Pozitif Algı

Pozitif algı yüklü dindar algısı çerçevesinde ise 5 metinden 6 kodlama bulunmaktadır. Bu metinlerden üçünde Müslüman, ikisinde ise Hristiyan karakterler yer almaktadır.

Müslüman karakterlerin yer aldığı pozitif algı yüklü kodlamaların ilki “*Kimlik Sorgulaması*” başlıklı yazıyı kaleme alan yazarın kendisinden söz ettiği satırlarda yer almıştır:

“Yemek yiyen, su içen, arada bir sevişen, bol bol okuyan, yazan, notlar alan, kafasında ileriye dönük amaçları olan ve de Postmodernizm ile ilgilenen bir gey, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım. Elhamdülillah Müslümanım. Namazımı kılmaya çalışan, orucumu tutmaya çalışan, duamı da eden bir insanım.” (Dara, 2002, s. 45).

Yazının ilerleyen bölümlerinde ise bu özelliklere sahip olan çokça LGBT bireyin varlığına “*bu ülkede ve de dünyanın hemen her yerinde namaz kılan, oruç tutan, zekat veren, Kur’an okuyan Müslüman eşcinseller olarak yaşıyoruz.*” cümlesiyle işaret etmiştir (Dara, 2002, s. 46).

İkinci Müslüman karakter *Sıla* takma isimli dindar bir travestidir. “*Cezaevinden Mektuplar*” başlıklı yazıda yazar bir yandan Sıla’nın dindar yönüne değinmekte iken diğer yandan eşcinsellik söz konusu olduğunda “*asıp kesen*” mahkumların, cezaevine düşen bir travesti karşısında çok farklı tavır takınmalarına olan tepkisini dile getirmektedir:

“Ben Burdur Cezaevi’ndeyken cezaevinin müşahede bölümünde tek kişilik odalarda kalıyordum, buralara cezaevinde olay çıkartanları kısa bir süre için disiplin gereğince koyarlar. Bu odalarda 10 kişi, tek olarak yan yana odalarda kalıyorduk, birbirimizi göremez yalnızca birbirimizle konuşabilirdik. Eşcinsellerle ilgili bir sohbet oldu ve herkes ben görsem onları asarım, keserim, onlar öyledir, böyledir diye şeyler söylüyordu. Bir gün sonra Antalya Cezaevi’nden Sıla takma isimli (A.H.) 23 yaşında bir travesti kardeş geldi. Onu da boş bir odaya verdiler. Bir saat sonra bir travestinin geldiği duyulunca şaşılacak konuşmaları duydum. Onu asacağım keseceğim diyenler, Sıla’ya şöyle sesleniyorlardı: Sıla canım bir ihtiyacın var mı? Sılacım sigara, çikolata gönderdim, şunu-bunu gönderdim diyerek onu görebilmek ve onunla konuşabilmek için can atıyorlardı. Sıla kibar, mütevazı biriydi, okumuş bir insandı. Akşam olunca Sıla Kur’an okumaya başlar, namaz kılar, orucunu tutardı. Sıla saygılıydı ve herkesçe sevilirdi. Şimdi soruyorum bir gün önce atıp tutanlara

bir günde ne oldu da bu kadar değişmişlerdi? Hayır değişen bir şey yoktu, sadece içlerinde sakladıkları kişilikleri ortaya çıkmıştı ve taktıkları maskeler düşmüştü.” (Mustafa, 2004, s. 29).

Üçüncü Müslüman karakter ise Hollanda’da bir televizyon programına katılan Milli Görüş Hollanda temsilcisidir. Programda, kendilerinin de eşcinsellere olumlu baktıklarını ve onları dışlamadıklarını ifade etmiştir. Her ne kadar pozitif algı yüklü bir haber içeriği olsa da, bu bilgiyi yazısına taşıyan yazar mezkur ifadeyi, “*Milli Görüşlüler olarak Hollanda toplumuna uyumlu oldukları hususunda kamuoyunu ikna etme çabası*” olarak yorumlamıştır (Baba, 2002, s. 55). Metin bu yönüyle negatif algı yüklü olarak da değerlendirilebilir.

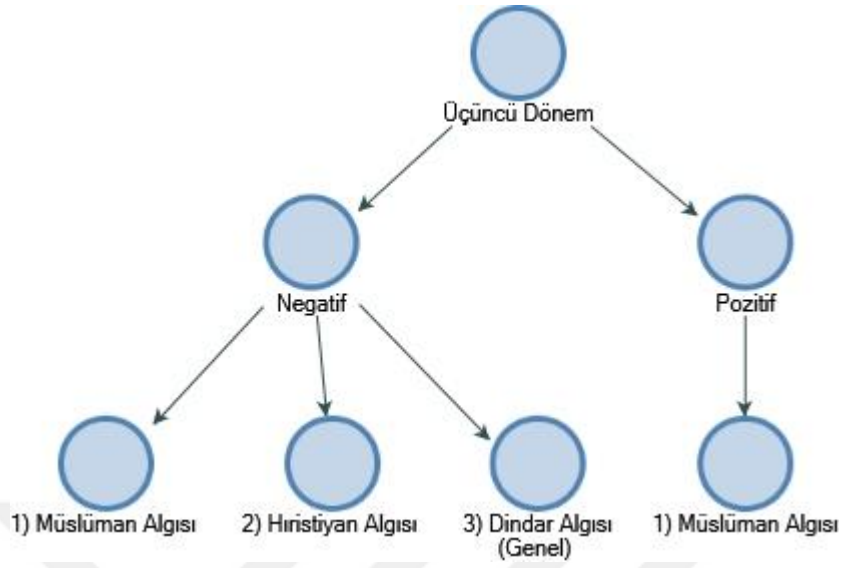
Hristiyan karakterlerden ilkinde gelince; “*Yabancı Deneyimler*” üst başlıklı yazı dizisinde yer alan metinde gey ve lezbiyenlere evlenme hakkının verilmesiyle Hollanda’da LGBT bireylerin özgürlükler açısından doruk noktasına ulaştıkları ifade edilmektedir. Bu bağlamda toplumun büyük bir kesiminin bu gelişmeyi desteklediği ve hatta ilk dönemlerde karşı duruş sergileyen Hristiyan Demokrat Parti’nin bile artık olumlu baktığı ve de bünyesinde bir gey milletvekili bulundurduğu belirtilmektedir (Hekma, 2006, s. 37).

Aşağıda yer alan haberde ise her ne kadar kilise açısından negatif yüklü bir algı olsa da Hristiyan bir rahibin eşcinsel yaşamını konu edinen “*Ben, Gey Rahip*” isimli kitaptaki rahip karakteri LGBT hareketi açısından pozitif bir algı içermektedir:

“İtalya’da gazeteci Marco Politi’nin, “*Io, Prete Gay*” (Ben, Gey Rahip) adlı kitabında 30’lu yaşlarındayken eşcinsel olduğunu keşfeden, ilk ilişkisini ise bir meslektaşıyla’ yaşayan bir rahibin gerçek öyküsünü anlatması Vatikan’ı ayağa kaldırdı. İlk kez “*Katolik Kilisesi’nde Eşcinsellik: Bir Gey Rahibin İtirafları*” adıyla 2000 yılında yayınlanan kitabın yeni baskısı ilk hafta 15 bin sattı.” (Kaos GL, 2006e, s. 9).

3.2.2.3. Üçüncü Dönem

LGBT’ye Karşı Dindar Algısı bağlamında üçüncü dönemi kapsayan okumalar sonucunda 33 metinde 40 kodlama yapılmıştır. 40 kodlamanın 35 tanesi negatif, 5 tanesi ise pozitif algı yüklüdür.

Şekil 16: Din-LGBT İlişkisi Bağlamında Dindar Algısı-Üçüncü Dönem Temaları

3.2.2.3.1. Negatif Algı

Negatif algı kategorisinde yer alan temalar arasında ise 25 kodlama ile Müslüman Algısı teması ön plana çıkmaktadır. Hristiyan Algısı temasında ise 3 kodlama bulunmaktadır. Bunların dışında genel anlamda dindar algısına yönelik 7 kodlamaya da yer verilecektir.

3.2.2.3.1.1. Müslüman Algısı Teması

Müslüman Algısı teması çerçevesinde Müslümanlarla ilgili olarak; homofobik (Güner, 2018, s. 36); “geri değerlerin kalıplarıyla” bakan (Zavar & Soner, 2010, s. 32); dinci, psikopat ve travestilere zorla namaz kıldırıp dua ettiren (Demir, 2011, s. 38); -bir şii imam ile ilgili olarak- bir trans cenazenin “*transseksüel olduğu için erkek usullerine göre*” yıkanması gerektiğini söyleyen (Kara, 2013, s. 21); kadınları aşağı gören ve İslami faşizme teşne olan (Güner, 2010, s. 3); LGBT bireylere baskı kuran (Tar, 2018b, s. 10); LGBT bireylerle ilgili olarak esnafa “*Lut Kavminin ... geliyor çocuklarımıza sahip çıkalım*”⁴¹ yazılı bildiri dağıtan (Demirbilek, 2017, s. 33) ve

⁴¹ Çayan Azadi ile yapılan ve “*Tuvalet Kapılarına Yaza Yaza Birbirimizi Bulduk*” başlığıyla yayınlanan söyleşi metnindeki ifade: “*Lut Kavminin bilmem neleri geliyor çocuklarımıza sahip çıkalım*” şeklindedir.

dindarlığı, muhafazakarlığı ve heteroseksüelliği dayatan (Z. Yılmaz, 2015, s. 46) şeklinde karakter ve tanımlamalara yer verilmektedir.

Ayrıca “*Gürsel Tekin ile Söyleşi*” başlıklı yazıda 51 adet Müslüman ülke olduğu ve hiçbirinde eşcinsellerin kendini ifade etmelerine imkan tanınmadığı (Kaos GL, 2010c, s. 33); Şafak Pavey ile yapılan söyleşide, başörtülülerin kendi mücadelelerinden başka herhangi bir mücadeleyi desteklemedikleri (Altay, 2011, s. 12) ve “*LGBT Hareketinin Üniversite Mücadelesi*” başlıklı yazıda ise bir zamanlar şikayetçi oldukları Yök’ten şimdi memnun oldukları (Şahin, 2010, s. 32); “*Transfobi Ülker Sokak’la Görünür Oldu!*” başlıklı yazıda “*dinci*” bir belediye olan Refah Partisi’nin esnaflar üzerinden translara şiddet uyguladığı (Demir, 2011, s. 39); Agos Gazetesi yazarlarından Mildanoğlu ile yapılan “*Zakarya Mildanoğlu: Küfürler Farklı, Nefret Aynı*” başlıklı röportajda LGBT bireylerin “*Lut Kavmi*” üzerinden hedef gösterildiği ve bu bağlamda bir nefret halinin söz konusu olduğu (Tar, 2015, s. 15); “*Özgürlüğün Kapıları Birbirine Açılıyor*” başlıklı yazıda eşcinselliğin *tedavi edilmesi gereken bir hastalık* olarak görüldüğü (Kaos GL, 2013b, s. 8); “*Çocuk LGBTİ Olmak*” başlıklı yazıda okullarda verilen din dersleriyle çocuklara farklı bedenlerin farklı dünyalarda yerleri olmadığı öğretildiği ve bu bağlamda yine “*Lut Kavmi*” konusu dile getirildiği (Azadi, 2017, s. 26; Kaos GL, 2016b, s. 18); özel bir kurumda İngilizce öğretmenliği yapan bir eşcinselle yapılan söyleşide çocukların, “*din derslerinde Lût kavminin helâkı ya da çekirdek aile tasvirleri*” ile “*heteronormativiteye adapte edilmek*” istendiği (Kur, 2017, s. 40); bir diğer öğretmenle yapılan söyleşide İmam Hatipli öğrencilerin homoseksüelliğin ne olduğunu bile bilmedikleri (Arslan, 2017, s. 44); “*Politik Bir Yabancılaşma Biçimi Olarak Homofobi ve Sol*” başlıklı yazıda LGBT bireylerin aileleri tarafından zorla dinsel terapiye götürüldüğü (Zavar & Soner, 2010, s. 30); akademisyen Kürşad Kahramanoğlu ile yapılan söyleşide *mazlumlar* arasında ayrımcılık yapıldığı ve bu bağlamda eşcinselleri “*bu başka, bu hastalık, bu günah*” diyerek ötekileştirmenin “*zalimliğin dik alası*” olduğu (Kaos GL, 2010b, s. 10); bu bağlamda kendisi ile söyleşi yapılan Gürsel Tekin’in, “*eşcinsellik bir hastalıktır*” diyen Bakan Kavaf’ı “*kafası çürümüş*” diye nitelediği (Kaos GL, 2010c, s. 55); Türkiye’ye sığınan İranlı Muhammed ve Behram’nın konu edindiği “*Sınırları Aşan Baskı ve Homofobi*” başlıklı yazıda, bir eşcinsel olarak *muhafazakar tutumlu* şehirlerde

fazla kalamayıp Ankara'ya dönmeyi tercih ettiği (Akis, 2012, s. 32); “*Memorandum 2013*” raporunda Türkiye’de hükümet sözcülerinin ve muhafazakar medyanın LGBT bireylere yönelik nefret söylemi ürettiği (Kaos GL, 2013c, s. 27); benzer şekilde, LGBTİ News Turkey ekibinden üç gönüllü ile yapılan söyleşide “*İslami yönelimi olan Yeni Akit ve Milat*” gazetelerinin “*son derece sakıncalı*” bir nefret dili kullandıkları (Özdemir, 2017, s. 33); *Trans Onur ve LGBTİ+ Onur Haftası* yapılanmalarının, “*Alperenler, Büyük Birlik Partisi ve Müslüman Anadolu Gençlik gibi gruplar tarafından*” tehdit edildiği (Alpar, 2018, s. 41) ve son olarak “*Yeni Hiyerarşik Vatandaşlık Rejiminin Dışlanan Kesimlere Dayattığı Yeni Zorluklar ve LGBTİ Hareketi*” başlıklı yazıda ise “*tek tip, Türk-İslam sentezi, ümmetçi-milliyetçi, son derece kadın ve LGBTİ düşmanı bir makbul vatandaş*” tipinin yaygınlaştırılmaya çalışıldığı (Candaş, 2016, s. 19) belirtilmektedir. Candaş, bu duruma rağmen LGBT hareketi için Türkiye’nin “son umut” olma durumuna yönelik şu ifadelere yer vermektedir:

“Bu noktada, Türkiye dışındaki olgusal durumdan da bahsetmek gerekli. Türkiye yakın zamana dek çoğulcu, herkesi kapsayıcı, tam demokratik, LGBTİ hakları dahil insan haklarını tanıyan bir demokratikleşmeyi gerçekleştirme yolunda ümit vadeden ve çoğunluğu Müslüman olan ülkelere model teşkil etmesi umulan bir ülkeydi. Bunu Türkiye yapamazsa -belki Tunus hariç- kültürel açıdan Müslüman coğrafyadaki hiç kimse yapamayacak. Radikalleşmiş İslami terörün hüküm sürdüğü ve terörün globalleştiği dünyamızda “Türkiye’nin başarması” halen herkesin istediği ve zaman geçtikçe daha da istemesi gereken bir sonuç.” (Candaş, 2016, ss. 19–20).

3.2.2.3.1.2. Hristiyan Algısı Teması

Hristiyan Algısı teması ile ilgili olarak sadece 3 kodlama yer almaktadır. Bu kodlamalarda Hristiyanlarla ilgili olarak; Onur Yürüyüşü’ne saldıran Papazlar (Kaos GL, 2013e, s. 6); eşcinsellerin hastalıklı olduğunu ifade ederek *açıkça saldırıda bulunan* muhafazakarlar (Öztop, 2011a, s. 19) ve *toplumsal cinsiyet karşıtı savları* ileri süren Hristiyan Demokratlar (Giritli-Nygren & Landén, 2018, s. 37) şeklinde ifadelere rastlanmıştır.

3.2.2.3.1.3. Dindar Algısı Teması (Genel)

Genel Dindar Algısı Temasında dindarlarla ilgili olarak; LGBT bireylere saldıran ve LGBT bireyleri baskılayan (Kaos GL, 2013c, ss. 26, 27) ve de Feminizm

ve LGBT hareketine zorbalıkla yaklaşan kimseler olduklarına dönük ifadeler (Öztop, 2013, s. 10) yer almaktadır.

Ayrıca, “Özgürlüğün Kapıları Birbirine Açılıyor” başlıklı yazıda “Batı gay yanlısı, Doğu dindar ve homofobik” görüşünün gittikçe yaygınlaştığı (Kaos GL, 2013b, s. 8); “Çocuk ve Ergenlerde Trans Geçiş Süreci ve Aile” başlıklı yazıda eşcinsel çocuklar ve aileler için muhafazakar ve dini bağlılığı yüksek olan ortamların risk oluşturduğu; “Bıktık Artık Bu Mr. & Mrs. Brown’lardan” başlıklı söyleşi yazısında -LGBT hareketi bağlamında- “din insanları ve dini misyonlar üstlenmiş bireylerin sahip oldukları güce” karşı tehdit telakki ettikleri her şeyi ötekileştirdikleri (Kur, 2017, s. 40) ifade edilmektedir.

Son olarak; Etiyopya’da “batıdan ithal eşcinsellik salgınına çözüm bulmak” üzere düzenlenen bir konferansta, dini grupların yanı sıra sivil toplum kuruluşları ve yerel hükümet yetkililerinin bir araya geldiği ve hükümete “eşcinselliğin kökünü kurutma çağrısı” yaptıkları (Kaos GL, 2012, s. 4) belirtilmektedir.

3.2.2.3.2. Pozitif Algı

Pozitif algı yüklü dindar algısı çerçevesinde ise 5 metinden 5 kodlama bulunmaktadır. Tüm bu olumlu karakterler Müslüman Algısı teması kapsamındadır.

3.2.2.3.2.1. Müslüman Algısı Teması

Bu temada İki kodlamanın yer aldığı tek algı “Anti-kapitalist Müslümanlar” grubu ile ilgilidir. Her iki metinde de bu grubun Gezi olaylarında diğer gruplarla olan dayanışması olumlu anlamda vurgulanmaktadır. İlk kodlama; farklı illerden Gezi’ye yönelik yorumların paylaşıldığı “Direniş Ayol!” başlıklı yazıda yer almaktadır. Günseli Dum, Anti-kapitalist Müslümanlar grubuna yazısında şu şekilde yer vermektedir:

“Direnişte, Atatürkçüler, ülkücüler, eşcinseller, Kürtler, Ermeniler, devrimciler, antikapitalist Müslümanlar memnuniyetsizliklerini bir ağızdan dile getirdiler.” (Dum vd., 2012, s. 38).

İkinci kodlama ise Şevval Kılıç ile gerçekleştirilen söyleşide yer almaktadır. Kılıç, Gezi atmosferinden söz ederken Anti-kapitalist Müslümanlar grubu ile ilgili olarak şu anıyı paylaşmaktadır:

“Çünkü orada bir gerçeği devlet artık gördü. Esasında toplumun çok önemli bir kısmının LGBTİ’lerle ilgili bir sorunu olmadığını gördü. Şimdi bunu taşıyor sapıklık üzerinden, Lut kavmi üzerinden... Gezi’de Antikapitalist Müslümanlar cuma namazı kılacaklardı. Yağmur yağıyordu. İbneler tuttu onlara şemsiye namaz kırlarken ıslanmasınlar diye. Yani insanın tüylerini diken diken eden sahnelerdi bunlar yani. Demek ki çok da bir problemimiz yokmuş o kadar toplumun bilmem nesiyle. Bu iktidarın rahatsızlığı, toplumun rahatsızlığı değil. Onur haftasındaki bir etkinlikten çaldım bu lafı. Çok da doğru bir laf hakikaten. Toplumun LGBTİ ile ilgili bir sorunu yok, iktidarın LGBTİ ile ilgili bir sorunu var.” (Kaos GL, 2016b, s. 18).

Diğer bir metinde, olumlu Müslüman karakter olarak, çocuğunun eşcinselliğini kabul eden bir anneye yer verilmektedir. Söyleşi yazısında eşcinselliğini annesine açtığı anı anlatan Çelebi, annesiyle yaşadığı diyalogu ve sonrasında annesinin tutumu ile farklı dindar tutumlara değindiği ifadeleri, satırlara şu şekilde yansımıştır:

“Beni en çok şaşırtan annem oldu. Bir insan ne kadar çirkin açılabilirse o kadar çirkin açıldım. Telefonda söyledim. Annem tutuldu kaldı. İçimden beni evlatlıktan reddedeceğini, kalp krizi geçireceğini düşündüm. Ama en sonunda yeter deyip açtım telefonu. O klişe sözle girdim, “Anne senin aslında 24 yıldır bir oğlun var” dedim. Annem bir şey söyleyemedi, kapattı. 10 dakika sonra ağlayarak aradı. Kendi içimden, “Sıçtın sen oğlum” diyorum. Ve annem “Ben 24 yıl boyunca sana kızım dedim. Bundan sonra göğsümü gere gere oğlum derim” dedi. Benim annem beş vakit namazında olan, elinden Kuran’ını eksik etmeyen bir insan. Bir yanda günah diye evladını iten bir zihniyet var, diğer yandan da “sen benim evladımın” diyen. İkisi de anne ikisi de Müslüman. Hadi sen buyur...” (Tar, 2016b, s. 23).

Çelebi’nin anlattıklarına benzer bir diğer örnek ise Yılmaz ile yapılan söyleşide yer almaktadır. Söyleşiyi gerçekleştiren Eicker’in “*Homofobiye karşı açılmayı öneriyorsun. Senin ailende durum nasıl?*” sorusuna Yılmaz, -aynı zamanda ebesi olan- anneannesinin tutumuna değinerek şu şekilde cevap vermektedir:

“Aileler de geyliği ve lezbiyenliği bizim gibi “öğreniyorlar”. Eşcinsellik, bizim için doğal bir itki; ailelerimiz içinse dışarıdan bir dayatma... Bu da, bence, çatışmanın kıvılcımı... Ben de ailelerimle çatıştım ama bu, büyük bir çatışma değildi. Adet yerini bulsun diyeydi... Eşimi severler, Paskalya Yortusu’nu ve Noel’i mümkün olduğunca beraber geçirmeye çalışıyoruz, çok şükür... Madem konu açıldı, son olarak yine ailemden bir örnek vereyim: Anneannem bir gün beni aradı. Bana eczaneye gitmemi ve “kaput” almamı tembihledi. “Oğlum” dedi, “Her defasında kullan. Kimsenin içine akıtma! Kimsenin de içine akıtmasına izin verme! Sakın utanma! Bunda utanılacak bir şey yok. Git, eczaneden al!” Ebem, yaşlı bir kadındır. Namazında niyazında bir nine... Başörtüyle onu öyle görenin, bir beyazın ön yargısız tek bir kelime etmesine imkân yok. Ama ben biliyorum ki, benim ebem eşcinsel cinselliğin ne olduğunu, korunmanın gereğini ve bunun nasıl yapılabileceğini biliyor ve gerektiğinde bunun üzerine konuşuyor.” (Eicker, 2012, s. 48).

“Öykü Ay: Her Trans Kendi Başına Bir Cumhuriyettir!” başlıklı söyleşide ise çeşitli yardım kampanyaları düzenleyen trans birey Öykü Ay, toplumun kendisine olan

yaklaşımının süreç içerisinde olumlu yöne nasıl evrildiğini şu cümlelerle anlatmaktadır:

“Mahalleme ilk taşındığım yıllarda mahkemelik olduğum insanların erzak ve tekstil ürünü getirdiğini gördüm. “Kızım böyle böyle bir şey yapıyormuşsun. Bunlar da bizim katkımız olsun” dediler. Sonuçta bir trans kadını. Allah’ın selamı bana çok görülürken bir şeyler yapmaya çalışıyordum. Süreç içinde kendimde olan eksikliklerin kapandığını, insanların mutlu olduğunu gördüğümde mutlu olduğumu gördüm. Bir trans kadını para, seks, fuhuş mutlu eder diye düşünürler ama hayır. Beni mutlu eden karşımdaki arkadaşlarımın mutluluğuydu.” (Tar, 2016a, s. 31).

3.3. Dini Temalı Metinler

Dini Temalı Metinler çerçevesinde 76 adet metin değerlendirmeye alınmıştır. Bu metinler dönemsel olarak değerlendirilecektir.

3.3.1. Birinci Dönem

İlk dönemde dini temalı metinlerle ilgili olarak 15 metin karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan 8 tanesi İslamiyet’le, 5 tanesi ise Hristiyanlıkla ilgilidir. Ayrıca “*Kutsal Kitaplarda Eşcinsellik*” başlığı altında iki metne yer verilmiştir.

3.3.1.1.1. İslamiyet

İslamiyet’le ilgili ilk olarak Serinay’ın 6. sayıda yer alan “*Verem, Diyanet, Aids, Lut*” başlıklı yazısı göze çarpmaktadır. O dönemde Aids vakalarında bir artış yaşanmış ve tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de gündem haline gelmiştir. Yazar bu mevzuyu ele aldığı yazısının bir bölümünde, konuyu hutbeye taşıyan Diyanet’in tutumundan bahsetmektedir. Yazara göre Diyanet’in derdi “*üzüm yemek değil, bağcıyı dövmektir*”. Bu bağlamda hutbede Lut kavminden ibret alınması gerektiğini ve de meşru olmayan cinsel ilişkilerden uzak durulması gerektiğini ifade eden sözleri yazar tarafından eleştirilmektedir (Serinay, 1995, s. 5).

Derginin 18. sayısında bir okur mektubu olarak yayınlanan “*Yalnızca Kaoslaştırıyor*” başlıklı yazı bir Uzman-Öğretim Görevlisi olan Dr. Fazıl Hakarar’a aittir. “*Tıpsal Bakış*”, “*Siyasette Eşcinsellerin Konumu*” alt başlıklarıyla kaleme aldığı yazısının sonuç kısmında son söz olarak şu cümlelere yer vermektedir:

“Gay”lik bir psikiyatrik tablo değil “Genetik Status”tur. Ahlaki yüceliş, dialektik işleyiş gereği, “Gay”likle çatışmakta ve onu tasfiye etme gereği duymaktadır.

Bunun nedeni İslam'ın "livata"yı büyük bir günah olarak görmesi ve bunu sure ile kesinleştirmesidir. Sadome kasabası tarihe bu özelliğiyle geçmiştir. Dolayısıyla İslami siyaset "Gay"liği reddeder. Bu inatçı bir yaklaşım olarak ele alınabilir ancak tutarlıdır, ikiyüzlü değildir, dürüsttür, sahihtir ve nettir." (Hakarar, 1996, ss. 21, 22).

Dergide yer alan kimi metinler Kaos GL'nin din ve dindar algısına yönelik önemli ipuçları sunmaktadır. Hakarar'ın yazısına yönelik aşağıda paylaşılan yazılar bu niteliği haizdir. Aslında Hakarar'ın ifadelerinin Kaos GL çizgisine taban tabana ters olduğu aşıkardır. Buna rağmen mektuba dergide yer verilmiştir ancak derginin giriş kısmında yer alan editöryal yazıda şu şerh düşülmüştür:

"Bu sayımızda "ilginç" bir mektup okuyacaksınız. Bay Doktor'un mektubunu olduğu gibi yayınlıyoruz. Aydın ve müslüman kardeşimizin hakkımızdaki görüşlerini mutlaka okuyunuz. Asıl ilginç olan söz konusu görüşler, "müslüman" olsun ya da olmasın birçok aydın ve bilimci tarafından savunuluyor olmasıdır. Biz bu faşizan yaklaşımı ve bütün dinleri gayet iyi tanıyoruz. Onların "ahlaki yücelişi" olsa olsa zaten mücadelesini verdiğimiz özgürlükçü etiğimizi yaratma ve geliştirme sürecinde bize hız verir." (Kaos GL, 1996b, s. 2).

Hakarar'a yönelik eleştiri burada noktalanmaz. Alaz da bu yazıyı hedef alarak kaleme aldığı üç sayfalık yazıda şu cümlelere yer verir:

"Radikal islamcı⁴², evli ve burjuva olduğunu söyleyen, aydınlar aristokrasisi görüşüyle Platon'un hacıvatı bile olamayacak olan bu zat yazısına Freud'u anlatmaya fazla gerek olmadığına ilişkin sözlerle giriyor. Ama iki üç kelimeyle Freud'u mahkum etmekten geri durmuyor, (iyi ki Kuran'da bu konuya ilişkin bir ayet yok. Yoksa iki kelime bile sürmezdi.) Ardından da eşcinselliğin genetik temelli olduğunu anlatmaya çalışan kalabalığı sıralıyor. Bu tartışmaya hiç girmeyeceğim. Daha önce de belirttiğim gibi söyleyecek birçok şeyim olmasına rağmen henüz yeterli bir birikime sahip olduğumu düşünmüyorum. Gevelemek isteseydik Allah için, yiğidi öldürelim ama hakkını yemeyelim, sayın öğretim görevlimizin yanına bile yaklaşamazdık... Kendince eşcinselleri dünyadan soyutlama planları kuran ve alimallah bir gün iktidara gelse eşcinselleri kesmekle kalmayıp, ilk grev yapan işçileri, eylemci öğrencileri de kılıçtan geçirecek olan bu sakat görüşlerin sahibine bakarak kapitalizmin vahşetinin nasıl yedekte durduğu ve ilk sıkıştığında nasıl gündeme gireceği kolayca görülebilir... Sonuçta da gayliğin genetik olduğunu söyleyip yeni bir Hitler olmaya yönelir. Ahlağımızı bozan bu eşcinsellerin yok edilmesi gerekli değil mi? Kanıtımız da hazır zaten; Kur'an öyle demiş! Hem bilimsellikten dem vurup hem de temcit pilavı gibi önümüze Kur'an'ı sunmak... Tutarsız, iki yüzlü, adice, silik bir davranış." (Alaz, 1996, ss. 15-17).

Zileli'nin 31. sayıda yer alan "*Ne Laik Ne Teokratik Devlet Diktatörlüğü! Devletsiz Özgür Toplum*" başlıklı yazısı ise "*birbiriyle çatışan ve son tahlilde*

⁴² Hakarar yazının başında kendisi ile ilgili birkaç bilginin yanı sıra siyasi görüşünü şu cümle ile ifade etmektedir: "*Siyasi görüşü: (Halk arasındaki deyimiyile ve yanlış olarak) Radikal islamcı ve Köktendinci.*" (Hakarar, 1996, s. 21).

uzlaşmaları imkansız olan” İslam’ın da, laik devletin de otoriter olduğu ve aralarında sadece iktidar olma kavgası cereyan ettiği dile getirilmektedir. Özgürlük ise ancak “*devletsiz bir toplum*”da mümkün olabilir (Zileli, 1997, s. 4).

“*Güzel Adama Son Mektup*” (Ferhat, 1998, s. 14) başlıklı yazıda kontekstten bağımsız olmakla birlikte Lut kavmi kıssasından bahseden ayetlere yer verilmiştir.

Ayrıca Radyo Arkadaş’ta yayınlanan bir bölümün yazıya dökülmüş haline “*Radyo Kaos*” başlığı altında yer verilmektedir. Eşcinsellik bağlamında Tevrat’tan dört, İncil’den yedi ayete yer verildikten sonra ilgili ayetlerde cinselliğinin sınırlarına ve amaçlarına değinildiği, spermin israfına ve üreme dışı cinselliğe olan lanetlemelerin sadece eşcinsellikle ilgili değil tüm cinsel ilişkilerle ilgili olduğuna değinilmektedir. Bu bağlamda kutsal kitapların sadece eşcinselliğe yönelik olumsuz tavrına değil, genel anlamda cinselliğe yönelik bu tutumuna da eğilmek gerektiği belirtilmektedir. Ardından Kur’an’dan bir kısım ayetlere Süleyman Ateş’in tefsiri eklenerek değinilmektedir. Son olarak program konuğunun aşağıdaki değerlendirmesi paylaşılmıştır:

“İncil ve Tevrat’ta olsun, Kuran’da olsun, hikâyenin anlatılmasının yanısıra ibret olması için Lut kavmine verilen cezanın bahsi pek çok kereler geçmektedir. Lut kavminin uğradığı sonucun birkaç surede tekrarlanması, Kuran’ın ilk muhatabı olan Araplar arasında da erkek eşcinselliğinin (livata) yaygın olduğunu kanıtlar. Süleyman Ateş de bu görüşü savunmaktadır. Üç büyük kutsal kitabın eşcinsellere ateş püskürtüyor olmasının, eşcinsellerin dine olan sevdalarının önünde engel oluşturmadığı da gözlenmektedir. Özellikle tarihsel eleştirici yaklaşım denilen yöntemle kutsal kitap çözümlemesi yapıldığında, pek çok yorumcu, eşcinselliğin günah olmadığını savunuyor. Bu yorumlama tekniği söylenenleri herhangi bir yöntemle günümüz koşullarına uydurmakla gerçekleşiyor. Buna örnek olarak Damien Martin’in Eski Ahit’in 19. Bap’ında sözü geçen Lut kavminin eşcinselliklerinden değil de misafirperver olmamalarından dolayı gazaba uğradıklarını ileri sürmesini verebiliriz. Heteroseksist toplumda meşruiyet isteğiyle yanıp tutuşan ve “Biz de sizin yaptıklarınızı yapabiliriz” söylemini dillerinden düşürmeyen eşcinsellerin, ne kendi kiliselerini oluşturmalarına ne de kutsal kitapları işlerine geldiği şekilde yorumlamalarına şaşırılmamak gerekiyor bu durumda.” (Kaos GL, 1996e, s. 6).

Kutsal kitaplardaki ilgili ayetlere yer verdikten sonra tarihselci bir perspektiften yorumlama yapıldığında -tüm ilgili ayetlere rağmen- eşcinselliğin günah olmadığı sonucuna varılan bu radyo programı dökümünün başında ise -yazıda paylaşılan ayetlere ve ayetleri gönderen Tanrı’ya hangi perspektiften bakıldığı noktasında ipuçları veren- Aziz Nesin’in şu cümlelerine yer verilmektedir:

“Şimdi, merkezi yönetim, en üstte bulunan veya onu temsil edenlerin egemen olduğu bir sistemdir. Merkezi yönetim olduğu zaman evde baba egemendir, koca egemendir; okulda öğretmen egemendir; kışlada çavuş, yüzbaşı, subay egemendir; hep böyle egemen egemen gider, başbakan egemendir, padişah zamanında padişah egemendir ve en büyük egemen de tanrıdır. Bunlardan kurtulmayınca halkın kendisi egemen olmayınca, özgür olmayınca, iç dinamiğinin yürümesi mümkün değildir; çünkü düşünceye aykırıdır bu sistem. (Aziz Nesin)” (Kaos GL, 1996e, s. 3).

Hünler’in 38. sayıda yer alan “*Politik Olarak Gay Lezbiyen Kimliği*” başlıklı yazısında ise “*İkili Azınlıklar ve Müslüman Doğu*” başlıklı bir bölüm bulunmaktadır. Burada yazar Boswell’in “*Christianity Social Tolerance and Homoseksüality*” başlıklı eserinden hareketle İslamiyet’in eşcinselliğe olumlu yaklaştığını ancak burada -gey ve lezbiyen ayrımı yapılarak- eşcinsel pratik açısından erkeğe “*içe girmenin hak, üstte olmanın görev*” olduğu bir pozisyon verildiği belirtilmektedir. Buna göre özellikle evli olan “*aktif (verici)*” erkekler açısından hiçbir sorunun söz konusu olmadığına, yaşları 7-15 arasında olan “*pasif (alıcı)*” oğlanların ise bu cinselliği haz için değil, hediye, para vesair bir çıkarı için gerçekleştirdiğine ve nihayetinde yetişkin olup evlendikten sonra bu yaşananların unutulduğuna değinilmektedir (Hünler, 1997, ss. 5, 7).

Coşkun’un “*Din ve Eşcinsellik*” başlığı ile kaleme aldığı diğer bir yazıda ise Türkiye gibi “*her mahallesinde, her gün beş vakit ezan seslerinin yükseldiği*” bir ülkede Müslüman eşcinsel bir bireyin huzurlu bir yaşam sürebilmesi için kendi dini ve tanrısıyla da barışık olması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak yazara göre bu ülkede çocuklara din ilk olarak “*cennet ve cehennem*” üzerinden anlatılmaktadır. Ve böyle bir eğitimden geçtikten sonra eşcinselliğini keşfeden gence “*Sen eşcinselsin, o halde sen lanetlisin, cehennemlikisin, senin bu dinde yerin yok!*” denmektedir. Bu zihniyete sahip kimseleri yazar aşağıdaki cümlelerle tasvir etmektedir:

“Nedir bu kin, nedir bu nefret ve de nedir bu kara zihniyet? Bence tanrı sevgisiyle şiddeti bağdaştırabilenler, Anadolu’daki bir üniversitede oruç tutmayan gencecik, masum bir öğrenciyi bıçaklayabilenler, Fadimelerin ırzına geçenler, ve İstanbul Cihangir’de “*vurun ibne’ye, kafirlere*” diyerek eşcinselleri dövenler, aynı zihniyetten olan insanlardır. Bunlar bulundukları ortamda kişisel, politik çıkarları için, iktidar ve güç sahibi olabilmek uğruna cinsiyet ayrımcılığı, etnik ayrımcılığı ve nihayet en kutsal değerler olan Tanrıyı ve dini istismar edebilecek kadar gözü dönmüş canavarlardan başkası değildirler... Oysa biz, iki şeye çok inanıyoruz. Birincisi dürüst olmak, ikincisi ise insanı sevmek. Eğer bu iki inancımızdan dolayı mükafatımız cehennem ise, ona da razı oluruz ama sayın heteroseksüeller, lütfen tanrı ile aramıza girmeyin. Çünkü o yücenin insanları yargılamada, sizin gibi cücelere ihtiyacı yoktur.” (Coşkun, 1998a, ss. 24, 25).

Aşağıda Selçuk tarafından çevirisi yapılan iki alıntı metne yer verilecektir. Metinlerin ortak noktası Kur'an'daki ayetlerin farklı yorumlamalarıyla İslam ile eşcinselliğin bağdaştırılabileceği iddiasını taşıyor olmalarıdır. Her iki metin de Müslüman olmayan araştırmacılar tarafından büyük ölçüde oryantalist kaynaklardan beslenerek hazırlanmıştır.

Bu bağlamda “*Muhammed ve Erkek Eşcinselliği*” başlıklı yazısında Wafer, Kur'an ve Hadislere dayanan İslam şeriatının genel anlamda eşcinsel ilişkiyi bir suç olarak gördüğünü aktarmaktadır. Ancak yeni bir şeriat anlayışını “*Peygamber Muhammed'in Mekke'de ilan ettiği özgürlük ve adaletin etik ilkelerine vurgu yapan bir tür 'teolojik bağdaştırma' formu bularak*” ortaya koymanın mümkün olduğuna değinmektedir. Bunu ise Ben Hanum'un Lut kıssasına dönük ayetlerine getirdiği yeni yorumlamalar üzerinden temellendirmeye çalışmaktadır. Ve yine yazıda İslam'ın eşcinselliğe yönelik söylemlerinin “*derin çelişkilerle*” dolu olduğu ve bu yüzden Müslümanların bu konuda suskun kalmayı tercih ettikleri dile getirilmektedir (1999, s. 17). Tam bu noktada Wafer bir çözüm stratejisi olarak önemli bir öneride bulunmaktadır:

“Bu suskunluğun Batı'dan gelen eleştirilerle kırılması pek mümkün değildir. Gay ve lezbiyen Müslümanlar ve onların heteroseksüel müttefikleri için tek değişim ümidi İslam kültürleri içerisinde yerel bir tartışma başlatmaktır.” (Wafer, 1999, s. 19).

Dergide yayınlanan “*Eski Arap Toplumunda Eşcinsellik ve İslam*” başlıklı diğer metin ise “Homosexuality: A History” isimli eserden alıntılanmıştır. Colin Spencer tarafından kaleme alınan yazıda eski Arap toplumunun “*erkek merkezli, çok eşli ve kadınların aşağılandığı*” bir toplum olduğu ve İslamiyet'in kabulünden sonra bu anlayışın özünde bir değişiklik olmadığı iddia edilmektedir. İslam'a göre evliliğin Tanrı'nın en önemli emri olduğu ifade edilen yazıda Müslüman erkeklerin 12-13 yaşındaki kız çocukları ile evlendikleri, kadınları kendileri için risk taşıyan “*erotik varlıklar*” olarak gördükleri ve de eve erkek misafir geldiğinde “*tüm kadınların köşeye çekilip bir perdenin ardında durmak zorunda*” oldukları ifade edilmektedir. Oryantalist bir bakış açısıyla ve de teknik anlamda oldukça yetersiz verilerle kaleme alınan bu yazı en nihayetinde eşcinselliğin İslam'ın temel kaynaklarında yasaklanmadığını varsaymaktadır (Spencer, 1998a, ss. 10–12). Bu yazının hemen

altında ise ILGA 2/98'den bir haber çevirisi yer almaktadır. “*Müslüman Köktendinciler Gay Aktivisti Ölümle Tehdit Etti*” başlıklı bu haberde, Londra’da düzenlenen “*Islamophobia*” başlıklı konferansta “*müslümanların gay insanlara yönelik olumsuz davranışlarının önüne nasıl geçileceği*” sorusunu yönelten “*Pakistan kökenli eski bir Müslüman olan Muhammad Khan*”ın yaklaşık 100 kadar Müslüman tarafından kuşatıldığı ve bu toplanan kalabalığın “*bağırarak küfürler saçtığı*” ve onu “*ölümle tehdit ettikleri*” bilgisine yer verilmektedir (ILGA Bulletin 98/2, 1998, s. 12).

54. sayıda yer alan diğer bir haber metninde ise Müslüman eşcinsellerin ilk kez uluslararası bir buluşma ile bir araya geldikleri bildirilmektedir. Eşcinsellikle ilgili ayetlerin farklı yorumlarının incelendiği bu buluşma ile ilgili olarak El-Fatiha Grubu kurucusu Faysal Alam şu açıklamaları dile getirmiştir:

“İslam toplumlarında GLBT insanlara karşı önyargılar ve ayrımcılık kültür kaynaklı olup, bir din olarak İslam bunun nedeni değildir. Bizler, GLBT insanlar ve inanan müslümanlar olarak kimliğimizi geliştirmek istiyoruz. İslam’ın soylu ve en önemli ilkeleri saygı, insanlık onuru, hoşgörü, anlayış ve adalet konu eşcinsellik ve cinsiyet eşitliği olduğunda göz ardı ediliyor. İnşallah bunların hepsini değiştireceğiz... Sonuç olarak bir insan hem dinin gereklerini yerine getiren bir müslüman, hem gay-lezbiyen-biseksüel ya da transgender bir insan olabilir.” (Kaos GL, 1999a, s. 16).

Benzer bir habere “*Eşcinselliğe İslam’da yer var*” başlığıyla 59. sayıda da rastlanmıştır. Radikal Gazetesi’nden alıntılanan yazıda dünyada ilk defa İslami organizasyon çerçevesinde “alternatif kimlik arayışları” kapsamında bir toplantı gerçekleştiği ifade edilmektedir. New York’ta düzenlenen toplantıya, internet üzerinden organize olan 60 civarı Müslüman lezbiyen ve gey katılım sağlamıştır. Haberde Gazala Anwar isimli araştırmacının toplantıda “*İslamiyet ve eşcinselliğin bağdaştırılabileceğini*” savunduğuna yer verilmiştir (Kaos GL, 1999f, s. 25).

İlk dönemde ve hatta üç dönemde de dini temalı tek yazı dizisi Zekeriya Gün imzalı “*Şark-İslam Klasiklerinde Eşcinsel Öyküler ve Eşcinsel Kültür*” başlıklı seridir. Aynı başlıkla birinci dönemde 52., 53., 54., 55. ve 56. sayılarda olmak üzere beş adet yazı yayınlanmıştır. Birincisinde giriş ve tanıtım yazısı yer almakta ve kullanılacak kaynaklara değinilmektedir (Gün, 1998, ss. 8–9). İkincisinde Şark-İslam klasiklerinde yer alan oğlan tasvirlerine ve eşcinsel sevgiye öyküler bağlamında yer verir. Sonuç bölümünde ise her öykünün sonunda sufi bir kıssadan hissenin yer aldığı bu metinlerde

eşcinsel aşkın yüceltildiği ve bu konuda herhangi bir çekingenliğin söz konusu olmadığı belirtilmektedir (Gün, 1999a, ss. 30–34). Üçüncü yazıda XVI. yüzyılda kaleme alınmış “*Mevâidü’n-Nefais fi Kavaidi’l-Mecalis*” isimli eserdeki eşcinsel temalara ve dönemin eşcinsel jargonuna yer vermektedir. Bu dönemde eşcinselliğin “*oğlancılık*”tan ibaret olduğuna, eşcinselliğin toplumda var olması nedeniyle kabullenildiğine ancak bir yandan da kötülendiğine değinen yazar, günümüze de yansıdığını iddia ettiği bu tutumu “*iki yüzlülük*” olarak değerlendirmektedir (Gün, 1999b, ss. 13–16). Dördüncü yazıda Baharistan isimli eserdeki “*Şeker Dudaklı Ay Yanaklı Oğlan*” isimli öykünün tahliline yer verilmektedir. Yazar öykünün eşcinsel aşka yaklaşımını vurgulamaktadır. Öyküde heteroseksüel aşk ile eşcinsel aşk arasında ayırım gözetilmediği, her ikisinin de tanrısal aşka ulaştırması hasebiyle onaylandığı, ancak aslolanın tanrısal aşk olduğu belirtilmektedir. Ayrıca yazar, *aşkın kutsandığı bir metin olarak* öyküyü sevimli bulduğunu ifade eder (Gün, 1999c, ss. 35–37). Beşinci yazıda ise Nâima tarihinden eşcinsel bir anekdota yer vermektedir. Yazının sonuç bölümünde yazar şu cümlelerle değerlendirmesini paylaşır:

“Günümüzde eşcinsellik konusunda son derece önyargılı olan dindar insanların, burada söz konusu edilen türden (teferruat kabilinden) “günah”ları (müzik dinlemek/çalı aletleriyle Tanrı’yı zikretmek, bıyık-sakal, ipek kumaş, altın yüzük gibi şeylerin haramlığı vs.) hâlâ tartıştıklarını ve Kadızadelilerden bu yana bir arpa boyu bile yol katedemediklerini görüyoruz. Günümüzdekilerin, Nâima’nın söz ettiği softalardan farkı, eşcinsellik konusuna, tamamen hoşgörüsüzce bakmalarıdır. Nâima’nın softası, hiç değilse eşcinselliği “cismanî zevk” veren, işlemeye değer bir günah kabul ediyor. Dolayısıyla da eşcinsel ilişkiye daha hoşgörülü yaklaşmış oluyor.” (Gün, 1999d, s. 29).

Yazarın, -değerlendirmelerinden de anlaşılacağı üzere- mevcut toplumda var olan eşcinsel karşıtı argümanlara dolaylı yoldan karşı argümanlar sunmayı hedeflediği söylenebilir. Aslında eşcinselliğin İslam toplumlarında var olduğu ve hatta kimilerince yüceltildiği, en azından “*işlemeye değer bir günah*” olarak kabul edildiğini vurgulamaktadır.

3.3.1.1.2. Hristiyanlık

Hristiyanlığın konu edildiği yazılarda ise; bir papazın eşcinsel bir çifti takdis etmesi üzerine yaşanan tartışmalar ve bu bağlamda kiliselerin tutucu-teolojik yapıları (Kaos GL, 1996e, s. 6); kiliselerin 19. yüzyıl başlarındaki eşcinsel karşıtı tutumlarının aynı yüzyılın sonlarına doğru yumuşadığını, ancak bu dönemde de doktorların

eşcinsellere yaklaşımının olumsuz olduğu (Mosse, 1996, ss. 23–29); Kızılhaç'ın Aids hastalarına düşmanlık beslediği ve homofobik olduğu (Zeynep & Kaos GL, 1997, s. 7); Hollanda'da Müslümanların Hristiyanlara göre eşcinsellere karşı daha hoşgörüsüz oldukları; İncil, Tevrat ve Kur'an'da eşcinselliğin yasaklandığı ancak “*Kur'an'daki yaptırımların diğer iki kitaba göre çok daha az sert olduğu*” (Schinjdel, 1997, s. 6); “*dinci sağın eşcinsellere karşı yeni haçlı seferi*” başlattığı (International Herald Tribune, 1998, s. 18); Exodus International isimli Hristiyan organizasyonunun eşcinsellerin cinsel yönelimlerini değiştirmeyi hedeflediği ve bu çerçevede bilim dünyası ile kilise arasında yaşanan gerilimler (Exodus International, 1998, ss. 5–11) söz konusu edilmektedir.

3.3.2. İkinci Dönem

İkinci dönemde dini temalı metinlerle ilgili olarak 23 metin karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan Vatikan ile ilgili bir haber metni hariç tüm metinler İslamiyet'le ilgilidir.

3.3.2.1.1.1. İslamiyet

İslamiyet ile ilgili yazılarda bir yazı dizisi olarak Şark-İslam Klasikleri serisi ön plana çıkmaktadır. Zekeriya Gün imzalı “*Şark-İslam Klasiklerinde Eşcinsel Kültür*” serisi birinci dönemde beş sayı ile başlamış ve ikinci dönemde sekiz sayı ile devam etmiştir. “*Aşk Tanrı'ya Ortak Koşmaktır*” alt başlığı ile yayınlanan ilk yazısında yazar, Feridüddin-i Attar'ın İlâhinâme adlı eserinde yer alan öyküyü tahlil etmektedir. Öykü aşk'ın kayıtsız-şartsız bağlılık istediğini, bir çeşit kulluk olduğunu ve bu yönüyle de Tanrı'ya ortak koşma anlamına geldiğini dile getirmektedir. Yazar öykü içerisinde eşcinsel aşkın hiç çekince olmaksızın anlatıldığını ifade eder (Gün, 2000a, ss. 27, 28).

Yine Gün'e ait olan “Şark-İslam Klasiklerinde Eşcinsel Kültür-VI: “Üzümcük” Diye Bir Şey” başlıklı yazıda ise yazar seks konuları ile ilgili kimi hadislerin gizlendiğini, halbuki hadislerde Peygamber'in bile torununun hadiste geçtiği ifade ile “üzümcüğünden” öptüğünü ve bunun bir şefkat öpücü olduğunu, yine başka rivayetlerde yetişkinlerin birbirlerinin vücudundaki (göbek gibi) farklı bölgelerinden öptüklerini ifade ettikten sonra tüm bu rivayetlerden çıkarılacak sonuçları şu şekilde sıralamaktadır:

“Çocukları, bütün organlarından, bu arada üzümcüklerinden (yani cinsel organlarından) da öpmek dince sakıncalı değildir. Bizzat Peygamber, torununun üzümcüğünden öpermiş çünkü.

-Çocukların dili ve dudakları sadece öpülmekle yetinilmeyip emilebilir de. İster öz çocuk olsun, isterse yabancıların çocukları olsun bunlar yapılabilir.

-Avret mahalli olmadıkça büyüklerin de bütün organlarından öpülebilir. Burada büyüklerin dudakları sanırsız avret mahalli sayılmıyor. Avret mahalli tabiri daha çok örtülmesi gereken organlar için kullanılmaktadır. Öyleyse büyüklerin de dudaklarından öperek sevgi göstermek dince sakıncalı olmayacaktır.

Görüldüğü üzere iki erkeğin veya iki kadının, birbirini dudaklarından öpmesi, aslında bir sevgi gösterisidir. İşin içine şehvet ne zaman karışır, onu saptamak ise yerine göre hem zor, hem de kolay olabilir. Ayrıca insanların birbirlerine sevgi göstermek amacıyla vücutlarının herhangi bir yerinden, bu arada “üzümcüğünden” yani cinsel organından öpmesi de sakıncalı olmamalıdır.” (Gün, 2000b, s. 19).

Ancak Gün serinin bu yazısı ile ilgili soruşturma geçirir. Soruşturmada Gün’ün, *sahih olmadığı açık rivayeti doğru bir zincire dayanmayan beyanlara yer vererek İslam dininin temel esaslarını çarpıttığı ve eşcinsel kültüre zemin hazırladığı* ifade edilmektedir. Bu bağlamda dergide “*Kurul Beni Değil Yazımın Kaynağını Eleştiriyor*” başlıklı bir savunma yazısı kaleme alır. Aşağıdaki ifadeler ilgili yazıdan bir kesittir:

“Daha önce benim yazımı okuyan herkes; aslında raportörlerin bu iddialarının ne kadar yersiz olduğunu görecektir. Fakat hayretler içindeyim; ben bu çarpıtma(!)’yı; “Sahih olmadığı açık rivayeti doğru bir zincire dayanmayan beyanlara yer vererek” yapmışım. Raportörlerin “beyan” dediği şey, benim yazımda alıntılanmış “hadis”lerdir. Demek istiyorlar ki, ‘Senin alıntılanmış bu hadisler sahih (doğru) değildir; güvenilir hadis kitaplarında yer almamaktadır.’ Bunu ben bilemem ve benim ilgi alanıma da girmez. Onu, yararlandığım kaynağı hazırlayan Doç. Dr. İ. Canan’a sormalıydılar. Bu Doçent’in sahasında birçok yapıt vermiş ve hadis alanında derinleşmiş bir bilim adamı olduğunu öğrenmiş bulunuyorum. Gerçi bunu ortaya koymak bana düşmez. Kurul, dipnotlarda belirttiğim kitabın yazarı olan Doçent’i kolayca bulabilir ve o hadisin yer aldığı hadis kaynaklarının ‘sahihlik’ derecesini öğrenebilirdi. Ben söz konusu hadis kaynaklarının Rapor’da iddia edildiği gibi “Sahih olmadığı açık” kaynaklar olduğunu hiç sanmıyorum.” (Gün, 2000e, s. 5).

Gün’e ait üçüncü yazıda ise bu sefer iki kadın arasında yaşanan ilişkiyi konu edinen Mehisti isimli öyküye yer verilmektedir. Öykü tahlili bölümünde lezbiyen ilişki yaşayan Mehisti ile ilgili olarak pişman olduğu belirtildikten sonra yazar şu yorumunu dile getirmektedir:

“Pişman olmuştur Mehisti ve utanmaktadır. Ama tekrar aynı Tanrı’dan ilişkiyi yaşamayacağına dair bir ipucu yoktur. Çünkü biliyoruz ki insanlar bir dine ne kadar inanırlarsa inansınlar, sonuçta o dinin ‘günah’ saydığı işleri yapıp

durmaktadırlar ve bu hep böyle sürüp gidecektir de. Tövbeler edilecek ve bozulacaktır peşinden... Yine tövbe, yine günahlar; bir sürgit yaşanacaktır... Yine de Attar'ın, öykü sonunda; “Tanrı, seni gece gündüz görüp duruyor ya; sen de muma dön; güzelce bir gül, yan yakıl.” demek için öyküsüne iki lezbiyen kadını konuk etmesi önemlidir. Öykü kahramanlarını yer yer heteroseksüel, yer yer de eşcinsel aşklardan seçmesini görebiliriz. Bugün olduğu gibi onun yaşadığı çağda da heteroseksüeller, geyler ve lezbiyenler toplumda birlikte aynı yaşıyorlar ve birbirlerini seviyorlardı. Dolayısıyla tasavvufî kıssalar hisselerle dolu olsa da bir öykü kitabında bu tür kahramanların görünmesi son derece insanîdir. Öykülerini ve romanlarını heteroseksüel aşklarla doldurup, gey ve lezbiyenlerden ‘arındıran’ günümüz ‘edip’lerine örnek olarak sunuyoruz Attar’ı... Haksız mıyız?” (Gün, 2000c, ss. 25, 26).

Dördüncü yazısında yazar İbn-i Hazm’ın eşcinselliğe yaklaşımını ve de “*Güvercin Gerdanlığı*” isimli eseri konu edinmektedir. İbn-i Hazm’ın gayri meşru tüm ilişkilere karşı olduğu ancak duygusal planda kalması şartıyla tüm sevgi çeşitlerini onayladığı belirtilmektedir. Ardında yazar İbn-i Hazm’ın biseksüelliğe yakın bir çizgide durduğunu şu ifadeler ile açıklamaktadır:

“İbn-i Hazm’ın duygusal anlamda eşcinsel veya heteroseksüel sevgi/aşk arasında herhangi bir ayrım yapmadığını söylemek mümkündür. Yalnız o, eşcinsel eyleme kesinlikle karşıdır ve sınırlı ölçüde de olsa cezalandırılması gerektiğini düşünmektedir. Hem erkekler arası aşka, hem de heteroseksüel aşka birlikte yer vermesiyle İbn-i Hazm’ın biseksüelliğe yakın durduğunu söyleyebiliriz.” (Gün, 2000d, s. 29).

“*Şark-İslam Klasiklerinde Eşcinsel Kültür-IX: Nedim’in ‘Serv-i Revan’ı*” başlıklı yazı Gün’ün bu dönemki beşinci yazısıdır. Serinin bu sayısında “*Türk edebiyatının eşcinsellik denince ilk akla gelen adlarından biri olan Nedim*”’in “*Şarkı*” isimli bir şiirini incelemektedir. Liselerde okutulan edebiyat kitaplarında yer aldığı belirtilen bu şiir, yazarın iddiasına göre dördüncü kıta sansürlenerek yayınlanmaktadır. Zira yazara göre bu kıtada şiirdeki aşk temasının bir eşcinsel aşk olduğu belirtilmektedir (Gün, 2000f, ss. 23, 24).

Gün’ün bu yazısı, soruşturma geçirdikten sonraki ilk yazısıdır. Ve hatta (dergide 23. ve 24. sayfalarda yer alan) bu yazı ile yukarıda paylaşılan (ve dergide 5. sayfada yer alan) savunma yazısı aynı sayıda yer almıştır. Bu sebeple midir bilinmez, bu yazısında sonuç ve değerlendirme kısmı çok kısa tutulmuş ve şiire dair yorumların dışında konu farklı bir bağlamda değerlendirilmemiştir.

Bir sonraki yazı ise “*Eşcinsellik ve Tasavvur Üzerine*”dir. Yazar bu yazısında “*Tasavvufta Seks Fenomeni*” isimli kitabı konu edinir. Eşcinselliğin tarih boyunca

toplumda var olduğunu ifade eden yazar bunu inkar etmeyi deve kuşu tavrı ile eşleştirmektedir. Ancak yazıda, tasavvufta aslolanın ilahi aşka bir çağrı olduğu ve bu yolda -nihayetinde aşılabilecek olduktan sonra- tüm mecazi aşkların aynı mesabede görüldüğü ifade edilmektedir. Ardından yazar Tasavvuf, sufilik ve eşcinsellik bağlamında şu açıklamayı dile getirir:

“Bizim burada yapmak istediğimiz şey, tasavvufun aşk anlayışını savunmak değil, sufilerin eşcinsel aşka yaklaşımını dürüstçe ortaya koymaktır. Örnek öyküler alıntılarla tasavvufî metinlere bakarak ‘İşte bu sufiler zaten eşcinseldir!’ gibi bir yargıya varmak son derece yüzeysel bir tutum olacaktır. Oysa bu yüzeysel tutumun dürüstçe bir tutum olmadığını düşünüyoruz. Yukarıda adını andığımız kitabın da böyle bir tutum sergilemesi, konu üzerinde bunları söylememizi gerekli kıldı... Tasavvufun aşk anlayışı esas itibarıyla yukarıda özetlediğimiz gibi olsa da bilinen tasavvuf anlayışının dışında işi oğlancılığa dökmüş sufi görünümüne toplulukların bulunduğu da bir gerçektir. Yalnız ilâhî aşkı hedeflemeyen ve buna ulaşamayan kimseleri ne kadar tasavvuf iddiasında bulunurlarsa bulunsunlar sufi saymak doğru olmayacaktır kanısındayız. Bu en azından tasavvufun teorisine terstir. Teoriyle uygulama da her zaman aynı doğrultuda olmayabilir.” (Gün, 2001a, ss. 60, 61).

“*Şark-İslam Klasiklerinde Eşcinsel Kültür-XI: Divanlardan Eşcinsel Dizeler*” başlıklı yazısında, yazar, *divan edebiyatında eşcinselliğe yer veren türler’e*, bu eserlerde yer alan eşcinsel jargona ve şiir örneklerine yer vermekte (Gün, 2001b, ss. 30–32), bunun dışında her hangi bir konuya değinmemektedir.

Aynı şekilde “*Şark-İslam Klasiklerinde Eşcinsel Kültür-X: Mesihî’nin Edirne Civanlarına Dair Şehrengizi*” başlıklı yazıda yazar, 1500’lü yılların başlarında yaşamış olan divan şairi Mesihî’yi ve Edirne Şehrengizi isimli yapıtını eşcinsellik bağlamında konu edinmekte (Gün, 2002, ss. 28–31), haricen farklı bir konuya değinmemektedir.

İslamiyetle ilgili diğer yazılarda genel olarak negatif algı yüklü dindar portrelerine yer verilmektedir. İlk üç tanesi tarihi bir olay/vaka üzerinden bunu gerçekleştirmekte iken, diğer üç tanesinde yazarlar, kendi yaşantıları üzerinden hareket etmektedir.

“*Depremle ‘Depildik’*” başlıklı yazıda yazar 99 depreminden sonra *herkesin kinini kustuğunu*, halbuki depremin, yer yüzünde yaşanan doğal bir hareket olduğunu, önemli olanın depreme dayanıklı yapıların inşa edilmesi olduğunu belirtmektedir. Deprem sonrası kimi din adamlarının çeşitli senaryolar üreterek belli kesimler

yüzünden bu felaketlerin vuku bulduğunu söylemesini ise eleştirmektedir. Bu bağlamda “*ilahiyatçı bilim adamlarına ait görüş*” ifadesiyle şu cümlelere yer vermektedir:

“Deprem insanın var olmasından önce vardı ve her zaman da olacaktır. Allah kainatı pek çok sabit, değişmez kurallarla yarattı. Toprağın hareketliliği de bu sabit kurallara göre gerçekleşiyor. Allah insana düşünme yeteneği verdi ve ondan bu kurallara uyarak yaşamasını istedi.” (Durmuş, 2000, ss. 51, 52).

Derginin 68. sayısında Rusya’nın kuzeybatısındaki Barents Denizi’nde batan Kursk isimli nükleer denizaltı üzerinden bir tarih okuması yapan yazar, “*Kursk’la Birlikte Batanlar*” başlıklı bu yazısının bir bölümünde sosyalizmin kaderine benzerliği açısından günümüzde İslam dünyasının içinde bulunduğu duruma şu cümlelerde değinmektedir:

“Sistemlerin teorisi ne kadar mükemmel olursa olsun uygulamada istenen zemine oturtulamıyorsa zaman içinde aşınmaya mahkum kalıyor. İslamiyet de benzeri bir durumla karşı karşıya. Yüzyıllardır milyarlarca müslüman tarafından insan hayatına en uygun, kişinin en huzurlu olacağı sistem olarak kabullenilip iddia edildiği halde, Moritanya’dan Çin sınırına, Endonezya’dan Afganistan’a kadar tek bir müslüman ülkede huzurlu ve müreffeh bir ortam yok. Hele ki siyasal sistemlerini bizzat islam olarak ilan eden İran ve Afganistan gibi örneklerde durum tam anlamıyla iç karartıcı. Belki dini bütün saf müslüman, birkaç saftirik çıkıp da İsrail, Amerika, Siyonizm, Büyük Şeytan masallarının ardına sığınmaya kalkabilir. Mutezile mezhebinin kurucusu islam bilgini Vâsıl, insan aklını ön planda tuttuğu için sapık ilan edildiğinde ne Batı vardı ne Amerika, Büyük coğrafi keşiflerle birlikte Osmanlı’nın başını çektiği islam aleminin bilim ve teknolojiye Batı karşısında nal toplamaya başladığında Amerika’nın da İsrail’in de esamisi okunmuyordu.” (İbrahim, 2000, ss. 66, 67).

“*Çiçek Atın Yenilmiş Asiya*” başlıklı yazıda ise Konca Kuriş’in ölümü üzerinden genel bir değerlendirme yapılmaktadır. Yazara göre Kuriş geleneksel İslam’a ters düşen bir din anlayışına sahip olduğu için dindar kesimin nefretini kazanmıştır. Kuriş, söylemleri sebebiyle kaçırılmış ancak solcu olmadığı için solcular, laik olmadığı için Kemalistler ve geleneksel anlamda İslamcı olmadığı için ise İslamcılar tarafından hiç gündem yapılmamıştır. Tüm bu kesimleri sert bir dille eleştiren yazar, Kuriş’in kayınbabasının zoruyla başörtü taktığını, dine değil din adına yapılan çarpıtmalara karşı çıktığını ancak her şeye rağmen ölümden kurtulamadığını ifade etmektedir. Cenazesinde yine kayınbabası yüzünden isteği yerine getirilmemiştir. Kuriş, cenaze namazını kadın ve erkeklerin beraber kılmasını istemiş ancak bu gerçekleşmemiştir (Kaşık Düşmanı, 2001, s. 80).

“*Kısa Bir Yaşam Öyküsü*” başlıklı yazı da benzer bir içeriğe sahiptir. Kendi hayat hikayesine yer veren İlkay, çocukluğu boyunca yaşadıklarını, toplumun bir bir “*adam olmak*” için dayattıkları ezberler olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda aşağıdaki ifadelere yer verir:

“Şu ait olma duygusu nelere zorluyor insanı. Kaygılıyım. Her şey yarım. Yaşamımın her alanı dayatmalarla dolu. Yaşamım sınavlardan ibaret sanki. Göze görünür bir başarısızlığım da olmadı halbuki... Başarılı olana takdir belgesi verilir. Hani yırtıp çöpe attıklarım. Daha ne kadar sınavdan geçmeliyim? Ne istiyorlar hâlâ benden? Söyleyeyim: Adam öldürmeyi öğrenmeliyim. Elim silah tutmalı. İkinci adımı atmalyım. Bu adım da törenlerle kutsanıyor: uğurlamalar, yemin törenleri... Her şey canlı renklere boyanmış. Her şey göz alıcı ve onay görüyor. Bu korkunç aldatmaca, yasalara bağlı. Gitmeliyim. Silah tutmayı öğrenmeli ve düşmanları yok etmeliyim. Gerekirse “şehit(!)” olurum...” (İlkay, 2002, s. 46).

Diğer yandan eşcinsel bir çocuk olarak yaşadıklarını bütün bir yazıda “*günah*” kavramı üzerinden anlatan Gani, kendisinin ve ailesinin bu “*günahtan*” kurtulması için sarf ettikleri çabaya ironik bir dille yer vermektedir. “*Şeytanımla Barışık*” başlıklı yazı şu cümlelerle nihayete erer:

“O dönemlerde erkek kardeşim de büyümüştü. Onunla iyi ilgilenmeliydiler ki o da benim gibi günahkâr olmasın, şeytan onu da teslim almasındı. Üzerimdeki baskılar azalmıştı. Artık günahlarımı sık sık tekrarlıyordum. İçimdeki şeytana alışmaya başlamıştım. Hatta onu çok seviyordum. Derslerim de düzelmışti artık. O ayıp şeyleri aileme anlatmıyordum. Aileme kurtulduğumu söylemiştim. Mahallemdeki Yusuf’la, hatta ismini hatırlayamadığım birçok insanla günahlar işleyip, zevkin doruklarına çıkıyordum. Artık öğrendim ki, dünyadaki tek günahkâr ve şeytanyla yaşayan ben değilmişim.” (Gani, 2001, s. 56).

Güner’in “*Türkiye’de Azınlık, Cemaatte de Gey Olmak*” başlıklı yazısında ise -ismi paylaşılmayan- cemaate mensup bir gey ile yapılan söyleşi yer almaktadır. İlgili şahıs ülkenin, geçmişe nazaran daha özgürlükçü bir yöne doğru ilerlediğini, eskiden hayal bile edilemeyen hakların artık eşcinseller için de mevcut olduğunu belirtmekle birlikte halen daha yapılacak çok şeyin olduğunu belirtmektedir. Cemaat olgusu ile ilgili olarak ise, cemaatlerin -muhtazakar yapıları nedeniyle- eşcinsellerin gizlenmek zorunda kaldıkları oluşumlar olduğunu, kendisi cemaat içinde hiç açılmasa da ve kendisine açılan kimse olmasa da cemaat bünyesinde hal ve tavırlarından dolayı kendini belli eden bazı eşcinselleri fark ettiğini belirtmektedir. Ayrıca, dinin etkisinin yüksek ölçüde olduğu yapılanmalar olmaları hasebiyle, cemaatlerde eşcinselliğin kesinlikle tasvip edilemeyeceğini ifade etmektedir. Ancak cemaatlerin varlıklarını, bir din eğitimi merkezi olarak doğal ve sorunsuz görmektedir (Güner, 2003, ss. 45–47).

İslamiyet ile ilgili diğer bir yazı ise Tasavvuf ve mistisizm ile alakalıdır. Sezgi, Ersoy ve Burcu tarafından Elif Şafak ile gerçekleştirilen söyleşide (Sezgi, Ersoy, & Burcu, 2004), *mistik bir gelenekten beslenerek* yazılan Pinhan isimli eser ve dolayısıyla tasavvuf konusu gündem edilmektedir. Şafak bu bağlamda Türkiye’de kendisini çok kaygılandıran iki yapıdan söz etmektedir. İlkinde “İslam” ve “Osmanlı” gibi sözcükleri duyduğu anda birkaç olumsuz genellemeden öteye bir cümle sarf edemeyen, gelenekten kaçmak için batılılaşmanın rahlesinde diz çöken iğreti bir modernlik söz konusu iken; ikincisinde ise modernleşmeye karşı ama onun bir parçası olmaktan kurtulamayıp, sürekli olarak geleneğe övgü üzerinden söylem üreten muhafazakar yapı dile getirilmektedir. Türk solunun bu anlamda “çok güdük” olduğunu ifade eden Şafak, bu kesimi dine ilgisiz ve bir o kadar da bilgisiz olarak betimlemektedir. Yazıda, bu uç noktalarda pozisyon alanların toplumu tek tipleştirme çabası içinde olduğu, halbuki bu bağlamda Tasavvuf’un “*ne kadar yürek varsa Allah için çarpan, o kadar yol vardır*” diyen bir felsefeye sahip olarak çok sesliliğe verdiği önemin altı çizilmektedir. Toplumdaki elitist yaklaşımların bu çoğulcu bakış açısından uzak olduğunu, birçok “*aydın*”ın bile folk İslamı küçümsediği, her dindar kadını ezilmiş zannettiği dile getirilmektedir. Son olarak romandaki çift cinsiyetli Pinhan karakteri üzerinden yaptığı değerlendirmede ise erkeklik-kadınlık ve *tektipleştirici sistem* ile ilgili olarak şu cümlelere yer vermektedir.

“Bugün kendindeki kadını gören erkek panikleyip, bastırıyor içini. Utanç duymamak, utandırılmamak için “erkek gibi erkek” olabilmek için. Kendindeki erkeği gören kadın ise bu durumla nasıl baş edeceğini bilmiyor. Kendi bu durumdan hoşnut olsa bile etrafındakileri rahatsız ediyor çokluğu, iki başlılığı. Sonuçta içimizdeki iki başlılığı teke indiren, bizi tek ve yekpare olmaya ve kalmaya zorlayan bir sistem var. Hem sistem hem de kendimiz yapıyoruz bunu kendimize.” (2004, s. 13).

Bu bölümdeki -çalışmamızla ilgili veri sunması açısından- en önemli yazı Yılmaz’ın kaleme aldığı “*Türkiye’de İslam ve Eşcinsellik İlişkisi*” başlıklı yazıdır. 2002 Eylül’ünde yayınlanan yazı, yazarın Kaos GL adına Amsterdam’da katıldığı “*LGBT Strateji Semineri*” başlıklı etkinlikte yer alan konuların aktarımını içermektedir. İlgili seminer Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü’nün (International Institute for Research and Education-IIRE) tarafından iki yılda bir düzenlenmektedir ve bu yılki konu başlıklarından biri “*İslam ve Eşcinsellik*”tir. Yazar bu konu çerçevesinde; Kur’an ve Hadis’in İslam’ın temel referans kaynakları

olduğunu, bu temel eserlerde hemcinsler arası cinsel ilişkinin yasaklandığını, Sodom ve Gomorra kentlerinin helak edilmesinin sebeplerinden birinin de eşcinsel ilişki olduğunu ilgili ayetleri aktararak belirtmektedir. Ancak eşcinsel ilişkiye yönelik yaptırım içeren bir ayet olduğu, bunun da “*Ve bu işi yapanları cezalandırın. Eğer yaptıklarından pişman olurlarsa onları serbest bırakın. Allah bağışlayıcı ve esirgeyendir.*” mealindeki ayet olduğu ifade edilir. Dolayısıyla eşcinsel ilişki yaşayanların öldürülmesini hükmeden bir yasağın bulunmadığı belirtilmektedir. Yazar Hristiyan ve Yahudilik kutsal metinlerinde -Kur’an’a kıyasla- konunun hiç iç açıcı olmadığını ilgili pasajları aktararak ifade eder. Buna göre her iki dinde de cinsellik sadece üremeye dönük bir eylem olarak addedilmekte ve bunun dışındaki cinsellikler sapkınlık olarak belirtilmektedir (U. Yılmaz, 2002, ss. 10, 11).

Sonuç olarak yazar, eşcinsel ilişkinin her üç dinde de yasak kabul edildiğini ancak günümüz dünyasında eşcinselliğe yönelik hukuki tutumun dini referanslardan bağımsız olduğunu, aksi halde Hristiyan ve Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelerde eşcinsel ilişkinin yasak ve cezaya matuf olarak belirlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda Türkiye örneğini dile getiren yazar, Müslüman bir ülke olduğunu ancak laik bir sistem üzerine kurulduğunu, bireyin özel yaşamını koruma altına alan mevcut yasalarla eşcinselliğin ve de cinsiyet değiştirmenin yasal olduğunu belirtir. Ancak, eşcinselliğin toplum tarafından sosyal bir kurum olarak kabul görmediğini ve farklı hukuki yorumlamalarla eşcinselliğin bir yüz kızartıcı suç olarak telakki edilmeye açık olduğunu (2002, s. 11) eklemektedir.

Yazar tüm bu anlatılanlar neticesinde Türkiye’deki eşcinsel bireylerin bir Müslüman olarak nasıl bir yaşam sürdüğüne ve LGBT hareketi olarak Türkiye’de hedeflenenin ne olduğuna dair bazı ifadeler aşağıdaki gibidir:

“Eşcinseller de Ramazan ayında oruç tutabilmektedirler. Ama bu, onların cinselliklerine son verdikleri anlamına gelmez... Oruç tutan eşcinseller orucun bozulmasından sonra cinsel aktivitelerine rahatlıkla devam etmektedirler. / Bireylerin kendilerine açılmaları sırasında İslam’ın eşcinselliği yasakladığı düşüncesi sorun oluşturmamaktadır. Belki de eşcinseller arasında dinin yasaklarını dert edenler vardır ama genel olarak “Allah beni böyle yaratmış; ben ne yapayım!” düşüncesi hakimdir. / Eşcinsellik söz konusu olduğunda eşcinsel olmayan çevrelerdeki genel politik tavır şöyledir: Özel yaşamınızda ne yaparsanız yapın! / İslami ritüellerin eşcinsellerin gündelik yaşamlarında kısıtlayıcı bir etkisi yoktur. Ayrıca kamusal açılmalar yaygın olmadığından İslamcı çevrelerde ve diğerlerinde eşcinseller hâlâ gizlenmektedir. Bu durum ilgili çevrelerin eşcinselliği bir konu

olarak gündeme getirmemelerini ve görmezden gelmelerini kolaylaştırmaktadır. İslamcı eşcinsel grupların doğmamış olmasını belirleyen iki önemli unsur bunlardır. / Türkiye’deki LGBT hareketlerinin soruları ve sorunları İslam merkezli değildir. Var olan hareketlerin ortak noktası kendi cinslerine dönük olmalarıdır. / Türkiye’deki LGBT hareketleri politikalarını, İslam’ın eşcinselliğe ilişkin olumlu noktalarını kullanarak üretmezler. Aynı şekilde, dışarıdakiler de Türkiye’deki eşcinsel hareketleri, İslam’ın eşcinselliğe dair olumsuz yönleri ile değerlendirmemelidirler. / Açık eşcinsellerin sayısının artması ve batılılaşma politikaları eşcinselliğin tartışılmasına ve konuya ilişkin tabuların yıkılmasına ön ayak olmaktadır. / Tüm bunların ışığında Türkiye’deki eşcinsel hareketlerin ortak görüşü şöyledir: Eşcinselliğimizi kapalı kapılar ardında yaşamak istemiyoruz; amacımız heteroseksizmi yıkmak ve kendimize yeni yaşam alanları açmaktır; bu düşünce hareketin başlangıcından beri zihinlerimizdedir: “Gey gettolar değil şehrin tamamını istiyoruz!” (Kaos GL) / Sonuç: İslam ve eşcinsellik başlığına hapsedilecek bir tavır şüphesiz ki eşcinsellerin özgürleşmesini hedefleyen bir politikanın ürünü olamaz. Bu konularda geliştirilmesi gereken politikalar, İslam’a takılmadan doğrudan Müslüman azınlıklardaki ya da çoğunluğu Müslüman olan ülkelerdeki eşcinsel gruplarla iletişim, etkileşim halinde olmalıdır. Yoksa üretilen politikalar, İmamların ya da İslami grup liderlerinin engeline takılıp kalacak; beraber özgürleşebileceği halde ilgili çevrelerdeki eşcinsellere ulaşamayacaktır.” (U. Yılmaz, 2002, ss. 11, 12).

Her bir paragrafı, 2000’li yılların başında LGBT hareketinin Türkiye’deki konumuna ve İslamiyet’in bu hareket karşısında nasıl konumlandırıldığına yönelik oldukça önemli bilgiler sunan bu yazıya “*Sonuç ve Değerlendirme*” bölümünde değinilecektir.

Bir diğer yazıda ise, Opus Gay’in ev sahipliği yaptığı 24. ILGA Europe konferansına -yine Kaos GL adına- katılan Tuğçe, İslam ve eşcinselliğin konu edildiği bir oturumda konuşmacı olarak aşağıdaki ifadeleri dile getirdiğini aktarmaktadır:

“İslam üzerine bazı perspektifler ve Batı Avrupa çevresinde Müslüman bir Gey/Lezbiyen olma atölyesinde Safra Projesi’ni yürüten Al- Fatiha temsilcileriyle birlikte Legato’dan Gökçe ve ben de konuşmacı olarak yer aldık. Al- Fatiha, eşcinselliğin Kur’an’da yasaklanmadığından, ancak İslam toplumlarında eşcinselliğin -ki sadece erkek eşcinselliği kastediliyor- sevgiye dayalı bir ilişki olarak algılanmayıp yasaklandığını, lezbiyenliğin ise adinin bile geçmediğini ama eğer geçseydi onun da yasak kabul edileceğini belirtti. Ben, bana verilen kimlikteki din hanemde yazan dinimle, cinsel yönelimim arasında bir bağlantı olmadığını, ancak LGBT toplumuna karşı halkın tutumunun, sosyal dinamikler tarafından belirlendiğini, sosyal dinamiklerin ise çoğunluğu dindar olan halkın din merkezli geleneklerinden etkilenmesinden ötürü İslam’ın LGBT toplumuna bakış açısından etkisi varmış gibi görüldüğünden bahsettim. Türkiye’nin Cumhuriyetle yönetilen bir ülke olduğunu ve anayasanın İslam’a dayanmadığını belirttim. Yaşamlarımızın İslam merkezli değil, bir noktaya kadar gelenek merkezli olduğuna, Türkiye’de LGBT bireylerin Müslüman bir eşcinsel olmak üzerine fazla kafa yormadıklarına bağladım. “Biz de evlenmeye zorlanıyoruz, şiddet ve ayrımcılığa uğruyoruz bunun için halkın bilgilendirilmesinin ve gelenek engelini aşılmasının büyük önemi var” diye sonlandırdım.” (Tuğçe, 2003, s. 14).

Yılmaz ile Tuğçe'nin kaleme aldığı metinlerde kesişen noktaların çokluğu göze çarpmaktadır. Türkiye'nin yönetilme biçimine, eşcinsellerin din merkezli bir yaşam sürme konusundaki mesafeli tutumlarına, toplumda var olan sosyal dinamiklerin eşcinsellerin hayatlarını olumsuz yönde etkilemesine ortak bir vurgu söz konusudur. Ancak Yılmaz'ın metninde eşcinselliğin dinen yasak oluşu kutsal metinlere refere edilirken, Tuğçe'nin yazısında İslamiyet'in bu tür bir cinselliği yasaklamadığı, söz konusu yasaklamaların Müslüman toplumların kendi sosyal dinamiklerinden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Ancak her halükarda iki yazarın da vurguladıkları husus, cinsel yaşam ile dini yaşamın birbirinden ayırt edilmesi gerektiği aksi halde LGBT hareketi olarak bir ilerleme kaydedilemeyeceğidir. Bu konuda yapılması gereken ise “İslam’a takılmadan” direkt Müslüman eşcinsel topluluklarla birlikte el ele verip toplumda var olan “*tabuların yıkılması*”na yönelik adımların atılmasıdır.

Derginin 87. Sayısında yer alan “*Kampüste Din, Eşcinsellerin Kadınsılıkları ve Çok Eşlilik*” başlıklı yazıda da benzer söylemlerle karşılaşmıştır. Kaos GL'den Salim, Eray, Umut ve Hasan'ın Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi'ndeki öğretmen adaylarına eşcinselliklerini ve bu bağlamda yaşadıklarını anlattığı derste, dinin eşcinselliğe olan yaklaşımı hususunun öğrenciler tarafından en çok merak edilen konular arasında yer aldığı belirtilmektedir. Bu durumu “*Ben, kendi adıma, hayatımda hiç yer almayan bir olgunun başkalarının hayatında oldukça birincil bir yerde durduğunu gördüm.*” ifadesiyle aktaran Salim, bu konuya ilişkin şu cümlelere yer vermiştir:

“Eşcinsellik, ahlaksızlık olarak düşünüldüğünden; eşcinsellerin dinle ilgileri olmadığına, dinsiz olduklarına inanılır çoğunlukla. Bilinçli ya da bilinçsiz, insanların din üzerinden pek çok ögeyi kontrol altına aldıkları düşünüldüğünde eşcinselliğin dışlanması oldukça garip. Burada da yine, “Biz uzaydan gelmedik, bu toplumda şekillendik” gibi bir söylemi dile getirmek gerekiyor. Beğenelim ya da beğenmeyelim, dinsel sosyalizasyondan payımıza düşeni aldık. Ve şunu belirttik; nasıl buradaki insanların farklı inançları var, eşcinseller içinde de farklı inançlar var. Ben, beni reddeden bir inanç sistemini reddediyorum. Ama bütün eşcinseller böyle düşünmüyor; özellikle Ramazan ayında birçok eşcinselin kabuğuna çekildiğini, cinsel ilişkiye girmediğini, bara, hamama, sinemaya gitmediğini, hatta bu yüzden partner bulmakta zorlandığını söyleyebilirim. Umut konuyla ilgili güzel bir açılım yaptı. Müslüman feministlerin, erkek merkezli dinin bir de kadınlar tarafından yorumlanması gerektiği yönündeki görüşlerinden söz etti. Aynı tavır eşcinseller için de gerekli. Bunların üzerine aklıma, Amerika'daki Müslüman eşcinsel örgüt “El-Fatiha” geliyor. Birilerinin sesi daha fazla çıktıkça, bu katı erkek egemen yapıların da evrileceği ve bunun hepimiz için daha hayırlı olacağı bir gerçek.” (Salim, 2005, s. 39).

Toronto Üniversite'sinden Bereket'in bir makalesi ise derginin 93. sayısında “*Türkiye’de İslam’la Hemcinsler Arası İlişkileri Uzlaştırmak*” başlığı ile yayınlanmıştır (2007). Makalenin “*Eşcinsellik ve İslam’ı Algılamak Üzerindeki Etkileri*” başlıklı bölümünde eşcinsellikle ilgili Lut kavmi kıssasına yönelik farklı yorumlara yer verilmektedir. Bu bağlamda öncelikle heteroseksüel veya homoseksüel ayırt etmeksizin İslamiyet’in nikahsız birliktelikleri yasakladığını, ancak sonradan bu yasaklamalarla ilgili olarak bir günah hiyerarşisinin oluşturulduğunu ve de bu hiyerarşide eşcinselliğe “*günahların en kötüsü*” mertebesinin atfedildiğini dile getirmektedir. Yazar, aslında eşcinsel ilişkinin diğer yasaklı ilişkilerden derece olarak bir farkı olmadığını -Amreenn Jamal’in ifadelerine dayanarak- şu şekilde dile getirmektedir:

“Kuran’ın egemen okumasının aksine Jamal eşcinselliğe dair kolayca kanıksanan varsayımları sorguluyor ve Kuran’da hemcinsler arası pratiklerin, sırasıyla evlilik sınırları dışında kadınları/erkekleri arzulamak ve öfkesini kontrol edememek gibi birtakım karşı cinse yönelik ve cinsellik dışı etkinliklerden farklı görülmediğini öne sürüyor. Kuran’da geçen anahtar terimler üzerine yaptığı çözümleme aracılığıyla, Kuran’ın hemcins cinselliğinin ahlakiliğini nasıl algıladığını anlamak için Kuran’daki Lût hikâyesine bakıyor. Jamal “hemcinsler arasında yaşanan cinsel iğrençliklerin, Allah’tan uzaklaşmanın yalnızca bir başka şekli” olduğu ve eşcinselliğin, Lût kavminin uğradığı cezanın esas nedeni ya da ‘suçların en kötüsü’ olmadığı sonucuna varıyor.” (Bereket, 2007, s. 41).

Son olarak üç adet araştırma ve haber metni yine dini temalı metinler kapsamında bu bölümde yer almaktadır.

“*23 Ülkede Eşcinselliğe İdam Cezası Var!*” başlıklı araştırma metninde İslam Konferansı Örgütü’ne üye olan 23 ülkede eşcinselliğin para, kırbaç, hapis ve idam cezalarına çarptırıldığı belirtilmektedir. Türkiye ile sadece beş ülkede eşcinselliğin yasal kabul edildiği ifade edilen yazıda İslam Konferansı Örgütü’ne üye ülkelerde eşcinsellerin yasal durumlarının hiç de iç açıcı olmadığı yorumuna yer verilmektedir (Kaos GL, 2005b, s. 35).

“*Transseksüele Miras Caiz mi?*” başlıklı alıntı haberde ise Ahmed isimli bir Suudlu’nun, payına düşen mirası aldıktan sonra bu parayla cinsiyet değiştirdiği ve bunun üzerine ailesinin mirasın yeniden taksim edilmesi için -İslam Hukuku’nda kadına mirastan daha az pay düşüyor olması sebebiyle- dava açtığı belirtilmektedir. Haberin devamında; yaşanan tartışmalar sonucunda ailenin davayı geri çektiği ancak

miras hukuku uzmanı olan Şeyh Abdülkadir El Maabi'nin “*Kuran’da aynı anda hem kadın hem erkek olmak yoktur*” dediği ve bundan dolayı Ahmed’in kadın muamelesi görmesine karşı çıktığı (Kaos GL, 2005a, s. 5) yer almaktadır.

3.3.2.1.1.2. Hristiyanlık

Hristiyanlıkla ilgili olarak, “*Vatikan Gey Rahip İstemiyor*” başlıklı haber metninde ise Katolik öğretisinin eşcinsellikle ilgili görüşlerine ve bunun kilise kurumundaki pratiklere yansımalarına yer verilmektedir:

“Vatikan otoriteleri eşcinsel erkeklerin rahip olmasını ve rahip okullarına alınmasını yasaklayan yeni kilise yasaları üzerinde çalışıyor. Yasak belgesi fikirlerini belirtmeleri için teologlara ve dinin esaslarını belirleyen diğerlerine gönderildi. Belge, Katolik öğretisi eşcinsellerin ‘nesnel olarak bozuk’ olduklarını kabul ettiği için, onları rahiplikten uzak tutmanın da makul olduğunu söylüyor. Katolik doktrini gey seks ‘doğuştan şeytani’, ‘sapkın’ ve ‘doğa kanunlarına aykırı’ görüyor. Kilise gebelik ihtimaline açık olmayan herhangi bir cinsel edimin ölümcül bir günah olduğunu ve eğer ölümden önce günah çıkarılmazsa, kişinin ruhunu cehenneme mahkum edeceğini söylüyor. Kilisenin üreme doktrini doğum kontrolü, mastürbasyon ve oral seks de (heteroseksüel çiftler arasında yapılan dahil) ölümcül günahlar olarak görüyor.” (Kaos GL, 2002d, s. 64).

3.3.3. Üçüncü Dönem

Üçüncü dönemde dini temalı metinlerle ilgili olarak 20 metin değerlendirmeye alınmıştır. Bunlardan iki tanesi Hristiyanlık’la, bir tanesi ise Yahudilik’le ilgilidir. Diğer 17 metin ise İslamiyet’le ilgilidir.

Ayrıca bu dönemde, -151. sayıda- Kaos GL Dergisi, ilk defa bir “Dosya” konusu olarak “*Din ve Eşcinsellik*” temasını belirlemiştir. Bu yönüyle 151. sayı bünyesinde çalışmamızla ilgili önemli veriler sunmaktadır.

3.3.3.1.1.1. İslamiyet

İslamiyet’le ilgili metinlerin analizine -önemine binaen- öncelikle Kaos GL Dergisi’nin dosya konusu olarak “*Din ve Eşcinsellik*” temasını belirlediği 151. sayıda yer alan yazılardan başlanacaktır. Bu bağlamda editör tarafından kaleme alınan giriş yazısında, konu ile ilgili olarak bu dosya başlığını seçerken “*bu alandaki literatürün oldukça kısıtlı olduğunu varsayarak*” yola çıkıldığı ve Türkçe literatür açısından bu varsayımlarında haklı olunduğunun çok kısa bir süre içerisinde anlaşıldığı belirtilmektedir. Buna sebep olarak sarf edilen cümleler ise aslında derginin bu

sayısında yayınlanan pek çok yazının nasıl bir zeminden hareket ettiğine dair fikir vermektedir.

“Elbette Türkçe literatür içerisinde bu fikrimizin çok da yanıltıcı olmadığını erken bir tarihte anladık. Bunun bize göre pek çok nedeni var. Nasıl ki biz başlığı seçerken iki kavramı “ve” bağlacı ile ayırıyorsak, bu kavramlar arasında hala açıklanmayı bekleyen bir ilişkinin yapılmamış olması bunun en önemli nedenlerinden biri. Bir diğeryse Türkiye kültüründe kendilerini İslam ile ilişkilendiren anlayışların (kabaca üç grup olarak tariflersek; Gelenekçi çizgi, Modernist çizgi, Islahatçı çizgi) hemen hemen hepsi toplumsal cinsiyet ve yönelimlere dair Kuran-i ilkeler üzerinden bakışını belirlemek yerine, bu konulara dair bakışlarını Kuran’a uygulama yolunda ilerletme alışkanlıklarından olabilir. Bu bağlacı kullanmamızın konuyla ilişkilendirirken iki şeyi aklımızda tutmak için olduğunu da dile getirmek gerekir. Birincisi böylesi bir aradalığın özünde yanılabilirlik payının olabileceği, bir diğeryse bu bağlacın kolaylıkla bir köprüye, dolaylı tümlece dönüşme potansiyelidir.”(Kaos GL, 2016a, s. 3).

Diğer yandan yabancı literatürde ise durumun farklı olduğu, 1980’den bu yana konuya dönük yazıların kaleme alındığı ve bu bağlamda “*Din ve Eşcinsellik*” konusunun en temelde iki farklı kavrayış ile ele alındığı belirtilmektedir. Bunlardan ilki Hristiyan ve Yahudilerin çoğunlukta, Müslümanların ise azınlıkta olduğu, daha çok Avrupa ve Amerika orijinli ve de “*İnsan Hakları söylemi*”ni merkeze alarak şekillenen kavrayıştır. İkincisi ise kutsal kitapları yorumlama metotları açısından kendi içinde üçe ayrılan (*Geleneksel-Tepkisel-Bütüncül*) diğer bir kavrayış türüdür. Yazıya göre bu yaklaşım “*dini kadın-eşcinsel haklarıyla barıştırmak yerine kaynağını doğrudan doğruya dinin kendinden alan “kadın” - “eşcinsel” kavramlarını tahlil etmekte*”dir. Bu bağlamda ileri sürülen yorumların “*öznel*” olmaları ve “*bazı öznel seçimler*” yaptığı belirtilmektedir. Bunun sonucu olarak da bu metinlerde “*metnin maksadından*” öte yorumcunun “*öznel tercihleri*” ön plana çıkmaktadır (Kaos GL, 2016a, s. 3).

Bu ikinci yaklaşım çerçevesinde sözü edilen üç yorumlama metodunun özelliklerine ise şu şekilde değinilmiştir:

“**Geleneksel** yorumlamaların en dikkat çekici yanının erkekler tarafından yazılmış olmaları ve konuları birbirine bağlayan bir metodolojinin olmayışı dile getirilebilir. **Tepkisel** yorumlar ise çağdaş düşünürlerin daha ziyade geleneksel yorumlamalar üzerinden (genelde yorum ve metin ayrımı yapılmaz) “kadın” ve “eşcinsellik” düşmanlığının kutsal kitaplara içkin olduğunu düşünmeleri ve bu nedenle, bu kitaplara ve onların dinlerine de karşı çıkan görüşlerden oluşur. **Bütüncül** yorumlar ise kutsal kitapların bütününe ve onların ana ilkelerinin ışığında, metnin yazıldığı şartlara, coğrafyaya, gramer yapısına odaklanmak ve kadın ve eşcinsel deneyimi içinden bu yorumların yeniden bir okumasını yapmak üzerine kurulmuştur.” (Kaos GL, 2016a, s. 3).

Derginin bu giriş yazısının haricinde “*Din ve Eşcinsellik*” dosya konusu çerçevesinde sekiz adet yazı bulunmaktadır. Bunların ilki, Ludovic-Mohamed Zahed’e aittir. “*İslam’da Eşcinsellik*” (2016) başlıklı yazıda son çeyrek asırdır İslam anlayışında yaşanan reformdan söz eden yazar, bu yeni reformist anlayışın “*oldukça ilerici ve kapsayıcı*” olduğunu ve de kimseyi dışlamadığını ileri sürmektedir. Ayrıca bu anlayış LGBT bireylerle ilgili konulara ve toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı olumlu bir tutum içerisindedir. Bu süreci **Zainah Anwar**, **Muhsin Hendricks** ve **Amina Wadud** isimleri üzerinden örneklendiren Ludovic gelişmeleri şu şekilde açıklamaktadır:

“Malezyalı **Zainah Anwar** 1988’de “Sisters in İslam” isimli İslami feministlerin öncü grubunu kurdu. O tarihten bu yana pek çok farklı feminist İslam perspektifinin kurulduğunu görmekteyiz... Kuran anlayışı temelinde, toplumsal ilişkiler, adalet ve eşitliğe yönelik çağdaş arayışlar temelinde bir takım hermeneutik oluşumlar ortaya çıktı ve bunlar daha radikal hale geldi. Diğer taraftan bu metinlere baktığınız zaman toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim tartışmalarına girildiğini görüyoruz, bu daha ciddi bir radikalleşmeyi getirdi elbette. Eşcinsel imam **Muhsin Hendricks** tarafından “**Aşkın Cihadı**” olarak tanımlanan bu devrim, sonradan Müslüman olan Afrika-Amerika kökenli **Amina Wadud**’un İslam içerisinden çok benzersiz bir okuma çıkarmasıyla devam etti. İslami feminizm ve LGBT temsilcileri arasında çok benzersiz bir diyalektik ortaya çıkardı bu isim aynı zamanda. Kendisi ikinci kitabında toplumsal cinsiyet cihadı içerisinde İslam’da kadınların reformlarından bahsediyor. Kendisi şöyle diyor; “**Ben bir uzlaş aramıyorum, Kuran’daki ayetleri tamamen inkar etmemiz gerekiyor**”, diyor. Sonuçta tarihi bir belge olduğunu dile getiren Wadud bundan ötürü tamamının inkar edilemeyeceğini ama özellikle pek çok ayeti inkar edebileceğimizi dile getiriyor. Burada tehvid paradigmasından bahsediliyor, teklik, yani insanlığın kutsalın aynasını tuttuğu ve insanoğlunun tekliği üzerinden yola çıkan Wadud, kurtuluş ilahiyatını geliştirmekte. İnsan ve tanrı arasında hiçbir aracının olmaması gerektiğini belirten Wadud, özellikle eşcinsel evliliği, hiv pozitiflere yönelik ayrımcılıkla mücadele konusunda çok ciddi bir tutum sergilemekte.⁴³” (Zahed, 2016, ss. 30–31).

İkinci olarak dergide Amina Wadud imzalı alıntı bir yazıya yer verilmiştir. “*Toplumsal Cinsiyet Kapsayıcı Kuran Analizi Aracılığıyla Patriyarkinin Ötesinde İslam*” başlıklı makalenin temel amacı; kadın-erkek arasında “aktif bir eşit sevgililik” anlayışına dayanan yeni bir İslam yorumu sunmaktır. Bu bağlamda “*yaratım*”, “*öteki*

⁴³ Eşcinsel bir imam olan Ludovic, Amina Wadud ile ilgili olarak; kadınların, eşcinsellerin ve transların imam olarak tanınmasındaki öncü rolüne şu şekilde değinmektedir: “*İslami devlet üniversiteleri ağı tarafından desteklenen bu hareket -Amina Wadud’un New York’ta 2005 tarihinde imamlığını yaptığı bir namaz ile birlikte- Güney Afrika’da, Avrupa’da kadın imamların tanınmasına yönelik bir hareket olarak ortaya çıktı. Keza İngiltere’de Oxford Üniversitesi girişimiyle kadın ve erkeklerin birlikte kıldığı namazlar düzenlenmeye vaazlar verilmeye başlandı. Bu artık neredeyse Batı dünyasının tamamında yapılıyor diyebiliriz.*” (Zahed, 2016, s. 31).

dünya” ve “*aradaki yaşam (alemi şahadet)*” aşamalarında Kur’an’ın kadın-erkek arasında eşitlik tesis ettiğine değinilmektedir. Ancak yazara göre “*Kur’an yorumu ve Müslüman pratikleri*” patriyarkinin olduğu bir dönemde şekillendiği için kadın-erkek arasında bir eşitlik tesis edilememiştir. Dolayısıyla Müslüman aile hukuku bu eşitliği tesis etmek üzere reformdan geçirilmelidir. Bu bağlamda öncelikli olarak atılması gereken adımın; kadınların ve erkeklerin özellikle hukuk ve politikada alanlarına eşit düzeyde katılımlarını sağlamak olduğunu belirtmektedir (Wadud, 2016, ss. 32, 33).

“*İlerici Değerler İçin Müslümanlar*” başlıklı yazı ise “*Muslims For Progressive Values (MPV)*” yapılanmasının tanıtım yazısıdır. Bir insan hakları kuruluşu olarak 2007’de kurulan bu yapı kendisine 10 ilke belirleyerek bunlar üzerinden yeni bir İslam anlayışı ve İslam cemaati tesis etme hedefini gütmektedir. “Devlet ve Din Yetkisinin Ayrılığı”, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” ve “LGBTIQ’ları İçermek” ilkeleri bu on ilke arasında yer almaktadır. Bir diğer ilke olarak “Eleştirel Analiz ve Yorumlama” başlığında ise genel bağlamda, Kur’an’daki *hoşgörü, kapsayıcılık, merhamet, şefkat* ve *adalet* temelinde eleştirel analiz ve yorumlamaların teşvik edildiği belirtilmektedir (Muslims For Progressive Values (MPV), 2016, ss. 34, 35).

Sonraki yazı yine bir reformist dini yapılanmanın tanıtım yazısıdır. “*El-Tawhid Cuma Cemaati*” başlıklı bu yazının alt başlığı, tanıtım yazısında yer alan şu cümleden ibarettir:

“Biz merhamet odaklı, kapsayıcı, İslamî bir cami alanıyız. Biz LGBTQ onaylayıcı, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, İyileşme ve Öğrenme Yeri’yiz.” (“*El-Tawhid Cuma Cemaati (ETJC)*”, 2016, s. 36).

2009’da kurulan ETJC’nin başkanı Troy Jackson gey bir Müslüman karakterdir. Aynı zamanda yazar olan Jackson “*gezegenin en eski LGBTQ kitapçısı ‘The Glad Day’in sahiplerinden*” birisidir. ETJC’nin kuruluş nedeni olarak ise “*Orada olmaktan hoşlanmadığı sürece kimsenin ‘otobüsün arkasında’ oturmaması gerektiğini, hayatta ve dini ritüelde herkesin bahanesiz ve özürsüz olarak eşit olarak muamele görmesi gerektiğini*” ifade etmektedir. ETJC’nin kurucularından imam El-Farouk Khaki ise mülteci ve göçmen avukatlığı yapmakta ve toplumsal cinsiyet kimliği ve HIV konulu davalarda ilgili davalıları temsil etmektedir. Bu yönüyle

ETJC'nin “*toplumsal eşitlikçi, LGBTQI2S onaylayıcı, cinsel yönelimleri, toplumsal cinsiyeti, cinsiyet kimliği veya inanç arka-planına bakmaksızın herkesi sıcak karşılayan*” bir kuruluş olduğu vurgulanmaktadır (“El-Tawhid Cuma Cemaati (ETJC)”, 2016, ss. 36–38).

Ali Erol'a ait “*Laikliği LGBT Toplumu da Kazanmalı*” başlıklı yazıda ise, yazar öncelikle laik sistemin normal şartlar altında din ile arasına mesafe koyması gerektiğini ancak eşcinselliğe karşı “*hoşgörüsüzlüğüün üretilmesi, sosyal ve bireysel hayatlardan kovulması*” noktasında -Diyanet İşler Başkanlığı aracılığıyla- dine maddi bir zemin kazandırma işlevi gördüğünü belirtmektedir. Dini yaklaşımların eşcinselleri yekpare bir topluluk olarak gördüğü, aslında cemaatler dahil toplumda var olan her kesimde eşcinsellerin de var olduğu ifade edilmektedir (Erol, 2016, s. 41). Ancak yazar, zaman içerisinde Türkiye’de dini özgürlükler bağlamında yeni bir süreç girildiğine ve bu bağlamda toplumda var olan “*hakim Müslüman anlayışının*” da yekpare olmadığına *Kürt Özgürlük Hareketi, alevi toplumu, Gezi Direnişi ve Anti-kapitalist Müslümanlar*- çerçevesinde şu cümlelerle değinmektedir:

“Gelenen aşamada dinsel özgürlük tartışmaları, farklı inanç özgürlüklerini baskılamayacak, sosyal ve medeni özgürlüklere dinsel bir temelden kısıtlama ve dışlama geliştirmeyecekleri şekilde insan hakları alanında yürütülmelidir. LGBT toplumunun, feminist kadın hareketinin ve özgürlükçü muhalif çevrelerin yaklaşımı hep bu yönde olageldi. Onca politik baskıcı ve muhafazakâr gelişmeye karşın sevindirici olan o ki Kürt Özgürlük Hareketi, Alevi toplumu da özgürlükçü bir dönüşümle Türkiye toplumunun monoblok bir kültür ve siyaset yapısına sahip olmadığını ortaya koydu. Aynı zamanda LGBT örgütleri ve feminist kadın hareketinin de başörtülü kadınları dışlamak bir yana birlikte özgürleşmeye davet eden çabaları da etkileşimi pozitif olarak besleyegeldi. Bu sürecin sonunda özellikle Gezi Direnişi ile iyice görünür olan bir gelişme ise hegemonik İslami kesimin içinden çıkan ve kendilerini Anti-Kapitalist Müslümanlar olarak adlandıran bir yaklaşımla hâkim Müslümanlığın da yekpare olmadığı bir kez daha anlaşıldı. Latin Amerika’nın Kurtuluş Teolojisini akla getirebilecek bu yeni çıkış ile Türkiye’deki muhalif kesimler ile laik kaygılı kesimler de Müslümanlığın resmi Diyanet ile AKP iktidarının yaklaşımlarından ibaret olmadığını görmüş oldular.” (Erol, 2016, s. 42).

Ayrıca yazar, “*geleneksel dini siyasetlerin hâkim olduğu*” ve de “*evangelik homofobik nefret politikalarının nüfuzu altındaki*” toplumlarla kıyaslandığında Türkiye’de LGBT hareketinin daha iyi bir pozisyonda olduğunu belirtmektedir. Bunda etkili olan faktörün ise, hareketin öncelikle siyasi iktidarlardan hak talep etmek yerine toplumda kabul görmeye dönük yerel faaliyetlerle işe başlaması olduğu belirtilmektedir. Böylece “*ikinci aşama olan siyasi iktidar ile diyalog ve çatışmaya*

geçerken” LGBT hareketi arkasındaki toplumsal destek sayesinde elini güçlendirmiştir. Diğer yandan yazar, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde genel bağlamda LGBT hareketine karşı bir tavır söz konusu olsa da “*doğrudan cezalandırma politikası*” güdülmediğini ifade etmektedir (Erol, 2016, s. 43).

151. sayı haricinde bu dönemde yayınlanan dini temalı metinlere gelince; Bu bağlamda ilk olarak eşcinsel bir imam olan Muhsin Hendricks imzasıyla “*İslam ve Eşcinsellik*” başlıklı yazı karşımıza çıkmaktadır. Yazısının giriş bölümünden anlaşılacağı üzere, birinci dönem metinlerinden “*Radyo Kaos*” başlıklı yazıda da gündeme getirilen “*tarihselci*” yaklaşımla kaleme alınmış bir metindir. Hendricks, İslam’ın temel kaynakları olan Kur’an ve Sünnet’te değinilen Sodom ve Gomora hikayeleri sebebiyle dönemin din adamları tarafından eşcinselliğin meşru görülmediği iddia edilmiştir. Ancak yazar günümüz din adamlarının bu metinleri “*modern Batı ve Doğu, aynı zamanda çağdaş İslam bağlamında*” yeniden gözden geçirmeleri gerektiğini belirtir. Bu anlayıştan hareketle bir deneme gerçekleştiren yazar, yazının ilerleyen bölümlerinde Sodom ve Gomora halkının aslında zannedildiği gibi eşcinsel olmadıkları, aksine cinsel özgürlükleri bulunan aristokratik heteroseksüeller olduklarını iddia etmektedir. Yazının son kısmında ise Lut kıssasını aktardıktan sonra şu cümlelere yer vererek günümüz din adamlarına çağrıda bulunmaktadır:

“Elimizdeki araştırma sonuçları net bir şekilde ortaya koymaktadır ki; uygulanan cinsel zulmün niteliği karşılıklı rızaya dayanan bir ilişki ya da eşcinsellik değil, bir erkeğin başka bir erkeğe tecavüzü olarak tanımlanabilecek bir suiistimaldi...

Sonuç olarak, Müslüman din insanlarına çağrım; bu farklılığa olan yaklaşımlarını insan sevgisi çerçevesinde yeniden gözden geçirmeleri ve şeriat kanunlarını bu grubun haklarını koruyacak şekilde düzenlemeleridir.” (Hendricks, 2008, s. 25).

Yazının en son kısmında Hurucât Suresi 13. ayet ile İsrâ Suresi 84. ayetin meallerine yer verilmekte ve ilk ayette geçen “kabileler” kelimesine şu dipnot iliştilmektedir:

“Arapçadan Türkçeye ‘kavimler’ olarak çevrilen ‘şübe’ kelimesi aynı zamanda ‘dal, tür ya da bölüm’; ‘kabileler’ olarak çevrilen ‘kabaile’ kelimesi ise ‘değişik tür, cins ve çeşit’ anlamına da gelmektedir.” (Hendricks, 2008, s. 25).

Handricks bu yazısını Onur Haftası münasebetiyle bir konuşma olarak da sunmuştur. Bu sunuma katılan Gürcan ise “*İmam Muhsini Dinlerken*” başlıklı yazısında Handricks’in konuşmasına “*Selamün Aleyküm*” diyerek başladığını ve

eşcinsel bir imam olduğunu ancak Müslüman kimliğinin her şeyden önce geldiğini belirttiğini ifade etmekte ve bu sunum ile ilgili duygularını şu şekilde paylaşmaktadır:

“Bir konuşmacının Allah’ın rahmetini dileyerek söze başlaması ve Müslüman kimliğine vurgu yapması alışık olmadığımız bir durumdu. Çünkü konu ataerkillik, Micheal Foucault, queer politikaları olduğunda mangalda kül bırakmazken, inanalım ya da inanmayalım, konu İslamiyet olunca mahcup kalan ve düşüncelerimizi uygun biçimde kimseyi rencide etmeden ortaya koyma zemini bulamayan bizler için İmam Muhsin, İslam’a olan bağlılığı ve saygısıyla bu zemini açması açısından önemli bir kişilik.” (Gürcan, 2008, s. 5).

113. sayıda yer alan “*İslam, Eşcinsellik ve Sekülerizm*” başlıklı yazıda da benzer bir söylem geliştirilmektedir. Oranlı, çeşitli medya organlarındaki eşcinsellik tartışmalarında, öncelikle Hilal Kaplan ismini zikrederek, eşcinselliğin hastalık değil bir günah olduğu anlayışının dile getirildiğini belirtmektedir. Dolayısıyla Müslüman eşcinsellerden “nefislerine boyun eğmemeleri” beklenmektedir. Yazar bu anlayışın aslında Kur’an’ın tek yorumu olmadığını, hatta Kur’an’ın egemen söyleme göre yorumlanarak eşcinselliğin bir günah olarak addedildiğini iddia etmektedir (Oranlı, 2010, s. 22). Dolayısıyla Oranlı’nın da Kur’an yorumlanması noktasında tarihselci perspektiften yana olduğu belirtilebilir.

Oranlı’nın yazısından bir sonraki yazıda da aynı konu ele alınmaktadır. “*Tek Meyve Portakal Değildir*” başlıklı yazıda Kızılarıslan, Hristiyanlık, Musevilik ve İslamiyet’te eşcinselliğin günah ve sapkınlık olarak addedildiği pasajlara bakıldığında “*üremeye yönelmeyen her türlü cinsel pratiğin lanetli bir öyküyle sembolleştirildiğini*” görmenin mümkün olduğunu ifade etmektedir. Lut kıssasında Sodom ve Gomore halklarının eşcinsellikle itham edildiği ve buradan hareketle “*heteroseksüel ilişki dışında kalan tüm cinsel yönelimlerin çelişkili bir biçimde lanetlendiği*” belirtilmektedir. Zira yazara göre Nuh Peygamber’in kızları, soyun devam etmesi için babalarını sarhoş etmiş ve onunla cinsel ilişkiye girmişlerdir (Kızılarıslan, 2010, s. 24). Yani ensest ilişki yaşayan bir peygamber söz konusudur. Yazar Tevrat’ta geçen “*kız kardeşim, karım*” ifadelerini de paylaşarak kutsal metinlerde ensest ilişkinin var olduğunu ve dolayısıyla heteroseksüel ilişki dışındaki tüm cinsel ilişkilerin yasaklanması çelişkili olduğunu ileri sürmektedir.

“*Doğanın Cinsiyeti, Adem, Havva ve Öteledikleri*” başlıklı yazıda ise Özlüer, eşcinselliğin normal dışı olduğuna yönelik doğadaki ikili yapıyı örnek gösterdiği

“İslami Perspektiften Eşcinsellik Olgusu” yazısı sebebiyle Erdeğer’i eleştirmektedir. Bu bağlamda Özlüer “*Peki sahiden ekolojik sistemleri, salt bir üreme sistematığıne ve iki cins temeline indirgemek mümkün müdür?*” sorusunu sorar ve evrimsel perspektifte formlar arasında geçişin ve dolayısıyla “cinslerin bir spiral gibi çoğullandığını” ifade eder. Yazar bu bağlamda Erdeğer’in tezinde ileri sürdüğü doğada ikili bir yapının değil, çoklu yapının var olduğunu iddia etmektedir (Özlüer, 2011, ss. 48, 49).

Derginin 129. sayısında Ludavic ile yapılan söyleşiye “*Arap, Müslüman, Hiv+ ve Eşcinselim, Sırada Ne Var?!*” başlığı altında yer verilmektedir. Ludavic Paris’te kurduğu “eşcinsel cami” ile bilinmektedir. Ceyazir doğumlu Ludavic küçük yaşlarda İslam’a çok meraklı olduğunu ve Kur’an-ı ezberlediğini ancak 18 yaşında eşcinselliğini keşfettikten sonra İslam’ı reddettiğini belirtmektedir. Bu süreç 10 yıl sürer ve tekrar İslam’la barışır. Paris’te HM2F’yi (Fransa’nın Eşcinsel Müslümanları Örgütü) kurar. Basında “eşcinsel cami” diye zikredilen ibadethaneyi tesis eder. Buranın tüm ritüeller açısından aynı olduğunu ancak tek farkın, İslam’ın kaynağına giderek adım attıklarını ifade eder. Bu bağlamda örneğin kadınlar da imamlık yapabilmekte, başörtüsü isteğe bağlı olarak takılmaktadır (Akpınar, 2013, ss. 12, 13). Bu bağlamda söyleşi yazısının baş tarafında vurgulanarak yer verilen Ludavic’in “*Sen İslam hakkında konuşmazsan, emin ol İslam senin hakkında konuşur.*” cümlesi, söz konusu İslam algısını açıklayıcı niteliktedir.

132. sayıda, Anti-kapitalist Müslümanlar grubunun Gezi’deki tutumu üzerinden “*Gezi’de İktidar, Hiyerarşi ve Liderlik Yoktu*” başlıklı bir yazı yer almaktadır. Yazının girişinde grubun Gezi’ye destek vermesi ile ilgili “*Çünkü mallar içinizden sadece zenginler arasında dönüp dolaşan bir devlet olmasın.*” (Haşr: 7) mealindeki ayet paylaşılmaktadır. Eşcinsellik bağlamında ise Lut kıssasında yasaklanan şeyin eşcinsellik olmadığı, zulüm olduğu şu ifadelerle anlatılmaktadır:

“İslam’da kimse fetva makamı değildir. Bir şeye haram veya günah deme yetkisini Allah tekeline almıştır, aksi takdirde herkes ilahlaşmaya başlar. Kur’an’a baktığımızda eşcinselliğin hastalık olduğuna dair bir ayet yoktur. Lut Kavmi kıssasına da bakarsanız aynı cinsten iki insan birbirini seviyor diye helak edilmedikleri gayet açıktır. Bugün eşcinsel oldukları için eve dönmekten korkan, kendi kimlikleriyle var olamayan, zulüm gören ve öldürülen eşcinselleri Kur’an’daki Lut kavmi kıssası üzerinden okumaya çalışmak bizi yanlış yere götürür. Bugün eşcinsellere yapılan muameleyi, onların ötekileştirilmesini Lut kıssasına dayanarak meşrulaştırmak mümkün değildir. Lut kıssasında, insanların evlerine gelen misafirlerin bile tecavüz tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı azgın bir toplumun

zulmü lanetlenir. Kur'an'da şu kesinlikle belirtilir ki, Allah, hiçbir toplumu yanlış inançlarından dolayı helak etmez, zulmünden dolayı helak eder. Lut kıssasının temelinde de azgınlık ve bu azgınlığın yol açtığı zulüm cezalandırılır.” (Anti-kapitalist Müslümanlar, 2012, s. 33).

ODTÜ’de İngilizce dersleri veren ve sol siyaset içinde politika üreten Canan ile yapılan söyleşi derginin 140. sayısında yerini almıştır. Özınanır’ın yönelttiği “Eşcinselliğe bakış açısında din olgusunun rolü büyük mü? LGBT’liği sınırlandıran en çok da din midir?” sorusuna binaen Canan, dini bu bağlamda bir faktör olarak değerlendirmektedir. Batının da aynı tecrübeyi yaşadığını, homofobik söylemin büyük ölçüde dinden beslendiğini ve bu yüzden LGBT hareketinin bu muhafazakar söylemle tartışmak zorunda kaldığını belirtmektedir. Ancak diğer taraftan, “eşcinsellikle Müslüman’lığın çatışmadığını savunan bir kanat” olduğunu belirten Canan bir kimseye “Hayır, böyle bir kitaba inanıyorsan sen eşcinsel olamazsın, bu çok büyük bir çelişkidir.” demenin doğru olmadığını dile getirmektedir. Ancak her halükarda din faktörünün bir kesimi ezmek için kullanılabildiğini, Hristiyan dünyasında da, İslam dünyasında da böyle olduğunu, eşcinsellerin muhafazaklar tarafından ezilmesinin de bunun bir örneği olduğunu belirtmektedir (Özınanır, 2015, ss. 50–51).

“İslamda Eşcinsellik” başlığı ile yer alan bir diğer yazı ise Oğuz’a aittir. Bu bölümün başında yazısına ve görüşlerine yer verdiğimiz İmam Muhsin Hendricks’ten alıntılarla kaleme alınmış bu metinde genel bağlamda Hendricks’in görüşlerinden farklı bir iddia gündeme getirilmemektedir. Benzer şekilde Lut kıssasının yanlış yorumlandığı, bir hoşgörü dini olan İslam’a inananların “doğuştan ve biyolojik” bir durum olarak eşcinselliği kabul etmesi gerektiği, klasik eserlerdeki yorumların dogmalar üzerine temellendirildiği, aslında eşcinselliği yasaklayan bir ayetin Kur’an’da yer almadığı dile getirilmektedir. Yazar Lut kıssasında yer alan Sodom ve Gomora’nın helak olma nedeni ile ilgili ise aşağıdaki çıkarımların yapılabileceğini yine Hendricks’e referansla paylaşır:

“Sodom ve Gomorra’nın yıkılışının birçok nedeni kuran kıssalarından ortaya çıkarılabilir: a) Sodom halkı tek tanrılı değildi ve onların putperest inançları sosyal ve ekonomik adaletsizliği ve cinsel yatkınlığı dikte eder. b) Misafire ve yabancıya düşmanlık sosyal ayrımcılığı ve yabancı fobisini onaylar. c) Ticaret yollarındaki hırsızlık, açgözlülüğün ve yabancıya saygısızlığın göstergesidir. d) Cinsel zevk yoluyla zorla iktidarı uygulama e) Meclislerinde uygun olmayan kurallar ve uygulamalar patriarkal elite hizmet etmektedir.” (Oğuz, 2015, ss. 36–38).

Diğer bir yazı ise muhafazakar medyanın *ayrımcı* ve *nefret* diline yönelik Hancıoğlu tarafından kaleme alınan “*Yeni Türkiye’de Muhafazakâr Medya ve Öteki(!): Cinselliklere Yönelik Ayrımcılık ve Nefret Söylemi Üzerine Kısa Bir Tartışma*” başlıklı tartışma metnidir. Yazısında Yeni Akit ve Yeni Şafak gazetelerinden derlediği örnekler üzerinden Ak Parti’nin kendi hegemonyasını sürdürmek için tüm baskı ve kitle iletişim araçlarını kontrol ettiğini iddia eder. Ak Partinin farklı cinsel yönelimlere bakışını ise şu örnekler üzerinden dile getirmektedir:

“Efkan Ala’nın, Halkların Demokratik Partisi’nin (HDP) eşcinsel evliliğin yasallaşması yönündeki vaadine yönelik “Bu Lut Kavmi gibi insanlığın helâkı demektir”; Yalçın Akdoğan’ın, LGBTİ aktivisti Barış Sulu’nun 2015 Genel Seçimleri’nde Eskişehir’den milletvekili adayı gösterilmesine yönelik “Eşcinsel aday çıkarandan... Türkiye partisi olur mu? Olmaz...” şeklindeki beyanlarının, kendi Yeni Türkiye’si’ni inşa eden AKP iktidarının cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği çeşitliliğine bakışını oldukça açık ve net biçimde yansıttığını belirtmek gerekiyor.” (Hancıoğlu, 2016, s. 43).

Son olarak, 155. sayıda yer alan “*İslami Feminizm Üzerine*” başlıklı yazı ise Öz tarafından “Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları” alanında yüksek lisans eğitimi gören 23 yaşındaki Nisa ile gerçekleştirilen bir söyleşi metnidir. Nisa İslami feministlere kendini yakın gören bir lezbiyendir.

Nisa, İslami feminizmin hadisleri “*oldukça eleştirel okumaya*” çalıştığını, hadis yazarlarının ve rivayetçilerinin hepsinin erkek olmasından hareketle hadis külliyyatının “*eril, ataerkil bir bakış açısıyla*” yazıldığını ve hadislerin bu bağlamda “*Kur’an’ın özüne aykırı bir söylem*”e sahip olduklarını ifade etmektedir. İslami feministlerin talepleriyle ilgili olarak ise; batı dünyasının İslam toplumlarındaki kadına yönelik “üsttenci” ve yargılayıcı bakışının düzelmesinin öncelikli talepleri olduğunu belirtmektedir. Diğer bir hedefi ise; “*dinin özünde kadın-erkek cinsiyet ayrımı varmış*” gibi hareket eden geleneğe karşı olarak, tefsir ve hadis dilini bizzat kadınların kaleme aldığı eserlerle yeniden oluşturmak olduğu ifade edilmektedir. Son olarak Nisa, Türkiye’de bu bağlamda öne çıkan “*Hidayet Şefkatli Tuksal, Ayşe Böhürler ve Nihal Bengisu Karaca*” gibi isimlerin iktidar ile İslami yapılanmaların ittifakını sorguladıklarını, zira bu ittifakı “*kadını dışlayan eril bir ilişki*” olarak gördüklerini belirtmektedir (İ. Öz, 2017, s. 42,43).

3.3.3.1.1.2. Hristiyanlık

Hristiyanlık ile ilgili iki adet metin bulunmaktadır. Bunlardan ilki “*Hristiyanlıkta Eşcinsellik*” başlığı ile yayınlanmıştır. Bu yazıda Goethe Üniversitesi Din Felsefesi Enstitüsü’nden Schreber, Almanya’daki Protestan Kilisesi’nin eşcinsellikle ilgili eğilimlerini ele almaktadır. Daha çok Evanjelist yapılanmaları konu edinen yazar, 2001 yılından itibaren eşcinsel çiftlerin “sivil birliktelik yapabilmekte” olduğunu ancak eşcinsel çiftlerin evliliklerinin bir “kutsama” ile gerçekleştirilmesi noktasında kiliseler arasında farklı tutumların olduğunu belirtmektedir. Örneğin Lutheran Kilisesi bu evlilikleri özel ayinlerle kutsarken Württemberg Kilisesi hiçbir şekilde kutsama gerçekleştirmiyor. Bu bağlamda geleneksel Protestanlık yaklaşımının eşcinselliği “varoluş iradesi ve isteği” ihlali olarak gördüğü, muhafazakar Protestanların ise İncil’de geçen kimi ayetler -örneğin Levililer bölümünde yer alan: “*Kadınla yatar gibi bir erkekle yatma, bu iğrençtir.*”- sebebiyle Kutsal Kitabın heteroseksüel evliliği emrettiği, homoseksüel ilişkiyi ise yasakladığı belirtilmektedir. Nihayetinde kendisini ilk kısımda konumlandıran yazar, “*teolojik cinsel etğin illa heteroseksüel hayat tarzını idealleştirmedeği*”ne değinmekte ve bu bağlamda cinsel yönelim meselesinin bir kimsenin fiziksel varoluşu ile alakalı olduğunu, bu sebeple eşcinsel birlikteliklerin sadece hoşgörüyü değil, tanınma ve kabul edilmeyi de hak ettiğini ifade etmektedir (Schreber, 2016, ss. 39, 40).

151. sayıda yer alan “*İnanmak İçin Fazla Queersin*” başlıklı yazıda ise “*inançlı bir eşcinsel*” olduğunu ifade eden Michael Brinkschröde, bu özelliği sebebiyle Kilise otoriteleri ve din görevlileri tarafından uğradığı ayrımcılığa değinmektedir. Bu bağlamda “*Hristiyan homofobisi*” konusu üzerine yapmak istediği doktora tezine danışmanlık yapacak bir teoloji profesörü bulamadığını, bir eşcinsel olarak kilisede çalışmasına izin verilmediğini, nihayetinde bir meslek lisesinde din eğitimi öğretmeni olarak işe başladığını ancak burada Kilise adına eğitim vermek için Kilise yetkililerinden izin istediğinde böyle bir eğitim vermeye kalkarsa işi ile ilgili ruhsatın elinden alınacağı ve işten kovulacağı tehdidi ile karşılaştığını belirtmektedir. 2011 yılında, Papa Venedik’in görevinin son dönemlerinde yeni kardinallerin LGBT bireyler konusunda daha esnek bir tutum içine girdiğine; “*Hristiyan değerlerini benimsemek*” koşuluyla rahipler meclisine eşcinsellerin de dahil edilmesine izin

verildiğine değinen yazar, bu dönemde “*Katolik LGBT Komitesi*”ni kurduklarını ifade etmektedir (Brinkschröde, 2016, ss. 44, 45).

2014 yılına gelindiğinde ise Roma’da gerçekleşen aile buluşmasında önemli bir adım atıldığını aktaran yazar, “*Kilise çalışmalarına cinsellik fikrinin dahil edilmesi*” gerektiğine dair karar alındığını, ayrıca ikinci büyük buluşmada kimi piskoposların eşcinsellere verdikleri zararlardan dolayı özür dilediklerini ancak bu özür beyanlarının pratikte ne derecede karşılık bulacağını ilerleyen zamanlarda belli olacağını belirtmektedir (Brinkschröde, 2016, s. 45).

3.3.3.1.1.3. Yahudilik

Dini temalı metinler kapsamında Yahudilikle ilgili kaleme alınan tek metin, Sarah Weil imzasıyla 151. sayıda yer alan “*Din, LGBTİ Hareketinin Bir Müttefikidir*” başlıklı yazıdır. İnançlı bir LGBT birey olan Weil yazısında “*Toplumlarda bireyler olarak bizlerden farklı olanlara nasıl yaklaşabiliriz?*” sorusunun cevabını tartışmaktadır.

LGBT hareketinin genel itibarıyla “*geleneksel din*” ile çatışma içinde olduğunu ve onu “*önemli bir düşman*” olarak gördüğünü belirten Weil, dine iki perspektiften bakılmasının mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Birine göre din sömürüyü meşrulaştıran bir ideolojik aygıt olarak görülebilirken, diğerine göre özgürlük, adalet ve insan hakları gibi erdemler için temel bir argüman vazifesi görebilmektedir. 2005 yılında ilk “*dindar lezbiyen örgüt - Bat-Kol*” İsrail’de kurulana kadar LGBT gruplarının dindarlara karşı “*sıfır tolerans*”ı olduğunu belirten yazar, bu tarihten sonra -eşcinsel dindar erkeklerin de kurduğu yeni bir dernekle birlikte- LGBT hareketinin din ile olan geriliminin hafiflediğini belirtmektedir. Kendi hayat tecrübesinde de benzer bir süreci yaşadığını yazısının son bölümünde aktaran Weil, ilk önce cinselliği ile dini arasında gitgeller yaşadığını, bu dönemde karşısında iki seçenek olduğunu; ya Tanrı’nın beklentilerini yerine getiremediği için kendisini öldürmesi gerektiğini, ya da kendisini olduğu gibi kabul edip yaşamayı seçmesi gerektiğini; ikincisini tercih ederek hayatta kaldığını, ancak şuan geldiği noktada ise dindarlığın veya dinin LGBT hareketi ile çatışma içinde olmadığına, aksine bir “*müttefiki*” olduğuna inandığını belirtmektedir (Weil, 2016, ss. 46–48).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Türkiye’deki LGBT literatüründe -bir sınırlama olmaksızın- genel bağlamda, daha özelde ise Din ve LGBT ilişkisi bağlamında “*din*” ve “*dindar*” algısını konu edinen bu çalışmada, ülkedeki ilk ve en uzun soluklu LGBT dergisi olan Kaos GL Dergisi’nin 1994-2018 yılları arasında yayınlanan 163 sayısı örneklem olarak belirlenmiştir. Gömülü Teori türlerinden Yapılandırmacı Desen’in uygulandığı bu araştırma, üzerinde kodlama ve temalandırma adımlarını gerçekleştirdiğimiz nitel veri analizi programının dijital zemini ve zengin görselleştirmelerinden faydalanılarak hazırlanmıştır. Aşağıda, ilgili bulgulardan elde edilen sonuçlara, sonuçlar üzerinden ulaşılan teorilere, teoriler üzerinden yapılan tartışmalara ve tartışmalar bağlamında sunulan değerlendirme ve önerilere yer verilecektir.

Sonuç

Bu çalışmada ilki daha genel, ikincisi daha özel olmak üzere iki temel araştırma sorusu ve kuramsal düzeyde ulaşılan cevapları aşağıdaki gibidir;

Araştırma Sorusu – 1: Türkiye’de yayınlanan LGBT literatüründe din ve dindar algısı nasıldır; metin üretimi, içeriği ve referansları açısından ne şekilde ortaya konmuştur?

Araştırma Sorusu – 2: Türkiye’de yayınlanan LGBT literatüründe LGBT ve Din ilişkisi bağlamında din ve dindar algısı nasıldır; metin üretimi, içeriği ve referansları açısından ne şekilde ortaya konmuştur?

Kaos GL Dergisi’nde yer alan genel bağlamda ve Din-LGBT ilişkisi bağlamında “*din*” ve “*dindar*” algıları ile ilgili olarak aşağıdaki teorilere ulaşılmıştır:

Teori 1: Türkiye’deki LGBT literatüründe genel bağlamda ve daha özelde Din-LGBT ilişkisi bağlamında din ve dindar algısı büyük ölçüde negatif algı yüklüdür.

Bu bağlamda elde edilen bulgulara göre: *Genel Bağlamda Din ve Dindar Algısı* temasında (173’ü *din*, 81’i *dindar* algısı olmak üzere toplam) 254 adet negatif algı yüklü kodlama; (18’i *din*, 4’ü *dindar* algısı olmak üzere toplam) 22 adet pozitif algı yüklü kodlama gerçekleştirilmiştir.

Diğer yandan *Din ve LGBT İlişkisi Bağlamında Din ve Dindar Algısı* temasında (246'sı *din*, 98'i *dindar* algısı olmak üzere toplam) 344 adet negatif algı yüklü kodlama; (17'si *din*, 19'ü *dindar* algısı olmak üzere toplam) 36 adet pozitif algı yüklü kodlama gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, ister genel ister Din-LGBT ilişkisi bağlamında olsun negatif algı yüklü kodlamalarda anlamlı bir farklılık bulunmamakla birlikte nicelik açısından din ve dindar algısının daha çok Din-LGBT ilişkisi çerçevesinde ele alındığı anlaşılmaktadır. Pozitif algı açısından ise benzer şekilde Din-LGBT ilişkisi bağlamında gerçekleştirilen kodlamaların niceliksel anlamda daha yüksek düzeyde olduğu gözlemlenmiştir. Pozitif algı yüklü kodlamalarda ortaya çıkan bir diğer fark ise; *Genel Bağlamda Din ve Dindar Algısı* çerçevesinde gerçekleştirilen kodlamalarda *din algısı* ile ilgili pozitif algı yüklü kodlamalar daha yüksek oranda iken, *Din ve LGBT İlişkisi Bağlamında Din ve Dindar Algısı* çerçevesinde gerçekleştirilen kodlamalarda *dindar algısı* ile ilgili kodlamaların daha yüksek oranda olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak toplamda 598 negatif algı, 58 adet ise pozitif algı yüklü kodlama gerçekleştirilmiştir. Diğer bir ifadeyle ilgili metinlerde yeralan din ve dindar algısına yönelik pozitif algı yüklü kodlamaların on katından daha fazla oranda gerçekleşen kodlama sayısı negatif algı yüklü olarak kayda geçmiştir.

Teori 2: *İlgili literatürde -dönemlere göre farklılaşmakla birlikte- metin üretimi açısından; okur mektupları/yazıları, çeviri metinler ve bu metinler üzerine bina edilen yerel metinler ve de söyleşi yazıları ön plana çıkmaktadır. Metin içeriği açısından: ilk iki dönemde din ile eşcinselliğin bağdaşamaz olduğu fikri ve dine-dindara karşı olumsuz bir yaklaşım söz konusu iken, son dönemde “İslam içinden yeni bir okuma ile” din ve eşcinsellik arasında yakınlaşma ihdas etmeye dönük olumlayıcı bir söylem geliştirildiği, bir diğer ifadeyle yaklaşım olarak sataşmacılıktan uzlaşmacılığa geçildiği görülmüştür. Referanslar bağlamında ise ilk dönemlerde “halk inançları” ve batılı tasavvurlar; son dönemde ise oryantalist ve reformist yazarların çeviri yazıları ile bu yazıların muhteviyatını kendi metinlerine taşıyan ve tanıtan yazarlar ön plana çıkmaktadır.*

Değerlendirme

Öncelikle belirtmek gerekir ki hem genel bağlamda hem de Din-LGBT ilişkisi bağlamında, gerek *din* gerekse *dindar* algısı ile ilgili olarak en fazla kodlama, Kaos GL Dergisi'nin "*amatörce*" yayınlandığı ilk dönemde gerçekleşmiştir. Kodlama rakamlarına yer verilen şemada (bkzn.: Ekler) görüleceği üzere tüm kategorilerle ilgili olarak en fazla kodlama (yaklaşık %50'si) Birinci Dönem'de (396 kodlama) yer almakta iken, İkinci Dönem (163) ve Üçüncü Dönem'de (164) hemen hemen yarı oranda bir kodlama söz konusu olmuştur. Bu farklılığın en temel nedenlerinden biri, LGBT hareketinin geliştiği ilk yıllarda dergi üzerinden birbirleriyle iletişime geçen LGBT bireylerin o güne dek görece yalnız ve savunmasız yaşadıkları yaşam alanlarında kendilerini *öteki* kılan kişilerin ve grupların, bu ötekileştirmeyi büyük ölçüde "*din*" üzerinden gerçekleştiriyor olmasıdır. Dolayısıyla, o dönemde LGBT bireyler olarak ilk defa bir araya gelen bu azınlık mensuplarının öncelikli gündemlerinden biri "*din*" ve "*dindar*"lar olmuştur.

Birinci Dönem'deki din ve dindar algıları içerik açısından -her dönemde olduğu gibi- büyük ölçüde negatif algı yüklüdür. Ancak ilk dönemdeki metinler ile sonraki dönemlerdeki metinlerin üretim biçimleri farklılık arz etmektedir. İlk dönemde derginin henüz yazar kadrosu şekillenmemiş ve zenginleşmemiştir. Okurlardan gelen mektup ve yazıların dergide hatırı sayılır bir yeri bulunmaktadır. Bu dönemde çıkan sayılarda yer alan negatif algı yüklü ifadelerin bir kısmının mezkur mektuplarda ve yazılarda yer aldığı görülmektedir. Bunların hemen hemen hepsi, yazarların kendi yaşamışlıklarından müteşekkildir. Bu noktada Birinci Dönem'de yoğun şekilde işlenen "*din*" ve "*dindar*" algılarının tikel olaylar üzerinden tümel sonuçlara uzanan bir yazı örgüsüne sahip olduğu ifade edilebilir.

İlk dönemle yer alan *dini temalı metinler* ise iki yönlüdür; Bir kısmı -dönemin genel havasına paralel olarak- radikal söylemlere sahipken, özellikle çeviri olan diğer kısmı ise başlangıç aşamasındaki LGBT hareketine *yol-yordam* gösterir niteliktedir. Bu bağlamda özellikle Wafer (1999) ve Spencer'in (1998a, 1998b, 1998c) yazıları önem arz etmektedir. Zira tam da Wafer'in yazısında telkin edildiği üzere Türkiye'de LGBT hareketinin seyri daha çok üçüncü dönemde belirginleşen, eşcinsellik

bağlamında “İslam içerisinde bir tartışma” açmakla ivme kazanmıştır. Diğer bir ifadeyle Birinci Dönem’de var olan “İslam eşcinsellikle bağdaşmaz” anlayışı Üçüncü Dönem’de İslam ile eşcinselliği -yeni İslami yorumlamalar getirilmesiyle- uzlaştırma anlayışına evrilmiştir. Bu ikinci anlayış bağlamında ise sınırlı sayıda isim –Ludovic-Muhammed Zahed, Zainah Anwar, İmam Muhsin Hendricks⁴⁴ ve Amina Wadud-refere edilmektedir.

Din ve eşcinsellik ilişkisi bağlamında literatürde ileri sürülen farklı iddialar bulunmaktadır. Bunlardan ilkinine göre dini metinler eşcinselliği yasaklamaktadırlar ancak diğer “suçlara” nazaran artı bir “lanetleme” veya “günahların en büyüğü” olması durumu söz konusu değildir. Bu bağlamda diğer bir söylem ise, “*evet yasaklanmıştır ancak bizi ilgilendirmemeli*” anlayışını dile getirir niteliktedir.

Bir başka iddia ise dini metinlerin eşcinselliği yasaklamadığı yönündedir. Bu iddiayı ileri sürenlerden bir kısmı eşcinselliği “yasaklanmış” olarak gösteren geleneksel yorumların teknik anlamda Arapça dili açısından yapılan hatalardan kaynaklandığını ifade etmektedir. Diğer bir kısmı ise bütünüyle erkekler tarafından yorumlanan bu metinlerin bu sonuca “*erkek egemen*” anlayışla vardıklarını belirtmektedir. Dolayısıyla her iki kesimin temel iddiası; dini metinlere getirilecek yeni yorumlarla bu “hata” giderilebilecek ve dini metinlerin eşcinsel ilişkiyi “yasaklamadığı” ortaya çıkarılabilecektir.

Son olarak bu bağlamda literatüre yansıyan bir başka yaklaşım ise bireyin dinsel yönelimi ile cinsel yöneliminin birbirinden bağımsız olduğu, dolayısıyla dini metinlerin bu konudaki söylemlerine bir değer atfetmenin yersiz olduğu yönündeki tutuma karşılık gelmektedir.

Literatürde cinsellik bağlamında çokça yer verilen bir iddia; dinlerin üreme amacı gütmeyen tüm cinsel birliktelikleri yasakladığı iddiasıdır. İslam’ın cinselliğe yaklaşımı ile bağdaşmayan bu iddiaya kesin ifadelerle yer verilmesi dikkat çekicidir. Ancak buna benzer şekilde İslam’ın temel öğretilerine ters düşen ve hemen hemen

⁴⁴ Sadece Kaos GL Dergisi’nde değil, örneğin Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma çerçevesinde gerçekleşen bildirilerde de yine Hendricks’e atıfla Lut kıssasında eşcinsellere/eşcinselliğe yönelik bir suçlama yer almadığı iddiası yinelenmektedir. Bknz.: (Dinç, 2011, s. 93).

hepsinin kaynak/referans kullanılmaksızın yer verildiği dini bilgilerin metin üretimi açısından iki problemliliğe tekabül ettiği görülmektedir. Bunlardan ilki “*halk inançları*” kategorisinde değerlendirilebilecek olan söylenti ve kulaktan dolma bilgiler olup İslam’ın temel referans kaynaklarında ve daha özelde İslam fıkında bir karşılığı olmayan mesnetsiz iddialardır. İkinci kısım bilgiler ise özellikle ilk dönem literatüründe çokça yer alan çeviri yazılardır. Bu yazılar batı tandanslı ve dolayısıyla Hristiyan inancını ve anlayışını aktaran bir hüviyete sahip olmakla birlikte bu ayrım yapılmaksızın kontekt içerisinde tüm dinlerin aynı kefedede değerlendirildiği metinler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu genellemeci yaklaşım kimi zaman o kadar normal addedilmekte ve benimsenmektedir ki; örneğin 22. sayının kapak yazısında yer alan bir haber metnindeki “*Eşcinseller ve Kilise*” ifadesine atfen, parantez içinde -“Kilise” ibaresi ile ilgili olarak- şu not paylaşılmaktadır: “(*Türkiyeli eşcinseller "Din" olarak okuyabilir!*)” (Efendisiz, 1997d, s. 23).

Bu bağlamda din algısı ile ilgili olarak varılan diğer bir sonuç; din algısının, dinlerin kendi öz referanslarından hareketle şekillenmesinden ziyade dinlere toptancı bir yaklaşım sonucu oluştuğudur. Ayrıca İslam’ın eşcinselliğe yaklaşımı ile ilgili olarak *eşcinsel eğilim*, *eşcinsel ilişki* ve *eşcinsel propaganda* ayrımı yapılmadığı görülmektedir. Daha da önemli bir nokta ise dinlerin konumlandırılmalarında temel referans noktası olarak LGBT bireylere ne derece meşruiyet atfettikleri dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla özellikle eşcinselliğe meşruiyet atfeden, suç ve günah olmadığını iddia eden tüm dini yorumlar özenle seçilerek pozitif algı yüklü bir formda dergiye yansıtılmıştır. Bu yaklaşım sadece din/dindar ve LGBT ilişkisi bağlamında değil, siyaset/siyasetçi ve LGBT ilişkisi, bilim/biliminsanı ve LGBT ilişkisi, sanat/sanatçı ve LGBT ilişkisi çerçevesinde de bu şekilde cereyan etmektedir. Eşcinsel ilişkiye “cevaz veren”, “normallik atfeden” ve bu tarz ilişkiyi olumlayan tüm dini yorumlar ve din bilginleri ile bilimsel bilgi ve bilim insanları yegane *hakikat* olarak lanse edilirken, aynı pozisyonlarda olup aksini iddia edenler ise kalemin izin verdiği sınırlar içerisinde en ağır şekilde cezalandırılmaktadır.

Benzer şekilde ilk dönemde “*devlet*” ve “*siyaset*” sadece eleştirilmemekte, bu kurumların tümüyle ilga edilmesini savunan devletsiz bir toplum hayali dile getirilmektedir. Ancak son döneme gelindiğinde artık kurumsal anlamda devlet ve

siyasetle barışıldığı, eşcinselliğe “kucak açan” siyasetçiler ile söyleşiler gerçekleştirildiği görülmektedir. Örneğin ilk dönemlerde BDP ve daha sonraki dönemlerde ise CHP ve HDP milletvekilleriyle gerçekleştirilen bir dizi söyleşi yazısına yer verilmiştir. Ayrıca Kaos GL ekibi ile gerçekleştirilen söyleşide LGBT bireylerin seslerini meclise ilk defa taşıyan parti olarak BDP’nin ve bu bağlamda katkılarını esirgemeyen Sebahat Tuncel isminin altı çizilmektedir (Cantek, 2013, s. 225). Dönemler göz önünde bulundurulduğunda dindar algısının birinci ve ikinci dönemde büyük ölçüde siyasi karakterlerden bağımsız olduğu, üçüncü dönemde ise iktidar ve Ak Parti merkezli bir negatif dindar algısının literatürde yoğun olarak işlendiği görülmektedir. Ancak diğer yandan LGBT hareketi ve siyaset(çiler)in yakınlaşmasıyla ilgili olarak Tarhan’ın 133. sayıda yer alan “*LGBT Hareketi, Anayasa Kampanyaları ve Bugün*” başlıklı yazısındaki şu ifadeler, LGBT hareketi yanında yer alan siyasetçilerin -en azından bir kısmının- buradan siyasi bir menfaat devşirme çabası içerisinde olduğu düşüncesini teyid eder niteliktedir:

“CHP’nin anayasa süreciyle birlikte ortaya koyduğu performansın hakkını versek bile, LGBT haklarını batılı-özgürlükçü-laik değerlerin bir parçası olarak doğulu-muhafazakar-dinci AKP’nin özgürlükçülüğünün sınırlarını ortaya çıkaran önemli bir enstrüman olarak gördüğü ortada.” (2013, s. 23).

Akademik camia ve bilim insanlarıyla ilgili olarak ise ilk dönemde “*domuz, katil, canavar*” gibi yakıştırmalar söz konusuysen durum üçüncü döneme gelindiğinde eşcinselliği olumlayan akademisyenlerle artık ortak çalışmaların üretildiği görülmektedir. Bu bağlamda İkinci ve özellikle Üçüncü Dönem’de uluslararası kurum ve kuruluşlardan sağlanan fonlarla ciddi sayıda çalışmaya imza atılmıştır. Ancak bu bağlamda yine Kaos GL dergisinde yayınlanan “*Elif Şafak’la Söyleşi*” başlıklı yazıdaki bir kesit “*LGBT ve siyaset ilişkisinde olduğu gibi LGBT ve akademi arasında da benzer bir menfaat ilişkisi söz konusu mu*” sorusunu akla getirir niteliktedir. Zira hem Elif Şafak’a yöneltilen soru içerisinde, hem de Şafak’ın buna verdiği cevapta akademisyenlerin bu konuya eğilmelerindeki faktörlerden biri olarak “*rant*” mevzusu dile getirilmektedir:

“**Kaos GL:** Yurt dışındaki bir çok üniversitede ‘Gey Lezbiyen Çalışmaları’ spesifik olarak tanımlanan bir alan ve bu konuda dersler mevcut. Henüz Türkiye’de böyle tanımlanmış bir alan olmamasına karşın, eşcinsellik üzerine yapılan çalışmalar da bir artış görülüyor. Bu yıl içerisinde, İstanbul’da Bilgi Üniversitesi’nde akademisyenler ile birlikte Lambda’nın organize ettiği ve

Ankara’da Kaos GL’nin düzenlediği sempozyumda da bunu açıkça görebildik. Akademinin bu ilgisinin, toplumsal gerçekleri gün yüzüne çıkarmak ve tartışılmasını sağlamadaki olumlu rolünün yanında, bir rant aracı haline gelmeye başlaması ve eşcinselliğin popülerleştirilmesini doğuran bir yönü olduğu konusunda ne düşünüyorsunuz?

Elif Şafak: Akademi epi topu bir ada, akademisyenler de bir adada yaşadıklarını unutmakta hayli maharetli insanlar. Beni düşündüren, kaygılandıran eşcinsellik ile ilgilenmeye başlaması değil akademinin. Tam tersine bunu olumlu buluyorum çokça, işin içinde rant olsa dahi gene de çok önemli bir adım. Fakat tehlike şurada. Akademi bir ada olduğu için ve bilgiden iktidar damıttığı için ve de hiyerarşilere, alt-üst dağılımına alışkın olduğu için, bunu da bir iktidar ilişkisine çevirmekte gecikmeyecektir.” (Kaos GL, 2003b, s. 27).

Bu söyleşide önemli olan bir nokta ise söyleşinin 2003 yılında yapılıyor olmasıdır. Henüz o vakitlerde akademik camianın bu alana ilgi duymasına neden olan faktörlerden biri olarak “rant”tan bahsediliyor olması bu rant’ın mahiyeti, hangi kurum ve kuruluşlardan sağlandığı noktasında yeni bir araştırma sorusu olarak yeni çalışmalara namzettir. Bu bağlamda çalışmamızın Üçüncü Dönem’inde söz konusu ettiğimiz -ve hatta dönem ismi olarak yer verdiğimiz- “*destek*” ifadesi ve ilgili başlık altında yazılanlar bu konuya eğilecek araştırmacılara fikir vermesi açısından önem arz etmektedir.

Siyaset ve LGBT ilişkisi ile Akademia ve LGBT ilişkisi bağlamında yer verdiğimiz bu tespitlerden hareketle LGBT olgusuna yönelik tüm siyasi ve entelektüel çabaların salt ranta dayalı olduğuna yönelik bir çıkarımda bulunulmasının oldukça genellemeci bir yaklaşıma karşılık geleceğini ifade etmek gerekmektedir. Çalışmamızın ikinci bölümünde belirttiğimiz üzere konu ile ilgili sosyal gelişmelerde çoklu gerçekliği ve çok etkenli bir süreci kabul etmekteyiz. Bu bağlamda Türkiye’deki LGBT hareketinin tarihsel seyrine odaklanacak araştırmacılar için bu minvalde bir farkındalık kazandırmak adına mezkur hususların altının çizilmesi ve böylelikle ilgili tarafların dikkatine sunulması, bu çalışmanın alana dönük araştırmalara sunduğu mütevazı katkılarından biri olacaktır.

Bir başka husus şu ki; LGBT literatürünün *din* ve *dindar* ile olan ilişkisi, ileri sürülen bir hipotezin geçerliliğini ölçmek üzere değil, doğru varsayılan bir hipotezin altını doldurmak üzerine kurulmuş ideolojik bir ilişki biçimini yansıtmaktadır. Bu ideolojik yaklaşım çerçevesinde ilk dönemde batı tandanslı metinlerden mülhem şekilde; din, genellemeci bir tutumla radikal söylemlere mutahap edilmiştir. Ancak bu

tutumun Türkiye gibi -her ne kadar laik düzene sahip olsa da- baskın çoğunluğu Müslümanlardan oluşan bir ülkede toplumsal desteği kazanmada başarısız olduğu görülmüş ve bunu başarmak için dini anlamda batı merkezli söylem yerine İslamiyet içerisinden yeni bir yorumun ve buna bağlı söylemin geliştirilmesi gerektiği anlayışı görece yakın dönemde yaygınlaşmıştır. Bu noktada, eşcinsel yönelimleri ve aktivist yönleriyle ön plana çıkmış Müslüman karakterlerin ilgili konulardaki yeni yorum ve söylemleri sayfalara taşınarak -editörün ifadesiyle- İslam ile eşcinsellik arasında bir köprü kurulması ümit edilmiştir. Bu umulan resmin ne derece gerçekleştiği veya gerçekleşmekte olduğu yeni araştırma soruları olarak yeni çalışmalara davetiye çıkarmaktadır.

Ancak günümüze gelindiğinde, içinde bulunduğumuz yeni dönemle ilgili; -ki bu döneme literatürün yeni bir formata taşındığı Dördüncü Dönem olarak “*Sosyal meyda ve Toplumsal Kabul Dönemi*” ismi de uygun düşebilir- 2019 yılı itibariyle LGBT hareketinde çok önemli bir sürece girildiği kanaatini taşımaktayız. Farklı youtube kanallarının LGBT temalı yayınları, izlenme sayısı bakımından on milyonu aşmış durumdadır. Bu yayınların toplumsal düzeyde LGBT bireylere yönelik algıda ciddi bir değişikliğe neden olacağını ön görmekteyiz. Bunun ilk nedeni, ilgili yayınların LGBT hareketi bünyesinde ve LGBT aktivizmi çerçevesinde gerçekleşmiyor olmasıdır. Bu durum, izleyicinin kendisini olguya karşı pozisyon alma(ma)sı noktasında belirleyici bir etkidir. Diğer bir nedeni ise ilgili kanalların formatları gereği ele alınan olguların ve konu(k) edilen LGBT birey ve yaşam tarzının oldukça dramatik ve trajik sahnelerle yayınlanıyor olmasıdır. Bu noktada Din ve LGBT ilişkisi çok daha arka planda kalmakta, yayın içeriği büyük ölçüde LGBT bireylerin çektikleri acılar, maruz kaldıkları zulüm ve haksızlıklar çerçevesinde şekillenmektedir. Diğer yandan yayına konuk olan her bir LGBT bireyin hayat hikayesi "kendi ayakları üzerinde durma", "kendiyi barışık bir şekilde hayata tutunma" ve "kendini olduğu gibi kabul etme" gibi günümüzde yaygınca dile getirilen "başarı hikayeleri" formatında sunulmakta ve bu yönüyle ilgili anlatı, söyleşiyi gerçekleştiren kişi veya uzman tarafından takdir ve hayranlıkla karşılanmaktadır. Dolayısıyla, milyonları aşan bir seyirci kitlesine ulaşan bu formattaki bir prodüksiyonda -her ne kadar baskın çoğunluğu Müslümanlardan müteşekkil bir ülke

olsa da- konunun ele alış biçimi ve konuğun kendini sunuş zemini bütünüyle dinden bağımsız bir çerçevede gerçekleştiği için toplumsal algının şekillenmesinde dinin eşcinsel yaşam tarzı veya seks işçiliği gibi konular hakkında ne söylediğinin öneminin/etkisinin görece azalacağı düşünülmektedir.

Bu noktada LGBT literatürünün üçüncü döneminde kendini gösteren Din ve LGBT ilişkisi bağlamında bir köprü vazifesi görmesi ümidiyle İslam'ın içerisinde yeni bir tartışma açma ve yeni bir şariat anlayışı getirme çabasının çok daha dar bir kitlede karşılık bulabileceğini düşünmekteyiz. Oryantalist ve reformist bir çizgide seyreden bu operasyonel okuma çabası -Gürcan'ın yazısında (2008, s. 5) belirttiği üzere *“diğer konularda mangalda kül bırakmıyorken din meselesine gelince mahcup bir sessizliğe gömülmekten”* sıkılan LGBT aktivistleri için ve de eşcinsel yaşam tarzı ile inanaçlarını meşruiyet zemininde bir araya getirmeyi arzulayan LGBT bireyler açısından ancak işlevsel olabilir. Dolayısıyla bu çabadan ziyade bu yeni dönemde din/dindar ve LGBT ilişkisi bağlamında gerçekleştirilecek yeni çalışmalarda; *sosyal medyada LGBT profillerini ve bu profillerin toplumda nasıl karşılandığını* konu edinen araştırma sorularına öncelik vermesi gerektiğini düşünmekteyiz. Zira mezkur youtube yayınlarının LGBT birey ve yaşam tarzına hangi perspektiften bakılacağı noktasında toplumun konuya yaklaşım biçimini ciddi oranda dönüştüreceği kanaatini taşımaktayız.

1994 yılında Kaos GL Dergisi'nin yayına başlamasıyla ontolojik ve epistemolojik açıdan felsefesi şekillenen LGBT hareketi bu süreçte yerel dinamiklerden ve ülke sosyolojisinden ziyade Batı dünyasının birikiminden beslenmiştir. Belli noktalarda bu birikim harekete avantaj sağladıysa da toplumun değerlerine yönelik radikal söylemler toplumla olan zayıf ve gergin ilişkiye olumlu bir yönde katkı sağlamamıştır. Ve hatta Müslüman bir toplum tarafından kutsal kabul edilen “Tanrı”, “din”, “peygamber” ve benzeri olgulara dönük tahfif ve tahkir içerikli ifadeler mevcut gerilime tuz biber ekmekten öteye geçmemiştir. Bu bağlamda toplumun zaten böyle bir iletişime açık olmadığı iddia edilebilir. Toplum üzerinde büyük etkiye sahip olan medya organlarının ilk dönemlerde LGBT bireyleri ekrana yansıtma biçimleri dikkate alındığında bu anlaşılabilir bir husustur. Ancak bu algıyı değiştirmek için izlenilmesi gereken yol olarak “kaos” kavramını ve muhtevasını

merkeze alan bir hareket felsefesi geliştirmek, daha doğru bir ifadeyle batıdan ithal etmek, tarafımızca doğru bir tercih olarak görülmemektedir. Ki zaten literatürde metin içeriğinin son döneme doğru daha yumuşak ve barışçıl bir muhtevaya bürünmesinden, LGBT hareketinin de –her ne kadar kimi zaman radikal çıkışlar kamuoyuna yansıyor olsa da- bu başarısız tutumdan rücu edilmesi gerektiğine kanaat getirdiği anlaşılabilmektedir.

Diğer yandan, şayet, ilk dönemden bu zamana, çeyrek asırlık mücadele sürecinde elde dilen kazanımlar radikal söylem tercihinin haklı ve doğru olduğunu ispat için ileri sürülürse, bu bağlamda hareketin hedefinin ne olduğuna göre değişebilen iki noktaya değinmek önem arz etmektedir. şayet ana akım LGBT hareketi olarak benimsenen duruş bireyselliğin ve narsizmin doruklara ulaştığı post-modern dönemin oluşturduğu zeminden hareket ediyorsa, bu noktada ben/biz merkezli bir dünya algısından hareketle “ötekiler”in/toplumun büyük kesiminin -LGBT hareketi tarafından- üretilen eylem ve söyleme göre pozisyon alma durumu göz ardı ediliyorsa, amaç sadece –hak verilmez, alınır- mottosuna dayanan bir anlayışla “hak”ları elde etmekse, ve de bu elde edildikten sonra toplumun ne düşündüğü veya ne dediğinin bir önemi yoksa, evet, LGBT hareketinin doğru bir strateji güttüğü farz edilebilir. Ama bu, -büyük ölçüde- toplum tarafından kabul görmüş bir harekete değil, sadece hukuk tarafından tanınmış bir harekete tekabül etmektedir ki, bu tablo, hareket için hukuki anlamda “özgürlük ortamı”nın sağlandığını resmetse de sosyolojik anlamda halen daha varlığını sürdüren bir toplumsal karşıtlığın söz konusu olmadığı anlamına gelmemektedir.

Ancak, eğer hedef daha kapsamlı ise; hareket tarafından retorik olarak sürekli vurgulanan “birlik içinde”, “çoğulcu” ve “sevgi-saygı” merkezli bir hayat anlayışı ihdas edilmek isteniyorsa; bu anlayış zemininde bir araya gelinecek olan toplumla iletişim kanalları aramak gerekiyorken, soru ve sorunların özellikle kutsal değerleri hedef alan söylemlerle çözülebileceğini varsaymak, güdülen hedef ile uyumlu bir tutum olmasa gerektir. Dolayısıya tüm kesimlerin ilgili konuları nefret ve hiddetten arınmış bir atmosferde tartışabiliyor olması, var olan problemleri aşma noktasında bir ön koşul olarak karşımızda durmaktadır.

Bu ifadelerden kasıt; mezkur sağlıklı iletişim ortamının neticesinde tüm kesimlerin toplumdaki bütün soru ve sorunlara hemfikir olmuş bir şekilde çözüm bulacağı değildir. Kastedilenin ve ihtiyaç duyulanın da böyle ütöpik bir manzara olmadığı gözden kaçmamalıdır. Bu noktada önemli olan ve bir meziyet olarak görülebilecek husus toplumdaki tüm fertlerin asgari müşterekler çerçevesinde kendi özgünlükleri ve farklılıklarıyla bir arada yaşayabilmesi hususudur.

Değerlendirme kapsamında dile getirdiğimiz bu son husus, LGBT hareketinin hayatın anlamı ve anlamlandırılması noktasında ileriye sürdüğü tezlerin değerlendirilmesinden bağımsız olarak, kendi iç tutarlılıkları açısından yöneltilen ve ülke sosyolojisini merkeze alan sorgulamalardır. Diğer bir ifadeyle; bu değerlendirmeler -her ne kadar belli başlı kazanımları beraberinde getirdiyse de- LGBT hareketi ile toplum arasında gerilimin artmasına ve uçurumun derinleşmesine neden olan duruşla ilgili olup, bu hususa binaen yöneltilen eleştiri ve önerilerdir.

Bu noktada bir diğer husus ise -üçüncü dönemde söylem açısından bir değişime gidildiğini ifade etmiştik- yeni “açılım” stratejisinin yine ithal olması ve sosyolojiyi dikkate almaması nedeniyle farklı problemlere gebe olduğudur. Zira eşcinsellik ile İslam arasında bir köprü kurma ümidiyle bir kaç isim üzerinden oryantalist ve reformist bir söylem geliştirme ve “yeni şeriat” oluşturma çabasının faydadan hâlî olduğu ön görülmektedir. Bilakis bu söylem ve çabaların toplumda dini hassasiyeti yüksek olan kesimi LGBT hareketine karşı daha tepkisel bir tutum içerisine sürükleyeceği kanaatindeyiz. Dolayısıyla özelde din ve LGBT ilişkisi çerçevesinde, daha genelde ise toplumsal cinsiyet meseleleriyle ilgili olarak, -kadın meselesi üzerinden oto-oryantalist söylemi bu coğrafyaya ithal etme çabasının ortaya çıkardığı problematiği tartışan- Okutan’ın ifadesinde olduğu gibi (2019) “*parçası olmadığıımız sonsuz şölenin çekimine kapılmadan, kimsenin misafir/işgalci görülmediği kendi yöresel soframızı*” hazırlarsak toplumsal sorunlarımıza daha reel ve yerel çözümler üretebiliriz. Bu noktada ise özellikle Din ve LGBT ilişkisi çerçevesindeki konulara büyük ölçüde uzak/ilgisiz duran Diyanet ve İlahiyat camiasının diğer paydaş disiplinlerle ortaklaşa gerçekleştireceği interdisipliner çalışmalar için oldukça geç kalındığı ifade edilebilir. Bunun ivedi bir ihtiyaç olduğu, ancak mevcut durum dikkate alındığında, Tekin’in (2012) dile getirdiği din ve toplumsal cinsiyet ilişkisine dönük çalışmaların yetersiz ve alanın büyük ölçüde belli başlı kesimlerin fikirsel temellükünde olduğu iddiasının hâlâ güncelliğini koruduğu belirtilebilir.

KAYNAKÇA

- A., E. (1995, Şubat). Psikoloji mi, Biyoloji mi: Birinden Birini Seçmek Zorunda Mıyız? *Kaos GL Dergisi*, (6), 7–8.
- Agathadaimon. (2000, Şubat). Dönersek Bir Vakit Mitologyanın Sarı Sayfalarına - 2: Zeus - Ganymedes Miti. *Kaos GL Dergisi*, (64), 55–56.
- Ahmed, S. (2016). *Mutluluk Vaadi* (1. baskı; D. Mayadağ, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Akar, F. (2014, Kasım). İlköğretim Birinci Kademe Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algısı. *Kaos GL Dergisi*, (139), 16–17.
- Akay, S. (1994, Ekim). Cinsel Mozaik. *Kaos GL Dergisi*, (2), 11–12.
- Akay, S. (1995, Nisan). Özgür ve Saygın Cinsellik. *Kaos GL Dergisi*, (9), 14.
- Akay, S. (1998a, Temmuz). Transseksüellik Bahsi Üzerine. *Kaos GL Dergisi*, (47,48), 3–4.
- Akay, S. (1998b, Ekim). Transseksüellik Bahsi Üzerine-3. *Kaos GL Dergisi*, (50), 30–35.
- Akay, S. (1999, Ekim). Zeki Müren Öldü, Ya Homofobi? *Kaos GL Dergisi*, (62), 25–26.
- Akis, Y. (2012, Mayıs). Sınırları Aşan Baskı ve Homofobi. *Kaos GL Dergisi*, (124), 30–32.
- Akpınar, Ö. (2013, Mart). Arap, Müslüman, Hiv+ ve Eşcinselim, Sırada Ne Var?! *Kaos GL Dergisi*, (129), 12–13.
- Alacaoğlu, İ., Tunel, S., Gökpinar, Ö., & Güner, U. (Ed.). (2010). *Medyada Homofobiye Son - 2010 Raporu*. Ankara: Kaos GL Yayınları.
- Alan, C. (2019). *Thematic and Discursive Construction of Homosexual Movement in Turkey Through Kaos GL Magazine*. Hacettepe Üniversitesi.
- Alat, M. (2015, Temmuz). Bilge Alan. *Kaos GL Dergisi*, (143), 8–9.
- Alatlı, L. (2011, Mart). Lesviaki Omada (Loth) ile Söyleşi. *Kaos GL Dergisi*, (117), 10–11.
- Alaz, M. (1996, Nisan). Merhaba Kaos GL. *Kaos GL Dergisi*, (20), 15–17.
- Albayrak, H. Ş. (2019). *Kadın Olmak: İslam, Gelenek, Modernlik ve Ötesi* (H. Ş. Albayrak, Ed.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Alpar, A. (2018, Mart). Karikatür Dergilerinin Kapaklarında Kadın ve LGBTİ Temsili. *Kaos GL Dergisi*, (159), 40–41.
- Alpkaya, F. (2017, Eylül). “Dünyayı Güzellik Kurtaracak”. *Kaos GL Dergisi*, (156), 9–10.

- Altay, E. (2011, Temmuz). Mecliste Şafak Sökecek. *Kaos GL Dergisi*, (119), 10–12.
- Altınay, A. G. (2011, Mart). Can Veririm, Kan Dökerim: Ders Kitaplarında Militarizm. *Kaos GL Dergisi*, (117), 42–45.
- Altun, D. (2017). Yerel Kalkınmada Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Yerel Yönetimlerin Rolü. İçinde D. Altun & H. Toker (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet: Farklı Disiplinlerden Yaklaşımlar* (1. baskı, ss. 47–66). Ankara: Nika Yayınevi.
- Altunpolat, R. (2010, Eylül). 12 Eylül Darbe Anayasasına da AKP'nin Paketine de Hayır. *Kaos GL Dergisi*, (114), 5.
- Altunpolat, R. (2011, Ocak). Sürekli Linç Rejimi. *Kaos GL Dergisi*, (116), 15.
- Amerikan Psikoloji Birliği. (1997, Mart). Cinsel Yönelim ve Eşcinsellik Sorularınıza Yanıtlar (E. Kalaycı, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (31), 16–17.
- Amerikan Psikoloji Birliği. (1999, Eylül). Cinsel Yönelim ve Eşcinsellik ile İlgili Sorularınıza Yanıtlar (E. Kalaycı, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (61), 32–33.
- Amman, M. T. (2012). Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet: Sosyal, Bilimsel Yaklaşımlar. İçinde İ. Kurt & S. A. Tüz (Ed.), *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet 1*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Anık, E. (2014). *LGBT Bireylerde Dinî ve Manevî Eğilimler*. Marmara Üniversitesi.
- Anıl (Çeviren). (2002, Eylül). Homofobinin Kökenlerine Dair İpuçları. *Kaos GL Dergisi*, (74), 49–50.
- Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Tiyatro Bölümü'nden bir grup öğrenci. (1995, Mart). Dünya Tiyatro Gününü Niçin Reddediyoruz? *Kaos GL Dergisi*, (7), 15.
- Antakya Kaosçuları. (1998, Nisan). Antakya: Kaos GL'ye... *Kaos GL Dergisi*, (44), 31.
- Anti-kapitalist Müslümanlar. (2012, Eylül). Gezi'de İktidar, Hiyerarşi ve Liderlik Yoktu. *Kaos GL Dergisi*, (132), 31–33.
- Archer, B. (2005). *Eşcinselliğin Sonu ve Heteroseksüelliğin Ölümü* (A. Borovalı & K. Atak, Çev.). İstanbul: Çitlembik Yayınları.
- Arslan, Ö. (2017, Temmuz). “Nasıl Ya? Bir Erkek Nasıl Et Yemez? Salata mı Yiyorsun?” *Kaos GL Dergisi*, (155), 44–45.
- Arzu. (1998, Mart). İngiliz Askeriyesinde İbne Kadın Avı. *Kaos GL Dergisi*, (43), 9–10.
- Avşar, C. (2010, Eylül). Bir Gey ve Bir Feministin Söyleşisi. *Kaos GL Dergisi*, (114), 48–49.
- Aydın, M. (1995, Nisan). Şeriat Yasalarına Göre Yargılanacaksın. *Kaos GL Dergisi*, (9), 13.
- Aydoğdu, G. (2012, Ocak). Die Linke Partisi Milletvekili Hakan Taş ile Söyleşi. *Kaos GL Dergisi*, (122), 15.

- Ayten, A. (Ed.). (2015). *Din, Erdem ve Sağlık* (1. baskı). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Ayten, A., & Anık, E. (2014). LGBT Bireylerde Dinî İnanç Din ve Tanrı Tasavvuru Dinî ve Manevî Başa Çıkma Süreci. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (14), 7–31.
- Ayten, A., & Anık, E. (2015). Dini İnanç/İnançsızlık, Din ve Tanrı Tasavvuru ve Dini/Manevi Başa Çıkma: LGBT Bireyler Üzerine Bir Araştırma. İçinde A. Ayten (Ed.), *Din, Erdem ve Sağlık* (ss. 313–344). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Ayten, A., & Anık, E. (2018). LGBT Bireylerde Din ve Tanrı Tasavvuru. İçinde S. Turan (Ed.), *Sınırlarda Dolaşmak: Dinlerin Eşcinselliğe Bakışı* (1. baskı, ss. 43–74). İstanbul: Okur Akademi-Metamorfoz Yayıncılık.
- Azadi, Ç. (2017, Temmuz). Çocuk LGBTİ Olmak. *Kaos GL Dergisi*, (155), 26.
- Baba, A. (2002, Ocak). Şarkı Söylemeyen Eşcinseller Ne Olacak? *Kaos GL Dergisi*, (71), 55.
- Barker, M.-J., & Scheele, J. (2018). *Queer: Resimli Bir Tarih* (U. Özmakas, Çev.). Ankara.
- Baş, T., & Akturan, U. (2017). *Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri* (3. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Başaran, Y. (2006). Ne Yanlış Ne de Yalnızsınız! *Kaos GL Dergisi*, (91), 38.
- Başaran, Y. T. (1996a, Ekim). Cennet Yaratıkları. *Kaos GL Dergisi*, (26), 6–8.
- Başaran, Y. T. (1996b, Kasım). Ülker Sokak “Sakinleri” ve Travestiler. *Kaos GL Dergisi*, (27), 3–6.
- Başaran, Y. T. (1998, Mart). Homofobinin Diğer Yüzü. *Kaos GL Dergisi*, (43), 16–18.
- Başaran, Y. T. (1999a, Ocak). Lezbiyen Kimdir? *Kaos GL Dergisi*, (53), 20–21.
- Başaran, Y. T. (1999b, Şubat). Derivative Duo: Müzik ve Komedi. *Kaos GL Dergisi*, (54), 22–26.
- Başaran, Y. T. (1999c, Nisan). Kendine Önyargılı Lezbiyen. *Kaos GL Dergisi*, (56), 5–6.
- Başaran, Y. T. (2002, Mart). Sivil Toplum Kuruluşları, Avrupa Birliği, Örgütlenme. *Kaos GL Dergisi*, (72), 32–40.
- Batı, G. B. (2017). Girişimci Olarak Kadın. İçinde D. Altun & H. Toker (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet: Farklı Disiplinlerden Yaklaşımlar* (1. baskı, ss. 108–120). Ankara: Nika Yayınevi.
- Bell, M. (2001). Cinsel Yönelim ve Ayrımcılık Karşıtı Politikalar: Avrupa Topluluğu (Defne & Carol, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (69), 8–13.
- Bereket, T. (2007, Mart). Türkiye’de İslam’la Hemcinsler Arası İlişkileri Uzlaştırmak (Ö. Ceylan, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (93), 40–45.

- Bir Grup Lezbiyen ve Gay Öğrenci. (1997, Nisan). Ne 5 Ne 8, Eşcinsel Öğrenciler İçin Hepsi Zulümdür! *Kaos GL Dergisi*, (32), 3–5.
- Bir Lezbiyen ve Bir Heteroseksüel Kadın. (1996, Kasım). *Kaos GL Dergisi*, (27), 30.
- Blank, H. (2019). *Düzcinsel: Heteroseksüelliğin Şaşırtıcı Derecede Kısa Tarihi* (1. baskı; T. E. Köse, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boom, P., & Tatchel, P. (2000, Şubat). Yeni Bin Yıla Mektuplar. *Kaos GL Dergisi*, (64), 57.
- Bora. (1997, Mart). Tartışma: Nasıl Bir Eşcinsel Hareket? (31). *Kaos GL Dergisi*, (31), 20–21.
- Brinkschröde, M. (2016, Kasım). İnanmak İçin Fazla Queersin! *Kaos GL Dergisi*, (151), 44–45.
- Bunalım, R. (1997, Haziran). Hastalığının Adı Aşk. *Kaos GL Dergisi*, (34), 26–28.
- Busby, K. (2006, Kasım). Yabancı Deneyimler: Hukuk Reformunu Getiren Faktörler. *Kaos GL Dergisi*, (92), 44–45.
- Butler, J. (2011). Maddeleşen/Sorunlaşan Bedenler (Bela Bedenler) (C. Çakırlar & D. Bayer, Çev.). *Cogito: Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram*, (65–66), 52–86.
- Butler, J. (2016). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (5. baskı; B. Ertür, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Can, E. (2014, Kasım). Şimdi Sen Söyleyince Bana da Mantıklı Geldi: Aile Dışında Hayat Var! *Kaos GL Dergisi*, (139), 50–51.
- Can, Y. (1999, Mart). Gel Yiğidim Gel. *Kaos GL Dergisi*, (55), 30.
- Candaş, A. (2016, Eylül). Yeni Hiyerarşik Vatandaşlık Rejiminin Dışlanan Kesimlere Dayattığı Yeni Zorluklar ve LGBTİ Hareketi. *Kaos GL Dergisi*, (150), 18–21.
- Canikoğlu, S. K. (2014, Mart). Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim. *Kaos GL Dergisi*, (135), 17.
- Cantek, F. Ş. (2013). Kaos GL: “Herhangi bir toplumsal kesimin özgür olmadığı bir toplumda aslında hiç kimse özgür değildir”. *Mülkiye Dergisi*, 37(4), 223–230.
- Cengiz. (1997, Kasım). Harç Parasını Ödeyemeyen Genç Kendini Astı! *Kaos GL Dergisi*, (39), 6–7.
- Cervulle, M., & Roberts, N. R. (2015). *Homo Exoticus: Irk, Sınıf ve Queer Eleştiri* (A. Yalın, Çev.). İstanbul: Ekslibris Yayıncılık.
- Ceylan, T. (2006). Sanat Tarihi Boyunca Homoerotizm. *Kaos GL Dergisi*, (91), 49–51.
- Charmaz, K. (1990). “Discovering” Chronic Illness: Using Grounded Theory. *Social Science Medicine*, 30(11), 1161–1172.
- Charmaz, K. (2000). Grounded Theory: Objectivist and Constructivist Methods.

- İçinde N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Ed.), *Handbook of Qualitative Research* (2. baskı, ss. 509–535). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis* (1. baskı). London: SAGE Publications.
- Charmaz, K. (2008a). Constructionism and the Grounded Theory Method. İçinde J. A. Holstein & J. F. Gubrium (Ed.), *Handbook of Constructionist Research* (ss. 397–412). New York: The Guilford Press.
- Charmaz, K. (2008b). Grounded Theory as an Emergent Method. İçinde S. N. Hesse-Biber & P. Leavy (Ed.), *Handbook of Emergent Methods* (ss. 155–172). New York: The Guilford Press.
- Charmaz, K. (2008c). Reconstructing Grounded Theory. İçinde P. Alasuutari, L. Bickman, & J. Brannen (Ed.), *The SAGE Handbook of Social Research Methods* (ss. 461–478). <https://doi.org/10.4135/9781446212165>
- Christensen, M. (2006, Kasım). Yabancı Deneyimler: LBL'nin Bugünkü Günemi. *Kaos GL Dergisi*, (92), 43.
- Clemencia, J. (1997, Ocak). Curaçao'da Kadınları Seven Kadınlar: Cachapera'dan Özgür Seslere (E. Çelik, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (29), 18–20.
- Clendinen, D., & Nagourney, A. (1999, Ekim). Stonewall Öncesi Amerika (Kerem, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (62), 13–15.
- Cömert, M. (2006). Eşcinsel Arzuyu Adlandırma ve Sınıflandırmaya Tarihsel Bir Bakış. *Kaos GL Dergisi*, (91), 42–45.
- Corbin, J., & Strauss, A. (2008). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (3. baskı). <https://doi.org/10.4135/9781452230153>
- Corbin, J., & Strauss, A. L. (1990). Grounded Theory Research: Procedures, Canons, and Evaluative Criteria. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3–21.
- Coşar, S. (2012, Kasım). Muhafazakarlığın Vatandaşlığı: Sosyal Olanın Reddi. *Kaos GL Dergisi*, (127), 18–19.
- Coşar, S. (2016, Eylül). Siyasal Alana Dair Öneriler. *Kaos GL Dergisi*, (150), 22–25.
- Coşkun. (1996, Aralık). Dördüncü'den Haber Yok. *Kaos GL Dergisi*, (28), 31.
- Coşkun. (1997a, Haziran). Abartıyor muyuz? *Kaos GL Dergisi*, (34), 14–15.
- Coşkun. (1997b, Aralık). Hepatit'li Günlerim. *Kaos GL Dergisi*, (40), 8–9.
- Coşkun. (1998a, Nisan). Din ve Eşcinsellik. *Kaos GL Dergisi*, (44), 24–25.
- Coşkun. (1998b, Temmuz). İstasyon. *Kaos GL Dergisi*, (47,48), 20–22.
- Coşkun. (1998c, Aralık). Tıbben Madilik! *Kaos GL Dergisi*, (52), 30–32.
- Coşkun. (1999a, Mart). Bizden Orospu Olmaz. *Kaos GL Dergisi*, (55), 28–29.

- Coşkun. (1999b, Nisan). Kutlu Olsun. *Kaos GL Dergisi*, (56), 27.
- Coşkun. (1999c, Mayıs). Bocalamanın Versiyonları. *Kaos GL Dergisi*, (57), 27–28.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational Research: Planning, Conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative Research* (4. baskı; P. A. Smith & C. Robb, Ed.). Boston: Pearson.
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (4. baskı; M. Bütün & S. B. Demir, Ed.; M. Bütün, S. B. Demir, O. Birgin, S. Ünal, T. Özsevgeç, Y. Dede, ... M. Aydın, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Cruikshank, M. (1997a, Nisan). Gay Seks (Selçuk, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (32), 10–12.
- Cruikshank, M. (1997b, Haziran). Gay ve Lezbiyen Özgürleşme Hareketinin Tarihi (Selçuk, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (35), 26–28.
- Cruikshank, M. (1997c, Ağustos). Gay ve Lezbiyen Özgürleşme Hareketinin Tarihi - II (Selçuk, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (36), 6–9.
- Cruikshank, M. (1997d, Eylül). Lezbiyen Feminizm-I (Selçuk, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (37), 6–9.
- Crunshank, M. (1996, Temmuz). Gay ve Lezbiyen Özgürlük Hareketi (Cem, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (23), 3–10.
- Çağdaş. (2004, Eylül). Yabancılaşmanın Daha Ötesi Mümkün mü. *Kaos GL Dergisi*, (85), 4–5.
- Çankaya, D. (2014, Mart). Eleştirel Pedagojiden Queer Pedagojiye: Queer Pedagoji Ne Kadar Mümkün? *Kaos GL Dergisi*, (135), 28–29.
- Çelik, D. (2012, Mayıs). Rüyaı Öldürmek. *Kaos GL Dergisi*, (124), 26.
- Çelik, H., & Ekşi, H. (2015). *Nitel Desenler: Gömülü Teori*. İstanbul: EDAM (Eğitim Danışmanlığı ve Araştırma Merkezi).
- Çetinoğlu, S. (2012, Eylül). Bu Coğrafyanın Kadim Halkları Yok Olmaya Karşı Direndi. *Kaos GL Dergisi*, (126), 46–48.
- Çınar, M. (2010, Kasım). Kalp Kalbe, Gey Vatikan’a Karşıdır. *Kaos GL Dergisi*, (115), 35.
- Çoban, İ. (2017). *Sinemada LGBTİ Kimlik Temsillerine Kültürel Bir Bakış: Zenne Filmi ve İzleyici Yorumları*. Galatasaray Üniversitesi.
- Dara, C. (2002, Mart). Kimlik Sorgulaması. *Kaos GL Dergisi*, (72), 45–46.
- Darıcıoğlu, L. S. (Ed.). (2016). *Queer Temaşa* (1. baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Davies, S. P. (2010). *Eşcinsel Sineması Tarihi: Sinemada Görünür Olmak* (1. baskı). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

- Değirmenci, B. (2017). Feminist Hukukun Ataerkil (Eril) Hukuka Bakışı. İçinde D. Altun & H. Toker (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet: Farklı Disiplinlerden Yaklaşımlar* (1. baskı, ss. 11–46). Ankara: Nika Yayınevi.
- Değirmencioğlu, S. M. (2011, Mart). Yaşam Boyu Militarizm. *Kaos GL Dergisi*, (117), 30–32.
- Demir, D. (2011, Mayıs). Transfobi Ülker Sokak’la Görünür Oldu! *Kaos GL Dergisi*, (118), 38–39.
- Demiralp, İ. (1998, Nisan). Dünyadan Haberler (İ. Demiralp, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (44), 17–18.
- Demirbilek, G. (2017, Mayıs). “Tuvalet Kapılarına Yaza Yaza Birbirimizi Bulduk”. *Kaos GL Dergisi*, (154), 32–33.
- Demirkasımoğlu, A. (2002, Eylül). Eşcinsellik Tartışması... *Kaos GL Dergisi*, (74), 17–20.
- Demirkent, D. (2017, Eylül). Ahvalimizin Yok-Hukuku. *Kaos GL Dergisi*, (156), 50–51.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2011). Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research. İçinde N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Ed.), *The Sage Handbook of Qualitative Research* (4. baskı, ss. 1–19). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Depeli, G. (2006). Basın “Eşcinsel Mücadelesini” Nasıl Çerçeveledi? *Kaos GL Dergisi*, (91), 40–41.
- Derya, G. (2000, Ocak). Bütün Hakemler İbne mi? *Kaos GL Dergisi*, (63), 50.
- Devrim. (1997, Mayıs). Maurice: Romeo ile Eros’un Öyküsü. *Kaos GL Dergisi*, (33), 16.
- Devrim, & Emre. (1997, Ekim). Lugat (38). *Kaos GL Dergisi*, (38), 9–10.
- Dinç, G. B. (2011). İslam ve Homofobi: Tarihsel Bir Perspektif. İçinde A. Erol (Ed.), *Anti-Homofobi 3: Heteroseksizme Karşı Gökkuşağı* (1. baskı, ss. 90–99). Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Direk, Z. (2012, Eylül). Gezi Olayı. *Kaos GL Dergisi*, (132), 11–13.
- Dirini, İ. (2016, Mart). İnternet Sansürünün Kısa Tarihi: Yasaklamalara Doyamadılar. *Kaos GL Dergisi*, (147), 34–38.
- Doğanoğlu, S. (2009). *Adaletin “LGBT” Hâli*. Kaos GL Yayınları.
- Dökmen, Z. Y. (2009). *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar* (8. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Drucker, P. (2003, Nisan). Kurtuluşun Yeniden Keşfi: Lezbiyen/Gey Hareketi için Stratejik Sorular (Koray, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (77), 19–21.
- Dum, G., İnkaya, A., Öncü, B., Tokmakoğlu, B., Çakır, A. E., Aydoğdu, G., ... Köse,

- A. (2012, Eylül). Diren Ayol! *Kaos GL Dergisi*, (132), 38–42.
- Duman, H. (2002). İslam Hukukunda Hünsa (Çift Cinsiyetliler). *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VI(1), 295–318.
- Durkheim, E. (2013). *İntihar* (1. baskı; Ş. Baş, Ed.; Z. İlkelen, Çev.). İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Durmuş, C. (2000, Ocak). Depremle “Depildik”. *Kaos GL Dergisi*, (63), 51–52.
- Durudoğan, H. (2011). Judith Butler ve Queer Etiği. *Cogito: Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram*, (65–66), 87–98.
- Düzyürek, S. (1995, Ekim). Homofobik Önyargı, Eşcinsel Bireyler ve Terapistleri. *Kaos GL Dergisi*, (14), 15–22.
- Düzyürek, S. (2000, Haziran). Eşcinsel Bireylerle Psikoterapi. *Kaos GL Dergisi*, (66), 19–25.
- Edgü, F. (1996, Mayıs). Ayıp. *Kaos GL Dergisi*, (21), 21–22.
- Edwards, T. (1994, Kasım). Aids Bildirisi (Kaos GL, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (3), 4–8.
- Efendisiz, G. (1995a, Ocak). Bellek ve Özgürlük. *Kaos GL Dergisi*, (5), 13–15.
- Efendisiz, G. (1995b, Ağustos). Aşk Güzeldir: Kurtuluş Mücadelemiz Daha da Güzelleştirecek. *Kaos GL Dergisi*, (12), 11–12.
- Efendisiz, G. (1995c, Aralık). Kapitalizmin Çarkı Dönüyor: Alçaklar! *Kaos GL Dergisi*, (16), 3.
- Efendisiz, G. (1996a, Nisan). Söyleşi - Ferdi Merter. *Kaos GL Dergisi*, (20), 7–10.
- Efendisiz, G. (1996b, Haziran). Değınmeler (22). *Kaos GL Dergisi*, (22), 12–15.
- Efendisiz, G. (1997a, Ocak). Daha Ne Zamana Kadar Seyredeceğiz? *Kaos GL Dergisi*, (29), 3–4.
- Efendisiz, G. (1997b, Ocak). Tartışma: Yeni Toplumsal Hareketler. *Kaos GL Dergisi*, (29), 21–23.
- Efendisiz, G. (1997c, Eylül). 4. *Kaos GL Dergisi*, (37), 3–5.
- Efendisiz, G. (1997d, Eylül). Kapaklar. *Kaos GL Dergisi*, (37), 18–25.
- Efendisiz, G. (1998a, Ekim). Böyle Gazetecilik Olur mu? *Kaos GL Dergisi*, (50), 3–5.
- Efendisiz, G. (1998b, Kasım). Dinsel Sapıklar... Cinsel Sapıklar... Güner Ümit... Recai Kutun... *Kaos GL Dergisi*, (51), 8–9.
- Efendisiz, G. (2004, Ocak). Aşk Güzeldir (81). *Kaos GL Dergisi*, (81), 5.
- Ege, S., & Derya, G. (1999, Eylül). Tartışma... Değınme... vs... (61). *Kaos GL Dergisi*, (61), 36–37.

- Eicker, P. (2012, Temmuz). Ulaş Yılmaz ile Söyleşi. *Kaos GL Dergisi*, (125), 47–48.
- Eksik Kalmış Bir Tanıklık. (1995, Mart). *Kaos GL Dergisi*, (7), 6.
- El-Tawhid Cuma Cemaati (ETJC). (2016, Kasım). *Kaos GL Dergisi*, (151), 36–38.
- EMEP’li Kadınlar, ÖDP’li Kadınlar, & Barış için Sürekli Kadın Platformu. (2002, Aralık). Kadına Yönelik Şiddete Hayır! *Kaos GL Dergisi*, (75), 38, 39.
- Emre. (1997, Haziran). Varolmanın Güçlüğü. *Kaos GL Dergisi*, (35), 8–9.
- Emre, & Devrim. (1997, Ağustos). Lugat (36). *Kaos GL Dergisi*, (36), 13–14.
- Enver. (1996, Aralık). Azınlık-Çoğunluk ve Hoşgörü Üzerine. *Kaos GL Dergisi*, (28), 7.
- Enver. (1997, Aralık). Çağrı ya da “Haklar Verilmez, Alınır!” *Kaos GL Dergisi*, (40), 3–4.
- Eradam, Y. (2001). Çıt Kırılma Noktası ve Tennessee Williams. *Kaos GL Dergisi*, (69), 40–45.
- Erbaydar, N. P. (2015, Eylül). Homofobi Nedir? Ne Değildir? Bir Kavramın İzini Sürmek. *Kaos GL Dergisi*, (144), 50–52.
- Erdal. (2004, Mart). Bedenin Uzaklaştırılan Anlamına Dair Birkaç Söz. *Kaos GL Dergisi*, (82), 16–18.
- Erdem, M. G., & Altun, D. (2017). Emeklilik Kararlarındaki Cinsiyet Farklılığı: Birleşik Krallık Üzerine Ampirik Bir Analiz. İçinde D. Altun & H. Toker (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet: Farklı Disiplinlerden Yaklaşımlar* (1. baskı, ss. 163–192). Ankara: Nika Yayınevi.
- Erdem, T., & Ergül, S. (Ed.). (2014). *Fetiş İkâme* (1. baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Erden. (2004, Mayıs). Sinemaya Gidiyorum Ama Film Önemli Değil! *Kaos GL Dergisi*, (83), 12.
- Erdoğan, B. (2017, Temmuz). Ankara Milletvekili Aylin Nazlıaka: “Er ya da Geç LGBTİ Hareketin Akıbeti Kazanımlarla Anılacaktır”. *Kaos GL Dergisi*, (155), 36–37.
- Erdoğan, D. (2017, Mart). Nefret ve Korku Mızrağının Hedefinde Barbaros Şansal. *Kaos GL Dergisi*, (153), 15–17.
- Eren, Ö. (2001). Genetik Meşruiyetin Dili Bilim. *Kaos GL Dergisi*, (70), 58–61.
- Ergen, H., Karakış, A., Göksenin, E., Güntan, A., & Şakir. (1998, Nisan). Tartışma, Eleştiri, vs. (44). *Kaos GL Dergisi*, (44), 4–10.
- Erol, A. (2003, Şubat). Lezbiyen ve Geylerin Sorunları ve Toplumsal Barış için Çözüm Arayışları Sempozyumu Çağrı Metni. *Kaos GL Dergisi*, (76), 32–33.
- Erol, A. (2006, Kasım). İsveç Medyasının GLBT ile İmtihanı. *Kaos GL Dergisi*, (92), 17.

- Erol, A. (Ed.). (2009). Anti-Homofobi 1: 6 Renk 6 Şehir. İçinde *Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma*. Ankara: Kaos GL Yayınları.
- Erol, A. (Ed.). (2011a). Anti-Homofobi 3: Heteroseksizme Karşı Gökkuşağı. İçinde *Anti-Homofobi 3: Heteroseksizme Karşı Gökkuşağı* (1. baskı). Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Erol, A. (2011b). Eşcinsel Kurtuluş Hareketinin Türkiye Seyri. *Cogito: Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram*, (65–66), 431–464.
- Erol, A. (2014). Eşcinsel Kurtuluş Hareketi'nin Türkiye Seyri. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 29(4), 277–287.
- Erol, A. (2016, Kasım). Laikliği Lgbt Toplumu da Kazanmalı. *Kaos GL Dergisi*, (151), 41–43.
- Erol, A., & Öztıp, N. (Ed.). (2010). Anti-Homofobi 2: Homofobi Kimin Meselesi. İçinde *Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma* (1. baskı). Ankara: Kaos GL Yayınları.
- Ersoy, B. (2003, Temmuz). CEDAW Sivil Toplum Forumu. *Kaos GL Dergisi*, (78), 20–23.
- Ersoy, B. (2006, Kasım). Stockholm: Kadınların Elindeki Şehir. *Kaos GL Dergisi*, (92), 18–21.
- Ersöz, A. G. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* (1. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Esat. (1995, Ekim). Gay'liği Yaşa(yama)mak! *Kaos GL Dergisi*, (14), 5–8.
- Eşcinsel İş Çevresi. (1997, Ocak). Almanya: Lezbiyenler ve Gayler Çalışıyorlar İşte, Sorun Ne? (Okan, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (29), 5–7.
- Evren, B. (1996, Aralık). Sadece Güldüm. *Kaos GL Dergisi*, (28), 6.
- Evrım. (1996, Ağustos). Tartışma: Gay & Lezbiyen Hareketi Üzerine Düşünceler. *Kaos GL Dergisi*, (24), 11–12.
- Exodus International. (1998, Ekim). Exodus, Newsweek (Selçuk, İ. Demiralp, Cem, & Namık, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (50), 5–11.
- Fabrika Gazetesi Dünyadan Köşesi. (1996, Ocak). Haber - Fabrika Gazetesi. *Kaos GL Dergisi*, (17), 23.
- Ferhat, A. (1998, Mayıs). Güzel Adama Son Mektup. *Kaos GL Dergisi*, (45), 14–15.
- Fırat, M. E. (2012, Eylül). Bu Daha Başlangıç, Mücadeleye Devam. *Kaos GL Dergisi*, (132), 43–45.
- Flint, N. (2005). Methodological Conundrums: Confessions of a Latent Grounded Theorist. *Australian Association for Research in Education Annual Conference*. Parrmatta, Sydney.
- Franck, K. A. (1997, Ocak). Sanal Gerçekliğe Girdiğimde Hangi Bedeni Geride

- Bırakacağım? (D. Hürkan, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (29), 27–29.
- Freud, S. (2014). *Cinsellik Üzerine* (1. baskı; H. Can, Çev.). Ankara: Tutku Yayınevi.
- G., H. (2003, Eylül). Haberler (79) (H. G., Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (79), 39–40.
- G., H. (2004a, Mayıs). Amerika Birleşik Devletleri’nde Neler Oluyor? *Kaos GL Dergisi*, (83), 42–43.
- G., H. (2004b, Mayıs). Dünyadan Haberler (83). *Kaos GL Dergisi*, (83), 44–45.
- Galip, A. (1999, Ekim). Ahlâkınız Batsın. *Kaos GL Dergisi*, (62), 7–8.
- Gani. (2001). Şeytanımla Barışık. *Kaos GL Dergisi*, (70), 56.
- Gartrell, N. (1995, Ekim). Yalnız Bir Kadın Olarak Lezbiyen. *Kaos GL Dergisi*, (14), 12–23.
- Gay & Lesbian Europride. (1996, Haziran). Avrupa’da Gay ve Lezbiyen Yaşamı Üzerine Beş Söyleşi (Gayboy, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (22), 24.
- Gençoğlu, A. Y. (2014). Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 7(XVII), 681–700.
- Georgestin, L. (2018). *Homofobi Sözlüğü* (1. baskı; M. Tezkan & O. Urun, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji* (1. baskı). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giritli-Nygren, K., & Landén, A. S. (2018, Kasım). Toplumsal Cinsiyet Karşıtı, Femo/Homo-Ulusalcı Ortamda Feminizm Yapmak. *Kaos GL Dergisi*, (163), 35–38.
- Glaser, B. G. (1978). *Theoretical Sensitivity*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Glaser, B. G. (1992). *Basics of Grounded Theory Analysis*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Glaser, B. G., & Holton, J. (2004). Remodeling Grounded Theory. *Forum: Qualitative Social Research*, 5(2).
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine Publishing.
- Gökçearslan, E. (2002, Haziran). Gey ve Lezbiyenlerin Güçlendirilmesi. *Kaos GL Dergisi*, (73), 20–21.
- Gökkaya, V. B. (2018). *Toplumsal Cinsiyet ve Aile İçinde Kadına Yönelik Şiddet* (1. baskı; Y. Hız, Ed.). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Göksenin, E. (1998, Şubat). Buluşma/ma Hezeyanları (iki). *Kaos GL Dergisi*, (42), 27–30.
- Goldstein, R. (1999, Ekim). Gay Küreseldir (Selçuk, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (62), 12.
- Göregenli, M. (2006). Homofobi. *Kaos GL Dergisi*, (91), 16.

- Goulding, C. (2002). *Grounded Theory: A Practical Guide for Management, Business and Market Researchers*. London: SAGE Publications.
- Grosz, E. (2011). Deneyisel Arzu: Queer Öznelliğini Yeniden Düşünmek. *Cogito: Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram*, (65–66), 7–36.
- Gül. (1999, Haziran). Lezbiyenlik ve Feminizm. *Kaos GL Dergisi*, (58), 5–6.
- Gün, Z. (1998, Aralık). Şark-İslam Klasiklerinde Eşcinsel Öyküler ve Eşcinsel Kültür-I. *Kaos GL Dergisi*, (52), 8–9.
- Gün, Z. (1999a, Ocak). Şark-İslam Klasiklerinde Eşcinsel Öyküler ve Eşcinsel Kültür-II. *Kaos GL Dergisi*, (53), 30–34.
- Gün, Z. (1999b, Şubat). Şark-İslam Klasiklerinde Eşcinsel Öyküler ve Eşcinsel Kültür-III. *Kaos GL Dergisi*, (54), 13–16.
- Gün, Z. (1999c, Mart). Şark-İslam Klasiklerinde Eşcinsel Kültür-IV. *Kaos GL Dergisi*, (55), 35–37.
- Gün, Z. (1999d, Nisan). Şark-İslam Klasiklerinde Eşcinsel Kültür-V. *Kaos GL Dergisi*, (56), 28–29.
- Gün, Z. (2000a, Ocak). Şark-İslam Klasiklerinde Eşcinsel Kültür-V: Aşk Tanrı'ya Ortak Koşmaktır. *Kaos GL Dergisi*, (63), 27–28.
- Gün, Z. (2000b, Şubat). Şark-İslam Klasiklerinde Eşcinsel Kültür-VI: “Üzümcük” Diye Bir Şey. *Kaos GL Dergisi*, (64), 19.
- Gün, Z. (2000c, Nisan). Şark-İslam Klasiklerinde Eşcinsel Kültür-VII: Leyla ile Leyla. *Kaos GL Dergisi*, (65), 25–26.
- Gün, Z. (2000d, Haziran). Şark-İslam Klasiklerinde Eşcinsel Kültür-VIII: Eşcinsel Aşk Zinciri. *Kaos GL Dergisi*, (66), 26–29.
- Gün, Z. (2000e, Ağustos). Kurul Beni Değil Yazımın Kaynağını Eleştiriyor. *Kaos GL Dergisi*, (67), 5.
- Gün, Z. (2000f, Ağustos). Şark-İslam Klasiklerinde Eşcinsel Kültür-IX: Nedim'in “Serv-i Revan”ı. *Kaos GL Dergisi*, (67), 23–24.
- Gün, Z. (2001a). Şark-İslam Klasiklerinde Eşcinsel Kültür-X: Eşcinsellik ve Tasavvuf Üzerine. *Kaos GL Dergisi*, (69), 60–61.
- Gün, Z. (2001b). Şark-İslam Klasiklerinde Eşcinsel Kültür-XI: Divanlardan Eşcinsel Dizeler. *Kaos GL Dergisi*, (70), 30–32.
- Gün, Z. (2002, Haziran). Şark-İslam Klasiklerinde Eşcinsel Kültür-X: Mesihî'nin Edirne Civanlarına Dair Sehrengizi. *Kaos GL Dergisi*, (73), 28–31.
- Güner, U. (2003, Kasım). Türkiye’de Azınlık, Cemaatte de Gey Olmak. *Kaos GL Dergisi*, (80), 45–44.
- Güner, U. (2010, Eylül). Evet, Hayır, Boykot. *Kaos GL Dergisi*, (114), 3–4.

- Güner, U. (2013a). *Kaos GL Muhabirleri ve Medya Çalışanları İçin LGBT Kılavuzu*. Ankara: Kaos GL Yayınları.
- Güner, U. (2013b). *LGBT Alanında Çalışanlar İçin Medya Kılavuzu* (1. baskı). Ankara: Kaos GL Yayınları.
- Güner, U. (2018, Temmuz). Muhteşem Dörtlü: Park, Sinema, Bar, Hamam. *Kaos GL Dergisi*, (161), 36–38.
- Gürcan, K. (2008, Kasım). İmam Muhsini Dinlerken. *Kaos GL Dergisi*, (103), 25.
- Gürsoy, E. (2017). Kadına İlişkin Namus Algısının Kadın Sağlığı Üzerine Sınırlayıcı Gücü. İçinde D. Altun & H. Toker (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet: Farklı Disiplinlerden Yaklaşımlar* (1. baskı, ss. 79–106). Ankara: Nika Yayınevi.
- Güzsiyah. (2004, Mayıs). İki Şerbet Oğlan. *Kaos GL Dergisi*, (83), 27.
- Hakarar, F. (1996, Şubat). Mektup: Yalnızca Kaoslaştırıyor! *Kaos GL Dergisi*, (18), 21–22.
- Hancıoğlu, F. (2016, Mart). Yeni Türkiye’de Muhafazakâr Medya ve Öteki(!): Cinselliklere Yönelik Ayrımcılık ve Nefret Söylemi Üzerine Kısa Bir Tartışma. *Kaos GL Dergisi*, (147), 42–45.
- Hasan. (2004, Mayıs). İki Buçuk Metre Bir Oda. *Kaos GL Dergisi*, (83), 13–15.
- Hekma, G. (2006, Kasım). Yabancı Deneyimler: Eşcinsellerin Elde Ettikleri Yasal Eşitlik ile Toplumla Bütünleşme Düzeyleri Arasındaki Çelişki. *Kaos GL Dergisi*, (92), 36–37.
- Hendricks, İ. M. (2008, Kasım). İslam ve Eşcinsellik (E. Birant, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (103), 24–25.
- Higgins, M. (2012, Kasım). Farklılığın Onuru. *Kaos GL Dergisi*, (127), 26.
- Hocquenghem, G. (2015). *Homo-seksüel Arzu* (1. baskı; B. Denizci, Çev.). İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları.
- Hood, J. C. (2012). Orthodoxy vs. Power: The Defining Traits of Grounded Theory. İçinde A. Bryant & K. Charmaz (Ed.), *The SAGE Handbook of Grounded Theory* (ss. 151–164). Los Angeles, CA: SAGE Publications.
- Hundley, T. (2003, Temmuz). Polonyalı Eşcinseller Yeni Bir Döneme Hazırlanıyorlar (H. G., Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (78), 31–32.
- Hünler, O. S. (1997, Ekim). Politik Olarak Gay Lezbiyen Kimliği. *Kaos GL Dergisi*, (38), 4–7.
- Hunt, D. (1996, Mayıs). Homofobi (B. Çorakçı, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (21), 8.
- Hürkan, Ö. (1999, Ocak). Evlensek de mi Kurtulsak, Evlenmesek de mi Kurtulsak?! *Kaos GL Dergisi*, (53), 27–28.
- Hürkan, D. (1998, Kasım). Anne-Babanıza Açılmadan Önce Üstünde Düşünmeniz Gereken Bazı Sorular (51). *Kaos GL Dergisi*, (51), 7.

- Husserl, E. (2010). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders* (H. Tepe, Çev.). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- ILGA Bulletin 98/2. (1998, Temmuz). Müslüman Köktendinciler Gay Aktivisti Ölümle Tehdit Etti (Mustafa, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (47,48), 12.
- International Herald Tribune. (1998, Eylül). Dinci Sağdan Eşcinsellere Karşı Yeni Haçlı Seferi (Kaos GL, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (49), 18.
- Işık, F. (1998, Şubat). Tarihimizden Sayfalar. *Kaos GL Dergisi*, (42), 26.
- Işık, F. (1999, Temmuz). Nasıl Bir Eşcinsel Hareket Tartışması (59). *Kaos GL Dergisi*, (59-60), 13.
- İssızada. (2001). İssız Adanın Güncesi (69). *Kaos GL Dergisi*, (69), 69-72.
- İbrahim. (2000, Aralık). Kursk'la Birlikte Batanlar. *Kaos GL Dergisi*, (68), 66-67.
- İkarus, Ş. A. (1998, Temmuz). Eşikteki Erkek. *Kaos GL Dergisi*, (47,48), 7-8.
- İkarus, Ş. A. (1999a, Mayıs). Beden Masalları: Aşıl'ın Topuğu. *Kaos GL Dergisi*, (57), 20-22.
- İkarus, Ş. A. (1999b, Temmuz). Geyikler Lanetler: Simgelerin Büyüsü. *Kaos GL Dergisi*, (59-60), 40-43.
- İkarus, Ş. A. (1999c, Ekim). Dolaptaki Adam: Bir Coming-Out Masalı. *Kaos GL Dergisi*, (62), 16-19.
- İlkay. (2002, Haziran). Kısa Bir Yaşam Öyküsü. *Kaos GL Dergisi*, (73), 45-47.
- İlkkaracan, P. (2010, Mart). Türkiye'de LGBT Bireylerin Dernekleşme Hakkı Mücadelesi: Hukuki Söylemlerin Bir Analizi. *Kaos GL Dergisi*, (111), 14-16.
- İnal, K. (2017, Temmuz). Kafamızdaki Çocukluk. *Kaos GL Dergisi*, (155), 22-25.
- İşkin. (2001). Bazen Bir Mezar İstiyorum. *Kaos GL Dergisi*, (69), 32-36.
- İstanbuluşma. (1998, Kasım). *Kaos GL Dergisi*, (51), 16-19.
- İzmirli. (1998, Temmuz). Soğuk Kentin Perisi -1-. *Kaos GL Dergisi*, (47,48), 22-23.
- Jacob, E. (1987). Qualitative Research Traditions: A Review. *Review of Educational Research*, 57(1), 1-50.
- Jacques, B. (1997, Ağustos). Eski Yunan'da Törenselleşen Eşcinsellik: Bernard Sergent ile Söyleşi (H. T., Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (36), 28-30.
- Jagose, A. (2017). *Queer Teori: Bir Giriş* (2. baskı; A. A. Demir, Ed.; A. Toprak, Çev.). İstanbul: Notabene Yayınları.
- Jensen, D. (2000, Şubat). John Zerzan ile Ropörtaj (C. Atila, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (64), 58-63.
- Jones, M., & Alony, I. (2011). Guiding the use of Grounded Theory in Doctoral Studies: An Example from the Australian Film Industry. *International Journal of*

- K., D. (1994, Aralık). Sözler. *Kaos GL Dergisi*, (4), 2.
- K., H. (1998, Temmuz). Türkiye’deki Eşcinsel Hareketlenmelere Genel Bakış. *Kaos GL Dergisi*, (47,48), 32–33.
- Kaan, S. (2018, Temmuz). Beş Dakika. *Kaos GL Dergisi*, (161), 12–15.
- Kaangir. (1999, Mayıs). Noktasından Virgülüne Ankara Notları. *Kaos GL Dergisi*, (57), 15–16.
- Kahraman, H. B. (1997, Ekim). Yeni Cinsellik - Yeni Ahlak. *Kaos GL Dergisi*, (38), 26.
- Kandok, H. (1998, Kasım). Bana Anlatacağı Özel Bir Şey Yoktu... *Kaos GL Dergisi*, (51), 14–15.
- Kanık, T. (1999a, Nisan). Kadın ve Kimlik. *Kaos GL Dergisi*, (56), 7.
- Kanık, T. (1999b, Mayıs). Kadın ve Yabancılaşma. *Kaos GL Dergisi*, (57), 18–19.
- Kanık, T. (1999c, Ekim). Aşkın Güncesi. *Kaos GL Dergisi*, (62), 27.
- KAOS - Sorular. (1997, Şubat). *Kaos GL Dergisi*, (30), 27–30.
- Kaos Eşcinselleri. (1998, Şubat). Eğitim-Sen’li Öğretmenlere. *Kaos GL Dergisi*, (42), 4–6.
- Kaos GL. (1994a, Eylül). Kaos Şanlıyor (1). *Kaos GL Dergisi*, (1), 1–2.
- Kaos GL. (1994b, Eylül). Varolan Durum ve Eşcinsellik. *Kaos GL Dergisi*, (1), 3–4.
- Kaos GL. (1995, Nisan). Sözlük (8). *Kaos GL Dergisi*, (9), 6.
- Kaos GL. (1996a, Ocak). Kaos GL’den (17). *Kaos GL Dergisi*, (17), 2.
- Kaos GL. (1996b, Şubat). Kaos GL’den (18). *Kaos GL Dergisi*, (18), 2.
- Kaos GL. (1996c, Temmuz). Söyleşi: Evli bir Erkek Eşcinsel Anlatıyor. *Kaos GL Dergisi*, (23), 18–22.
- Kaos GL. (1996d, Ağustos). Dış Mihraklar: ILGA-Portugal, GALZ, The Chaikocsky Foundation (Kaos GL, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (24), 18.
- Kaos GL. (1996e, Ağustos). Radyo Kaos. *Kaos GL Dergisi*, (24), 3–6.
- Kaos GL. (1996f, Eylül). Haberler (25). *Kaos GL Dergisi*, (25), 26.
- Kaos GL. (1996g, Eylül). Kapak (25). *Kaos GL Dergisi*, (25), 1.
- Kaos GL. (1996h, Eylül). Radyo Kaos: Şanlıurfa, Siverek’in Bozlak Köyünde Aids! *Kaos GL Dergisi*, (25), 5.
- Kaos GL. (1997a, Ocak). ILGA Bulletin (4/96) (S. Gökoluk, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (29), 14.

- Kaos GL. (1997b, Şubat). Radyo Arkadaş (30). *Kaos GL Dergisi*, (30), 31.
- Kaos GL. (1997c, Mart). Haberler (31). *Kaos GL Dergisi*, (31), 18–19.
- Kaos GL. (1997d, Mayıs). Arnavutluk’a Askeri Müdahale. *Kaos GL Dergisi*, (33), 9.
- Kaos GL. (1997e, Haziran). GL Kitaplığı (35). *Kaos GL Dergisi*, (35), 13.
- Kaos GL. (1997f, Haziran). Lugat (35). *Kaos GL Dergisi*, (35), 16–17.
- Kaos GL. (1997g, Ağustos). GL Kitaplığı (36). *Kaos GL Dergisi*, (36), 15.
- Kaos GL. (1997h, Ağustos). Haberler (36). *Kaos GL Dergisi*, (36), 32.
- Kaos GL. (1997i, Eylül). Haberler (37). *Kaos GL Dergisi*, (37), 32.
- Kaos GL. (1997j, Ekim). Haberler (38). *Kaos GL Dergisi*, (38), 10.
- Kaos GL. (1998a, Ocak). Bize Gelenler (41). *Kaos GL Dergisi*, (41), 25–26.
- Kaos GL. (1998b, Ocak). Dilde Heteroseksizm: Sözlükler, Sözcükler ve Eşcinsellik. *Kaos GL Dergisi*, (41), 3–5.
- Kaos GL. (1998c, Ocak). Haberler (41). *Kaos GL Dergisi*, (41), 7–8.
- Kaos GL. (1998d, Nisan). Siyaset Meydanı’na Çıkar mısınız? *Kaos GL Dergisi*, (44), 103.
- Kaos GL. (1998e, Eylül). Kaos Şanlıyor / Varolan Durum ve Eşcinsellik. *Kaos GL Dergisi*, (49), 20–21.
- Kaos GL. (1999a, Şubat). Haber (54). *Kaos GL Dergisi*, (54), 16.
- Kaos GL. (1999b, Mart). Haberler (55). *Kaos GL Dergisi*, (55), 39.
- Kaos GL. (1999c, Nisan). BaharAnkara için Önbilgi ve Çağrımız. *Kaos GL Dergisi*, (56), 3–4.
- Kaos GL. (1999d, Nisan). Haberler (56). *Kaos GL Dergisi*, (56), 34–37.
- Kaos GL. (1999e, Mayıs). BaharAnkara Sunumları. *Kaos GL Dergisi*, (57), 7–12.
- Kaos GL. (1999f, Temmuz). Haberler (59). *Kaos GL Dergisi*, (59–60), 25–26.
- Kaos GL. (1999g, Temmuz). Malatesta: Bir İtalyan Anarşisti. *Kaos GL Dergisi*, (59–60), 79.
- Kaos GL. (1999h, Eylül). Medya, Haber, Yorum (61). *Kaos GL Dergisi*, (61), 38–39.
- Kaos GL. (2000a, Aralık). Dünyadan Haberler (68). *Kaos GL Dergisi*, (68), 29–31.
- Kaos GL. (2000b, Aralık). Haberler (68). *Kaos GL Dergisi*, (68), 23.
- Kaos GL. (2002a, Ocak). Haberler (71). *Kaos GL Dergisi*, (71), 56–57.
- Kaos GL. (2002b, Mart). Haberler (72). *Kaos GL Dergisi*, (72), 64.
- Kaos GL. (2002c, Haziran). Türkiyeli Eşcinselleri 8. Buluşması. *Kaos GL Dergisi*,

(73), 67–98.

Kaos GL. (2002d, Aralık). Haberler (75). *Kaos GL Dergisi*, (75), 63–64.

Kaos GL. (2003a, Nisan). Bu Kültürde Eşcinsel Olmak - 2. *Kaos GL Dergisi*, (77), 10–16.

Kaos GL. (2003b, Kasım). Elif Şafak’la Söyleşi: Çok Cinsiyetli, Çok Kimlikli, Çok Sesli Olabilirdik, Çoktan Aza İndirildik. *Kaos GL Dergisi*, (80), 24–27.

Kaos GL. (2003c, Kasım). Kadınlar Geleceğe Bakıyor. *Kaos GL Dergisi*, (80), 38–39.

Kaos GL. (2004a, Temmuz). Farklı Yüzleriyle Cinsellik. *Kaos GL Dergisi*, (84), 34–35.

Kaos GL. (2004b, Temmuz). Kadına Yönelik Şiddete Hayır! (84). *Kaos GL Dergisi*, (84), 39–40.

Kaos GL. (2004c, Eylül). Ege Üniversitesinden Homofobi Üzerine Bir Çalışma. *Kaos GL Dergisi*, (85), 21.

Kaos GL. (2005a, Mart). Transseksüele Miras Caiz mi? *Kaos GL Dergisi*, (86), 5.

Kaos GL. (2005b, Mayıs). 23 Ülkede Eşcinselliğe İdam Cezası Var! *Kaos GL Dergisi*, (87), 32–35.

Kaos GL. (2005c, Mayıs). Haberler (87). *Kaos GL Dergisi*, (87), 6–13.

Kaos GL. (2006a). Gündem (91). *Kaos GL Dergisi*, (91), 6–13.

Kaos GL. (2006b, Mart). GLBT Gündem (89). *Kaos GL Dergisi*, (89), 10–19.

Kaos GL. (2006c, Haziran). GLTB Gündem (90). *Kaos GL Dergisi*, (90), 6–12.

Kaos GL. (2006d, Haziran). Kral ve Kral: Eşcinsel Evlilik Üzerine Güzelleme. *Kaos GL Dergisi*, (90), 44, 45.

Kaos GL. (2006e, Kasım). LGBTT Gündem (92). *Kaos GL Dergisi*, (92), 6–13.

Kaos GL. (2008, Mayıs). Kaos GL’den (100). *Kaos GL Dergisi*, (100), 1.

Kaos GL. (2010a). *Canım Ailem Öyküleri*. Kaos GL Yayınları.

Kaos GL. (2010b, Mayıs). Aktivist, Akademisyen, Yazar Kürşad Kahramanoğlu ile Söyleşi. *Kaos GL Dergisi*, (112), 9–13.

Kaos GL. (2010c, Mayıs). Gürsel Tekin ile Söyleşi: “Eşcinseller Korkmadan, Açık Bir Şekilde Yaşayabilmeli”. *Kaos GL Dergisi*, (112), 33–35.

Kaos GL. (2011a). *Kaos GL Medya Kılavuzu 2011*. Kaos GL Yayınları.

Kaos GL. (2011b, Ocak). Homofobi Karşıtı Buluşma’nın Bu Yıl Altıncısı Düzenleniyor. *Kaos GL Dergisi*, (116), 52–55.

Kaos GL. (2012, Eylül). LGBT Gündem (132). *Kaos GL Dergisi*, (132), 4–5.

Kaos GL. (2013a). *Medyada Homofobiye Son - 2011 Raporu*. Kaos GL Yayınları.

- Kaos GL. (2013b, Mayıs). Özgürlüğün Kapıları Birbirine Açılıyor. *Kaos GL Dergisi*, (130), 8.
- Kaos GL. (2013c, Temmuz). Bölgesel Ağ “Memorandum 2013”ü Yayınladı! *Kaos GL Dergisi*, (131), 24–27.
- Kaos GL. (2013d, Temmuz). LGBT'lere Yönelik İlan Edilmemiş Savaşa Son! *Kaos GL Dergisi*, (131), 3.
- Kaos GL. (2013e, Temmuz). LGBT Gündem (131). *Kaos GL Dergisi*, (131), 6–7.
- Kaos GL. (2013f, Kasım). Ayrımcılık Sicili Kabarık Bir Ülkede LGBT Mücadelesi. *Kaos GL Dergisi*, (133), 8–11.
- Kaos GL. (2014a, Ocak). Kanada'ya Gideceğim, Artık Mary Olacağım. *Kaos GL Dergisi*, (134), 56–58.
- Kaos GL. (2014b, Mayıs). Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma'nın Dokuzuncusu Yaklaşıyor. *Kaos GL Dergisi*, (136), 5.
- Kaos GL. (2014c, Temmuz). LGBT Gündem (137). *Kaos GL Dergisi*, (137), 4–5.
- Kaos GL. (2015). *Sık Sorulan Sorular*. Ankara: Kaos GL Yayınları.
- Kaos GL. (2016a, Kasım). Kaos GL'den (151). *Kaos GL Dergisi*, (151), 3.
- Kaos GL. (2016b, Kasım). Şevval Kılıç ile Söyleşi. *Kaos GL Dergisi*, (151), 15–19.
- Kaos GL. (2017). *Kaos GL Derneği 2016 Medya İzleme Raporu*.
- Kaos GL. (2018a, Eylül). Kaos GL'den (162). *Kaos GL Dergisi*, (162), 1.
- Kaos GL. (2018b, Eylül). Onur Yasaklanamaz! *Kaos GL Dergisi*, (162), 3–8.
- Kaos GL & Pembe Hayat. (2016). *Gasteler Bizi Söyler: Medyada Nefret Söylemi, Ayrımcılık ve Alternatif Haber Rehberi*. Ankara.
- Kaos GL & Pembe Hayat. (2017). *Gasteler Bizi Söyler: Medyada Transfobik ve Homofobik Nefret Söylemi Raporu 2016-Nefret, Kalıp Yargı ve Görünmezlik Duvarı*. Ankara.
- Kaos GL, Lambdaistanbul LGBTT Dayanışma Derneği, & Sapphonun Kızları. (1999, Mart). Doğu Perinçek'e Yanıt. *Kaos GL Dergisi*, (55), 3–7.
- Kara, H. (2013, Mayıs). Ama O Yok Artık! *Kaos GL Dergisi*, (130), 20–21.
- Karadağlı, B., Meltem, Burcu, Ebru, Zeloş, & Yeşim. (1998, Haziran). Tartışma, Eleştiri, vs. (46). *Kaos GL Dergisi*, (46), 6–8.
- Karakaş, B., & Çakır, B. (2013). *Erkeklik Ofsayta Düşünce: Futbol, Eşcinsellik ve Halil İbrahim Dinçdağ'ın Hikayesi* (1. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karakış, A. (1996a, Ocak). Erkeğe İlgisizim... [Güzin Abla], Erkeğim ama... [Haydar Dümen]. *Kaos GL Dergisi*, (17), 17.
- Karakış, A. (1996b, Temmuz). İstanbul Kanatları Altında: Eşcinsellik ise Ayaklar

- Altında. *Kaos GL Dergisi*, (23), 32.
- Karakış, A. (1997, Aralık). Sinemanın Büyüsü 100 Yıl Önceydi. *Kaos GL Dergisi*, (40), 23–25.
- Karakış, A., Özalp, Y., Didem, Özcan, & Başaran, Y. T. (1996, Nisan). Tartışma (20). *Kaos GL Dergisi*, (20), 12–14.
- Karlinski, S. (1995, Aralık). Rusya’da Gay Kültürü ve Edebiyatı (Cem, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (16), 4–11.
- Kaşık Düşmanı. (2000, Ocak). Arabesk Müzik ve Benim Eşcinselliğim. *Kaos GL Dergisi*, (63), 44.
- Kaşık Düşmanı. (2001). Çiçek Atın Yenilmiş Asiyeye. *Kaos GL Dergisi*, (69), 80.
- Kaşık Düşmanı. (2002, Haziran). Psikiyatr Psikiyatr Dolaşmanın Sonu. *Kaos GL Dergisi*, (73), 24.
- Kaya, R. (2012, Mart). “Coğrafyanın Vatanlaşması”. *Kaos GL Dergisi*, (123), 47–49.
- Kaya, Ş. (2017). Turizmde Kadın İstihdamı. İçinde D. Altun & H. Toker (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet: Farklı Disiplinlerden Yaklaşımlar* (1. baskı, ss. 225–249). Ankara: Nika Yayınevi.
- Kaylı, D. Ş. (2017). Kadın Bedeninin Annelikle İmtihanı: Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısının Annelik Kurgularıyla İlgisi. İçinde D. Altun & H. Toker (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet: Farklı Disiplinlerden Yaklaşımlar* (1. baskı, ss. 61–78). Ankara: Nika Yayınevi.
- Keniz, Ş. (2012). *Islam and Homosexuality Debates in Turkey: Discursive Contestation Among Muslims Over LGBTQ Rights*. Koç Üniversitesi.
- Kerem, M. (Çeviren). (2000, Ocak). Geyler İçin Aşk Kullanma Kılavuzu. *Kaos GL Dergisi*, (63), 20–21.
- Kirk, M. K., & Pill, E. (2015). *Heteroseksüel Amerika’nın Revizyonu: Savaşın Barış, Bölüm 2* (A. Tekin, Çev.). Bursa: Aile Akademisi Derneği Yayınları.
- Kılıç, H. (2014, Eylül). Ne Kimlik’le Ne De Kimlik’siz. *Kaos GL Dergisi*, (138), 24–29.
- Kılınç, O. (1999, Mayıs). Biseksüalite: İkisinden de Biraz Lütfen. *Kaos GL Dergisi*, (57), 31–32.
- Kıraç, F. (2013). *Eşcinsellikle İlgili Dini-Psikolojik Algılar ve Maneviyat (Erkek Eşcinsel Örneklem)*. Ankara Üniversitesi.
- Kıraç, F. (2014). Dindar Eşcinsel Bireyin Manevi Ve Cinsel Kimlik İkilemi: Müslüman Gay Ve Biseksüel Erkek Örneklem. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(35), 464–473.
- Kızıllarslan, Y. (2010, Temmuz). Tek Meyve Portakal Değildir. *Kaos GL Dergisi*, (113), 24–25.

- Koç, D. (2015a, Ocak). 100 Yıllık Sinemamızda Bir İlk: Karanlıkta Uyananlar. *Kaos GL Dergisi*, (140), 16–18.
- Koç, D. (2015b, Mart). Geçmiş Zaman Olur Da Lezbiyenler Olmaz Mı? *Kaos GL Dergisi*, (141), 50–53.
- Koç, D. (2015c, Kasım). Cinani'nin Divan'ında Erkek Güzelliği ve Erkek Aşkı. *Kaos GL Dergisi*, (145), 10–11.
- Kocabıyık, O. O. (2016). Olgubilim ve Gömülü Kuram: Bazı Özellikler Açısından Karşılaştırma. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 55–66.
- Kocagöz, Y. (2012, Mart). Anti-Militarist Çizgiler. *Kaos GL Dergisi*, (123), 44–46.
- Koman, E. (2017, Mayıs). Çocuklar İçin Başka Bir Dünya Mümkün! *Kaos GL Dergisi*, (154), 15–19.
- Konur, M. (1997, Haziran). Derilerin Kalınlaşması. *Kaos GL Dergisi*, (35), 3–7.
- Köylü, M. (2011, Ocak). 3. Sayfanın Nefreti. *Kaos GL Dergisi*, (116), 30–33.
- Krickler, K. (2006, Kasım). Yabancı Deneyimler: Homofobiyle Mücadelede AB ile Nasıl Bir İşbirliği Yapılabilir? *Kaos GL Dergisi*, (92), 26–27.
- Kur, H. (2017, Temmuz). “Bıktık Artık Bu Mr. & Mrs. Brown'lardan”. *Kaos GL Dergisi*, (155), 40–41.
- Kurat, D. (1995a, Şubat). Bir Gün Mutlaka. *Kaos GL Dergisi*, (6), 9.
- Kurat, D. (1995b, Mart). Günlüğümden Notlar. *Kaos GL Dergisi*, (7), 11–12.
- Kurat, D. (1995c, Mart). Mücadele Yoksa, Özgürlük de Yok! *Kaos GL Dergisi*, (7), 3–4.
- Kurat, D. (1995d, Nisan). Sevgili G.G. *Kaos GL Dergisi*, (9), 10–11.
- Kurat, D. (1995e, Ağustos). Gökkuşağı Çocukları. *Kaos GL Dergisi*, (12), 5–6.
- Kutlu, E. (2012, Mart). Milliyetçiliğin Özü: Homofobi. *Kaos GL Dergisi*, (123), 23.
- Lambdaistanbul LGBTT Dayanışma Derneği, & Kaos GL. (1998, Haziran). Lambda-İstanbul'dan Arkadaşlara... *Kaos GL Dergisi*, (46), 19–20.
- Lancy, D. F. (1993). *Qualitative Research in Education: An Introduction to the Major Traditions*. New York: Longman.
- Larsen, J. M. (2006, Kasım). Yabancı Deneyimler: Medyada Gey-Lezbiyen Temsili. *Kaos GL Dergisi*, (92), 40–41.
- Lesbenberatung. (1997, Şubat). Almanya'dan İki Türkiyeli Lezbiyen: Hülya & Melanie (Kaos GL, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (30), 13–15.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (2005). Paradigmatic Controversies, Contradictions, and Emerging Confluences. İçinde N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Ed.), *Handbook of Qualitative Research* (ss. 191–215). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

- Livberber, T. (2014). *Medyada Nefret Söylemi ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında LGBTT Bireylere Yönelik Nefret Söylem(ler)inin Çözümlemesi*. Erciyes Üniversitesi.
- Locke, K. D. (2003). *Grounded Theory in Management Research*. London: SAGE Publications.
- Maalouf, A. (2014). *Ölümcül Kimlikler* (38. baskı; A. Bora, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- MacDonald, M. (2001). Finding a Critical Perspective in Grounded Theory. İçinde S. R. Schreiber & P. N. Stern (Ed.), *Using Grounded Theory in Nursing* (ss. 113–158). New York: Springer Publishing Company.
- McCann, T. V., & Clark, E. (2003a). Grounded Theory in Nursing Research: Part 1 - Methodology. *Nurse Researcher*, 11(2), 7–18.
- McCann, T. V., & Clark, E. (2003b). Grounded Theory in Nursing Research: Part 2 - Critique. *Nurse Researcher*, 11(2), 19–28.
- McGhee, G., Marland, G. R., & Atkinson, J. (2007). Grounded Theory Research: Literature Reviewing and Reflexivity. *Journal of Advanced Nursing*, 60(3), 334–342. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04436.x>
- Mektuplardan (24). (1996, Ağustos). *Kaos GL Dergisi*, (24), 22–26.
- Mektuplardan (28). (1996, Aralık). *Kaos GL Dergisi*, (28), 8.
- Mektuplardan (3). (1994, Kasım). *Kaos GL Dergisi*, (3), 18–19.
- Mektuplardan (42). (1998, Şubat). *Kaos GL Dergisi*, (42), 19–25.
- Mektuplardan (43). (1998, Mart). *Kaos GL Dergisi*, (43), 19–24.
- Mektuplardan (47). (1998, Temmuz). *Kaos GL Dergisi*, (47,48), 16–18.
- Mektuplardan (49). (1998, Eylül). *Kaos GL Dergisi*, (49), 15–17.
- Mektuplardan (51). (1998, Kasım). *Kaos GL Dergisi*, (51), 20–26.
- Mektuplardan (53). (1999, Ocak). *Kaos GL Dergisi*, (53), 12–19.
- Mektuplardan (54). (1999, Şubat). *Kaos GL Dergisi*, (54), 27–34.
- Mektuplardan (56). (1999, Nisan). *Kaos GL Dergisi*, (56), 19–26.
- Mektuplardan (59). (1999, Temmuz). *Kaos GL Dergisi*, (59–60), 33–38.
- Mektuplardan (62). (1999, Ekim). *Kaos GL Dergisi*, (62), 36–37.
- Meleke, C. N. (2016). *Türkiye Sineması'nda LGBTI Bireylerinin Temsili ve Nefret Söylemi*. Marmara Üniversitesi.
- Meral, F. (1998, Ekim). Aykırı Kadınlara Vurgunum. *Kaos GL Dergisi*, (50), 13.
- Meryem. (1995, Mart). Ayın Kristal Rahmi. *Kaos GL Dergisi*, (7), 5–6.

- Miller, W. L., & Crabtree, B. F. (1992). Primary Care Research: A Multimethod Typology and Qualitative Road Map. İçinde B. F. Crabtree & W. L. Miller (Ed.), *Doing Qualitative Research* (ss. 3–28). <https://doi.org/10.1037/0022-0167.24.6.503>
- Mills, J., Bonner, A., & Francis, K. (2006). The Development of Constructivist Grounded Theory. *International Journal of Qualitative Methods*, 5(1), 1–10. <https://doi.org/10.2307/2575405>
- Mills, J., Chapman, Y., Bonner, A., & Francis, K. (2007). Grounded Theory: A Methodological Spiral from Positivism to Postmodernism. *Journal of Advanced Nursing*, 58(1), 72–79. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04228.x>
- Mora, E. (1995, Haziran). Sappho (İ. Karesi, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (10).
- Mosse, G. L. (1996, Ekim). Erkeklik ve Eşcinsellik (Emil, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (26), 23–29.
- Muslims For Progressive Values (MPV). (2016, Kasım). İlerici Değerler için Müslümanlar. *Kaos GL Dergisi*, (151), 34–35.
- Mustafa. (1996a, Mart). Tanrıdır Bütün Phalluslar. *Kaos GL Dergisi*, (19), 12–13.
- Mustafa. (1996b, Mayıs). Tartışma (21). *Kaos GL Dergisi*, (21), 12–14.
- Mustafa. (1998, Ocak). İkinci Perde / Savaş Çılgılığı. *Kaos GL Dergisi*, (41), 29–30.
- Mustafa. (2004, Ocak). Cezaevinden Mektup. *Kaos GL Dergisi*, (81), 29–30.
- Nagourney, A. (1996, Ocak). En Doğrusunu Babam Bilmez (Y. T. Başaran, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (17), 14–15.
- Nardi, P. M. (2001). Arkadaşlar İşte Bunun İçindir: Gey ve Lezbiyen Topluluğunda Aile Olarak Arkadaşlar (M. A. Arslan, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (70), 33–39.
- Newman, L. (2001). Babka Kardeşler (D. Süpriz, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (70), 17–21.
- Oğuz, M. (2015, Eylül). İslamda Eşcinsellik. *Kaos GL Dergisi*, (144), 36–40.
- Oksaçan, H. E. (2012). *Eşcinselliğin Toplumsal Tarihi* (1. baskı). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Okutan, B. B. (2013). Din ve Toplum Cinsiyet Çalışmalarının Teorik ve Metodolojik İmkânı: Literatürel Bir Değerlendirme. *Toplum Bilimleri Dergisi*, (7), 7–24.
- Okutan, B. B. (2017). *Erillik ve Din* (C. Horuz, Ed.). İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Okutan, B. B. (2019). Oto-Oryantalist Söylem ve Başörtülü Müslüman Kadın Kimliği. İçinde H. Ş. Albayrak (Ed.), *Kadın Olmak: İslam, Gelenek, Modernlik ve Ötesi* (ss. 363–396). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Omayra. (1998, Şubat). Rahmi'ye. *Kaos GL Dergisi*, (42), 11.
- Onur. (2000, Haziran). Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Eşcinsellikle İlgili Hukuki

- Düzenlemeler ve Bunların Gelişim Süreci. *Kaos GL Dergisi*, (66), 53–54.
- Oranlı, İ. (2010, Temmuz). İslam, Eşcinsellik ve Sekülerizm. *Kaos GL Dergisi*, (113), 22–23.
- Oranlı, İ. (2011, Ocak). Nefret Cinayetleri ve “Kötülüğün Sıradanlığı”. *Kaos GL Dergisi*, (116), 38–39.
- Oranlı, İ. (2012, Mayıs). Sınırları Aşmak: Türkiye’nin Sınırları ve Evrim Alataş Üzerine: Kürtlerin Mücadelesi Türkiyelileri de Özgürleştirecek! *Kaos GL Dergisi*, (124), 44–45.
- Öğüt, H. (2012, Ocak). Salgından Korkuya, Sessizlikten Aydınlanmaya Aids Edebiyatı. *Kaos GL Dergisi*, (122), 12–13.
- Öğüt, H. (2014, Mayıs). Eşcinsellik, Homofobi ve Psikanaliz. *Kaos GL Dergisi*, (136), 22–26.
- Öz, İ. (2017, Temmuz). İslami Feminizm Üzerine. *Kaos GL Dergisi*, (155), 42–43.
- Öz, Y. (2006). Homofobi-Ataerki-Şiddet. *Kaos GL Dergisi*, (91), 34–35.
- Özalp, Y. (1996a, Ocak). Artemis’in Tapınağı: “Kızım Kadınları Seviyor!” *Kaos GL Dergisi*, (17), 11.
- Özalp, Y. (1996b, Eylül). Belirleyici Olan Yaşam. *Kaos GL Dergisi*, (25), 8–9.
- Özalp, Y. (1996c, Eylül). Film Özetleri (25). *Kaos GL Dergisi*, (25), 22–23.
- Özalp, Y. (1996d, Kasım). Alttaki ve Üstteki. *Kaos GL Dergisi*, (27), 11.
- Özdağolğu, G. (2017). Teknik Perspektiften Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Mesleki Örgütlenme. İçinde D. Altun & H. Toker (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet: Farklı Disiplinlerden Yaklaşımlar* (1. baskı, ss. 121–140). Ankara: Nika Yayınevi.
- Özdemir, Ö. (2017, Temmuz). LGBTİ News Turkey Gönüllüleri ile Söyleşi. *Kaos GL Dergisi*, (155), 32–33.
- Özden, M. (2016). Gömülü Teori. İçinde A. Saban & A. Ersoy (Ed.), *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri* (1. baskı, ss. 251–286). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özdiñç, B. (1996, Ağustos). Tartışma: Eşcinsellerin Özgürlüğü Üzerine. *Kaos GL Dergisi*, (24), 8–9.
- Özen, M. (2001a). Ay Kadına Bak! *Kaos GL Dergisi*, (70), 71.
- Özen, M. (2001b). Ne Yapmalı? *Kaos GL Dergisi*, (69), 73.
- Özinanır, S. Y. (2015, Ocak). Canan ile Söyleşi. *Kaos GL Dergisi*, (140), 49–52.
- Özkan, Ö. (1994, Kasım). Sanat ve Eşcinsellik: Aids Sonunda Sinemaya da Ulaştı. *Kaos GL Dergisi*, (3), 12–13.
- Özkaya, E. (1996, Şubat). Hayallerin Kızı: Emma Goldman. *Kaos GL Dergisi*, (18), 3–5.

- Özlüer, F. (2011, Ocak). Doğanın Cinsiyeti, Adem, Havva ve Öteledikleri. *Kaos GL Dergisi*, (116), 48–49.
- Öztop, N. (2011a, Mayıs). Homofobiye Karşı Bölgesel Çılgınlıklar (P. Çürük, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (118), 18–21.
- Öztop, N. (2011b, Mayıs). Kendi Zihinlerimizin Ağlarının Mahkumlarıyız. *Kaos GL Dergisi*, (118), 10–13.
- Öztop, N. (2013, Mayıs). Devrimden Bir Dilim de Kadınlara Lütfen. *Kaos GL Dergisi*, (130), 9–11.
- Pakkan, B. (2017, Mart). Spor, Medya ve Arzulanan Erkeklikler. *Kaos GL Dergisi*, (153), 59–61.
- Partog, E. (2012, Kasım). Sosyal Politika Uygulamalarında Sosyal Adalet ve Kimlik. *Kaos GL Dergisi*, (127), 22–23.
- Pence're, Onur, & İnan. (2004, Temmuz). Mekan Üzerine Yazılar (84). *Kaos GL Dergisi*, (84), 21–23.
- Perinçek, D. (2000). *Eşcinsellik ve Yabancılaşma* (1. baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Pharao. (1998, Ekim). İyi Niyet Öldü. *Kaos GL Dergisi*, (50), 16.
- Power, L. (1997, Kasım). Britanya'da Lezbiyen ve Gay Hareketindeki Önemli Tarihler (Salim, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (39), 12–14.
- Power, L., & Ramakers, M. (1996, Eylül). ILGA 1996 Yıllık Raporu (Y. T. Başaran, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (25), 33–52.
- Ravaioli, M. (1999, Ekim). Gay Lezbiyen Hareketi: Yeniyetmelik ve Kimlik Oluşumu (Salim, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (62), 5–6.
- RFSL (İsveç Gay & Lezbiyen Hakları Federasyonu). (1996, Eylül). İsveç Toplumunda Eşcinsel Hareketin Rolü (Batur Özdiñç, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (25), 31.
- Richards, M. (1994, Ekim). Eşcinselliğin Tarihine Özgürlükçü Yaklaşım (Kaos GL, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (2), 7–10.
- Riggs, M. T. (1995, Eylül). Siyah Bir Gay'in Notları (D. Hürkan, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (13), 13–15.
- Ritzer, G. (2013). *Sosyoloji Kuramları* (1. baskı; H. Hülür, Çev.). Ankara: De Ki Basım Yayın.
- S., O. (1999, Temmuz). Tahammül Etmek Üzerine. *Kaos GL Dergisi*, (59–60), 59–60.
- Safi, S. (2017). Türk Sığınmacıların Töre Cinayesi Sebebiyle Birleşik Krallık'a Sığınma Başvuruları ve Sığınmada İçtihat Yoksunluğu. İçinde D. Altun & H. Toker (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet: Farklı Disiplinlerden Yaklaşımlar* (1. baskı, ss. 193–224). Ankara: Nika Yayınevi.
- Sahillioğlu, M. (2005, Mart). Sinemada Lezbiyenlik: “Kayıp ve Çılgın” mı?

- “Cennetlik Yaratıklar” mı? *Kaos GL Dergisi*, (86), 35–40.
- Salim. (2005, Mayıs). Kampüste Din, Eşcinsellerin Kadınsılıkları ve Çok Eşlilik. *Kaos GL Dergisi*, (87), 39.
- Sanderson, T. (1998, Aralık). Britanya’da 16 Yaş Tartışması (H. T., Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (52), 4–6.
- Sarıcan, B. (2016, Ocak). Çeşitlilik Bizim Gücümüzdür: Latin Amerika’da LGBTİ. *Kaos GL Dergisi*, (146), 55–57.
- Saureman, T. H. (1995, Ağustos). Anne-Babanıza Açılmadan Önce Üstünde Düşünmeniz Gereken Bazı Sorular (D. Hürkan, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (12), 9.
- Schinjdel, B. Van. (1997, Mayıs). Hoşgörüsüzlüğü Hoşgörmek (Selçuk, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (33), 6.
- Schmitt, A., & Sofer, J. (1995). *Müslüman Toplumlarda Erkekler Arası Cinsellik ve Erotizm*. Kavram Yayınları.
- Schreber, G. (2016, Kasım). Hristiyanlıkta Eşcinsellik. *Kaos GL Dergisi*, (151), 39–40.
- Selçuk. (1996, Kasım). Eşcinseller Güzeldir. *Kaos GL Dergisi*, (27), 27–29.
- Serdar, G., H., & Göksenin, E. (1998, Eylül). Eğitim: “Neden Bana Kız Kılıklı Diyorlar?” *Kaos GL Dergisi*, (49), 6–9.
- Serinay, M. (1995, Şubat). Verem, Diyanet, Aids, Lut... *Kaos GL Dergisi*, (6), 5.
- Sevilla, R. (1995, Kasım). Ilga Bülten’den (Y. Özalp, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (15), 20–23.
- Sevim, J., Tolga, Özbaş, A., Sıyrıldı, S., & Öner. (1999, Eylül). Medya’da Eşcinsellik Tartışmaları. *Kaos GL Dergisi*, (61), 22–30.
- Seymen, E. (2006). Cins(iyet)e İhanet. *Kaos GL Dergisi*, (91), 18–21.
- Sezgi, Z., Ersoy, B., & Burcu. (2004, Ocak). Elif Şafak’la Pinhan Üzerine. *Kaos GL Dergisi*, (81), 11–13.
- Shakhsari, S. (2012, Eylül). Direniş mi Suç Ortaklığı mı? *Kaos GL Dergisi*, (132), 49–51.
- Soylu, M. L., Levent, B. A., & Uguz, Ş. (2000, Şubat). Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniğine Başvuran 10 Eşcinselin Özellikleri ve Terapi Yaklaşımları. *Kaos GL Dergisi*, (64), 11–14.
- Spencer, C. (1998a, Temmuz). Eski Arap Toplumunda Eşcinsellik ve İslam. *Kaos GL Dergisi*, (47,48), 10–12.
- Spencer, C. (1998b, Eylül). Reform, Özgürlük ve Eşitsizlik (Selçuk, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (49), 22–24.
- Spencer, C. (1998c, Kasım). Reform, Özgürlük ve Eşitsizlik-2 (Selçuk, Çev.). *Kaos*

GL Dergisi, (51), 36–37.

Stevens, H. (Ed.), Tanrıyar, K. (Çev.). (2011). *Gey ve Lezbiyen Yazını* (1. baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Stevenson, J. (2000, Şubat). Amerikan Gey Seks Sinemasının Gizli Tarihi (Gülsüm, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (64), 32–38.

Strauss, A. L. (1987). *Qualitative Analysis for Social Scientists*. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511557842>

Strauss, A. L., & Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*. Newbury Park: SAGE Publications.

Strauss, A. L., & Corbin, J. (1994). Grounded Theory Methodology: An Overview. İçinde N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Ed.), *Handbook of Qualitative Research* (ss. 273–285). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Strauss, A. L., & Corbin, J. (1998). Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory. İçinde *The Modern Language Journal* (2. baskı, C. 77). <https://doi.org/10.2307/328955>

Sürmelican. (2007, Mayıs). Kadın: En Uzun Devrim. *Kaos GL Dergisi*, (94), 32.

Şah, U. (2009). *Türkiye’deki Gençlerin Cinsel Yönelimlere İlişkin Sosyal Temsilleri ve Homofobi*. Ankara Üniversitesi.

Şahin, B. (2010, Eylül). LGBT Hareketinin Üniversite Mücadelesi. *Kaos GL Dergisi*, (114), 32–34.

Şakir. (1999, Ocak). İntihar, İhtimalleri Ortadan Kaldırma İsteğidir. *Kaos GL Dergisi*, (53), 3–5.

Şentürk, L. (2011, Mayıs). Su: Bir Su Mimarlığına Doğru Ön Düşünceler. *Kaos GL Dergisi*, (118), 8–9.

Şentürk, L. (2012a, Ocak). Muhafazakarlık Bile Bozuldu! *Kaos GL Dergisi*, (122), 40–41.

Şentürk, L. (2012b, Mayıs). Heterodoks Bir Sınır’a Duyulan İhtiyaç. *Kaos GL Dergisi*, (124), 20–21.

Şimşekalp, K. (2011, Ocak). Pogrom ya da Ekstra-Kurbanbayramı. *Kaos GL Dergisi*, (116), 21–25.

Tanıklıklar (33). (1997, Mayıs). *Kaos GL Dergisi*, (33), 7–9.

Tar, Y. (2014, Mart). Serap Akçura ile “Elalem Ne Der?” *Kaos GL Dergisi*, (135), 33–36.

Tar, Y. (2015, Kasım). Zakarya Mildanoğlu: Küfürler Farklı, Nefret Aynı. *Kaos GL Dergisi*, (145), 14–15.

Tar, Y. (2016a, Mayıs). Öykü Ay: Her Trans Kendi Başına Bir Cumhuriyettir! *Kaos GL Dergisi*, (148), 30–31.

- Tar, Y. (2016b, Kasım). Emirhan Deniz Çelebi ile Söyleşi. *Kaos GL Dergisi*, (151), 22–25.
- Tar, Y. (2018a). *Kaos GL Derneği 2017 Medya İzleme Raporu*. Ankara: Kaos GL Yayınları.
- Tar, Y. (2018b, Mayıs). Sağ Popülizmin Yükselişi LGBTİ Haklarını Nasıl Etkiliyor? *Kaos GL Dergisi*, (160), 9–11.
- Tar, Y., & Güner, U. (2015). *Medyada LGBTİ'lere Yönelik Nefret Söylemi*. Ankara: Kaos GL Yayınları.
- Tarhan, M. (2013, Kasım). LGBT Hareketi, Anayasa Kampanyaları ve Bugün. *Kaos GL Dergisi*, (133), 24–25.
- Tartışma, Değinme, v.s. (52). (1998, Aralık). *Kaos GL Dergisi*, (52), 33–37.
- Tartışma, Eleştiri, vs. (45). (1998, Mayıs). *Kaos GL Dergisi*, (45), 6–9.
- Taylor, C. (2017). *Seküler Çağ* (2. baskı; D. Körpe, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Taylor, S. J., & Bogdan, R. (1998). *Introduction to Qualitative Research Methods: A Guidebook and Resource* (3. baskı). New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Tekin, M. (2012). Toplumsal Cinsiyet Kritikleri. İçinde İ. Kurt & S. A. Tüz (Ed.), *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet I* (ss. 265–271). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Tesch, R. (1990). *Qualitative Research: Analysis Types and Software Tools*. Bristol, PA: Falmer Press.
- The Advocate. (1998, Şubat). Sex Panic! (Selçuk, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (42), 16–17.
- The Encyclopedia of Homosexuality. (2003, Temmuz). Rusya'da Eşcinsellik (H. G., Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (78), 28–29.
- Todap. (2017). *Psikologlar İçin LGBTİ'lerle (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks) Çalışma Kılavuzu*. İstanbul: TODAP.
- Toker, H. (2017). Kadın ve Medya: Norveç ve Türkiye. İçinde D. Altun & H. Toker (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet: Farklı Disiplinlerden Yaklaşımlar* (1. baskı, ss. 141–162). Ankara: Nika Yayınevi.
- Toktamış, K. (2011, Eylül). New York'ta Düğün Var. *Kaos GL Dergisi*, (120), 9–10.
- Torun, T. (2003, Temmuz). Kırmızı Başlıklı Lubunya. *Kaos GL Dergisi*, (78), 36–37.
- Trettebergstuen, A. (2006, Kasım). Yabancı Deneyimler: Eşcinsel Hakları ve Yaşam Koşulları. *Kaos GL Dergisi*, (92), 28–30.
- Tuğçe. (2003, Şubat). ILGA Avrupa Yıllık Konferansı. *Kaos GL Dergisi*, (76), 13–14.
- Turan, S. (Ed.). (2018). *Sınırlarda Dolaşmak: Dinlerin Eşcinselliğe Bakışı* (1. baskı). İstanbul: Okur Akademi-Metamorfoz Yayıncılık.

- Türkdoğan, H. İ. (2003, Şubat). Biricik Cinsellik ve “Eşseysiz” Ben ya da Max Stirner ve Dilötesi Ben. *Kaos GL Dergisi*, (76), 51–55.
- Tuzer, V. (2004). Eşcinsellik, Travestilik, Transeksüellik. *Lezbiyen ve Geylerin Sorunları: Ve Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları*, 7–11. Ankara: Kaos GL Yayınları.
- Twenge, J. M. (2018). *İ-Nesli* (1. baskı; O. Gündüz, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- U., B. (1995, Şubat). Bakışık Bakış. *Kaos GL Dergisi*, (6), 2.
- Ulusal Gay ve Lezbiyen Hizmet Gücü (NGLFT). (1998, Kasım). Bir Eşcinsel Daha Öldürüldü (İ. Demiralp, H. T., S. Akay, & Selçuk, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (51), 3–4.
- Upar, B. (1995, Nisan). Bakışık Bakış 3. *Kaos GL Dergisi*, (9), 5.
- Ülke, O. M. (1997, Aralık). Vicdani Red! Yeniden Tutuklandı! *Kaos GL Dergisi*, (40), 5.
- Ünlü, İ. (1999, Temmuz). Başka Bir Anneye Açılma Hikayesi. *Kaos GL Dergisi*, (59–60), 27.
- Vaid, U. (1997, Haziran). Kimlikten Sonra (Devrim, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (34), 13.
- Vassaf, G. (1997, Mayıs). Bir Dişye Beş Erkek. *Kaos GL Dergisi*, (33), 23.
- Vehme-Sabv. (1996, Nisan). Konuşulmayan Kurallar - İran (Y. T. Başaran, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (20), 4–5.
- Venüs’ün Kızkardeşleri (Çeviren). (1995, Haziran). Lezbiyenlere Baskı mı Var? Diyenlere. *Kaos GL Dergisi*, (10), 3.
- Wadud, A. (2016, Kasım). Toplumsal Cinsiyet Kapsayıcı Kuran Analizi Aracılığıyla Patriyarkinin Ötesinde İslam. *Kaos GL Dergisi*, (151), 32–33.
- Wafer, J. (1999, Temmuz). Muhammed ve Erkek Eşcinselliği (Selçuk, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (59–60), 17–19.
- Ward, C. (2000, Ağustos). Açık ve Kapalı Aileler (H. D. Güneri, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (67), 8–9.
- Weber, M. (2012). *Sosyal Bilimlerin Metodolojisi* (1. baskı; E. A. Shils & H. A. Finch, Ed.; V. S. Öğütle, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Weil, S. (2016, Kasım). Din, LGBTİ Hareketinin Bir Müttefikidir! *Kaos GL Dergisi*, (151), 46–48.
- White, E. (1997, Haziran). Gay Amerika’dan İzlenimler: Aids, Kimlik, Görünürlülük (Devrim, Çev.). *Kaos GL Dergisi*, (34), 20–22.
- Willig, C. (2013). *Introducing Qualitative Research in Psychology* (3. baskı). Berkshire: Open University Press [McGraw-Hill Education].
- Wittig, M. (2013). *Straight Düşünce* (1. baskı; Leman Sevda Darıcıoğlu & P.

- Büyüktaş, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Wolcott, H. F. (1992). Posturing in Qualitative Research. İçinde M. D. LeCompte, W. L. Millroy, & J. Preissle (Ed.), *The Handbook of Qualitative Research in Education* (ss. 3–52). San Diego, CA: Academic Press.
- Wolf, S. (2012). *Cinsellik ve Sosyalizm: LGBT Özgürleşmesinin Tarihi, Politikası ve Teorisi* (1. baskı; K. Tanrıyar, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Yalçinkaya, M. (2000, Ocak). Psikoloji, Psikiyatri ve Eşcinsellik. *Kaos GL Dergisi*, (63), 3–4.
- Yaman, C. (2010, Mayıs). Öpüşünle Yaralı Bir Kız Çocuğuyum Ben. *Kaos GL Dergisi*, (112), 50–51.
- Yardımcı, S. (2014). Queer Tahayyül: Cinsiyet Kimliğinde ve Cinsel Yönelimde İkiliğin Ötesi. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 29(4), 296–301.
- Yardımcı, S., & Güçlü, Ö. (Ed.). (2016). *Queer Tahayyül* (2. baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Yaşamın İçinden Kartpostallar (11). (1995, Temmuz). *Kaos GL Dergisi*, (11), 13–14.
- Yaşamın İçinden Kartpostallar (17). (1996, Ocak). *Kaos GL Dergisi*, (17), 12–13.
- Yaşamın İçinden Kartpostallar (20). (1996, Nisan). *Kaos GL Dergisi*, (20), 18–22.
- Yaşamın İçinden Kartpostallar (45). (1998, Mayıs). *Kaos GL Dergisi*, (45), 20–23.
- Yaşamın İçinden Kartpostallar (47). (1998, Temmuz). *Kaos GL Dergisi*, (47,48), 13–14.
- Yaşamın İçinden Kartpostallar (50). (1998, Ekim). *Kaos GL Dergisi*, (50), 26–27.
- Yaşamın İçinden Kartpostallar (8). (1995, Nisan). *Kaos GL Dergisi*, (9), 12–13.
- Yeni, B. (2014, Ocak). Kentleşme ve Temsilde Adalet. *Kaos GL Dergisi*, (134), 50–52.
- Yerlikaya, Ç. (2009, Mayıs). Lale Mansur: Bir Düş Gezgini. *Kaos GL Dergisi*, (106), 16–19.
- Yetkin, N. (2006). Homofobi Karşıtı Eğitim. *Kaos GL Dergisi*, (91), 27–29.
- Yetkin, N. (2010, Temmuz). Heteroseksizm ve Homofobi. *Kaos GL Dergisi*, (113), 35.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, D. (2006, Kasım). Türkiye Tarihinde Eşcinselliğin İzinde: Eşcinsel-lik Hareketinin Tarihinden Satır Başları-1: 80’ler. *Kaos GL Dergisi*, (92), 48–51.
- Yıldız, G. B. (2012, Kasım). Çalışma Hayatında LGBT Bireylere Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi ve İlgili Mevzuat. *Kaos GL Dergisi*, (127), 36–37.

- Yılmaz, A. K. (1997, Ekim). Yalnızlığın Büyüsü Eşcinsel için Mutluluk Olabilir. *Kaos GL Dergisi*, (38), 32.
- Yılmaz, U. (2002, Eylül). Türkiye’de İslam ve Eşcinsellik İlişkisi. *Kaos GL Dergisi*, (74), 10–12.
- Yılmaz, V. (2012, Mayıs). Emperyalizm ve LGBT Hakları. *Kaos GL Dergisi*, (124), 46–48.
- Yılmaz, Z. (2015, Kasım). Ankara Katliamı, Kötülüğün Sıradanlığı ve Yas Siyaseti. *Kaos GL Dergisi*, (145), 46–47.
- Yüksel, Ş. (1996, Ocak). Cinsel Tedavilerde Etik. *Kaos GL Dergisi*, (17), 20–23.
- Yüksel, Ş. (2006). Ruh Sağlığı ile ilgili Destek İsteyen GLB Bireyler ve Aileleri ile Çalışmak. *Kaos GL Dergisi*, (91), 22–26.
- Yüksel, U. (1999, Temmuz). Eski Bahçe, Eski Sevgi. *Kaos GL Dergisi*, (59–60), 56–58.
- Zafer, D. (1999a, Ocak). Lezbiyenliğim Gururumdur. *Kaos GL Dergisi*, (6–7).
- Zafer, D. (1999b, Mart). Cinselliğimiz ve Gül ve Ay ve Derya. *Kaos GL Dergisi*, (55), 33–34.
- Zahed, L.-M. (2016, Kasım). İslam’da Eşcinsellik. *Kaos GL Dergisi*, (151), 30–31.
- Zavar, E., & Soner, M. (2010, Mayıs). Politik Bir Yabancılaşma Biçimi Olarak Homofobi ve Sol. *Kaos GL Dergisi*, (112), 30–32.
- Zelinka, E. (2006, Kasım). Kadın Eşcinselliği, 'Hetero-ataerkillik'le Mücadelede Etkili Bir Yol Mu? *Kaos GL Dergisi*, (92), 2003–2004.
- Zeynep, & Kaos GL. (1997, Mart). Karatede Siyah Kuşak Sahibiydi / İbreti Alem. *Kaos GL Dergisi*, (31), 7.
- Zileli, G. (1997, Mart). Ne Laik Ne Teokratik Devlet Diktatörlüğü! Devletsiz Özgür Toplum. *Kaos GL Dergisi*, (31), 3–4.

EKLER

Ek-1: Uluslararası kuruluşların sağladığı fonlarla Kaos GL tarafından hazırlanan ve/veya basılan yayınlar listesi

Kaos GL kurumsal sitesindeki “Raporlar” ve “Kitaplar” arşivinden edindiğimiz aşağıdaki listede yer alan tüm yayınlar; Açık Toplum Vakfı, Almanya Büyükelçiliği, Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, Fondation de France, Friedrich Naumann Vakfı, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği, Global Diyalog Vakfı, Heinrich Böll Stiftung Derneği, Hollanda Büyükelçiliği, Hollanda Dışişleri Bakanlığı, İngiltere Büyükelçiliği, İsviçre Büyükelçiliği, Kanada Büyükelçiliği, KIOS Foundation, Norveç Büyükelçiliği, Rosa Luxemburg Stiftung, Toplum Gönüllüleri Vakfı, Uluslararası Lezbiyen ve Gey Derneği - Avrupa Bölgesi’nin (ILGA Europe) gibi kurumlardan sağlanan destek ve fonlarla hazırlanmış ve/veya basılmıştır.

1. Agius, Silvan. 2018. İnsan Hakları ve İnterseks Kişiler. Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları.
2. Alacaoğlu, İsmail, Seçin Tunel, Özge Gökpınar, ve Umut Güner, ed. 2010. Medyada Homofobiye Son - 2010 Raporu. Ankara: Kaos GL Yayınları.
3. Amerikan Psikologlar Derneği Transgender ve Toplumsal ve Cinsiyete Uymayan Kişilerle Psikolojik Uygulamalar Kılavuzu Görev Grubu. 2017. Transgender ve Toplumsal Cinsiyete Uymayan Kişilerle Psikolojik Uygulamalar Kılavuzu. editör L. M. Dickey ve A. A. Singh. Ankara: Amerikan Psikologlar Derneği.
4. Ataman, Hakan. 2009. LGBTT Hakları İnsan Haklarıdır. editör A. Uluseller. Ankara: İnsan Hakları Gündemi Derneği.
5. Ataman, Hakan. 2011. Üyelik ve Aktivizm Rehberi. Ankara: İnsan Hakları Gündemi Derneği.
6. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı. 2016a. Nefret Suçlarını Önleme ve Karşılama: AGİT Bölgesindeki STK’lar için Kaynak Kılavuz. 1. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.

7. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı. 2016b. Nefret Suçlarının Kovuşturulması - Pratik Klavuz. 1. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
8. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı. 2016c. Nefret Suçu Odaklı Veri Toplama ve İzleme Mekanizmaları: Pratik Klavuz. 1. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
9. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı. 2016d. Nefret Suçu Yasaları - Pratik Klavuz. 1. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
10. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı. 2018a. Nefret Suçlarını Önleme ve Karşılama: AGİT Bölgesindeki STK'lar için Kaynak Kılavuz. 2. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
11. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı. 2018b. Nefret Suçlarının Kovuşturulması - Pratik Klavuz. 2. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
12. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı. 2018c. Nefret Suçu Odaklı Veri Toplama ve İzleme Mekanizmaları: Pratik Klavuz. 2. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
13. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı. 2018d. Nefret Suçu Yasaları - Pratik Klavuz. 2. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
14. Avrupa Konseyi. 2017a. Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Temelinde Ayrımcılıkla Mücadelede Yerel ve Bölgesel Yönetimlerin İyi Uygulamaları Derlemesi. Ankara: Kaos GL Yayınları.
15. Avrupa Konseyi. 2017b. Cinsel Yönelim veya Cinsiyet Kimliği Temelli Ayrımcılıkla Mücadele: Avrupa Konseyi Standartları. 2. baskı. Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları.
16. Avrupa Konseyi. 2018. Cinsel Yönelim veya Cinsiyet Kimliği Temelli Ayrımcılıkla Mücadele: Avrupa Konseyi Standartları. 4. baskı. Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları.
17. Berghan, Selin. 2017. Türkiye'de Trans Kadın Mahpuslar. Ankara.
18. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komitesi. 2017. Herkes Özgür ve Eşit Doğar: Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği. 2. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.

19. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komitesi. 2018. Herkes Özgür ve Eşit Doğar: Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği. Ankara: Kaos GL Yayınları.
20. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı & PGA. 2017. İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve LGBTİ Kişilerin İçerilmesi: Parlamenterler için Bir El Kitabı. 1. baskı. editör J. Stewart. Ankara: Kaos GL Yayınları.
21. Dikmen, Kerem. 2017. Dava Gözlem Kılavuzu: LGBTİ Hakları Savunucuları ve Gazeteciler İçin Dava Gözlem Rehberi. 1. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
22. Duman, Ezgi. 2017. Ayrımcılık Yasağı Ve Türkiye İnsan Hakları Ve Eşitlik Kurumu Raporu. editör E. Şahin. Ankara: Kaos GL Yayınları.
23. Equinet Avrupa Eşitlik Kurumları Ağı. 2013. LGBTİ Kişiler için Eşitliği ve Ayrımcılık Yasağını Destekleyen Kurumlar - Bir Equinet Perspektifi. Kaos GL Yayınları.
24. Erol, Ali, ed. 2008. Türkiye’de Eşcinsel Olmak. 1. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
25. Gökpinar, Özge. 2009. LGB Çalışanların İş Yaşamı Raporu - 2009: Çalışma Hayatında Lezbiyen, Gey, Biseksüel Çalışanların Yaşadığı Sorunlar - Tanıklıklar Çalışma. Ankara: Kaos GL Yayınları.
26. Göregenli, Melek. 2016. Türkiye’de Özel Sektör Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İntersekslerin Durumu 2016 Yılı Araştırması. 1. baskı. editör M. Köylü. Ankara: Kaos GL Yayınları.
27. Göregenli, Melek. 2017. Türkiye’de Özel Sektör Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İntersekslerin Durumu 2017 Yılı Araştırması. editör M. Köylü. Ankara: Kaos GL Yayınları.
28. Göregenli, Melek. 2018. Türkiye’de Kamu Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İntersekslerin Durumu 2017. editör M. Köylü. Ankara: Kaos GL Yayınları.
29. Göregenli, Melek ve Tuna Semir Akpınar. 2017. 2016 Yılında Türkiye’de Gerçekleşen Homofobi ve Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu. editör M. Köylü. Ankara: Kaos GL Yayınları.

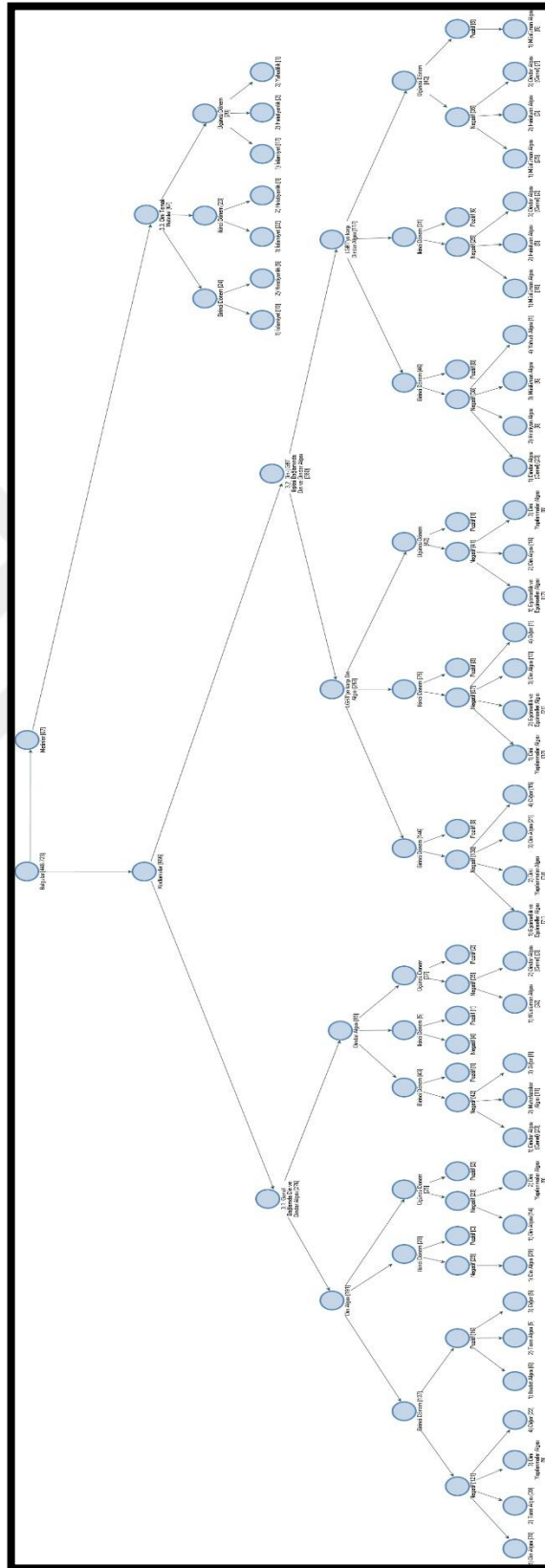
30. Göregenli, Melek, Oya Aydın, Senem Doğanoğlu, Kerem Altıparmak, Reyda Ergün, ve Emrah Şahin. 2018. Perspektifler: Türkiye’de LGBTİ+ Hakları. 1. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
31. Göregenli, Melek, Simten Coşar, Mutlu Binark, Ayşen Candaş, Kerem Altıparmak, ve Salih Şahin. 2015. Türkiye’de LGBTİ Haklarının Durumu ve Öneriler. editör M. Köylü. Ankara: Kaos GL Yayınları.
32. Göregenli, Melek ve Yasemin Öz. 2016. Türkiye’de Kamu Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İntersekslerin Durumu. editör M. Köylü. Ankara: Kaos GL Yayınları.
33. Göregenli, Melek ve Tanju Ş. Serdengeçti. 2015. Türkiye’de Özel Sektör Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İntersekslerin Durumu. 1. baskı. editör M. Köylü. Ankara: Kaos GL Yayınları.
34. Güner, Umut, ed. 2013a. Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Ayrımcılığına Karşı Hukuk El Kitabı. Kaos GL Yayınları.
35. Güner, Umut. 2013b. Heteronormatif Olmayan Bir Sosyal Hizmet İçin. Ankara: Kaos GL Yayınları.
36. Güner, Umut. 2013c. Kaos GL Muhabirleri ve Medya Çalışanları İçin LGBT Kılavuzu. Ankara: Kaos GL Yayınları.
37. Güner, Umut. 2013d. LGBT Alanında Çalışanlar İçin Medya Kılavuzu. 1. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
38. Hanneman, Tari. 2015. Sağlık Hizmetleri Eşitlik Endeksi-HEI 2014: Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans Hastalar ile Aileleri için Adil ve Kapsayıcı Bakımı Teşvik Etmek. Kaos GL Yayınları.
39. Human Rights Campaign. 2016. Kurumsal Eşitlik Endeksi 2016: Amerikan Şirketlerinde Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans Eşitliği Değerlendirmesi. Ankara: Kaos GL Yayınları.
40. Kaos GL. 2007. Biliyor(mu)sun(?) Her Kadın Heteroseksüel Değildir. Ankara: Kaos GL Yayınları.
41. Kaos GL. 2010. Canım Ailem Öyküleri. Kaos GL Yayınları.
42. Kaos GL. 2011b. LGBT Hakları İnsan Haklarıdır. 1. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
43. Kaos GL. 2015. Sık Sorulan Sorular. Ankara: Kaos GL Yayınları.

44. Kaos GL. 2016a. 2015 Yılında Türkiye’de Gerçekleşen Homofobi veya Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu. Ankara: Kaos GL Yayınları.
45. Kaos GL. 2016b. 2016 Yılı Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Temelli İnsan Hakları İzleme Raporu. Kaos GL Yayınları.
46. Kaos GL. 2016c. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İlgili Mevzuatının LGBTİ Hakları Açısından İrdelenmesi. Kaos GL Yayınları.
47. Kaos GL. 2016d. Heteronormatif Olmayan Bir Sosyal Hizmet İçin. 3. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
48. Kaos GL. 2016e. HIV Hakkında Sıkça Sorulan Sorular. Ankara: Kaos GL Yayınları.
49. Kaos GL. 2016f. Kaos GL Faaliyet Raporu - Ocak / Şubat / Mart 2016. Ankara: Kaos GL Yayınları.
50. Kaos GL. 2016g. LGBT Hakları İnsan Haklarıdır. 3. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
51. Kaos GL. 2016h. LGBTİ’lerin İnternet Yoluyla İfade Özgürlüğü - 2015. Kaos GL Yayınları.
52. Kaos GL. 2016i. LGBTİ’lerin İnternet Yoluyla İfade Özgürlüğü - 2016. 1. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
53. Kaos GL. 2017a. Kaos GL Derneği 2016 Medya İzleme Raporu.
54. Kaos GL. 2017b. Sıkça Sorulan Sorular. 4. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
55. Kaos GL. 2018a. 2017 Yılında Türkiye’de Gerçekleşen Homofobi ve Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu. Ankara: Kaos GL Yayınları.
56. Kaos GL. 2018b. Heteronormatif Olmayan Bir Sosyal Hizmet Mümkün. Ankara: Kaos GL Yayınları.
57. Kaos GL. 2018c. Sıkça Sorulan Sorular. 6. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
58. Kaos GL. 2019. 2018 Yılında Türkiye’de Gerçekleşen Homofobi ve Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu. Ankara.
59. Kaos GL & IGLHRC & LGBTI News Turkey, ed. 2015. Türkiye’de LGBT Yurttaşlara Yönelik İnsan Hakları İhlalleri. Ankara: Kaos GL Yayınları.
60. Kaos GL & Pembe Hayat. 2013. Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Temelli İnsan Hakları İzleme Raporu 2013 - 2014 - 2015 - 2016 - 2017. Ankara.

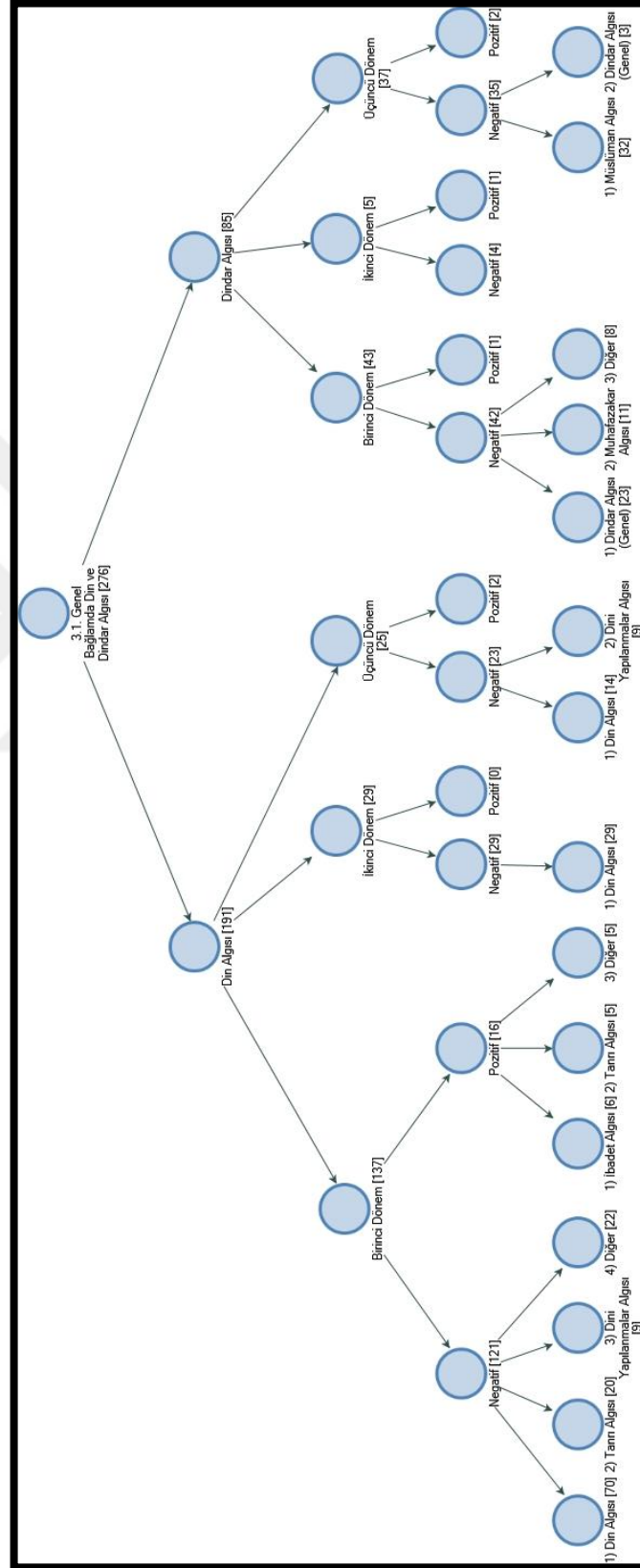
61. Kaos GL & Pembe Hayat. 2014a. Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliğiyle İlişkili Olarak Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Uygulanmasına Dair Yogyakarta İlkeleri. Kaos GL Yayınları.
62. Kaos GL & Pembe Hayat. 2014b. Dönmelere Doyamadık Trans Kadınlar Anlatıyor: Hayat İşte Bacım! Ankara: Kaos GL Yayınları.
63. Kaos GL & Pembe Hayat, ed. 2014c. Nefret Suçları Yasası Neden Gerekli. Ankara: Kaos GL Yayınları.
64. Kaos GL & Pembe Hayat. 2015a. LGBT Hakları İnsan Haklarıdır. Ankara: Kaos GL Yayınları.
65. Kaos GL & Pembe Hayat. 2015b. Yogyakarta İlkeleri Işığında Türkiye’de Mevzuat ve Ayrımcılık. Ankara.
66. Kaos GL & Pembe Hayat. 2016a. Gasteler Bizi Söyler: Medyada Nefret Söylemi, Ayrımcılık ve Alternatif Haber Rehberi. Ankara.
67. Kaos GL & Pembe Hayat. 2016b. LGBT Öğrencileri Aile ve Okul Kısı kacına Karşı Nasıl Korumalı: Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans (LGBT) Öğrenciler ve Aileleri ile Çalışan Öğretmenler İçin Eğitim Broşürü. Ankara: Kaos GL Yayınları.
68. Kaos GL & Pembe Hayat. 2017a. Dünya Dönüyor Sen Ne Dersen De. editör A. B. Tokmakoğlu. Ankara: Kaos GL Yayınları.
69. Kaos GL & Pembe Hayat. 2017b. Gasteler Bizi Söyler: Medyada Transfobik ve Homofobik Nefret Söylemi Raporu 2016-Nefret, Kalıp Yargı ve Görünmezlik Duvarı. Ankara.
70. Kaos GL & Pembe Hayat. 2017c. Ne Kadar da Trans Bir Erkek. editör G. Bayıksel. Ankara: Kaos GL Yayınları.
71. Kaos GL & Pembe Hayat. 2017d. Translar Anlatıyor: Vardık, Varız, Varolacağız! editör Y. Tar. Ankara: Kaos GL Yayınları.
72. Kaos GL Derneği. 2018a. Bi+seksüeller Burada! 1. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
73. Kaos GL Derneği. 2018b. LGBTİ’nin İ’si: İnterseksler Vardır! 1. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
74. Kaos GL Derneği. 2018c. Söylemekten Çekinme: Lezbiyen. 1. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.

75. Kaos GL Derneği. 2019a. Bi+seksüeller Burada! 2. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
76. Kaos GL Derneği. 2019b. LGBTİ'nin İ'si: İnterseksler Vardır! 2. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
77. Kaos GL Derneği. 2019c. Söylemekten Çekinme: Lezbiyen. 2. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
78. Kara, Hayriye ve Damla Çalık. 2016. Tekin Olmayı Beklerken: LGBTİ Mültecilerin Ara Durağı Türkiye. Ankara: Kaos GL Yayınları.
79. Karsay, Dodo. 2017. Trans* Aktivistler için BM Savunuculuğu El Kitabı. editör D. Moure. Ankara: Kaos GL Yayınları.
80. LGBTT Hakları Platformu. 2009. LGBT Bireylerin İnsan Hakları Raporu - 2008. Ankara: Kaos GL Yayınları.
81. O'neil, Mary Lou, Reyda Ergün, Selma Değirmenci, ve Doğançan Erkengel. 2018a. Türkiye'de Kamu Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İntersekslerin Durumu 2018 Yılı Araştırması. editör M. Köylü. Ankara.
82. O'neil, Mary Lou, Reyda Ergün, Selma Değirmenci, ve Doğançan Erkengel. 2018b. Türkiye'de Özel Sektör Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İntersekslerin Durumu 2018 Yılı Araştırması. Ankara.
83. Öz, Yasemin. 2019. LGBTİ+'ların İnsan Hakları 2018 Yılı Raporu. Ankara.
84. Özkan, Hakan, Ali Erdoğan, ve Marsel Tuğkan Gündoğdu, ed. 2017. Türkiye'deki LGBTİ+ Örgütleri için Fon Rehberi. Ankara: Kaos GL Yayınları.
85. Öztop, Nevin. 2009. Kadın Olma Halleri. 1. baskı. Ankara: Kaos GL Yayınları.
86. Perry, Joanna ve Paul Franey. 2018. LGBTİ Kişilere Yönelik nefret suçlarında polis hizmetleri: Profesyonel Bir Polis Müdahalesi için Eğitim. editör Y. de Boer ve E. Giakoumnpoulou. Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları.
87. Şafak, Yasemin. 2012. LGBT Öğrencileri Aile ve Okul Kısı kacına Karşı Nasıl Korumalı: Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans (LGBT) Öğrenciler ve Aileleri ile Çalışan Öğretmenler İçin Eğitim Broşürü. Ankara: Kaos GL Yayınları.
88. Şahin, Salih. 2015. İçişleri Bakanlığı için LGBT Hakları El Kitabı. 1. baskı. editör M. Köylü. Ankara: Kaos GL Yayınları.
89. Şahin, Salih. 2017a. Adalet Bakanlığı için LGBT Hakları El Kitabı. 2. baskı. editör M. Köylü. Ankara: Kaos GL Yayınları.

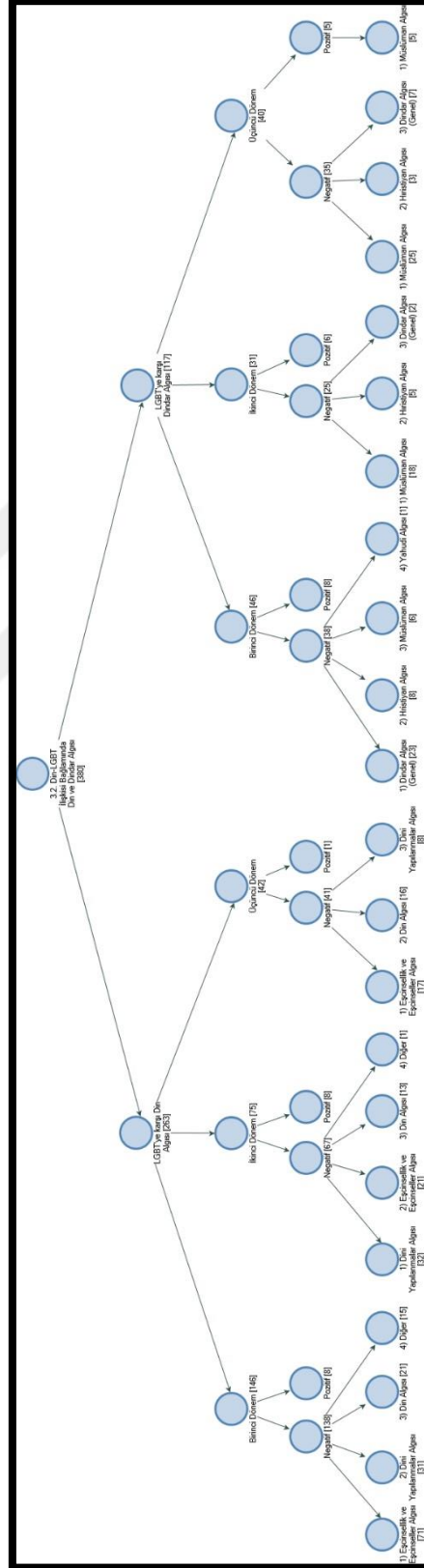
90. Şahin, Salih. 2017b. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı için LGBT Hakları El Kitabı. 2. baskı. editör M. Köylü. Ankara: Kaos GL Yayınları.
91. Şahin, Salih. 2017c. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı için LGBT Hakları El Kitabı. 2. baskı. editör M. Köylü. Ankara: Kaos GL Yayınları.
92. Şahin, Salih. 2017. İçişleri Bakanlığı için LGBT Hakları El Kitabı. 2. baskı. editör M. Köylü. Ankara: Kaos GL Yayınları.
93. Şahin, Salih. 2017d. Sağlık Bakanlığı İçin LGBT Hakları El Kitabı. 2. baskı. editör M. Köylü. Ankara: Kaos GL Yayınları.
94. Tar, Yıldız, ed. 2015. Çalışma Hayatında Ayrımcılık. Ankara: Kaos GL Yayınları.
95. Tar, Yıldız. 2018. Kaos GL Derneği 2017 Medya İzleme Raporu. Ankara: Kaos GL Yayınları.
96. Tar, Yıldız ve Umut Güner. 2015. Medyada LGBTİ'lere Yönelik Nefret Söylemi. Ankara: Kaos GL Yayınları.
97. Tuncel, Seçin, Remzi Altunpolat, Özge Gökpınar, ve Umut Güner, ed. 2010. Eğitimde Cinsel Kimlik Ayrımcılığına Son. Ankara: Kaos GL Yayınları.

[illegible]

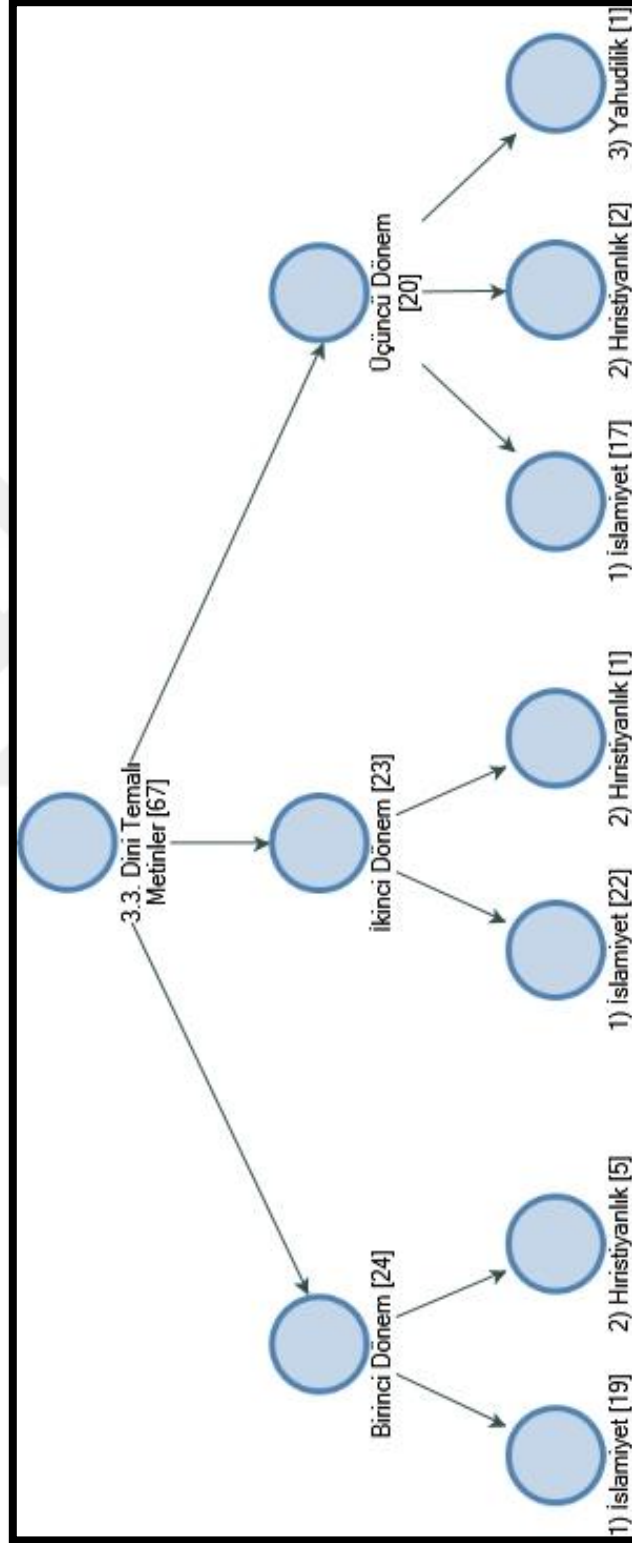
Ek-3: Genel Bağlamda Din ve Dindar Algısı Temaları

Ek-4: Din ve LGBT İlişkisi Bağlamda Din ve Dindar Algısı Temaları

Ek-5: Dini Temalı Metinler Temaları

ÖZGEÇMİŞ

Emrah EKER, (Araş. Gör.)

1984 İstanbul doğumlu Emrah EKER, açıktan okuduğu ortaokul sürecinde hafızlıkla, açık lise sürecinde ise Arapça ve çeşitli İslamî ilimlerle meşgul oldu. Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde, Yüksek Lisans eğitimini ise aynı üniversitede, Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı'nda tamamladı. Çeşitli STK'larda aldığı görevlerin yanı sıra kısa bir süre DKAB öğretmenliği yaptı. Doktorasına yine İstanbul Üniversitesi'nde Din Sosyolojisi alanında devam eden Eker, Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi'nde bir yıl eğitim gördü. Ayrıca Güney Kore'de Hannam Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulundu. Diğer yandan yirmiyi aşkın ülkede düzenlenen bilimsel ve kültürel etkinliklerde ve de insani yardım faaliyetlerinde yer aldı. Sosyoloji ve İlahiyat alanlarında çalışmalar yapmakta, daha özelde ise “*Toplumsal Cinsiyet*”, “*Cinsellik*”, “*Tüketim Toplumu*” ve “*Sosyal Medya*” konularına ilgi duymaktadır. Hobi olarak dağcılık ve yamaç paraşütü başta olmak üzere çeşitli doğa sporlarıyla ilgilenen Eker, evli ve dört çocuk babasıdır.